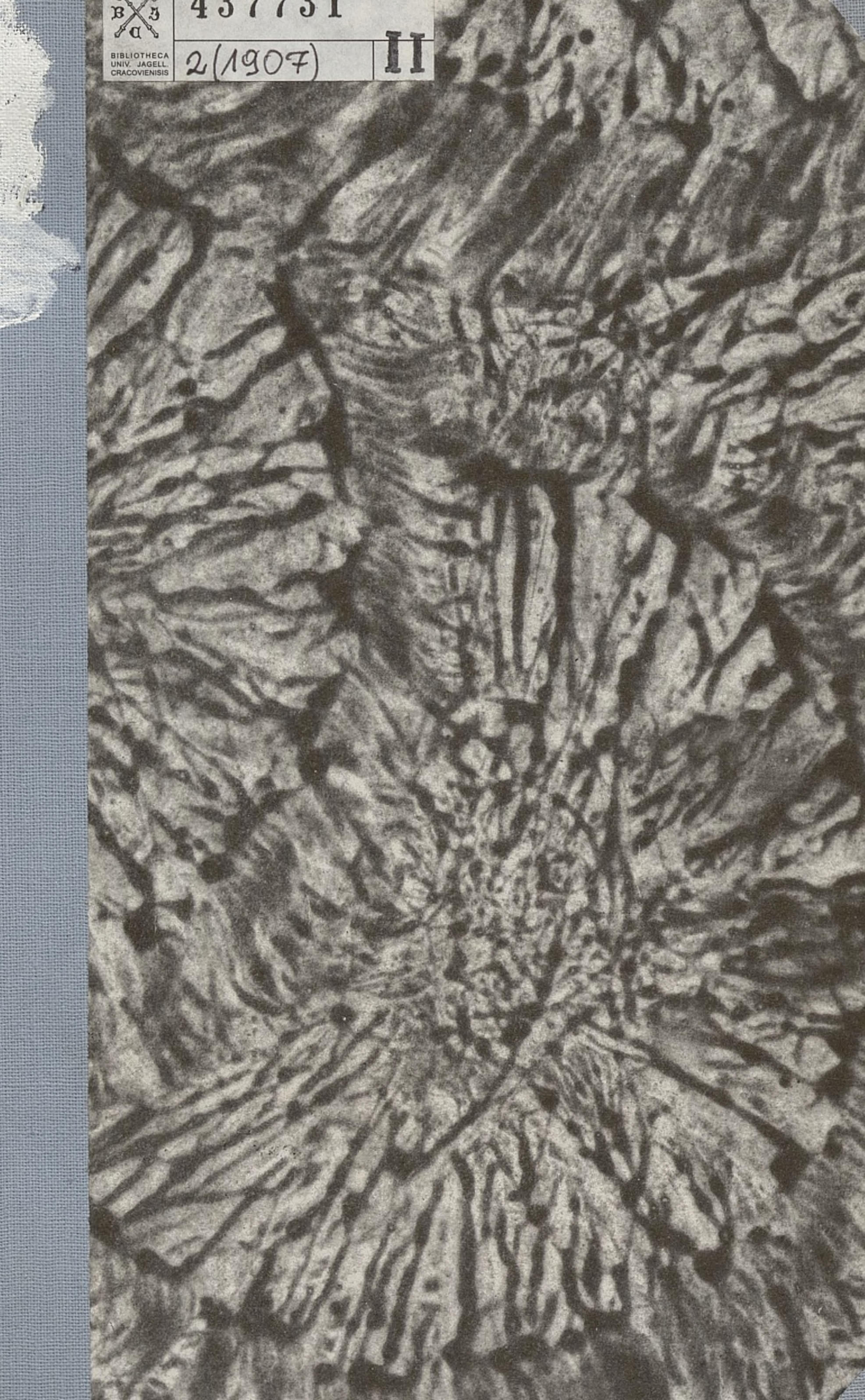
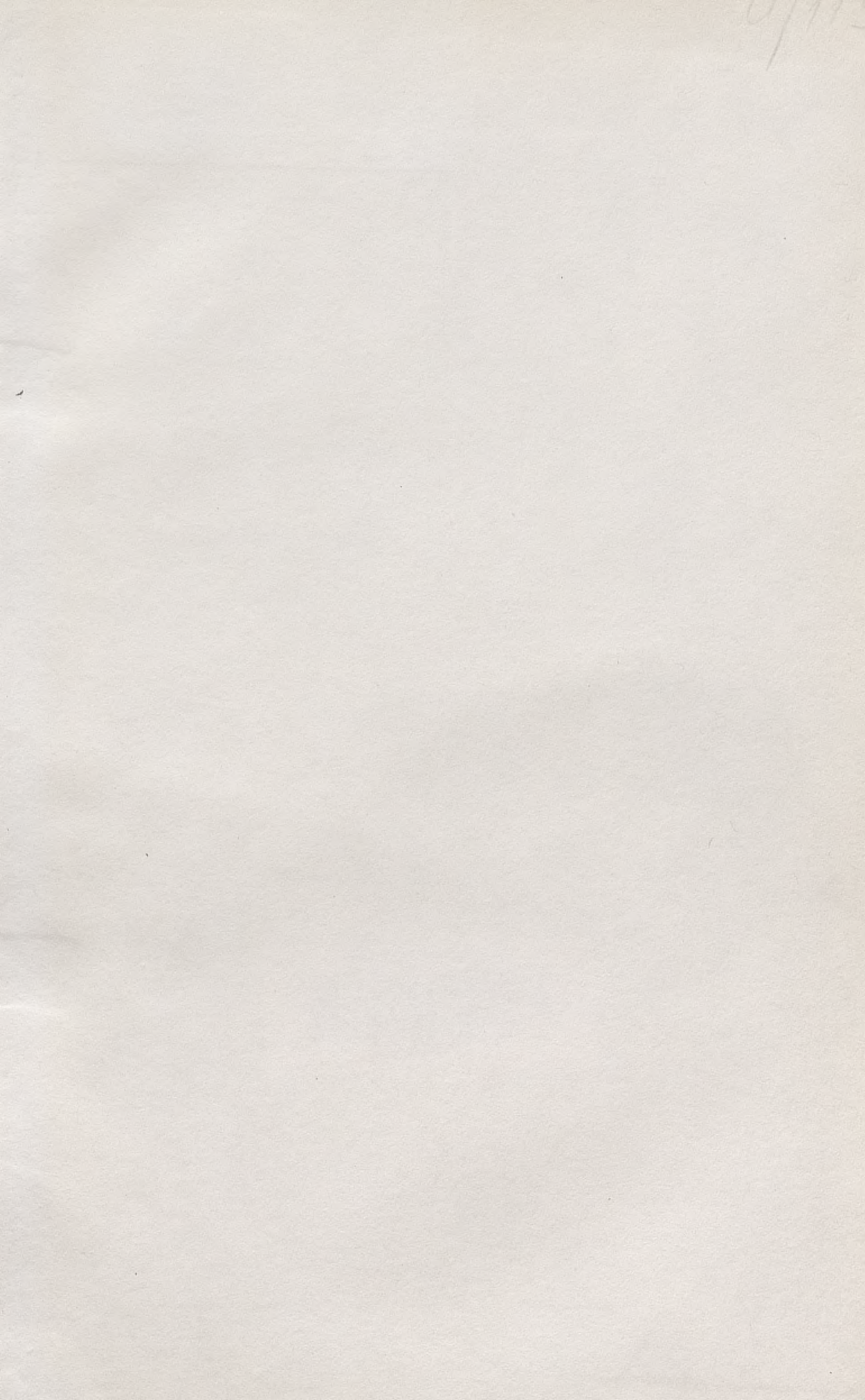
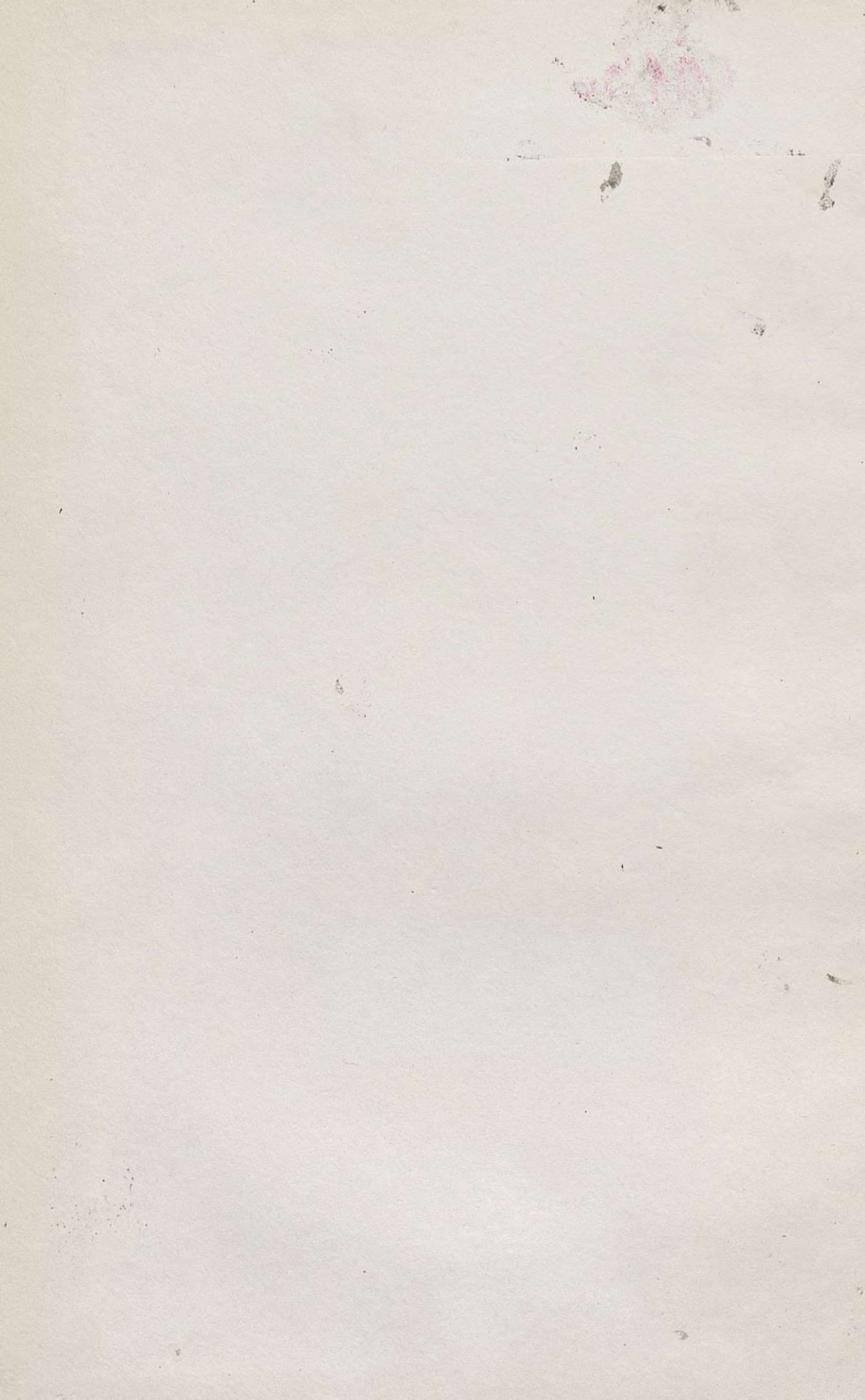

V
B J
D

РУСЬКА ІСТОРИЧНА БІБЛЇОТЕКА
СЕРІЯ ДРУГА.

УКРАЇНСЬКО-РУСЬКИЙ АРХІВ

ВИДАЄ

ІСТОРИЧНО-ФІЛЬОСОФІЧНА СЕКЦІЯ

НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМЕНИ ШЕВЧЕНКА.

Т. II.

ГРОМАДСЬКІ ШПІХЛЇРІ В ГАЛИЧИНЇ

1784—1840 р.

Gemeindespeicher in Galizien in den Jahren 1784—1840.

У ЛЬВОВІ, 1907.

З ДРУКАРНЇ НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМЕНИ ШЕВЧЕНКА
під зарядом К. Беднарского.

Deutscher Inhalt der Abhandlung s. S. LXXVIII—LXXXIV.

УКРАЇНСЬКО-РУСЬКИЙ АРХІВ.

ТОМ II.

УКРАЇНСЬКО-РУСЬКИЙ АРХІВ

ВИДАЄ

ІСТОРИЧНО-ФІЛЬОСОФІЧНА СЕКЦІЯ

НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМЕНИ ШЕВЧЕНКА.

Т. II.

ГРОМАДСЬКІ ШПІХЛЇРІ В ГАЛИЧИНЇ

1784—1840 р.

У ЛЬВОВІ, 1907.

З ДРУКАРНЇ НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМЕНИ ШЕВЧЕНКА
під зарядом К. Беднарского.

ПРИЧИНКИ ДО ІСТОРІЇ
ЕКОНОМІЧНИХ І СОЦІЯЛЬНИХ ВІДНОСИН ГАЛИЧИНИ
В XVIII—XIX В.

ВИПУСК I.

ГРОМАДСЬКІ ШПІХЛЇРІ В ГАЛИЧИНІ

1784—1840 р.

ЗБІРКА ДОКУМЕНТІВ І РОЗВІДКА

Д-ра Івана Франка.

У ЛЬВОВІ, 1907.

Накладом Наукового Товариства імени Шевченка.

Зміст.

Громадські шпіхлїрі і шпіхлїровий фонд у Галичинї 1784—1840 р.

Громадські шпіхлїрі і шпіхлїровий фонд
у Галичинї 1784—1840 рр.

I. Інтерес теми і жерела.

Справа заснованя, довголїтного істнованя і розвою, а нарештї розвязаня громадських шпіхлїрів, зглядно шпіхлїрового фонду в Галичинї доси не то що не оброблена, але майже навіть не порушена в науцї. В давнїйших підручниках галицького панщизняного права, видаваних з офіціяльним характером, таких як тритомовий підручник Константина Слотвіньского [1]), тритомовий підручник Людвіґа Клюнкера [2]) та нарештї також тритомова збірка патентів і розпоряджень Маврикія з Острова Дрдацкого [3]), не подають нїякої згадки, нїякого слїду тої інстітуції. Що правда, шпіхлїрі належали більше до адмінїстраційної, нїж до тзв. полїтичної системи, але всеж таки їх устрій полягав на цїсарськім патентї з р. 1788, що свого часу був опублїкований у загальнім зводї йосифінських законів, тай пізнїйші постанови властий, хоч би така, як цїсарський патент із 1821 р., яким закінчило ся істнованє шпіхлїрового фонду, повинні були знайти відгук у систематичних урядових під-

---

[1]) Konstantin Ritter von Słotwiński, Systematische Darstellung der Unterthansgesetze in Galizien. Ein Versuch. Brünn 1827, три томи.

[2]) J. Ludwig Klunker, Die gesetzliche Unterthansverfassung in Galizien. Aus dem Wortlaute der bis auf die neueste Zeit erflossenen Verordnungen systematisch zusammengestellt. Lemberg, т. I. 1845, т. II. 1845, т. III. 1846.

[3]) Moritz Drdacki v. Ostrow, Lexicon der politischen Gesetze für Galizien und Bukowina. Wien 1842 р. 3 томи.

ручниках про підданські права й обовязки. Чому се не стало ся, не вмію пояснити. Та важне те, що й пізнійші публікациї про історію панщизняних відносин у Галичині так само промовчують довголїтнє істнованє і долю сеї інституциї. Слїдячи досить пильно за сею частиною літератури я знайшов у ній лише дві принагідні згадки про гал. шпіхлїрі, одну в книжцї пок. дра Владислава Остроживьского пз. Galicyjskie Towarzystwo Kredytowe Ziemskie, jego powstanie i półwiekowy rozwój. We Lwowie 1892, а другу в статї Бр. Лозїньского „Z czasów i aktów dominikalnych. Przyczynek do historyi administracyi Galicyi", надрукованій минулого (1905) року в Miscellaneach львівського „Kwartalnika Historycznego". Обі ті згадки будуть цитовані в відповідних місцях моєї розвідки, а тут додам ще лише, що мої розвідуваня у віденських спеціялїстів про евентуальні матеріяли до сеї теми в віденських архівах не довели нї до чого.

Зацїкавленє громадськими шпіхлїрами в Галичині почало ся у мене, можна сказати, від найвчаснїйшого дитинства. Мій батько зазнав богато з тих часів і ще 1831 р. в часї холєри був сьвідком памятного спаленя упирів у Нагуєвичах. Він і инші старші від нього господарі, що часто сходили ся на поговірки в батьковій кузнї, згадували нераз і про громадські шпіхлїрі за панщизняних часів, але на моє диво знали про них звичайно лиш одно, що за недодержуванє ріжних приписів при веденю тих шпіхлїрів мандатори цупко били мужиків по задах.

Прибувши до Львова на унїверситет я від початку 80-их років почав займати ся давнїйшою історією Галичини, прочитуючи друковане а також рукописи нагромаджені в бібліотецї Оссолїнських. Одна з перших річий, які тут попали менї під руки, був рукопис ч. 2866, де сухо, канцелярійним стилем на основі урядових документів подано історію заснованя, веденя і скасованя громадських шпіхлїрів у Галичині. Я зараз тодїж не лише прочитав, але й скопіював собі весь сей рукопис (із тої копії праця й надрукована в отсьому виданю на стор. 83—117) і звернув на нього увагу пок. Юліяна Целевича та пок. Корнила Сушкевича, тодї голови Товариства ім. Шевченка. Довідавши ся від мене, що автор працї про шпіхлїрі — Кароль Процїнський, він заявив, що знав особисто сего „найстаршого

живучого ще бухгальтериста“, тоб то урядника бувшої державної бухгальтерії, скасованої ще 1856 р. К. Сушкевич обіцяв розвідати і розпитати у нього дещо близше про се діло, додаючи при тім, що Процїнський навіть Русин з роду, хоч у бюрократичному ярмі його національне почуте не розвило ся тай тепер він хиба в чотири очи признаєть ся доброму приятелеви, що він Русин. Не знаю, який був результат розмови К. Сушкевича з Процїнським, та думаю, що результатом тої розмови була власне ота збірочка документів про галицькі шпіхлїрі, яка по смерти К. Сушкевича знайшла ся в біблїотецї Товариства ім. Шевченка. Документів, із яких заховали ся по части бруліони, по части канцелярійні орігінали, а по части новійші копії або переклади, знайшло ся всього 17, не вчисляючи сюди самого сумарія зробленого К. Процїнським. Не маючи надії знайти ще щось належне до сеї теми і вважаючи, що навіть те, що маємо, дає далеко повнійший і богатший матеріял, нїж усе опублїковане доси про анальоґічні інституції прим. у Чехії та Моравії, я постановив за згодою історично-фільозофічної секції Наук. Тов. ім. Шевченка опублїкувати ті документи разом із сумарієм К. Процїнського. Вже в протязї друкованя, натикаючи ся часто в тих документах на рахунки з тзв. преґраваційних кар, що творили частину шпіхлїрового фонду, я постановив додати до збірки Процїнського ще пару документів про „преґравації“, що кидають ярке сьвітло не лише на справу шпіхлїрів, але й загалом на панщизняні відносини в Галичинї до 1848 р. Вихідною точкою тут був для мене другий том неоціненої рукописної збірки ч. 525 бібл. Оссол., власне том найважнїйший для історії панщизняних відносин у XVIII в., якого не знав і не використав у своїй праці про панщину пок. Остап Терлецький. Відси я взяв документи подані далї під числами XX і XXI. До тих двох документів із XVIII в. я додав іще чотири пізнїйші, часткового значіня, відгуки селянських жалоб на утиски, що тягли ся довгим рядом від кінця XVIII в. аж до 1848 р. і ще й геть-геть дальше.

Як вступ до тексту документів подаю розвідку про громадські шпіхлїрі і шпіхлїровий фонд у Галичинї в звязку з иншими питанями панщизняного устрою, що вяжуть ся з сим головним. Отже в розд. II. подаю нарис юридичного стану му-

жиків у Галичині в перших десятилітях австрійського володіня, в третім короткий нарис діяльности галицьких тзв. Станів за часів Йосифа II. і їх становища в панщизняних справах, у четвертім оповідаю про засноване громадських шпіхлірів у Чехії, Моравії та Галичині і про становище, яке заняв гал. Становий Виділ супроти сего почину цїсаря Йосифа II. Далї йде нарис Леопольдової орґанізації шпіхлїрів, характеристика пізнїйшого часу застою та розстрою, історія проби нїби реорґанізації шпіхлїрів, що кінчить ся їх скасованєм і лїквідацією шпіхлїрового фонду. Доля сего фонду і порівнанє тої долї з тим, що стало ся з подібними фондами в инших краях, займають закінченє отсеї розвідки.

II. Стан гал. селянства в часах Йосифа II.

З під володїня Польщі галицьке селянство перейшло до Австрії в станї зовсїм безправнім. Селянин не-шляхтич не мав права земельної власности, права сьвідчити в судї против пана, не говорячи вже про яку будь автономію громадську. Він нїколи не був певний своєї посїлости і своєї особистої свободи, про нетиканість особи не було й мови. Певна річ, до таких монструальних вискоків, як торг селянами, допущений законодавством російським ще до половини XIX віку, особливо на правобережній Українї, в старій Польщі не доходило. Житє селян було тут основане на sui generis звичаєвім праві, витворенім через розвій історичних обставин, хоча виконуванє того права було майже зовсїм залежне від самоволї панів. Навіть там, прим. у добрах коронних, де були спеціяльні закони для деякої охорони селян, самоволя старостів та їх підвладних дуже часто ставала против того закона і вміла унеможливити селянам усякий опір[1]). Взагалї польські порядки не допускали серед нешляхти того, що в новочаснім законодавстві принято називати леґальною боротьбою за право; знаємо зрештою, що й серед шляхти аж надто часто сей шлях бував також неможливий, так що вже в XVI віцї в Польщі до повного розцьвіту дійшла засада: gdzie nie można prawem, trzeba iść lewem[2]). Селянська маса і того не могла: сьмі-

[1]) Пор. Житє і Слово 1894, т. I. ст. 70—74, статя о. Зубрицького „Панщина в Мшанци в XVIII. в.“

[2]) Wł. Łoziński, Prawem i lewem. Lwów 1994, wyd. 2.

лїйші одиниці періодично ходили в опришки, а з далекої України десь-колись доносили ся відгуки більших масових рухів, гайдамаччини. Але вигляду на якусь законну зміну обставин не було ніякого.

Та ось 1772 р. Польщу обкроєно. За невеликими відділами австрійського війська, що доконувало забору нїким не бороненого краю, потягли ся далеко довші ряди німецьких та чеських урядників, що протягом десятилїть напливали до краю для служби, для хлїба і карієри. Вони вносили з собою до Галичини крім своїх природних апетитів ще одну річ, якої не було у Поляків: почутє формального права, законности і бюрократичну точність та формалїстику, сьмішну в очах широких шляхетських натур, але безмірно важну для переміни тої безладної маси сил на цівілїзовану суспільність. Поляки зразу сьміяли ся з тої окупації, вважали її чимось в роді типового польського „заязду"[1]), який швидко мусить минути ся, і кпили собі з „дурних Швабів". Та швидко мусїли переконати ся, що справа стоїть далеко поважнійше. Вони, непривичні до ніякої адмінїстрації та реґляментації, швидко почули на собі її тягар і запалали глубокою ненавистю до чужих зайдів. Почала ся глуха війна в середині суспільности: шляхта усувала ся остентаційно від усяких державних і громадських функцій крім тих, що входили в обсяг її господарської системи, цурала ся урядницької карієри, виїздила за

[1]) Пор. початкові рядки поеми пз. Zajazd, виданої в 1809 р. в Кракові (цитую з рукописної копії в бібл. Оссол. ч. 1283):

Zajazdy w Polsce bywały:
Kto był bezbożny a śmiały,
Kupił protest u prawników,
Najął zgraję czynszowników
I zajeżdżał spokojne wsi, miasta i klucze,
A tymczasem na żebry szło pańskie prawnuczę.
Tym nierządem ośmielony
Pan jeden z zachodniej strony
Gwałcąc i świętość umów i prawa własności,
Przemocą lepszym (?) wydarł wielkie majętności.
Zawsze los był opłakany
Każdej wioski zajechanej:
Zajezdnik co dzień miarkował
Bliskość swych zaborów straty,
W roku wydrzeć usiłował
Dziesięcioletnie intraty.

границю і на кождім кроцї давала австрійським урядникам почувати свою погорду. Ті платили їй такоюж нехітю і старали ся як мога утвердити своє становище в краю, доробляти ся маєтків і протекцій у Відні і докучати де можна ненависним панам. Сама традиція австрійської бюрократії, вироблена в Чехії по катастрофі протестантизму 1620 р., та традиція тїснозорого реґляментованя, рубрикованя та стїснюваня всїх хоч би найневиннїйших проявів суспільного житя, отся традиція приложена в частинї давньої Польщі, де шляхта привикла була до необмеженої свободи рухів, до вічних сеймиків, галабурд та бійок, де половина мужів ходила без вух і носів потрачених у бійках та оружних стичках, мусїла навіть без злобних намірів з якого будь боку викликати сердитість і опір. Але галицька шляхта на кождім кроцї підозрівала в австрійського уряду найгірші наміри і підносила лемент по виданю кождого нового цїсарського патенту та розпорядженя, вбачаючи в нїм новий замах на її національні та економічні інтереси. Скілько крику та протестів з польського боку викликала прим. заборона шляхтї самовільно виїздити за границю, про се дають нам деяке понятє документи обняті рукописом Оссол.: 525, також не визискані доси польською історіоґрафією. Щож говорити про ті проби аґрарно-підданського австрійського законодавства, в яких шляхта, привикла до своїх традиційних патріархальних порядків, від першої хвилї мусїла бачити явні підкопи під самі основи тих порядків! Вже сама перша проба, поробити докладні інвентарі всїх дібр, натуральних повинностий і данин у Галичинї, була шляхтою признана як нечуване надужитє австрійського уряду[1]). Ми нинї

[1]) Поема „Zajazd“ ось як висловлює ся про се:

Zaczęli więc panu radzić
Ludzie bez sumień i głowy,
Że w te dobra trza wprowadzić
Zupełnie inwentarz nowy.
Mierzą więc role, zagrody,
Straszliwe się zdzierstwa dzieją;
Trzeba czeladzi swobody,
Choć gospodarze zniszczeją.
Kto miał łańcuch i umiał prosto stawiać tyki,
Choć nie znał pierwszych nawet praw arytmetyki,
Skoro na geometra patent sobie kupił,
Drwił głową, nic nie robił, gospodarze łupił

дуже добре розуміємо се незадоволенє: аджеж воно перший раз відкрило перед ширшим сьвітом увесь розгардіяш польської господарки! У многих панів не було ніяких інвентарів і відносини між панами і підданими порядкували ся по „старому звичаю“, якого зрештою пан не був обовязаний держати ся; у инших були старі інвентарі, що давно перестали бути основою фактичних відносин між двором і хатою[1]; инші просто списували те, що було вироблене практикою остатніх часів, і подавали се як старі інвентарі, а ще инші махали на все рукою і лишали урядникам до волї робити інвентарі, які їм самим хотїло ся[2]. Те саме було з фасіями, що мали служити основою для виміру податків і були заведені патентом з д. 25 лютого 1774, і яких уряд ледво за рік і то при помочи погроз та острих кар міг добити ся від дїдичів. Колиж у р. 1780 умерла Марія Тереса і пановане обняв її син Йосиф II. почала ся для всеї Австрії, а в тім числї й для Галичини, доба реформ, якої метою було повне перетворенє соціяльних відносин держави. Позволю собі тут навести відповідний уступ із моєї розвідки про панщину, цитованої низше:

„Йосиф II. ще від р. 1765 обік своєї матери завідував справами держави, об'їхав пару разів усї краї і старав ся пізнати їх потреби. Він був перенятий просьвітними, поступовими думками свойого часу і сильно вірив у те, що самовладний, просьвічений монарх силою своєї волї і державної власти може підняти всю суспільність на висший ступінь розвою. Відповідно до тодїшньої соціяльно-полїтичної науки (т. зв. школи фізіократів) Йосиф II. уважав хлїборобство головним богатством краю, а стан селянський найважнїйшим станом, тим, що своєю працею годує і збогачує всї инші. І він постановив собі зробити все можливе для піднесеня сего стану. Горячий і відважний, люблячи завсїгди йти просто до мети, він зараз на початку свойого самостійного правлїня письмом до надворної канцелярії з д. 23 цьвітня 1781 р. заповів, що

---

[1]) Пор. прим. інвентар Сенявского для Грималова, опублїкований у моїй розвідцї „Грималівський ключ у р. 1800“ стор. 1—5, із тим станом повинностий який застала Австрія, пор. тамже стор. 28—30.

[2]) Про заводженє інвентарів див. жерела і уваги в моїй розвідцї „Панщина і її скасованє в р. 1818“, стор. 28—30.

його мета — „знести в цілій державі підданське невільництво і запровадити умірковане підданство“[1]).

„Насамперед се мало стати ся в Чехії і Моравії, і хоча дідичі не дуже тому були раді, а навіть урядники надворної канцелярії не дуже тягли за сим, вийшов уже д. 1 падолиста 1781 р. цїсарський патент, яким знесено в тих краях підданське невільництво. Користи, які давав сей патент селянам, були ось які:

1. Піддані повинні були й на далї слухати своїх дїдичів, але від тепер могли женити ся без дозволу дїдича, а тілько завідомивши його, а дїдич повинен був безплатно засьвідчити се карточкою.

2. Підданому вільно буде без дозволу дїдича віддавати дїтий до ремесла і до шкіл.

3. Підданий може шукати собі заробітку де хоче, а тілько має мати відпустку від дїдича, яку той повинен йому дати безплатно.

4. Дїдич не може силою брати дїтий свого підданого до своєї послуги; тілько такі сироти, що не мають нї батька нї матери, повинні за звичайну заплату служити в дворі що найбільше три роки[2]).

„Сей патент видано також для Галичини д. 5 цьвітня 1782 р., і се був перший важний крок по дорозї до тих основних реформ, які задумав перевести цїсар Йосиф II. Ще перед тим, патентом з д. 20 падолиста 1781 р. він постановив тимчасово, що панщина не може виносити більше, як три дни на тиждень[3]). Д. 16 червня 1796 р. вийшов памятний Йосифів панщизняний патент, яким сей тимчасовий стан перемінено на постійний, подано докладно довготу робучого дня (лїтом 12, зимою 8 годин), заборонено один день панщини дїлити на два, два до пів вироблені днї складати на один, накладати на одну родину пішу і тяглу панщину, перемінювати пішу роботу на тяглу або тяглу на пішу з більшим числом осіб, дїлити супряг тяглої панщини на двоє, завдавати підданим якийсь пе-

---

[1]) Пор. Grünberg, Die Bauernbefreiung und die Auflösung des gutsherrlich-bäuerlichen Verhältnisses in Böhmen, Mähren und Schlesien. Wien 1894 т. I, стор 282—3.

[2]) Grünberg, op. cit. I, 286. [3]) Klunker, op. cit. II, 129.

вний розмір роботи (прим. маєш стільки то зорати, скосити чи зжати). Від тяглої панщини мали бути піддані звільнені в часї зарази на худобу. Комірники мали робити 12 днів у рік, що місяця не більше як один день; комірники старші понад 60 літ, калїки та вислужені вояки мали бути вільні від панщини. Панщину треба було що тижня в недїлю заповідати наперед на цїлий тиждень, аби підданий знав, коли має час для свого господарства. Зимові панщизняні днї не сьміли лишати ся на весну або на лїто; коли підданий з власної вини пропустив день роботи в тижнї, мав його відробити в слїдуючім тижнї. Коли підданий має панщини не більше як 52 днї в роцї, то пан не сьміє жадати від нього більше як один день у тижнї. При далеких фірманках пан повинен підданому всї потрачені днї відчислити від панщини, надто дати йому стравне для нього і для худоби і гроші на рогачки, пороми і т. и. Надто не повинен один підданий в роцї їздити більше як 40 миль дороги. Пан може жадати від підданих, аби переходили на роботу з одного фільварку на другий, але не надто далеко; та він не може визичувати своїх підданих, аби робили панщину кому иншому. Нічна варта при дворі має бути вчислювана до панщини. Пан не може силувати підданого, щоб окупував свою панщину грішми, але такий окуп за обопільною згодою і з завідомленєм окружної власти був дозволений. Коли підданий мав подвійну панщину, дїдичеви і попови, то обі разом не могли виносити більше, як три днї в тижнї. Пан не сьміє силувати підданого до жадних иньших робіт анї данин понад те, що приписано сим патентом, хоч би вони стояли в давнїйших інвентарях. Пан нї за що в сьвітї не міг дїлити підданських (рустікальних) ґрунтів анї розпоряджати ся ними, не міг силувати підданого до жадної роботи понад те, що приписано в патентї, навіть за заплатою. Громадських шарварків, зібраних для направи доріг, мостів та гребель, пан не міг уживати до своєї полєвої роботи; не міг силувати підданих до двірської служби анї за панщину, анї за самовільно уставлену плату, але мусів їм платити відповідно до добровільної згоди. Врештї патент остро заборонює всякі звичаєві, в інвентарях не записані роботи та датки, якими пани і їх служба гнобили підданих; тут же й вичислено їх довжезний ряд (§§ 46—48). Назвемо тут лиш деякі з тих за-

боронених старопольських звичаїв: комірне платив підданий за комірника, що жив у його хатї; сольове платило ся панови від кождої топки купленої соли; чопове платило ся від кождої бочки купленого пива чи горілки; міркове платив підданий гайдукови, що перемірював збіже, яке підданий привіз панови як чинш; вагове — підданий мусїв у дворі важити свій тютюн і овочі і давати з того панови десятину, а гайдукови за вагу; торгове платив підданий від кождої фіри, що їхала на торг зі збіжем, овочами, сїном, горшками і склом; виборове платила громада панови за те, що вибирав для неї війта і присяжних; сьвяточне — дарунки для панських офіціялїстів; гайдучне — датки для панської служби. Далї зніс патент примус горілчаний і тзв. куниці, себто дарунок для пана за дозвіл підданому взяти шлюб. Нарештї остро заборонено панам, аби розсуджуючи свари між підданими не сьміли накладати на них грошевих кар. Переступленє тих заказів називало ся утиском або з латиньска преґравацією, і остатнїй параґраф патенту постановляє, що котрий пан допустить ся сего переступу, мусить повернути підданому його кривду подвійно або й потрійно"[1]).

Сей патент окрім инших многоважних наслїдків був також вихідною точкою поступуваня уряду в тзв. преґраваційних справах. Селяни мали тепер можність жалувати ся на утиски своїх дїдичів, чого не позволяли їм порядки старої Польщі, і ми маємо богато доказів на те, що з тої першої можности леґального протесту наше селянство користало в повній мірі. Закон давав їм способи для сего; в справах, що дотикали всеї громади, отже поперед усього в справах панщизняних відносин громада мала право вибирати своїх „пленіпотентів", які з писемним уповажненєм громади заступали її інтереси перед властями. Урядникам було наказано пильно вислїджувати всякі місцеві звичаї і надужитя як дїдичів так і їх офіціялїстів і про все давати реляції до ґубернії.

Варто зазначити, що з захожих до Галичини урядників деякі в своїх реляціях до ґубернії або й до цїсаря говорили про кривди селян. Були й між Русинами деякі народолюбцї,

---

[1]) Див. Ostrow, Die Frohnpatente Galiziens, стор. 137—185, пор. також його-ж Lexicon der politischen Gesetze für Galizien und Bukowina. Wien 1842, I, 235—274.

як прим. о. Фаленцкий, руський сьвященник із Ширини коло Дуклї, який у маю 1785 р. писав на імя самого цїсаря до Відня (текст його подання див. далї під ч. XX, стор. 117—120), хвалячи його „гуманність, з якою він глядить і велить иншим поводити ся з бідним народом отсих королївств, що доси стогне мов під татарським ярмом“. Він зачувши про намірені монархом реформи поспішає впевнити його, що й у Галичинї знайдуть ся люди, що будуть спочувати його починам до піднесеня селянства. Іменем руського люду (Russicae plebis) він висловлює старий народнїй погляд, що в многих селах дїдич посїдає половину або й більшу половину всего ґрунту, себто стілько, як усї його піддані разом, і всї вони надто мусять працювати на його полях та мучити ся, щоб він мав з чого роскішно жити. А про те велика часть тих ланів повстала з колишнїх хлопських ґрунтів, забраних домінїями, і о. Фаленцкий ставить внесок, аби цїсар розслїдивши через своїх урядників на місцї ті панські забори, при приготованім помірі велїв повидїлювати їх із панських дібр і віддати громадам, а пану чи його посесорови лишити на хозяйство не більше двох ланів. А ту панську землю, нарізану для громади, громада малаб обробляти, засївати, збирати і дїлити між собою, а кождий в міру ужитого поля платив би дїдичови чинші грішми. „Бо доки домінїї — пише дословно наш реформатор — будуть мати так богато ланів до оброблюваня, як мають доси, доки піддані будуть змушені весь рік відбувати панщизняні днї, то ніяк не можна буде захистити їх від утисків шляхти та панів, що здавен давна напоєні тою препоганою (iniquissima) думкою і часто звикли говорити, що душа підданого належить Богу, а тїло і все добро пану. Оттим то вони й гноблять їх ріжними, невимовними способами“: гонять на панщину і мучать працею їх і худобу аж до повного обезсиленя лїтом від сходу до заходу сонця, посилають з важким набором у далекі дороги і т. и.

Хоча радикальний проєкт о. Фаленцкого в ті часи загального засліпленя панщизняними порядками міг декому видати ся наівним, то всеж таки сьогоднї ми можемо сказати сьміло, що сей проєкт не лише був подіктований любовю до простого, робучого народа, але сьвідчив про глубоке розуміне річи у автора. О. Фаленцкий не даром хвалить гуман-

ність цїсаря; він сам мусїв відчувати глубоко, що ідеї гуманности зовсїм не вяжуть ся з основною ідеєю панщини і нїякі гуманні реформи, не відкидаючи самих основ панщизняного ладу, не доведуть їх до пожаданої мети. Колиб Австрія була пішла вказаною ним дорогою, то певно не таку-б була відіграла ролю в історії XIX віку, як та непочесна, що випала їй на долю.

О. Фаленцкий, хоч сам родовитий шляхтич (utpote de stirpe nobili natus, як сам каже про себе), йдучи за поривом серця підіймає голос в оборонї власне найбіднїйших, тих тисячів селян „без шматочка землї, без зnаня якогось ремесла, що тулять ся по чужих кутах, а про те їх день у день гонять на панщину та мучать надсильною роботою, доводять жінок до пороненя плоду і змушують жити в повній непевности що до завтрішного дня, а тимчасом один чоловік, що мало причиняєть ся до загального добра, живе собі роскішно, а довкола нього сотки нещасних ледво дихають або гинуть задля його добра“.

Імя чоловіка, що в тих часах відчув і так ясно висловив народнї стражданя, варто памяти і вдячности потомків.

III. Галицький Становий Видїл і його соціяльна полїтика.

Швидко по забраню Галичини, патентом із д. 13 червня 1775 р. признала Марія Тереса Галичинї таке саме право до тзв. Станової репрезентації, яке мали инші краї австрійської корони. Всї титуловані князї, ґрафи і барони, о скілько платили зі своїх дібр титулом річного домінїкального податку 75 р., далї всї архіепископи, епископи і мітрати творили один стан — маґнатів; другий стан звав ся рицарський і до нього входила вся краєва шляхта враз із прелатами та катедральними канонїками; як третїй стан фіґурували два делеґати від міста Львова, немов завдаток на будущу репрезентацію міщанського стану. Селянство було масою підданих і його не репрезентував нїхто. Вся та компанїя мала по мисли наданого з Відня статута під проводом ґубернатора ухвалювати з „найнизшим послухом і покорою“ все те, що предложить їй уряд чи то в формі „постулятів“ (вимогів) податкових, чи инших, мала свободу виявляти свої вірно-піддані чутя і подяки до трону за всяке дїйсне і фіктивне добродїйство і на-

решті мала право як найскромнійше виявляти також потреби та нужди краю, складаючи їх евентуальне заспокоєнє на ласку уряду [1]).

Одначе патент Марії Тереси за її житя лишив ся паперовим знаком волї цїсаревої. Аж Йосиф II. патентом із 20. січня 1782 відновив тересіянський патент з деякими незначними змінами і поручив галицькому ґубернаторови без проволоки ввести його в житє. І справдї 11. вересня тогож року отворено у Львові з великою парадою перше засїданє галицького Станового Сойму, якому проводив ґубернатор ґр. Бріґідо. Засїданя трівали пять день, але се були засїданя переважно для паради: на однім вислухано промови ґубернатора, на другім відчитано подяку Сойму для цїсаря, на третїм вибрано Видїл Становий для веденя біжучих справ, тай по всьому. Ще два рази за панованя цїсаря Йосифа II. збирав ся той Сойм, у р. 1786 і 1788, та польський історик сеї інстітуції, др. Бронїслав Лозїньский, не знаходить нїчого важного, що можна би було признати її заслугою. Зазначує лише, що цїсар „вислухав опінії Станів при унормованю способу вибираня війтів і присяжних у сїльських громадах, а 12. вересня 1783 р. розпорядив позволити Станам ужити площі старого замку, тзв. й доси площі Каструм, під будову театру і редутової залї“ (Br. Łoziński, Stany galic. ст. 7).

Діяльности Станового Видїлу в йосифінських часах др. Бр. Лозїньский у своїх працях майже зовсїм не торкаєть ся, хоча рукописний матеріял, зібраний у згаданій уже збірцї Оссол. ч. 525 (нагарбаній основателем бібліотеки, ґрафом Оссолїнським, із віденських урядових архівів) дає для характеристики сеї діяльности дуже інтересний матеріял. Із зібраних там меморіялів та рефератів можемо на певно переконати ся, що галицький Становий Видїл від разу станув на становищі польської сепаратистичної полїтики, що все і всюди старав ся підносити окремий характер, окремі інтереси і традиції Галичини, і не переставав як можна найрішучійше воювати з галицькою бюрократією та її централїзаційними тенденціями

[1]) Нарис заснованя, компетенції й діяльности Станів галицьких у XVIII в. див. Dr. Bronisław Łoziński, Z historyi Stanów galicyjskich (Biblioteka Warszawska 1904, luty), йогож Galicyjski Sejm Stanowy 1817—1845, Lwów 1905, стор. 5—8 та мої рецензії на ті праці в Записках Н. Т. ім. Ш.

і зарядженями[1]). Та головну увагу звернув Виділ Становий зовсім природно на аґрарні справи, ніби то інформуючи правительство про стан тих справ і про краєву практику в усіх деталях, а на правду накручуючи і практику і цісарські постанови на те, щоб і під Австрією заховати як мога нетикані польські традиції. Не маємо під руками спеціяльного архіва того Виділу і не знаємо, чи в віденських архівах заховали ся його еляборати, але вже з реферату Йосифа Братковского, надрукованого у нас під ч. XXI, можемо бачити, що від осени 1783 до кінця лютого 1785 Виділ Становий вніс до Відия чи то на запитаня центрального уряду, чи й з власної ініціятиви вісім писемних подань у самих аґрарних справах, а власне:

1. Д. 29 жовтня 1783 пропамятне письмо (opinio) Йосифа Братковского про право селян держати в своїх хатах ручні жорна і евентуальне вимаганє від них оплати за жорна на користь дідичів.

2. Д. 8 цьвітня 1784 р. пропамятне письмо тогож Йосифа Братковского про тзв. даремщини, толоки, поваби, загалом про обовязок селян у часї жнив ще й понад обовязкову панщину допомагати пану в полевій роботї.

3. Д. 3 мая 1784 збірне письмо від Станового Виділу в справі безплатного виміру справедливости для селян.

4. Д. 10 падолиста 1784 р. пропамятне письмо Йосифа Братковского про шарварки.

5. Д. 12 січня 1784 збірне письмо Виділу Станового в справі відумерщин по селянах і з мотивованєм польського „права кадука“ на те, що по безпотомній смерти селянина все його рухоме добро переходить на пана.

6. Д. 9 лютого 1785 пропамятне письмо Йосифа Братковского про скасованє чиншів на ремесників і спеціяльно про управу льну і конопель у Галичинї.

7. Д. 10 лютого 1785 пропамятне письмо Йосифа Братковского про наданє селянам ґрунтів на дідичну власність.

8. Д. 19 лютого 1785 реферат тогож Братковского в справі утисків дідичів на селян, який розберемо далї.

---

[1]) Ті акти з відповідною студією будуть опублїковані в однім із дальших томів нашого „Архіва“.

Ми маємо лиш остатній із тих документів, але з його розбору доходимо до переконаня, що й инші мали такий сам характер і таку саму тенденцію. Сю тенденцію можемо схарактеризувати коротко, як змагане — вказати леґальність і натуральність стану селянства в старій Польщі, натомісь безтямність і неправність тих реформ, які почала в Галичині робити австрійська бюрократія. Панщизняний лад у Польщі на думку п. Братковского основував ся на добровільній умові між паном і мужиком (див. стор. 128, увага до точки 9 урядової Коннотації). Виходить така соціольоґія: спершу були пани, властителї пустих піль, а окремо від них, десь у невідомих пустинях, були вільні та беззмельні люди, що мали вроджений нахил до хлїборобської працї. Безхлопий пан „виставляє коло дороги знак із дерева, в яке набито стілько цьвяхів, скілько лїт будущий селянин має надіяти ся на тім осїдищі бути вільним від чиншу і панщини. Таких цьвяхів бувало 6, 7 аж до 10. Коли знайшов ся такий мужик, що згодив ся на панські умови, то осїдав на панськім ґрунтї і жив означене число лїт зовсїм свобідно: по упливі тих лїт заключувано угоду між кольонїстом і паном ґрунту, кілько котрий хоче працювати за таке й таке число прутів поля і які хоче давати данини. Отсї угоди, чи то потверджені довгими рядами лїт і публичною повагою, чи то взяті на себе добровільно і без примусу, чи то тому, що після загальної оцїнки всїм видавали ся справедливими, принятими від людий не ошуканих нїяким підступом, але по кількolїтнім намислї, треба вважати зовсїм правосильними“.

Так поясняли собі в Польщі перед її розбором і по розборі початок панщини; такі погляди лежали в основі викладаного тодї на університетах „права натури“, їх повтаряли навіть такі на свій час народолюбцї та прихильники скасованя панщини, як Тадей Василевський, приятель і опікун Маркіяна Шашкевича. Та йдїмо далї за ходом думок Йосифа Братковского!

На підставі таких умов між панами-автохтонами і приблудами-мужиками пороблено найстарші інвентарі. Хто їх робив, у якій цїли — невідомо. Але відома їх повага в історичнім розвою. В староствах, себто королївщинах, королївські люстратори вислїджували їх від мужицьких громад; у приват-

них добрах кождий новий дїдич, обіймаючи своє дїдицтво, також мусїв знати, скілько землї має сам, скілько мають мужики, скілько роблять панщини і дають данин та чиншів, бо інакше не міг би оцїнити вартости своїх дібр. „Ся ідея інвентарів, оперта на тисячолїтній і майже всесьвітній практицї“ (певне від потопа сьвіта, коли Ной надав Семови й Афетови землї, а Хама призначив їм на службу!), і для того анї форма анї вік спецїяльних польських інвентарів не мають рішучого значіня для означеня їх привосильности; всї вони однаково добрі, однаково справедливі і нетикальні. Отже коли пани вимагають від селян таких роботизн і данин, які не записані в тих інвентарях, то се не значить зовсїм утискане підданих, се тілько продовжене усьвяченої віками традиції.

Мужикам у Польщї жило ся пречудово. Нїде на сьвітї мужики не платили таких низьких чиншів, а вже що до королївщин, то нїде в давній Польщі не двигали такого легкого ярма, як власне в тих добрах, що колись звали ся добрами королївського стола, а тепер зовуть ся камеральними. Всї обовязки селян полягали на старих інвентарях, що мали й доси мають силу „мовчазливої згоди“ між посїдачами земель і мужиками. Так само нїде не пильнували тих інвентарів скрупулятнїйше, як у королївщинах; котрий мужик у тих добрах почув себе покривдженим, мав і під польським панованєм форум, суди королївського референдарія, перед яким міг жалувати ся на утиски панів, і з а в с ї г д и о д е р ж а в с п р а в е д л и в і с т ь. Отже коли-б який державець запровадив якусь новину не оперту на старім інвентарі або на результатї люстрацій, то певнїсїнько покривджені селяни були-б від компетентного форум зажадали справедливости й одержали її“ (уваги до точки 6, ст. 126).

Коли в Польщі дїяла ся кому кривда, то вже нї в якім разї не мужикам, а дїдичам і державцям великих дібр. Мужицька захланність простягає свої руки на пасовиска, покликаючи ся на те, що мужики з давен давна вживали їх. Що одначе нїякі пасовиска не були й не можуть бути власністю мужиків, се для речника галицького Станового Видїлу не підлягає нїякому сумнївови. „Уживанє селянами тих пасовиск хоч би від найдавнїйшого часу — говорить він на стор. 123 під точкою 3 — не може бути нїяким доказом на те, що се му-

жицька земля, бож юридичний аксіом говорить: Malae fidei possessor nunquam praescribit. Коли мужики вживають тепер і вживали за польських часів пасовиска, то або такі, що виразно були їм наділені дідичами, або при недбальстві домінїй самими мужиками загарбані, особливо в селах недавно заснованих, де поля було богато, а людности мало. Колиж з часом чи то домінія хотїла взяти під управу такі пусті поля, чи то хотїла надати їх чужим кольонїстам для збільшеня своєї робучої сили, то старі селяни задуфані в свою численність тай без того похопливі до бунту зараз міркували, що їм кривда, бо доси привикли вважати ті ґрунти за свої". Отсе на думку нашого автора найправдивійша і природна підстава тих претензій усїх сїльських громад до пасовиск, які невідмінно треба вважати власністю домінїй.

Сьогоднї нам, опертим о наукові дослїди над кольонїзацією нашого й инших країв, легко було би збити всї теорії Братковского. Ми знаємо напевно, що нїякої тисячолїтної анї всесьвітної традиції в кольонїзаційнім ходї не було, а були ріжні форми, відмінні в ріжних краях і часах. Ми знаємо, що ославлена дошка з цьвяхами як символ вольних лїт, се більше анекдота, нїж історичний факт, і коли де й були явища зближені до неї, то хиба в приднїпрянських степах, а не у нас. Ми знаємо, що в нашім краю не мужики приходили до панів, а пани були зайдами в нашім краю, руйнували ті порядки, які застали перед тим (дворища і побудований на них свобідний громадський устрій) і сотками лїт добивали ся того, щоб із свобідних дворищ поробити компактні села заповнені підданим людом. Знаємо подрібно, як вони обдирали той люд із його прав і прикріпляли його до землї, знаємо й історію інвентарів, які в тій формі, як прийшли під Австрію, були не старші від XVIII віку. Знаємо й про суд референдарський, перед який, о скілько полишили ся писані сьвідоцтва з XVII – XVIII в. (не старші), українські селянські справи нїколи не доходили, а галицькі хиба виємково. Се знаємо про старостинських селян, але про тих, що були приватною власністю панів, не знаємо нїчого докладного.

Опираючи ся на своїх теоріях Йосиф Братковский судить і рядить у селянських справах як за добрих давнїх часів, і лише з тону, дуже скромного та нїби обєктивного, пі-

знати, що він говорить пізнійше від р. 1772. Він від разу заявляє, що опертий на знайомости місцевих обставин рад би кривдливу для цїлої польської нації опінїю, мов би то Поляки були тирани селян, перемінити на противну. Що таке надужите пана над підданими? Очевидно тілько те, що спротивляєть ся старим інвентарям або — додає з тяжким серцем автор — новим цїсарським патентам. Він тихенько жалує, що ті патенти вменшили роботизну на три дни і рад би (в відповіди до точки 6, стор. 127) уратувати стару польську пятидневу панщину хоч там, де по інвентарям з первісних 5 днїв роботизни мужик мусїв відробляти 3, а 2 сплачувати грішми. Отже Братковский обстоює за тим, що хоч цїсарський патент зменшив час роботизни на 3 дни в тижнї, сей патент не може дотикати тих днїв, що вже в старих інвентарях були призначені до сплати грішми.

Інтересне те, що говорить Братковский про плеканє конопель у Польщі (відповіди на точку 12 і 24). Польща вела зисковну торговлю полотном, яке вивожено до Німеччини й до Голяндії. Зисковна була ся торговля лише доти, доки опирала ся на панщизняній системі, то значить, доки можна було продукувати лен та коноплї чужими руками і чужим коштом. Панам управа не оплачувала ся, а про те вони силували своїх підданих управляти лен і коноплї на домінїкальних ґрунтах і то більшу скількість, ніж би мусїли для власної потреби, і наложили рівночасно в інвентарях данини повісмами. Ті повісма роздавано потім способом виложеним у Братковского під ч. 24, стор. 135 сїльським жінкам до пряденя, первісно за дармо, а пізнійше за умовленою заплатою, і таким робом пан приходив у посїданє великої сили пряжі. В більших добрах, от прим. у Грималівськім ключі, сей рід експлюатації селянської робучої сили давав дворови річно 275 штук полотна. „Пани — говорить преправно Братковский (стор. 130) — не мали би з засїву конопель такого зиску, як мають засїваючи инше насїнє; сама управа не богато їх коштує, але з продажі сього продукта виходив значний зиск для держави, бо за нього плили до краю значні гроші". Австрійський уряд швидко наложив руку на сей орїґінальний домашнїй промисл галицької шляхти, та Становий Видїл уже в поданю з д. 28 червня 1784 р. звернув ся до цїсаря з покірною просьбою — скасувати заборону тзв. лїтнїх

помічних днів, яких значна часть, як сказано, йшла власне на управу льну і конопель. Д. 9 лютого 1785 Виділ поновив свою просьбу, предкладаючи записку Братковского „de cassandis censibus opificialibus", де була докладно виложена процедура з льном і коноплями. Та відкликаня цісарської заборони пани мабуть так і не дочекали ся, але промисл дворів з повісмами тяг ся ще, хоч на меншу скалю, аж до знесеня панщини.

Ми не знаємо, як дивили ся керманичі австрійської бюрократії у Відні на теорії та докази Иосифа Братковского та галицького Станового Виділу, але се можемо сказати на певно, що найбільшу часть їх арґументів полишено без уваги.[1]) Фактично впроваджено преґраваційний закон, який принаймні за часів Йосифа II. виконував ся досить остро і безоглядно. Із сумаричного виказу ріжнородних фондів, що війшли в склад фонду громадських шпіхлїрів (див. у нас табличку на стор. 62), довідуємо ся, що сума оплат за утиски підданих, наложених адміністрацією на галицьких дідичів, до кінця жовтня

[1]) Може не від річи тут буде подати сьвідоцтво сучасного чоловіка, високого урядника при львівській ґубернії і доброго знавця польських відносин, автора брошури „Magna Charta von Galizien", виданої у Львові 1790 р., який ось що пише про галицькі Стани та їх репрезентацію: „Основа привілею тих нїби Станів, се право видавати опінїю або підносити заміти в справах законів укладаних для цілого краю, а особливо для шляхти. Спосіб, як вони послугували ся тим правом, зовсїм не міг цісареви додати охоти до роблення їм уступок або допусканя їх до близшої стичности з краєвим урядом та законодавством. При многих, може аж надто многих нагодах запитувано їх ради, засягано їх опінії в справах, про які можна було догадувати ся, що вони знають і добре зрозуміють їх (у нотці автор поясняє, що говорить власне про Становий Виділ, елїту галицької шляхти). Але кождого разу надія йшла марно. Їх відповіди були уложені в такім дусї, що ніяк не можна було приняти їх у краю не належнім до Польщі. Nos sumus Poloni — се була вічна тема, становище, з якого все виходило, до якого все мусїло звертати ся. Тому всї ті Станові опінії мусїли бути марною працею, і їх представленя конець кінцем мандрували ad acta. Становий Виділ не вагав ся відкинути наміри законодавця як шкідливі тому, що вони опирали ся не на сарматсько-аристократичних підставах, але на гуманнійших понятях XVIII. віку. Самі не обізнані з осьвітою і фільозофією людськости домагали ся ті Стани, чи то тзв. Становий Виділ, щоб законодавець черпав свої закони із звичаїв, із яких Европа давно вже справедливо сьміяла ся або на які слушно обурювала ся" Див. Statistische Aufklärungen über wichtige Theile und Gegenstände der oesterreichischen Monarchie. Erster Band. Göttingen 1795, стор. 95—96.

1791 р. виносила 148.246 р., до чого треба додати нарослі від тої суми проценти в цифрі 31.538 р, разом без малого 180.000 р. Ті кари вимірені панам переважно не були сплачувані готівкою, але вписували ся, коли виносили більші суми, по правосильности засуду на гіпотеку панських дібр, із яких наростали й їх проценти. При кінці 1818 р., як бачимо з виказу поміщеного у нас під ч. XV (ст. 67), виносила сума тих кар разом із процентами 282.061 р. Детальний виказ по округам із р. 1791 показує, що найбільші кари складали власне східно-галицькі округи: жовківський (23.769), самбірський (24.736), стрийський (11.438), бережанський (10.585), станїславівський (11.746), залїщицький (14.752), тернопільський (11.776) і золочівський (9.558). Із західно-галицьких округів жаден не доходить до 7 тис., а бохенський дав лише 615 р.

IV. Громадські шпіхлїрі в Австрії до смерти Йосифа II.

Вісїмнацятий вік був віком періодичних голодівок, пошестий, дорожнет по селах, загалом віком тяжкого перелому в селянськім житю західної і середньої Европи. Селянство скрізь жило ще безправне, занедбане і погорджене; сама аґрікультурна технїка стояла на низькім ступні розвою, а тимчасом зріст великих міст та промислових центрів творив уже великі жерела консумції, яким місцева продукція далеко не вистарчала. Ся кріза в західній Европі продовжила між иншим на якого пів столїтя істноване історичної Польщі, яка з початком XVIII в. зробила ся справжнїм шпіхлїрем Европи, достарчаючи їй своїх аґрікультурних продуктів. Та що стан аґрікультури і в Польщі був не лїпший, а подекуди й гірший, як у инших краях, то не подивуємо, що й тут селянське житє XVIII в., се один довгий ряд хитань між деяким достатком і голодованєм, ряд шалених скоків цїн то в низ, то в гору, ряд голодівок, пошестий, елементарних катастроф, не вчисляючи вже внутрішнї полїтичні заколоти, конфедерації, походи Шведів, Москалїв та нїмецьких наємних військ, що для дїткнених ними околиць бували рівнозначними елементарним катастрофам. Досить буде вибрати дотичні нотатки зі „Сводної лїтописи“ о. Петрушевича за роки 1700—1772, щоб переконати

ся про се. Опираючи ся лише на принагідних записках роблених переважно на українськім, ще специяльнїйше на східногалицькім ґрунтї, бачимо, що голоднечі зазначено під роками 1701, 1736, 1737, помори під рр. 1705, 1710—11, 1714, 1718—19, 1730, 1754 і 1770; помір на худобу 1711, 1745; саранча 1706, 1709—11, 1747—49; недороди і високі цїни хлїба 1716, 1737, 1758; тяжкі, вчасні зими, люті морози, посухи та повенї 1721, 1725, 1726, 1729, 1735, 1739—40, 1744, 1767.

Не краще дїяло ся в Галичинї також по її переходї під Австрію. Зараз у 1773 р. нотують помір у Дрогобичі, звичайне явище при напливі чужого війська до краю. В р. 1774 повінь знищила поріче Сяну та Віґра і позабирала богато хат з людьми. В роках 1781—82 налетїла сарана і перезимувавши тут розмножила ся страшенно, а 1785—86 маємо перші в Галичинї „тяжкі роки". В записках Краснопущанського манастиря читаємо під р. 1786: „Cały rok równie iak dawnieyszy t. i. 1785 był niepomyślny, przeto że słoty nieustanne tak przez wiosnę, iako też lato y iesień panuiące ani zbożu rość, ani też ich iakoteż siana bez szkody zebrać nie dopuściły. Chybiły też y w tym roku ogrodziny. Pasieka wcale bezużyteczna była y z gruntu przez częste zimna y słoty zniszczała". А в метрицї з Дебеславець біля Коломиї занотовано: Roku 1786 pszenica była po złot. 26, żyto po złot. 17, jęczmień złot. 18, hreczka złot. 18, kukurudzy po złot. 40, sumiszka po złot. 20, pszono jagła po złot 50 (А. С. Петрушевичъ, Сводная лѣтопись съ 1772 до конца 1800 года. Часть II. Львовъ 1889). Цїсар Йосиф II довідавши ся, що народови в Галичинї грозить загибіль, велїв отворити урядові маґазини і давати з них збіже селянам і навіть домінїям у позичку, удїлюючи їм по горцеви від кождого кірця запасного збіжа, з обовязком, при першій можности звернути ті запозики з надсипом по горцю від кождого кірця визиченого збіжа.

Супроти таких обставин не диво, що в краях благословенних панщиною протягом XVIII в. виробила ся практика, що дїдичі мусїли чи то в часї тяжкої зими, чи в часї весняних засївів, чи на переднївку, чи в часї инших елементарних нещасть спішити з матеріяльною помічю своїм селянам, коли не хотїли допустити до їх голодної смерти або втеки та до запущення ґрунтів. Ся практика мусїла вже в початку XVIII в.

в деяких поступовійших краях бути досить загальною, коли на неї покликаєть ся й правительство, прим. у Австрії. Панщизняний патент для Моравії, виданий 27. січня 1738 р. говорить у §. 33: „Хочемо найласкавійше упімнути всїх наших вірних обивателїв і всї доміниї, щоб поводили ся зї своїми підданими по християнськи, лагідно, сказатиб, по батьківськи, щоб вони також могли жити з жінками, дїтьми і челядю, щоб удержували ся на добро загалу і щоб через се на всїх спливало боже благословенство та добрий побут краю“. А в моравськім системальнім патентї з д. 26 липня 1748 р. в третій точцї десятої глави сказано: „Зверхности не повинні оскорбляти підданих в супереч виданому панщизняному патентови з р. 1738, але мають удержувати їх у такім станї, щоб вони могли платити контрібуцію, мають по батьківськи помагати їм і йти за похвальним слїдом тих зверхностий, які своїм підданим дають задатком зерно за досипкою осьмої части, а з тої осьмини ще осьмину віддають до контрібуційного фонду, через що не лише покриваєть ся дальше задатковане, але також підданому подаєть ся в разї нещастя поміч і змога до поношеня контрібуції“.[1])

Цїсарю Йосифу II. ще в часї його співреґенції з Марією Тересою належить ся заслуга, що ся з разу чисто еґоістична, дїдичами в їх власнім інтересї роблена уступка на користь селян набрала законної підстави і зробила ся обовязком дїдичів. Коли се стало ся в инших австрійських провінціях, напевно не знаємо, але в Галичинї вже від самого її прилученя до Австрії ся практика держала ся, а циркулярами із 21 лютого 1788 і 22 червня 1789 та патентом із 19 цьвітня 1790 набрала обовязкової сили закона.[2])

Не задоволяючи ся збіжевими запомогами селянам у часах наглої потреби, деякі доміниї в Чехії та Моравії вже коло половини XVIII в. почали для сеї потреби закладати по селах громадські зсипи збіжа. Зерна до них достарчали самі селяни

---

[1]) Edward Vodnařik, Geschichte und Statistik der mährischen Contributions-Vorschusskassen, dann: Die Errichtung, Organisation und Wirksamkeit der Hypotheken-Bank der Markgrafschaft Mähren. Brünn 1886, стор. 1.

[2]) Ів. Заневич, Літературні стремлїня Русинів у Галичинї від 1772 до 1872 р. (Житє і Слово 1895, т. IV, стор. 279) і окрема відбитка из. Панщина в Галичинї.

в часах доброго врожаю, догляд і завідуванє були правдоподібно в руках домінїй. Похваливши ті починаня цитованим уже патентом із 1748 р. цїсар Йосиф II. під кінець свого житя вернув до сеї справи і видав д. 8 червня 1788 р. патент для всїх трьох судетських країв, тобто Чехії, Моравії і Шлеска, яким наказав скрізь по селах тих країв позаводити громадські зсипи збіжа. У вступі цїсар признає, що до такої постанови склонила його практика деяких дібр у Чехії й Моравії, що через засновуванє таких шпіхлїрів показала доброднйний вплив на маєтковий стан селянства. От тим то наказує цїсар урядам краєвим, окружним та бухгальтерії дбати про удержанє, розширенє та діловодство тих інстітуцій так само, як про державні податки. Зсипи збіжа повинні бути в кождім селї, хоч, як додано в пізнїйшім поясненю, примусу для їх заснованя уживати не вільно. В шпіхлїрах має бути збіже лише чотирьох родів: жито, пшениця, ячмінь і овес. На заснованє шпіхлїра повинен кождий підданий із тих родів збіжа, які управляє, по відшибненю того, що потребує для себе на житє та на засїви озимі й ярі, дати третю частину з кождого рода добрим і незіпсованим зерном до громадського зсипу. Се має повтаряти ся до трьох років, так щоб у кождім селї і в кождім містї витворив ся запас збіжа, що міг би покрити цїлорічний засів. Як би протягом тих трьох лїт трафив ся недорід, град або повінь, і тяжко або й неможливо було би пошкодованому селянинови доставити визначену пайку збіжа, то його можна від неї звільнити, але з тим, що має донести свою пайку тодї, як у нього зародить. Цїсар надієть ся, що й громадські зверхности, яким ся інстітуція стане в пригодї, бо звільнить їх від конечности запомагати підданих у потребах власними засобами, причинять ся зі свого боку до заснованя та упосаженя тих громадських зсипів, у чім заряди камеральних дібр будуть їм давати добрий приклад. В своїм запалї для громадських шпіхлїрів патент позволяє навіть уживати на їх засновуванє гроший податкових, які складали ся по домінїях, поки їх не стягав уряд окружний, а також так званих капіталів контрібуційних (про них див. в розд. X), які уряд розпозичував селянам. Отсе зміст перших сїмох параґрафів того патенту.

Дальші параґрафи говорять про способи переховання, удержуванє, адмінїстрованє тих запасів, яких мета (§. 9) — запо-

мога підупалих селян і захищене їх від потреби і недостатку. Засоби мають держати ся в окремім шпіхлїрі, окремо від домінїкального збіжа. Для них повинні бути призначені або старі замки, скасовані костели та опорожнені манастирі, або нові, вмисно на се виставлені будинки, до яких будови мусять піддані причиняти ся своєю працею пішою і тяглою. Лише в крайнім разї, де нема таких окремих будинків, патент позволяє держати те громадське збіже в домінїкальних шпіхлїрах, але в окремій їх части і під окремим замком. За цїлість тих запасів відповідає домінїя так само, як за цїлість збираних нею сум податкових. Податковий поборець має дбати про удержуване збіжа і про те, щоб воно не лежало пусто, а щоб що року було визичуване селянам, а потім з надсипом вертало ся назад до шпіхлїра. Сей надсип має виносити два горцї від кождого кірця випозиченого збіжа. Колиб засоби збіжа в шпіхлїрі зросли на стілько, що лишалось би його богато понад щорічну потребу селян, то за дозволом округжного уряду сю надвишку можна продати, а гроші чи то умістити в публичній льокації, чи розпозичати на процент під певну гіпотеку. Полишаємо на боцї дальші детальні приписи патенту що до продаваня зерна, навіть що до його провітрюваня в складах, що до веденя рахунків і одвічальности підручних урядників, і додаємо ще лише зміст остатнього параґрафу, по якому зверхнїй нагляд над розповсюдженем, удержуванем та добрим завідуванем шпіхлїрів поручено округжним урядам, які при обїжджуваню округів від часу до часу несподївано мали заглядати до шпіхлїрів, провірювати рахунки, перемірювати збіже і подавати звіти до бухгальтерії через ґубернію.

Як бачимо, цїсар виступає тут як добрий господар, що дбає в своїм хозяйстві не лише про цїлість, але й про кожду найменшу дрібницю. Се лежало в абсолютистичній системі, що залюбки дбала за найменші дрібниції, забуваючи нераз найбільші, найважнїйші справи. Всї ті дрібницї шпіхлїрової технїки були мабуть вироблені дотеперішньою чеською практикою і приняли ся там і на далї, принаймнї в доступних нам працях про сю тему не знаходимо слїду якихось сумнївів та критичних уваг з боку чи то підданих, чи шляхти та її репрезентації.

Зовсїм не те було в Галичинї. Думку про заведене шпіхлїрів для запомоги бідних підданих порушено тут іще 1782 р.

Якись Юрій Крсовіц, мабуть урядник замандрований із Чехії або з Моравії, подав того року меморіял до цїсаря з приводу сьвіжо виданого розпорядженя про преґравації, промовляючи за тим, аби преґраваційні кари, стягнені з панів, не віддавати до рук покривдженим селянам, бо вони, мовляв, і так розтратять їх марно, але складати ті гроші на фонд призначений на будоване і піддержуване громадських шпіхлїрів. Як звичайно, почала ся про сей меморіял урядова переписка між Львовом і Віднем: ґубернїя висловила ся некорисно про проєкт Крсовіца, але надворна канцелярія декретом з д. 31 серпня 1782 признала неґативну опінїю ґубернії не досить умотивованою і поручила їй се діло до глубшої розваги.

Подібний проєкт вплинув і 1783 р. від якогось Ладимірського, який домагав ся заложеня шпіхлїра при кождій доміниї для ратованя підданих в часї недороду та голодівки. Про сей проєкт дискутовано в цьвітнї 1783 р. в Видїлї Становім (пор. у нас стор. 16) і видано, як сьвідчить сам Видїл Становий, опінїю зовсїм прихильну; реферат Процїнського на підставі актів ґубернїяльних потверджує се з невеличкою оговіркою, що ґубернїя в порозуміню зі Станами признала, що сама собою інстітуція громадських шпіхлїрів дуже спасенна, але виконане її треба відложити аж до повного переведеня урбаріяльної реформи, бо аж тодї можна буде оснувати її на тривкій підставі (стор. 83). Замісь річевого залагодженя сеї справи надійшов із надв. канцелярії в Віднї 11 марта 1784 р. декрет, яким признано нагороди тим селянам, що визначать ся порядним веденєм хлїборобства та плеканєм худоби.

Та видно, цїсар Йосиф II. занадто живо зацїкавив ся справою громадських шпіхлїрів у Галичинї і відчував їх потребу в тім занедбанім краю, бо не задоволяючи ся тим декретом уже під д. 1 червня 1784 р. видав своє „найвисше рішенє“, що пожадане йому в Галичинї закладанє громадських шпіхлїрів, хоч він і не вимагає, щоб се роблено під примусом. Одначе він зобовязує ґубернїю зробити початок у камеральних добрах і на разї бодай у однїй маєтности заснувати такий шпіхлїр. І справдї, заряди камеральних дібр у Самборі й Дрогобичі приступили до виконаня цїсарської волї; знайшли ся

якісь зайві фонди, знайшли ся мабуть (звісно, в містах) і будинки, які можна було опорожнити, і перші громадські шпіхлїрі в Галичині війшли в тих містах у житє в осени 1784 року.

Та цїсар не думав обмежити ся на камеральних добрах, відчуваючи живо, що в приватних добрах така запомога підданим ще далеко потрібнїйша. І ось д. 30 мая 1786 р., з нагоди предложеного надворній канцелярії першого реєстру преґраваційних кар і відшкодовань, видала та канцелярія памятний декрет, яким велить стягати енерґічно преґраваційні кари і повертати їх на засноване громадських шпіхлїрів та на закупуванє збіжевих запасів, бо се — як кажеть ся в декретї мабуть зі слів самого цїсаря — „найпевнїйший спосіб до піддержаня підданого“. Ще раз того самого року, надворним декретом із 20 падолиста 1786 р., при нагодї предложеня йому нового реєстру преґраваційних кар, наказує цїсар галицьким властям остро стягати ті кари, на тих, хто не заплатить їх у назначенім реченцї, накладати подвійний (10%) карний процент, і повертати ті гроші на запомогу громадам для заснованя шпіхлїрів.

В дусї тих цїсарських наказів мусїла галицька ґубернїя робити деякі відповідні кроки. З кінцем 1786 р. вона предкладає надворній канцелярії ідеальний плян такого шпіхлїра і надвр. канцелярія одобрює його декретом із 24 лютого 1787 р. Д. 13 цьвітня 1787 р. видає ґубернїя своїм підвладним урядникам інструкцію та формулярі для рахунків громадських шпіхлїрів. Із сих заряджень можемо догадувати ся, що вже тодї закладанє громадських шпіхлїрів по камеральних добрах значно розповсюдило ся. Центральне правительство підпирало по змозї зусиля місцевих урядників. Надворним декретом із 3 липня 1787 р. велено від усїх підданих у камеральних добрах що року брати досип із усего зібраного ними збіжа по горцеви від кірця на користь громадських шпіхлїрів, а також повертати на ту саму цїль той досип, який обовязані були давати піддані за випозичене їм весною скарбове зерно (се був, як згадано висше, „голодний“ рік). А надв. декрет із 5 грудня 1787 р. призначив також проценти від грошевих позичок даваних урядом селянам у камеральних добрах (вони виносили аж 16%) на дохід шпіхлїрового фонду. Все те ро-

било ся з виразним наміром, заохотити також приватних дідичів у Галичині до наслїдуваня цїсарського прикладу в камеральних добрах. Та галицька шляхта, здаєть, ся не дуже палила ся до сего прикладу, принаймнї не маємо нїякого слїду про істнованє громадських шпіхлїрів у приватних добрах у Галичинї перед 1789 роком. А цїсар підходив до своєї цїли чим раз рішучійше. Надворним декретом із д. 5 лютого 1788 наказано по всїх камеральних добрах позаводити скрізь громадські шпіхлїрі і держати в них у запасї цїлорічне запотребованє місцевих підданих. Для здвигненя будинків камера дає матеріял, піддані пішу й тяглу роботу. Приватних дїдичів ще раз заохочуєть ся до наслїдуваня і ще раз запевняєть ся їм, що цїсар не хоче супроти них уживати примусу. Але се було остатнє упімненє.

Надворним декретом із д. 22 липня 1788 р. подає цїсар згаданий уже свій патент із д. 9 червня 1788, виданий для Чехії, Моравії і Шлезка, до відомости галицької ґубернії з наказом — предложити мотивовану опінію на те, чи сей патент про обовязкове заснованє громадських шпіхлїрів по всїх добрах дав ся б приложити і в Галичинї в тій чи иншій формі і що евентуально стояло би на перешкодї виконаню того патенту. Ґубернія рескриптом із д. 7 серпня звернула ся до Видїлу Станового і зажадала його опінії, а щоб ся опінія була по змозї основна, дала йому чотири тижнї часу.

Видїл Становий одержав сей рескрипт при трудности тодїшньої комунїкації між двома сусїднїми канцеляріями аж 11 серпня і зараз віддав сю справу до розслїду свойому членови ґрафу П. Забєльскому, який справив ся з нею швидше, нїж жадала ґубернія, бо відповідь Видїлу була готова і вислана до ґубернії вже 27 серпня тогож року.

В матеріялах Процїнського заховав ся брулїон відповіди Забєльского і та його перерібка, що була доручена ґубернії в чистописї. Розберемо той документ у тій формі, як його маємо в чистописї (N. IV), полишаючи на боцї варіянти із первісного брулїону Забєльского, хоч вони інтересні для слїдженя ходу і вислову думок. Видїл Становий розпочинає свою відповідь комплїментами для цїсарського наміру. Заснованє громадських шпіхлїрів буде великим добром для краю, запомогою для підданих притиснених нуждою, захистом від лихви

і від жебраннни в дворах. Виділ Становий уважає пожаданим як найшвидше приступити до виконаня сеї думки, де тілько знайдуть ся відповідні будинки. А де будинків нема, там треба як найшвидше приступити до їх здвигненя, коштом і працею підданих, бо тут же ходить виключно о їх добро. Шпіхлїрі повинні стояти одаль від иньших будинків, бути деревляні або муровані і повинні за рік увійти в житє; домінїї і окружні уряди повинні вести нагляд над будовою. Складати треба в них не чотири, а пять родів збіжа: пшеницю, жито, ячмінь, гречку і овес, але не всї разом, а тілько відповідно до того, де який рід засівають. Забєльский у своїм бруліонї пригадує, що в горах родить ся лиш овес, значить, иншого збіжа там і складати не треба. А далї згідно з цїсарським патентом: мужик зсипає що року третю часть збіжа потрібного для висїву, складає протягом трьох лїт; коли недорід, град або повінь зробить йому се неможливим, то може відложити довіз на пізнїйше. Гроший у податкових касах анї на позичках у селян у Галичинї нема; як Бог дасть, що будуть, то щож, можна повертати їх на збільшуванє засобів у шпіхлїрах. А що й домінїям із тої інституції буде користь, бо будуть звільнені від обовязку запомагати своїх підданих у часах нужди, то домінїї готові зі свого боку докладати всяких старань до збільшуваня тих зсипів. Виділ Становий покликаєть ся на се, що цїсар поручив властям, аби в сьому роцї недороду видано з цїсарських маґазинів від кождого кірця зложеного там збіжа по два горцї для громад; Виділ надїєть ся, що сей наказ буде розширений і на камеральні громади та на нових поселенцїв і буде основою шпіхлїрових зсипів.

Як бачимо, з боку гал. Станового Виділу взірцева готовість, взірцева пильність і дбайливість — сповнити як найшвидше цїсарську волю. Але в дальших точках відповіди проскакують уже иньші тони. І так у точках 10—11 все ще поважним стилем говорить ся, що громади будуть мусїли для діловодства в тих шпіхлїрах наняти собі платного писаря чи урядника, який був би заприсяжений окружним урядом. Такий писар буде коштувати яких 50 р. річно — для підданих селян се дрібниця, тай то лише доти, доки сам шпіхлїровий фонд не зросте на стілько, щоб міг оплатити з власних доходів удержанє свойого адмінїстра-

тора. Відповідь просторо викладає функції того адміністратора. Він буде мати один ключ від громадського зсипу, а другий будуть мати два виборні з громади, без яких він не сьміє входити до зсипу. Він мусить під оком домінії 1) вести докладні виказн зсипаного кождим господарем збіжа, 2) дописувати збіже досипане кождим довжником при звороті позички, 3) квітувати довжникам точне одержанє визиченого зерна, 4) подавати що року дідичеви в присутности всеї громади виказ засобу збіжа в шпіхлїрі, виказ узятих позичок і зворотів, 5) нотувати окремо тих, що не віддали довгу і чому не віддали, 6) ті рахунки, потверджені паном і громадою, в витягах удїлювати окружному урядови, 7) коли уряд викриє які браки чи то в рахунках, чи в зсипанім збіжу, річ писаря все те направити, 8) його річ також просити у домінії евентуально навіть екзекуції на довжника, що не хоче віддати випозиченого збіжа.

Читаючи се все посторонній чоловік готов сказати: повна рація! Але знавець тодїшнїх галицьких відносин може сказати лиш одно: сеж очевидні кпини з цїсарських намірів. Знайти кілька тисяч людий з такими кваліфікаціями, які визначила „Відповідь“, і заставити їх за 50 р. річно жити, удержувати себе (евентуально з сїмєю) та сповняти таку каторжну роботу, що вимагала крім маси писанини також не менше біганини до двора, до громади та до циркулу, се чиста фізична неможливість.

Забивши сю здорову плїшку в будову цїсарського патенту гал. Видїл Становий спокійненько і з задоволенєм повтаряє живцем дальші приписи того патенту, скрізь висловляючи свою згоду, напираючи в остатній (14) точцї на те, щоб окружні уряди як найшвидше старали ся ввести в житє сю „всесьвітну установу“ (universalem ordinationem, як сказано в текстї) і пильно контролювали її зріст і розвій. Та далї йдуть пункти, де Видїл Становий підносить погляди відмінні від тих, що висловлені в цїсарськім патентї. Поперед усього домінії ніяким сьвітом не згодять ся поносити всю одвічальність за зсипане в шпіхлїрах збіже; не можна також звалювати на них усї заходи коло вдержуваня та пильнованя тих шпіхлїрів. Вони не можуть зобовязати до сеї функції своїх приватних офіціялїстів, бо ті й без того вповні заняті працею при панських добрах. Сам

пан, що часто не живе в своїх добрах, не має змоги наглядати за шпіхлїрем, а коли би сей обовязок звалено на домінії, мусїлиб вони наймати для сього окремих інспекторів або писарів і то таких, що моглиб узяти на себе одвічальність за цїлість зібраного там громадського добра. Се накинулоб на домінії „важкий і незносний тягар“, а кошти на таких урядників пожерлиб усї доходи з їх маєтностий і відібралиб їм змогу платити державні податки. Оттим то Становий Видїл пропонує, щоб уряд поручив підданським громадам вибрати собі по двох присяжних господарів, які б кождого разу були присутні при отвираню й при замиканю гром. шпіхлїра, далї щоб винайшли собі писаря, якого б уряд заприсяг і який мав би раз до року предкладати рахунок зі шпіхлїра домінії, а окружним урядам аби було поручено при об'їздах по селах візитувати шпіхлїрі, ревізувати рахунки і збирати відомости про все шпіхлїрове дїловодство.

Рівночасно Становий Видїл застерігаєть ся против 14-того параґрафу цїсарського шпіхлїрового патенту для Чехії і Моравії, в якім догляд над шпіхлїрами поручено цїсарським поборцям податковим. Таких поборцїв у Галичинї поки що нема, а хоч би й були заведені, то їх певно буде по одному на кілька домінїй, так що такий поборець не міг би завідувати шпіхлїрем у кождім селї і певно скинув би се на домінїю. Так само ремонструє Видїл Становий проти § 15 йосифінського патенту з 8 червня 1788, по якому всї рахунки місцевих гром. шпіхлїрів мали би що року предкладати ся державній бухгальтерії у Львові. Державна бухгальтерія — говорить Видїл Становий (ст. 18) — і без того завалена найріжнїйшими працями, а місцеві шпіхлїрові рахунки вимагають місцевої і як найшвидшої контролї, особливо коли писар окажеть ся ненадійним і його треба прогнати, а в центральній бухгальтерії у Львові такі рахунки мусїлиб залежувати ся довший час.

Та найлїпший конець сеї Станової відповіди. „Хоч які спасенні наслїдки випливалиб із уставленя громадських шпіхлїрів для загального добра і для добра підданих і звільнили би домінії від утяжливого запомаганя підданих, та про те коли його цїсарське Величество захоче завести у нас той закон, то

ми бачимо наперед неможливість його виконаня Знає загал, знає й ґубернія, скілько і піддані і навіть доміниї в остатнїх двох роках затягли довгів у цїсарськім скарбі, набравши збіжа із цїсарських маґазинів. Сї довги мусимо звернути. Колиж нам тепер доведеть ся і здвигати громадські шпіхлїрі і звертати визичене збіже цїсарському скарбови, тодї анї одного, анї другого обовязку не сповнимо". Супроти сего Становий Видїл радить і тепер, як радив ще 1783 р., стримати ся з тою інституцією аж до лїпших часів, а коли нї, то принаймнї дати краєви кількалїтню мораторію на зворот збіжа визиченого з цїсарських маґазинів.

Та й сим разом його рада не знайшла в Віднї послуху. Ми не знаємо, яку резолюцію одержав Становий Видїл на свої уваги; що вона не мусїла бути дуже ласкава і прихильна, бачимо з рескрипту ґубернії до Станового Видїлу з д. 30 грудня 1790 р., де покликаючи ся на надворний декрет із д. 7. грудня тогож року ґубернїя з натиском говорить про „важність справи гром. шпіхлїрів і можливість її переведеня, тим більшу в даній хвилї, що дотеперішнї перешкоди, такі як високі цїни збіжа і брак грошевих фондів, швидко уступлять". Що правда, зі зворотом збіжевих засобів, визичених підданим і домінїям із цїсарських маґазинів у тяжких роках 1785 і 1786, не пішло так швидко, як може думало зразу центральне правительство; ще в початку 1792 р. ґубернїяльний радник д'Еллєво́ в своїм просторім рефератї про громадські шпіхлїрі в Галичинї говорить про „громади, що ще мають вирівняти скарбові задатки" (ст. 39). Та центральне правительство не вважаючи на се не покидало раз розпочатого дїла. Йосифінський патент із д. 8 червня 1788 р. був покладений в основу ґубернїяльної інструкції для веденя рахунковости, опублїкованої в Піллєрівськім зводї гал. законів з р. 1789 стор. 196, а правительство спішило надавати шпіхлїровому фондови що раз нові користи. Галицькій шляхтї довело ся і сим разом закусити свою сердитість і здаючи ся на всесильність відомого галицького шлєндріяну ждати лїпших часів.

V. Шпіхлїрі під Леопольдом II.

Цїсар Йосиф II. умер д. 20. лютого 1790 р. в хвилї безмірно важкій і, здавало ся, фатальній для Австрії. Дволїтня війна з Турцією вичерпала сили і засоби Австрії і хоч богата на часткові побіди, не обіцювала в результатї нїчого крім нових клопотів. При кінцї 1789 р. Прусія в тайнім договорі з Турцією зобовязала ся зараз на весну виступити війною против Австрії і здобути Галичину для польського королївства. В Бельґії вибухло повстане против Австрії і австрійське військо виперто з Брабанції. В Угорщинї всї маґнатські партії клекотїли обуренем против цїсаря і грозили явним бунтом. І в Галичинї заносило ся також на повстане. Тай у инших коронних краях Австрії бурили ся аристократичні та клерикальні елементи, домагаючи ся скасованя радікальних реформ, особливо тзв. урбаріяльної та релїґійної. Йосиф II. зневірений у власні сили, підкопаний важкою хоробою, безсонницею, самотою та сумним почутем, що його найблизше окружене проклинає його та жде його смерти, відкликав перед смертю найдрастичнїйші свої реформи, починені в Угорщинї, але не задоволив сим нїкого і вмер опущений усїма, щоб аж столїтем пізнїйше дождати ся признаня і оцїнки з боку безпристрасної історії.

Його брат і наступник Леопольд II. держав ся значно відмінних поглядів, був побожний і любив шляхту. По деяких зусилях йому удало ся заспокоїти бурі, заключити мир з Турцією та союз із Прусією, так що події, на які заносило ся в Австрії, а особливо в Галичинї при кінцї 1789 і початку 1790 р., минули ся як неважний епізод, полишивши дуже невеличкі слїди, з яких аж новійша історіоґрафія зуміла відтворити досить повну і живу картину. На жаль ся картина в представленях польських істориків Вл. Лозїньского (Galiciana, Lwów 1872), Калїнки (Sejm czteroletni, t. II, Lwów 1881, стор. 80—113), Старжиньского (Projekt galicyjskiej konstytucyi 1790—91, Charta Leopoldina, Lwów 1893) та Бр. Лозїньского (Z historyi Stanów galicyjskich, Biblioteka Warszawska 1904 за лютий та йогож книжка Galicyjski Sejm Stanowy 1817—1845 Lwów 1905) терпить від одностороннього забарвленя. Всї вони стоять на тїснім шляхотсько-католицькім становищі, кидають каменем на Йосифа II. і його реформи і представляють зма-

ганя шляхти як річ зовсім натуральну та патріотичну, а натомісь її конспірацію та постуляти старають ся представити в невиннім сьвітлї і висловлюють жаль, що ті постуляти не були сповнені. Вони забувають прим. про такі факти, що простий люд у Галичині витав Йосифові реформи дуже прихильно, що в його переказах Йосиф II. жиє ще й до нинї як ідеал справедливого і народолюбного монарха, що наші селяни ще 1824 р. домагали ся, щоб їх поставлено на Йосифінську урбарію, розуміючи під тим переміну панщизняної роботи на чинші (пор. у нас документ XXIII, стор. 158 і 162) і що, значить, усї ті ненависні для шляхти патенти й постанови допускають іще й инше толкованє. Зрештою в своїх представленях польські історики старанно обминають ті жерела, що представляють гал. шляхту та її керманичів у некориснім сьвітлї, а виловлюють і роздувають усе те, що хоч троха промовляє на її користь. Дальші публїкації нових, або хоч і відомих доси, але недокладно використаних матеріялів внесуть важні поправки до тих представлень і поможуть нам краще оцінити тодїшнїх людий, їх змаганя та дїланя.

Ось скелет фактів. У сїчні 1790 повстав у Варшаві за ініціятивою пруського посла Люккезінї тайний комітет, в якого склад входили маршалок сойму Малаховский, Гнат і Северин Потоцкі і як повновласник Галичини Гнат Морский. Сей комітет, про якого істнованє не знав анї король, анї сойм, мав між иншим приготовити відірванє Галичини від Австрії і прилученє її до Польщі. Прусія ґарантувала, що добєть ся затвердженя сего акту при заключеню мира. Комітет ухвалив, що скоро тілько почнеть ся війна Прусії з Австрією, в Галичинї мусить вибухнути повстанє. Для приготованя сего повстаня мала над границею, в Холмщинї завязати ся шляхетська конфедерація; Люккезінї зараз же написав меморіял до Берлїна викладаючи її пляни і жадаючи для неї фондів та підмоги: 2—3 тисячі людий навербованих прим. у Литві, та пруського комісаря з кількома офіцирами; 25 тисяч дукатів вистарчить на три місяцї. Надто зброї 2400 штук для сконфедерованих і 1600 для Галичан, амунїції, возів, хіруґів, аптеки полевої і ще 25 тисяч дукатів на живність для відділу на перші тижні його побуту в Галичинї. Рівночасно вислано до Галичини Казимира Ржевуского, який

тут також мав свої добра; він швидко обіхав значну часть Галичини від Тарнова до Бродів, звербував багато дідичів запевняючи їм поміч. За його ініціятивою завязав ся у Львові комітет із 13 осіб, серед яких найвизначнійші були перемиський біскуп Ґолашевский і львівські адвокати Незабітовский та Йосиф Дзержковский.

Саме в ту пору прийшла вість про смерть Йосифа II. і додала шляхтичам духа. Комітет постановив зараз вислати депутацію до Відня і виторгувати від нового цїсаря що тільки буде можна, а рівночасно вести зносини з Варшавою. В Галичинї пішли горячкові приготованя до повстаня. Комітет розширено до числа 30 (названі у Калїнки Sejm czteroletni II, 90—91); вплив львівського архієпископа Кіцкого та перемиського Ґолашевского додавав їм поваги; також львівський руський епископ Петро Біляньский належав до того комітету. Закипіло по всїм краю і 5000 галицької шляхти підписало акт конфедерації. Надіяли ся, що й розмова депутатів з Леопольдом піде „під натиском“ і буде успішна. До депутації війшли князь Станїслав Яблоновский, Микола Потоцкий, Йосиф Оссолїньский і Ян Батовский. Депутація мала, не як каже Калїнка (op. cit. 89) „повитати нового монарха і предложити йому жалоби провінції“, але мала вручити йому документ, про який, як каже сучасний автор-Німець, хиба для необізнаного з галицькими відносинами могло бути сумнївним, „ob dieses Product eine Bittschrift, oder eine Vorschrift wäre“ (Statistische Aufklärungen I, 14). Без ніякого вступу, без вислову чи то жалю по поводу смерти попереднього цїсаря, чи радости з настаня нового, списаний французькою мовою як у дипльоматичних зносинах з чужою державою, оттакий документ мали репрезентанти галицько-польської шляхти предложити новому цїсареви. Було в нім пунктів не менше як 53, а кождий сам для себе був як на ті часи що найменше арроґанцією [1]). Ось найважнійші з них: поперед усього ненарушеність власности чи то здобутої власною працею, чи одідиченої; скасоване „жорстокого патенту про еміґрацію“ і дозвіл кождому (розумій — шляхтичеви) „покинути свою вітчину і перенести ся зі своєю сім'єю і своїм

[1]) У тій первісній формі, без вступу, дороблено вже в Відні Оссолїньским, надруковано той документ невідомо де, мабуть у Львові ще в лютім або марті і з того першодруку повторено в Statistische Aufklärungen I, ст. 149—173.

маєтком, куди захоче; запорука особистої безпечности „обивателя“ угорським законом, у якім сказано: nisi citati vel vocati ordineque judiciario condemnati fuerint, in eorum personis ad quorumvis instantiam vel clamores aut preces nusquam et per neminem detineri possunt; репрезентація шляхти в Станах, яких маршалок мав би бути найвисшим достойником краю і головою тзв. „посередничої депутації“, що малаб ухвали Станів предкладати до затвердженя цїсареви. Взагалї власть і компетенція Станів малаб бути розширена до розміру мало що не цїсарської власти; жаден закон не міг би бути виданий без їх згоди, жаден ґубернатор, хоч би з цїсарського уповажненя, не міг обняти власти в Галичинї, доки Стани не надали б йому добровільно права індіґенату. Заведений Австрією в Галичинї податок контрібуційний (тобто призначений на воєнні цїли) мав би бути заступлений старопольським donum charitativum, якого ухвалене або неухвалене залежало би від Станів. Цїсарські монополї на сіль і тютюн мали б бути усунені, а панам мали б із соловарень, як за давньої Польщі, давати рік-річно за дармо певне означе́не число бочок соли. Військові постої не повинні б нїколи стояти в панських дворах. Під безпосередньою управою Станів мав би у Львові бути заснований національний банк і тимже Станам віддані в руки нерозпродані ще камеральні добра, як також фонди релїґійний, шкільний і всякі инші фундації. Щоб члени Станів не могли підлягати нїякому судови окрім рівних собі; щоб в урядованю на зверх полишена була латинська, а у внутрішнїм допущена була польська мова замісь нїмецької; щоб інвентарі, якими унормовано обовязки підданих супротив панів, не сьміли бути змінювані; щоб панів за утискане підданих могли судити тільки шляхетські суди, а не жадні инші; щоб панам полишено судівництво над селянами; щоб військо було національне і в такій силї, скілько може оплатити сам край і щоб воно кватирувало лише в краю.

Та революційний комітет пішов іще далї. Він і принятий у його склад Становий Видїл уявив себе самовладним паном Галичини. Не скликаючи навіть повного збору Станів він десь при кінцї лютого 1790 р. сфінґував ухвалу Станів, у якій між иншим сказано: „Вірні Стани Галичини, з причини своєї прихильности до своїх підданих і дбаючи про них, добровільно згодили ся свої облїґації одержані за

доставу натуралій, які домінії зложили в р. 1789 і 1790 р. на военні потреби, віддати на користь підданих з тим, що належні за них суми мають бути ужиті на дотацію так пожиточних громадських шпіхлїрів. Так само Стани на будуще зрікають ся того горця надсипу від кірця збіжа, який піддані мусїли досе давати при звороті одержаних від домінії збіжевих запомог".

Текст сеї ухвали, закомунїкованої польською депутацією в перших днях цьвігня цїсареви Леопольдови у Відні, відомий нам лише з цїсарського патенту (недатованого і не підписаного цїсарем!), поміщеного в Піллеріянах 1790 р. на стор. 28—32. Сей патент, яким цїсар рівночасно зніс для Галичини йосифінську урбарію, і що до свого мотивованя і що до висловів являє ся унїкатом між усїми патентами австрійських володарів і весь дише шляхетсько-польським духом. Він виглядає немов витяг із якогось польського меморіялу про кривди, які поносить Галичина від Австрії. Думаю, що підсувати слова і звороти того патенту Льопольдови II, як се робить Бр. Лозїньский (Galicyjski Sejm Stanowy 44) нема нїякої підстави. Він мусїв не дуже уважно читати його, коли підписував, а може й не без рацїї велїв надрукувати його без свого підпису: адже в другій части того патенту цїсар Леопольд по просту робить ся жертвою польської містифікацїї. Подаємо сю другу часть у дословнім текстї: „Ob zwar gleich den Unterthanen durch die Zurückführung auf die vorige ungleich mindere Steuergebühr (мб. по скасованю кривдливої для шляхти йосифінської урбарії!) eine ohnedies beträchtliche Erleichterung zugeht, so haben sich dennoch die getreuen Stände Galiziens aus der gegen ihre Unterthanen hegenden Neigung und Sorgfalt von selbst herbeigelassen, denselben folgende beträchtliche Vorteile einzugestehen; und zwar:

1-tens werden die Grundherren, um ihren Unterthanen die Last der höhern Steuer auch für das erstere gegenwärtige halbe Jahr möglichst zu erleichtern, selben die Halbscheid von jener Erhöherung vergüten, so die Unterthanen nach Abschlag des schon vorhin bewilligten Nachlasses über den Betrag der vormals gewöhnlichen Steuer zu entrichten hatten, welche Vergütung die Grundobrigkeiten zur Berechtigung an die Unterthanen längstens bis letzten Oktober an die betreffenden Kreiskassen abzuführen nicht unterlassen werden.

2-tens die Naturallieferungsscheine für die von den Grundobrigkeiten in den Jahren 1789 und 1790 zu den Kriegsbedürfnissen geleisteten Naturallieferungen haben die Stände zum Besten der Unterthanen dergestalten zu widmen sich angebothen, dass der dafür ausfallende Betrag zur Dotirung der so nützlichen Gemeind-Speicher verwendet werde. Ausserdem machen sie

3-tens für die Zukunft auf jene sechszehnte Massel Verzicht, so die Unterthanen bis itzt bei Rückzahlung erhaltener Getreidevorschüsse zuzuschütten gehalten waren. Und endlich nehmen die Grundobrigkeiten

4-tens die Last der Einhebung der Steuer von den Unterthanen dergestalten auf sich, dass sie nicht nur allein für die richtige Abfuhr derselben haften, sondern auch die Unterthanen von allen damit verbundenen Einhebungs- und Abfuhrskosten entledigen werden; wobei Wir ihnen jedoch gegen jene, die muthwillig im Rückstande beharren, zur Erleichterung der Einhebung die gehörigen Mittel nicht versagen können.

So sehr Wir uns aus diesen freiwilligen Aufopferungen, so Unsere getreuen galizischen Stände zum Besten ihrer Unterthanen zu machen sich bereit gefunden haben, in ihre Billigkeit versehen, dass sie die letzteren weder in Absicht auf Frohn, noch auf andere Zinsen oder Nebenabgaben über die bis Ende Oktober vorigen Jahres rechtmässig bestandenen Schuldigkeiten verhalten werden, so erklären Wir gleichwohl, dass wenn hie und da wider besseres Vermuthen überspannte Forderungen und Missbräuche einschleichen sollten, die von Fall zu Fall vorkommenden Klagen genau untersucht, und wenn nach Massgabe des Unterthanspatents vom 1-ten September 1781 die Sache in der Güte nicht abgethan werden könnte, die den Umständen und der Billigkeit angemessene Entscheidung von Unseren politischen Behörden, denen das Erkenntnis darüber zusteht, geschöpfet werden soll.

Я не можу собі інакше пояснити сего патенту, як лише тим, що Поляки наговорили цїсареви, зовсїм несьвідущому галицьких справ, усяких нїсенїтниць, наговорили про шкідливість йосифінської урбарії та свої благородні заміри, так що він безкритично помістив їх заяви в своїм патентї. Адже збиранє податьів, таке, як вони тут обіцюють Леопольдови, було вже в Галичинї заведене Йосифом! А як серіозно брали вони свою даровизну на користь селян, се побачимо зараз далї.

При тім промовляючи іменем Станів панове депутати допускали ся явної брехнї, бо засїданя Станів від 1788 р. не було у Львові, а Видїл Становий, зложений усього з чотирьох членів, не мав права промовляти іменем усїх Станів. Найправдоподібнїйше являєть ся припущенє, що се був по просту шляхетський „віц“: обдурити нетямучого цїсаря і склонити його гладкими словами до опублїкованя сего патенту ad majorem gloriam галицько-польської шляхти. В Галичинї сей патент, оголошений по польськи, міг мати значінє шляхетського манїфесту з доказами шляхетської прихильности до селян.

Польська депутація прибула до Відня десь при кінцї марта і була в перших днях цьвітня на послуханю у цїсаря Леопольда II. Цїсар, що ще був під вражінєм невилазних клопотів, серед яких обняв трон, приняв депутацію чемно, радісно приняв до відомости ухвалу „Станів“ про прихильність галицької шляхти до селянства та про даровизну на користь шпіхлїрового фонду, обіцяв знести як стій йосифінську урбарію, і справдї додержав свойого слова, видаючи д. 19 цьвітня 1790 р. згаданий уже і цитований патент. Але пунктів на француській мові, здаєть ся, не захотів приняти задля їх зовсїм уже не вірнопідданської форми. Депутації прийшло ся взяти свій документ назад і переробити його в формі відповідній до вимогів двірської етикети, і ся перерібка, доконана Оссолїньским і датована д. 23. цьвітня 1790, була при кінцї того місяця вручена цїсареви. В ній депутація запевнює цїсаря про глубоку прихильність і вдячність галицької людности за те, що виявив охоту заняти ся її долею, підносить далї сумний економічний стан краю, пригнобленє польської національности, відчуженє „обивателїв“ від адмінїстрації краю, безправність Станів, невідповідність видаваних законів для потреб краю, а особливо Йосифової урбарії [1]). Цїсар у тій формі

---

[1]) S. Starzyński, Projekt galicyjskiej konstytucyi 1790 I, стор. 3—4. Старжиньский знає тілько про одну авдієнцію гал. депутації, яка, судячи по датї exposé д. 23. цьвітня, моглаб відбути ся десь в остатнїх днях того місяця. Вл. Лозїньский (Galiciana, стор. 61) знає лише меморіял поданий цїсареви 19. серпня 1790, про який ще далї буде мова. Тимчасом Калїнка (Sejm czteroletni I, 89) виразно каже, що депутація у-перве явила ся перед цїсарем „w pierwszych dniach kwietnia“, але не знає нїчого про другу авдієнцію

приняв предложений йому документ і вислав його до оцінки галицькому ґубернаторови. Нема сумнїву, що зі Львова і з Відня компетентні круги звернули увагу цїсаря на те, що меморіял шляхти йде занадто далеко і в такій формі приняти його не можна. При тім же в меморіялї, особливо в експозе Оссолїньского, нарікало ся голословно на надужитя уряду, але без наведеня доказів. От тим то уряд поручив членам депутації ще раз детально мотивувати свої жалї та домаганя. Так повстала третя редакція меморіялу, звісна в науцї під назвою Charta Leopoldina, або Magna Charta для Галичини.

Поки депутати працювали над нею у Віднї, в цїсарськім бурґу стало ся дещо нового. Цїсар дістав звістки з Галичини і був докладно поінформований про містіфікацію, якої жертвою впав у цьвітнї. Спеціяльним рескриптом до галицької ґубернїї, який ґубернатор Бриґідо поспішив ся оголосити скрізь по краю циркуляром із д. 2 червня 1790 р., цїсар силкував ся затерти враженє свого цьвітневого патенту і показати галицьку шляхту в її властивім сьвітлї. „Серед гнїтючих турбот при вступі на престол Його Величества — читаємо в тім циркулярі, про який анї словом не згадала дотеперішня польська історіоґрафія[1]), — з особливою увагою його на розвій Галичини, почувши, що галицькі Стани з довірєм вислали чотирьох членів Становиx і через них складають до престола свої бажаня та зажаленя, Й. В. вважав достаточним, не дивлячи ся на формальности їх вибору (знач. тепер цїсар уже знав, що їх вибір не був формальний!), вислухати тих депутатів прихильно. Й. В. не лиш упередив їх бажанє, зносячи тяжкий урбаріяльний податок, але зажадав від них представленя загальних і спеціяльних хиб управи Галичини. Депутати предложили меморіял, та поки Й. В. рішив ся на щось, почув mit dem äussersten Missfallen, dass mehrere galizische Edelleute

з кінця цьвітня. Тимчасом уже автор брошури „Magna Charta von Galizien" знає, що стилїзацію першої, поданої цїсареви на письмі ноти самі Поляки признали нетактовною, що exposé до неї доробив хтось не ідентичний з автором 53 пунктів, а меморіял поданий депутатами д. 19. серпня був знов новою стилїзацією проєкту конституції, відмінною від обох попереднїх. Пор. Statistische Aufklärungen I, ст. 15.

[1]) Continuatio edictorum et mandatorum universalium in regnis Galiciae et Lodomeriae a die 1 Januarii ad ultimum Decembris 1790 emanantium, стор. 42—44.

durch einige übelgesinnte irregeführt, Ihre zuvorkommende Güte so weit zu missbrauchen gewagt haben, dass sie sogar die ihren Deputierten widerfahrene gnädigste Aufnahme als Veranlassung und Berechtigungsgrund dargestellt haben, um ein Comitée eigenmächtig zu errichten, welches befugt sein soll den in Wien anwesenden Deputirten Vorschriften und Instruktionen in Beziehung auf die daselbst zu pflegende Unterhandlung zu ertheilen, sie an die Befolgung derselben zu binden und über die Bedingnisse ihrer Unterwürfigkeit gegen die höchste und oberste Gewalt gewissermassen zu traktieren, dass zu diesem Ende eigene Repräsentanten durch eine am 23 April d. J. ausgefertigte Akte gewählt, dem Haupt-Comitée andere Unter-Comitées in den Kreisen untergeordnet, bey dieser Gelegenheit Geldbeiträge erpresst, erschlichen und Unterschriften theils freywillig gesammelt, theils durch Drohungen abgedrungen, endlich dass selbst hie und da unter dem Vorwande einer bevorstehenden Regierunsänderung den Befehlen der landelesfürstlichen Stellen und Aemter Unfolgsamkeit entgegengesetzt worden ist".

Значить, у Галичині доходило вже до розрухів; цїсар був про се докладно поінформований, хоч може й не знав прим. про належність депутатів до революційного комітету. Патент кінчить ся запевненем, що цїсар не хоче мстити ся на легкодушних і одурених шляхтичах, навіть на провідниках конспірації, але остро наказує зараз порозвязувати всї комітети, не скликати нїяких зборів, не збирати підписів анї грошевих складок, бо інакше буде змушений до дотказливих кар на винуватих, а ініціяторам руху грозить оскарженєм за головну зраду.

Польські депутати сидячи в Віднї мабуть не знали про той циркуляр, бо 19 серпня преспокійно явили ся на авдієнцію. Авдієнція сим разом була досить неприємна. „Монарх — пише один із членів польського комітету до Варшави — відібравши меморіял сказав: „Надїю ся, що ваші жаданя будуть справедливі, згідні з бажанями всеї провінції, і не пливуть із чужих інсінуацій". На се депутати не відповіли нїчого. Король ще пару разів повторив, що не хоче вірити, аби вони давали кермувати себе чужим підшептам та інсінуаціям. Депутати і на се не відповіли нїчого, та коли виходили з кабінету, король закликав пана Баговского і лишивши ся з ним

сам на сам сказав до нього: „Те, що я говорив про чужі інсінуації, відносить ся особливо до Вас. Знаю, що удержуєте післанців, ведете кореспонденцію, яка не має нічого спільного з порученями даними Вам вашою провінцією“. На се д. Батовский відповів протестуючи, що не веде нїяких заграничних кореспонденцій і не має иншого правила крім добра краю. Король закінчив словами: „Булоб менї дуже гірко, як би я був змушений відлучити Вас від инших депутатів“. Місяць пізнїйше князь Кауніц остерігав депутатів, „що один із них висловлює часто принціпи, що підбурюють до бунту, а другий піддержує кореспонденцію з ворогами монарха“ (Kalinka, Sejm czteroletni II. стор. 95—95 нота).

Меморіял сеї депутації був написаний також по французьки, але був ще 1790 р. опублїкований по польськи пз. Uwagi nad stanem Galicyi, przyczyny dla których do tego stopnia nikczemności prowincya ta przyszła, a nakoniec sposoby, iakiemi by los tego kraiu poprawić można. Roku 1790, без місця друку, видано правдоподібно у Варшаві. Тогож року один непідписаний урядник львівський переклав його на німецьку мову і разом зі своїми критичними увагами та полемічним вступом видав нібито в Яссах пз. Magna Charta von Galizien, oder Untersuchung der Beschwerden des Galizischen Adels Polnischer Nation über die österreichische Regierung [1]).

[1]) Ся брошура, як уже сказано, була 1795 р. передрукована в ґеттінґенськім виданю „Statistische Aufklärungen“ т. I. ст. 1—228. Для вменшеня її вартости польські історики признають її автором Краттера, що написав пльоткарський і маловартний памфлет пз. Briefe über den itzigen Zustand von Galizien. Ein Beitrag zur Staatistik (sic!) und Menschenkentniss. Leipzig 1785, два невеличкі томики. Але досить раз переглянути сю макулатуру і порівняти її з основним знанєм та глубиною критичної думки автора „Magna Charta von Galizien“, щоб відкинути думку про ідентичність обох авторів. Зрештою авторство „Magna Charta von Galizien“ давно вже не секрет; ще 1864 р. написав др. К. Вурцбах у своїм біоґрафічнім лексиконї (Dr. K. Wurzbach, Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich, Zwölfter Teil. Wien 1964, стор. 472), що автором сеї „одинокої але змістом богатої праці“ був Ернст Траугот Кортум, бувший тайний секретар остатнього польського короля Станїслава Понятовского, а від р. 1785 радник ґубернїяльний у Львові, чоловік незвичайно здібний і характерний, від р. 1800 адмінїстратор галицьких дібр камеральних та солеварень, а в 1809 роцї в часї побуту російської армії у Львові шеф краєвої президії. Він умер 2 лютого 1811 р. Що й у Львові він лишив по собі добру память, на се маємо доказ у тім, що одна частина Львова, де колись був його дім, ще й доси називаєть ся Кортумівкою.

Комусь, видно дуже залежало на тім, щоб ся брошура вийшла як найшвидше; її передмова датована 26 вереснем 1790 р. і вона незабаром потім вийшла в сьвіт.

Не будемо тут вдавати ся в розбір сего нового еляборату галицьких шляхтичів, лишаючи се до иншого разу, бо маємо деякі рукописні причинки до всеї тої історії, не визискані доси польськими вченими. Скажемо лише коротко, що львівська депутація у Відні не осягнула своєї цїли; клопоти, що висїли над головою цїсаря Леопольда, по троху минули ся; з Прусією заключено мир і польська конституція в Галичинї стала справою менше наглою. Цїсар одначе щиро бажав завести кращий лад у Галичинї. Він поручив надворній канцелярії устно вислухати делеґатів. Канцелярія переслухала їх, але письмом із 21 вересня 1790 їм заборонено називати себе делеґатами, бо пошукуваня галицьких властий не вияснили, хто й по що делеґував їх. Для справи Галичини в грудні 1790 р. делеґовано окрему комісію під проводом архикнязя Франца, пізнїйшого цїсаря. Ся комісія відбувши два засїданя в сїчнї 1791 р., предложила цїсареви свій протокол [1]), який кінчив ся внесками наскрізь відмовними що до постулятів Галичини і саме їх повстанє вважав впливом „шахрайського духа, (Schwindelgeist), що опанував часть галицької шляхти“. Так скінчив ся сей епізод, який свого часу наробив не мало шуму, та лишив по собі дуже невеличкі наслідки.

І на шпіхлїровій справі відбила ся та змінена атмосфера. Надворним декретом із д. 7. жовтня 1790 р. [2]) поручив цїсар Леопольд ґубернії і Становому Видїлови доложити всякої уваги до піддираня шпіхлїрів. „Близький уже час — говорить ґубернія передаючи Становому Видїлови се порученє, — коли дотеперішні перешкоди (окрім дібр камеральних — додано іронїчно), такі як високі цїни збіжа і брак готівки, що спиняли їх осущенє, будуть усунені“. Рескрипт пригадує Становому Видїлови, що вже тепер є в краю значні фонди на закладанє та розширюванє шпіхлїрів, і з натиском підносить, що дальший їх розвій мусить іти тоюж дорогою, якою йшов

---

[1]) Його зміст див. St. Starzyński, Projekt galic. konstytucyi 1790/1 стор. 29.

[2]) Процїнський у своїм рефератї кладе дату сього декрету на 7 грудня 1790 р., див. стор. 86, але се очевидна помилка.

доси, з узглядненєм здобутків дотеперішної галицької практики. Пізнійше надв. декретом із дня 7. грудня 1790 р. велено ґубернії поробити викази зібраних уже фондів, заснованих доси упосажених і невпосажених шпіхлїрів, застановити ся разом зі Становим Видїлом над способами засновуваня шпіхлїрів і над дальшими фондами для них. (Пор. у нас док. VIII, ст. 32). На основі того декрету поручила ґубернїя радникови д'Еллєво виготовити відповідний реферат і рівночасно делєґувала мішану комісію, з членів ґубернії і зі Станового Видїлу, для перегляду і обсудженя того реферату. Хоча реферат д'Еллєво був готовий ще за житя цїсаря Леопольда, але комісія для його обсудженя зібрала ся аж по смерти цїсаря (вмер д. 28 лютого 1792), і тому й огляд його належить уже до часів наступника й сина Леопольдового.

VI. Перші роки Франца I.

Під Леопольдовим сином і наступником Францом I. переходить Австрія ряд великих кріз, які моглиб були до основи змінити її устрій, як би зусилям цїсаря та його дорадників не було пощастило вдержати в Австрії нїби то status quo, а властиво переломати всї живі пориви народнїх сил і довести державу майже до повного омертвіня. Се тяжко помстило ся на цїлій будущинї Австрії та її народів і наслїдки тих кріз та тої реакції почуваємо в значній части ще й доси.

Справа громадських шпіхлїрів була, можна сказати, найлїпшим покажчиком вартости і успішности тої системи, якої держав ся цїсар Франц I. у внутрішній полїтицї і тому ми займемо ся від тепер виключно нею.

Зразу здавало ся, що цїсар у шпіхлїровій справі думає продовжати полїтику Йосифа II. і Леопольда II. Другого дня по смерти цїсаря, д. 29. лютого [1]) зібрала ся у львівській ґубернії комісія зложена з трьох членів ґубернії, радників д'Еллєво, Леопольда Гайдлєра та Карла Греллїчки, і з чотирьох членів Станового Видїлу: Йосифа Мнїшка, Петра Забєльского, Льва Братковского та Луки Домбского, щоб вислухати реферату радника д'Еллєво про стан громадських шпіхлїрів і роздивити його проєкти що до дальшого веденя сего дїла.

[1]) Первісно вона була назначена на 18. лютого, пор. у нас стор. 23.

Реферат радника д'Еллево надрукований у нашій збірці під ч. VIII (стор. 32–54), не лише просторий і цінний задля історичних деталів, по части цитованих уже нами; він найцінніїший власне тим, що позволяє нам вглянути в саме нутро тодішньої бюрократичної машини і обсервувати, як чоловік не позбавлений таланту, житєвої практики і совісности мусить викручувати ся під тягаром задачі, наложеної на нього з гори, а неможливої до сповненя задля браку відповідного матеріялу. „Ясна річ — говорить бідолашний радник представивши (стор. 32) весь обєм своєї задачі, — що підписаному референтови неможливо що до сего важного діла уложити докладний проєкт, доки не будуть вислїджені всї дані, на яких той проєкт мусить оперти ся. А тим часом із шпіхлїрового фонду лише деякі причинки обраховані вповнї, инші неповно, а ще инші й зовсїм не обчислені тай не легко можна їх обчислити". Та про те, числячи на поблажливість комісії, він предкладає їй результати своїх пошукувань.

Із фондів призначених на дохід гром. шпіхлїрів бухгальтерія на разї обчислила лише преґраваційні суми. Домінїкальні відшкодованя за причинені підданим шкоди виносять 135.724 р., наросли на них проценти 25.135 р., разом 160.860 р. Се лише до кінця жовтня 1790 р., значить, до кінця року сума буде дещо більша. Для запевненя точности в сплачуваню й адмінїстрованю сего фонду треба уділити окружним урядам копії сего обрахунку і поручити їм, щоб що пів року робили звіти про дальші суми і дбали особливо за проценти від тих квот, що не записані в табулї дотичних дїдичів, і з кінцем жовтня кождого року присилали виказп з тих рахунків до ґубернії з зазначенєм усїх ново прибулих відшкодовань і з увагою, від котрих домінїй відшкодованя стягнено в повнї, від котрих не стягнено зовсїм або лише в части і чому, а також із яких причин довжні суми не заінтабульовано на добрах дотичних панів.

Із надсипів по горцеви від кірця збіжа, визиченого підданим із скарбових маґазинів у часї дорожнети, зібрано пшениції 296 кірців $11^1/_2$ горців, жита 4401 к. $3^3/_4$ г., ячменю 4639 к. $3^1/_4$ г. і вівса 4960 к. $22^3/_4$ г. Що до запасів, які мали камеральні домінії держати в поготові для заснованя шпіхлїрів (на основі йосифінського наказу з марта 1788 р.),

доси нема ніяких рахунків. Так само нема ще виказу тих доходів із подвійних кар, що найвисшою постановою Йосифа II. з 16. січня 1790 були призначені для громадських шпіхлїрів; сей фонд одначе по обчисленям д'Еллєво буде дуже невеличкий (стор. 35). Нарештї переходить д'Еллєво до інтересної части фонду, а власне до згаданої в попереднїм роздїлї даровизни Станового Видїлу. Дохід із неї за р. 1789 обчислила бухгальтерія на 107.619 р. Рахунки за 1790 рік ще не предложені і не швидко будуть готові, і я прошу кождого, хто бажає близше заглянути в психольоґію тодїшнього бюрократа, прочитати уважно цїлий уступ під f. (стор. 35—37), щоб мати поняте про ту формальну манію розріжнюваня, катеґоризованя та специфікованя у теорії, наперед, з тим, щоб нікому не зробити кривди, хоч саме дїловодство через се заплутуєть ся до границь неможливости.

На друге головне питанє: скілько упосажених і невпосажених шпіхлїрів істнує в Галичинї, радник д'Еллєво не вміє дати катеґоричної відповіди. „Всї окружні уряди — пише він — з виємком Ряшова, Замостя, Золочева та Станїславова, предложили викази шпіхлїрів, але ті викази містять мало дат і не надають ся для вжитку", і тому референт без ніякої дальшої діскусії складає їх до актів і предкладає від себе формуляр виказу, який треба розіслати окружним урядам, щоб відповідно до їх рубрик зібрали і найдалї до 6 тижнїв надіслали достовірні табелярични викази стану громадських шпіхлїрів, які були в приватних маєтностях до кінця жовтня 1791 р.

Далї йде інтересний екскурс про річи, про які доси розібрані документи не давали нам ніякого натяку. Показуєть ся, що Становий Видїл у початку 1790 р. (з приводу смерти Йосифа II.), показавши свою великодушність супроти „своїх підданих", даруючи їм свої облїґації на провіянти достарчені для війська, рівночасно висловив жадане, аби й від селянських облїґацій на ті самі достави проценти йшли на шпіхлїровий фонд. Центральний уряд, що правда, не опублїкував сего внеску в своїм патентї, так як опублїкував панську даровизну, але переслав той внесок до ґубернії з тим, щоб вона запитала опінії окружних урядів. Як бачимо, перша свого роду урядова анкета в Галичинї! Д'Еллєво коротко здає справу з її результатів. „Окружні уряди з Мислениць, Бохнї, Санча, Ся-

нока, Ряшова, Замостя, Самбора, Стрия, Золочева, Бережан, Тернополя, Станіславова та Заліщик згоджують ся з внеском Станового Виділу о стілько, що облїґацій не слїд продавати, але на думку одних округів треба їх повернути в цілости на закладанє громадських шпіхлїрів, а на думку инших слїд би капітал заховати в урядових касах, а тілько проценти обертати на дохід шпіхлїрів. На думку стрийського окр. уряду ті облїґації ліверункові повинні бути повернені на покритє тих збіжевих позичок, які дав уряд селянам у часї дорожнети, а решту можна би взяти титулом рустикального податку. Замойський окр. уряд радить із тих облїґацій утворити публичний „громадський капітал", а уряди львівський і жовківський радять позволити громадам продавати їх облїґації з тим, аби за виручену суму заспокоїти довги затягнені задля ліверунку чи то в своїх домінїях, чи в инших громадах. Нарештї уряди тарнівський та перемиський не видали нїякої опінїї, тарнівський тому, бо, як заявив, сам нїчого не може сказати, а перемиський надіслав аж занадто ріжних концептів, про які не варто й балакати".

Так виглядала та перша урядова анкета в Галичинї в справі шпіхлїрового фонду. Сам д'Еллєво годив ся б на внесок Станового Виділу, „бо справдї слушна річ, щоб і громади вложили відповідний даток на діло, що має метою їх добро"; але з другого боку бачучи задовженє громад, радить ужити половину фонду з селянських ліверункових облїґацій на покритє довгів у державнім скарбі, а хиба другу половину повернути на шпіхлїровий фонд.

Стілько про фактичний стан шпіхлїрової справи з реферату радника д'Еллєво. Як бачимо, сего не багато, та все таки й се дає нам інтересний образ тих часів. Сеж була перша урядова проба противдїланя важній болячцї народнього житя — періодичному голодованю та недостаткови. Експеримент зі шпіхлїрами робив ся емпірично, на підставі досьвідів пороблених у Чехії та Моравії, робив ся з разу як чисто гуманїтарна річ для запомоги бідним, незаможним селянам. Йосиф II. бажав вітхнути в той експеримент нового духа; переймаючи на державу обовязок закладаня і удержуваня гром. шпіхлїрів він робив із них один із способів піднесеня селянського стану. Специяльно в Галичинї шляхта відчула се як один із урядових замахів на її привілеї і хоч несьміло, але з глухим інстинк-

том ненависти виступила против нього; побачимо далї, яких тонів дібрала ся ненависть пізнійше, коли руки у галицької шляхти стали довші. Центральний уряд почувши опір шляхти (кепсько маскований фарисейською даровизною з початку 1790 р.) звертаєть ся до свойого головного аґента, до галицької бюрократії, засягаючи її опінії. Можемо уявити собі, що скрізь по урядових канцеляріях пішли розмови про урядові запити, люди почали глубше задумувати ся над справами, що доси переходили через їх руки, як сухі паперові „кавалки", і се було добре. Певна річ, на щось однодушного, ясного та широкого галицька бюрократія сим разом не здобула ся, бо не була (і опісля нїколи не стала) свобідна від тої тїснозорости та малодушности, яку виплекала в нїй вікова традиція. Але нема сумнїву, що колиб метода розпочата Леопольдом II, метода таких анкет і дїскусій про загальні справи, була б приняла ся та розповсюдила ся, то з галицької бюрократії булоб виросло щось далеко не те, як бачимо сьогоднї.

Не будемо розбирати дальшої части реферату радника д'Еллєво, себто його пляну будови шпіхлїрів. І тут він виявляє ту саму бюрократичну точність і совісність, дар комбінації та методичного думаня, та всї ті його пляни в переважній части, як побачимо далї, лишили ся чистою Zukunftsmusik. Важнїйше для нас оречене комісії. Властиво, здаєть ся, не було в нїй нїякої дїскусії, лише члени Станового Видїлу подиктували до протоколу чотири свої „пригадки", всї обчислені на те, щоб при будові шпіхлїрів та їх упосажуваню як найбільше тягарів скинути на підданих, а як найменше лишити на дїдичах. Отже при будові шпіхлїрів піддані мають бути обовязані не лише до безплатної пішої і тяглої роботи, але повинні так само безплатно звозити матеріял і з поза границь маєтности свого пана. Щоб прискорити наповнене шпіхлїра збіжем, повинні піддані що року давати не один горнець від кірця свого врожаю, але два. Облїґації селянські за достави з р. 1790 всї, капітал і проценти, мають припасти на шпіхлїровий фонд, отже з уряду повинно бути заборонено громадам продавати ті облїґації. Домінїя не потребує мішати ся в те, як піддані подїлять між собою те збіже, що мають що року зсипати до шпіхлїра; домінїя лише в міру врожаю подає їм загальну суму того збіжа і допильновує, аби воно було звезене.

Із справ порушених у рефераті д'Еллєво і в комісії 29 лютого найцікавійша справа облїґацій домінїкальних і селянських за доставлені для армії продукти в рр. 1789 - 90. Свої облїґації, як відомо, пани (властиво Виділ Становий) дарували разом із процентами на шпіхлїровий фонд; що до селянських облїґацій вони висловили бажанє, щоб і ті були віддані на сю цїль, та комісія на внесок референта ухвалила часть суми, яку репрезентували селянські облїґації за 1789 р., полишити громадам на сплату затягнених ними довгів, а тілько облїґації з 1790 р. з процентами повернути на шпіхлїрі. Та ось показало ся, що дїдичі, забувши про свою даровизну з початку 1790 р., почали притьмом продавати свої облїґації або платити ними податки в урядових касах. Сей факт благородної „забудьковатости" доніс ся зараз до Відня, і надворним декретом із 13. цьвітня 1792 р., який ґубернїя зараз удїлила всїм домінїям і всїм окружним урядам друкованим обіжником (ч. 13845), зажадано від домінїй звороту їх облїґацій, бож наслїдком заяви Станів вони стали власністю шпіхлїрового фонду і тому повинні бути зложені в окружних касах. Рівночасно спинено виданє за них процентів, а від тих панів, що вже попродали свої облїґації, зажадано звороту їх вартости готівкою або збіжем. Се було дуже дошкульне здемаскованє панської фанфаронади та їх фарисейської заяви про „прихильність до своїх підданих".

Реферат радника д'Еллєво і ухвалу комісії вислано в марті тогож року до Відня. Тут він полежав майже цїлий рік, поки його надв. декретом із 19. січня 1793 року не відіслано назад до ґубернії для дальших нарад. Запало рішенє лише в пунктї підданських облїґацій за військові достави, — їх рішено в переважній части обернути на шпіхлїровий фонд, — чи зовсїм в дусї внесень д'Еллєво, чи нї, сего докладно не знаємо. Се цїсарське рішенє обовязувало аж до 1821 р., в якім було знесене разом із розвязанєм цїлого шпіхлїрового фонду.

Тілько з початком 1793 р. почали надходити ті рахунки та звіти про шпіхлїрі, на яких брак нарікав у своїм рефераті радник д'Еллєво; та минув іще рік, поки центральна бухгальтерія у Львові довела їх до такої форми, що з них можна було поукладати статистичні таблицї. Маємо ті таблицї в на-

шім матеріялї (ч. IX, стор. 55—58 і ч. X, стр. 59—63) і попробуємо вибрати з них з них те, що може дати нам краще понятє про тодїшнїй стан громадських шпіхлїрів у Галичинї.

Найменше інтересний для нас „Головний виказ“, поміщений на стор. 56—57, у якім виказано скількости збіжа, яке відповідно до сконстатованого урядово врожаю мало бути, по 2 горцї від кірця кождого рода збіжа, зсипане в р. 1793 до громадських шпіхлїрів. Виказані в табельцї дуже детально цифри для кождого округа не мають нїякої фактичної вартости, бож се не був дїйсний стан шпіхлїрів, а тілько бюрократична проґрама, оперта невідомо на яких калькуляціях. Інтересні для нас хиба уваги поміщені в тім виказї. Вони найкраще показують зайвість і безпредметовість усїх бюрократичних плянів та спекуляцій. У цїсарськім патентї з 1788 р. і в пізнїйших урядових розпорядженях про громадські шпіхлїрі говорило ся як про річ зрозумілу само-собою, що раз шпіхлїрі будуть готові, то їх наповненє збіжем буде доконане в двох, найдалї в трьох роках. Докладнїйше обчисленє врожаїв по ріжних округах від разу опрокинуло сю комбінацію: показало ся, що наповненє гром. шпіхлїрів підданським збіжем в міру місцевих урожаїв без перетяженя селян можливе буде пересїчно аж у 6—8 лїтах; лише виємково врожайні місцевости дійдуть до сего за 4 роки, натомісь маса місцевостий спроможеть ся на се за яких 10, 12 або й більше лїт. І так у жовківськім, ряшівськім, тарнівськім, бохенськім та бережанськім окр. зазначено богато громад, що зі своїх засобів можуть дійти до наповненя гром. шпіхлїрів хиба за 10, 11 або 12 лїт; мисленицький округ увесь може се осягнути пересїчно за 10 лїт з виємком хиба деяких богатших громад, що зложать ті засоби швидше; сандецкий округ заповнить свої шпіхлїрі аж за 12 лїт, сяніцкий за 10, але скрізь у гірських повітах (мисленицькім, сандецькім, ясельськім, сяніцкім, самбірськім, стрийськім, станїславівськім) зазначено ряди сел, що можуть наповнити свої шпіхлїрі до приписаної міри ледви за 18, 20, 24, 30 або й більше лїт.

Далеко важнїйші для нас як історичні документи оба викази, поміщені у нас під ч. XI, уложені бухгальтерією в червнї 1794 і уділені ґубернїєю д. 22 липня 1794 р. Становому Видїлови. Маємо в них цифрово представлений фактичний

стан — що правда, не всього шпіхлїрового маєтку, але тілько його грошевих фондів, так як вони представляли ся в половині 1794 р., коли вже можна було замкнути рахунки йосифінських та леопольдівських часів. З цифер поданих у виказї А на стор. 60—61 бачимо ось які факти:

1) Достави підданих для військових потреб у р. 1789, обчислені на гроші, виносили 310.861 р., а в р. 1790 1,027.868 р. До сего наросло процентів 41.122 р., так що разом ся рубрика виносила 1,379.852 р. Селянські громади, що одержали сей капітал у облїґаціях, продали їх частину в вартости 30.861 р., так що за цїсарським скарбом лишив ся на користь селян довг у сумі 1,348.991. Натомісь за селянами стояв на користь скарбу довг запомог, даних їм у часах дорожнети, а власне натуралїями в вартости 697.798 р. і грішми в квотї 88.160 р., разом 685.958 р. Відповідно до ухвали мішаної комісії з 29 лютого 1792, затвердженої надв. декретом із 19 січня 1793 р., всю суму тих селянських достав за 1789 р. повернено на вирівнанє громадських довгів за урядову запомогу і на се взято 266.635 р., так що з усеї суми селянських лїверункових облїґацій прийшло до шпіхлїрового фонду 700.271 р. Три округи, а власне ряшівський, самбірський і стрийський не мали з тої суми мати нїякої користи, навпаки, всї їх лїверункові облїґації не покривали ще їх довгів затягнених у скарбі, і вони фіґурують у виказї ще з довгом у квотї 303.974 р.

2. Достави домінїй для військових потреб у р. 1789 разом із процентами нарослими від них виносили 118.470 р., а достави з р. 1790 разом з процентами по конець жовтня 1792 р. винесли 393.717 р. Надто домінії мають за безправно продані облїґації звернути готівкою 36.792 р., так що вся сума їх даровизни, якою вони в початку 1790 р. заявили свою прихильність до підданих, виносила 547.979 р.

3. До сего додати що вартість достав на ту саму воєнну потребу, зложених у 1790 р. духовенством, яка разом із процентами до кінця вересня 1792 р. вчинила квоту 23.107 р. Значить, уся сума доходів, які з тих достав 1789 і 1790 років припали на користь шпіхлїрового фонду, виносила в половині 1794 р. 1,271.360 р. 27 кр.

4. До сього треба додати ще детально вичислені в виказї Б. (стор. 62) преґраваційні відшкодованя, на які були за-

суджені дідичі за утискане своїх підданих до кінця жовтня 1791 р. Сума тих відшкодовань виносила 148.246 р. 40 кр., а сума нарослих від них процентів 31.538 р. 50 кр., разом 179.785 р. 31 кр. Дивна річ одначе, чому в тім виказї фіґурує тілько відшкодоване за преґравації (Prägravations-Ersatzposten), а зовсїм нема виказаних кар преґраваційних, накладаних на дідичів, що по думцї цїсарських розпоряджень цитованих нами висше також мусїли вплпвати до шпіхлїрового фонду.

Як бачимо, шпіхлїровий фонд у Галичинї завдяки енерґії цїсаря Йосифа II. та запопадливости галицького уряду виносив у половинї 1794 р. 1,451.145 р. 59 кр., не вчисляючи в се вартости дійсно заснованих уже шпіхлїрів і зложених у них збіжевих засобів. Сума без сумнїву поважна. І як би сей фонд був полишений хоч би лише натуральному ростови та не відчужений від свого первісного призначеня — бути запомогою для галицького селянства, — то те селянство не було би нинї зразком бідности, темноти та занедбаня серед усїх народів Австрії, а стояло би на рівнї з селянством Чехії та Моравії. Змарноване сего фонду і повернене його на инші цїли, зовсїм суперечні з його первісним призначенем, мусимо признати одним із фатальних прогріхів нефортунного правлїня цїсаря Франца І.

VII. Запинка на чверть столїтя.

Цїсар Франц І. ще перед своєю коронацією, перед вибором на угорського короля одержав важку спадщину — виповіджене війни з боку революційної Франції, датоване д. 20 цвітня 1792 р. „Не нація против нації йде війною, — говорило ся в французькій декларації, — але справедлива оборона свобідного народа против несправедливих напастий короля"[1]). Війна, відома між иншим із записок Ґете під назвою „Кампанії против Франції", закінчила ся нужденно і була нещасливим початком цїлого ряду нещасливих війн, що мали виссати найживійші соки Австрії, довести її до безпримірного в історії банкротства 1811 р. і опізнити на пів столїтя її внутрішній розвій.

---

[1]) Dr. Franz Krones, Geschichte der Neuzeit Oesterreichs vom achtzehnten Jahrhundert bis auf die Gegenwart. Berlin 1879, стор. 489—490.

Одним із перших симптомів тої похилої дороги, на яку ступила тепер Австрія, був надворний декрет із д. 6 липня 1793 з заявою, що „задля теперішньої війни і вичерпаних фінансів не можна сплачувати ліверункові облїґації, отже засновуване шпіхлїрів відкладаеть ся на пізнїйші часи“. Стан фондів — додає Процїнський нотуючи сю звістку, — виносив тодї з долученем процентів до 1 падолиста 1792 р. 1,505.555 р. 40 кр. Хоча засновуване шпіхлїрів, себ то те, що уряд мусїв би на се платити зі своїх кас, було спинене, але збиранє дальших фондів на ту ціль мало вести ся далї. Надв. декретом із 23 серпня 1794 р. велено всї квоти, які впливали від домінїй (nota bene, на шпіхлїровий фонд), опроцентовувати, скоро лише дійдуть до 50 р., а проценти від фондів зложених уже в урядових касах дописувати до капіталу. Від преґраваційних капіталів табулярно забезпечених велено побирати 5%, а від капіталів не забезпечених, тобто не вписаних на гіпотечнім виказї маєтности дїдича, 10%, ще й з назвою „карні проценти“; сю назву тай саме подвійне опроцентоване преґраваційних кар скасовано аж 17 марта 1814 р.

По тім іде в наших матеріялах велика порожнеча, якій відповідав у Галичинї і занепад тих шпіхлїрів, що вже були позасновувані. Тільки реферат Процїнського дає нам деякі натяки на те, що робило ся з сею справою підчас бурливих воєнних часів. З надворного декрету з 9 серпня 1806 р. довідуємо ся, що значно перед тим роком правительство позасновувало було збіжеві зсипи по Галичинї спеціяльно для потреб війська, але ті зсипи чомусь показали ся невідповідними для свого призначеня і правительство запитує львівську ґубернію, чи не добре би було злучити ті військові маґазини з підданськими громадськими шпіхлїрами (значить, вони фактично були ще в ту пору!), щоб мати і провіянт для війська і запомогу для селян; кождого разу моглоб у такім разї правительство в хвилї запотребованя брати з тих шпіхлїрів збіже для війська, платячи готівкою по біжучій торговій цінї (ст. 85).

Про військові маґазини в часї наполеонських війн стрічаємо ще одну інтересну згадку в опінїї президента Станового Видїлу, вставленій живцем у так званий „Remissorialschreiben“ Станового Видїлу з д. 26 вересня 1818 р. Говорячи про намір уряду — завести в Галичинї громадські шпіхлїрі під при-

мусом, президент твердить, що „се накинуло би на край ще гірше лихолїттє, нїж коли будь міг би причинити йому зустріт найфатальнїйших причин". Президент уважає загалом великим щастєм, що військові маґазини в Галичинї загирили ся („aufgehört haben", отже не конче були скасовані урядом!) і не бажає собі, „щоб се лихо вертало до нас іще в збільшенім обємі через засноване так многих тисяч краєвих маґазинів, і вдержувало ся на завше" (див. док. XVI, стор. 71). Що було таке лихе в устрою тих воєнних маґазинів і чому президент Станового Видїлу бачив у них таке лихолїтє Галичини, сего не можемо відгадати.

Галицька ґубернія не сьміла лишити без відповіди декрет надворної канцелярії, тим більше, що сама ґубернїя, здаєть ся, викликала сю діскусію. В рефераті Процїнського згадуєть ся ґуберніяльний звіт із 21 грудня 1804 р. і другий звіт із 9. мая 1806 р., в яких ґубернїя промовляла за закладанєм громадських шпіхлїрів. Але її думки не знайшли прихильности в Відні і ось д. 9 серпня 1806 р. прийшов новий надв. декрет, у якім говорить ся, що тепер, коли заключено мир[1]), вертає спокій, ґубернїя повинна взяти назад свої внески що до закладаня шпіхлїрів. Тепер скарб державний буде в силї по трохи сплачувати шпіхлїрові капітали, отже нехай ґубернїя вислїдить увесь маєток шпіхлїрів, зарядить відновленє тих шпіхлїрів, що ще лишили ся, і між иншим застановить ся над тим, чи селяни в браку банкнотів не могли би доставляти свої паї до шпіхлїрів — соломою[2]). Нарештї гуморист із надв. канцелярії поручає ґубернії поміркувати, чи не можнаб винайти такі „віридостойні" домінії, яким би з шпіхлїрового фонду можна було дати гроші, за якіб вони накупили збіжа і держали його все на поготові, або чи не знайшлись би такі охочі і між галицькими мужиками? Як бачимо, дурнї виростали тодї без посїву навіть на сухім ґрунтї надворної канцелярії.

---

[1]) Натяк на ганебний прешбурський мир із 27 грудня 1805 р., в якім Австрію обкроєно на 1000 квадратових миль простору і 3 мілїони людности. Krones, op. cit. 508.

[2]) Очевидно писав якийсь гуморист не без сатиричної жилки, коли обік цісарських, тодї майже безвартісних банкнотів поклав навіть не зерно, але тілько селянську солому.

Здаєть ся, що десь у половині вересня 1808 р. відбула ся в Відні та конференція ґубернаторів усїх країв під проводом самого цїсаря, про яку довідуємо ся з цїсарського надв. декрету з д. 26 вересня 1808 р. На тій конференції, скликаній спеціяльно для якоїсь иншої справи, обговорювано справу примусового заведеня збіжевих маґазинів при кождій домінїї для забезпеченя військових потреб. Цїсар рішучо спротивив ся всїм таким проєктам і стояв за тим, щоб з одної лише Галичини зажадати ще вияснення, чи не було би порадно і можливо склонити громади, щоб вони складали 16-ту часть усього зібраного ними що року жита і вівса в снопах, з яких укладено би стоги, що моглиб творити основу для збіжевих маґазинів, а се тому, бо тодїшнї фінансові відносини держави все ще не допускали можливости сплати паперів шпіхлїрового фонду. Отсе запитанє вислано було до Львова надворним декретом із 26 вересня 1808, а його автором був певно той сам дивовижний любитель соломи, який ще в серпнї 1806 р. пропонував творити в Галичинї громадські шпіхлїрі з самої соломи. Не диво, що сего було занадто богато навіть для галицької бюрократії: вислухавши опінії найбільшої части окружних урядів відписала д. 8 січня 1809 р. до Відня, що галицькі власти уважають такий спосіб збираня і зберіганя збіжа зовсїм недопустимим (unzulässig). Рад не рад мусїв і цїсар відступити від нього і надв. декретом із 29 марта 1809 заявлено, що наслїдком вияснень ґубернії цїсар зволив відступити від проєкту заведеня примусовим способом громадських шпіхлїрів у формі снопів та стогів. Справдї голу солому молочено тодї, в той траґічний для Австрії час, у її надворній канцелярії.

Прийшла нова війна, нові крізи для Австрії, записані на картах всесьвітної історії; перед очима здивованої Европи перекотила ся кольосальна епопея війн 1809, 1812—13 року. Про шпіхлїрову справу в тих роках анї слуху нї духу. Аж у р. 1814 ґубернія львівська скликала спеціяльну комісію, що мала сконстатувати, як бути з шпіхлїровими фондами, що все ще значили ся в рахункових книгах бухгальтерії, супроти фінансового патенту з д. 26 лютого 1811 р., яким, як відомо, було оголошене банкротство Австрії.[1]) На жаль ми не знаємо,

[1]) Про сей патент та взагалї про всю фінансову і грошеву крізу Австрії в 1811 р. і попереднїх див. книгу Адольфа Бера (Adolf Beer, Die

що ухвалила ся комісія, та з пізнійших обрахунків шпіхлїрового фонду мусимо догадувати ся, що й вартість його облїґацій обчислювано по тому банкротському ключу, який патентом із 26 лютого 1811 р. усталено для всеї державної валюти.

І знов починаєть ся жованє соломи. Немов би все зроблене доси було забуте і змазане з карт історії, підносить надворний декрет із 16 лютого 1815 р. думку, що заводженє громадських шпіхлїрів було би дуже корисне для домінїй. Його Величество наказують властям звернути на сю справу як найпильнїйшу увагу, а поки обставини позволять на якийсь більше рішучий крок, при відповідній нагоді звертати увагу дідичів, що основуючи та підпираючи в своїх селах громадські шпіхлїрі вони з часом довели би до того, що не мусїли би ратувати своїх підданих у часах недороду, тай само правительство почислило би їм се за заслугу. Розумієть ся, що таке балаканє було би на місцї десь у початку XVIII в. (Йосиф II. говорив далеко сьмілїйше і рішучїйше), а не в роцї битви під Ватерльо, а галицькі дідичі були аж надто загартовані на такі наївні спокуси.

А надворна канцелярія не переставала жовати солому. Надв. декретом із 26 падолиста 1717 р. прислано від Його Величества до львівської ґубернії велику новину, що в Чехії і в Моравії вже істнують зсипи збіжа для потреб контрібуції. Декрет запитує (не тямлячи очевидно, що в Галичинї ще від 1788 р. обовязує йосифінський шпіхлїровий патент!), чи не було би добре завести такі шпіхлїрі і в Галичинї та в инших провінціях і додає забавне поученє, що при добрім доглядї з підданських надсипів по горцю від кірця врожаю і з напливаючої готівки можнаб утворити грошевий контрібуційний фонд, із якого громади з часом могли би надїяти ся навіть облекшеня своїх податкових тягарів.

Та ось цїсарським патентом із д. 13 цьвітня 1817 покликано знов до житя галицькі Стани[1]), і вже зараз у маю слїдуючого року виходить від нового Видїлу Станового пер-

---

Finanzen Oesterreichs im XIX Jahrh. Prag 1877, розд. 2 „Das Staatsbankerott“, стор. 44—85). Коротке резюме сего роздїлу дав я в своїй брошурі „Панщина її скасованє в 1848 р.“ виданій коштом „Просьвіти“ у Львові 1898 р.

[1]) Див. про їх дїяльність Br. Łoziński, Galicyjski Sejm Stanowy 1817—1845. Lwów, 1903.

ший акт у справі шпіхлїрів. Видїл Становий удає наївного і запитує д. 2 мая 1818 р. ґубернїю, що властиво чувати про закладане та упосажуване пiдданських громадських шпіхлї-рів, чи є в сьому дїлї якийсь фонд, а коли є, то чи не можна би дістати його до рук? Ґубернїя відповіла рескриптом із д. 4 червня 1818 (див. у нас ч. XII, ст. 64-65), у якім пише дословно, що „йосифінський патент у сїй справі був Становому Видїлови свого часу доручений рескриптом ґубернїї з д. 7 серпня 1788 р. і що колиб у Станах не могли знайти того примірника, то нехай заглянуть до XV-го тому збірки „Handbuch aller unter der Regierung des Kaisers Joseph II. erflossenen Gesetze“ і там на стор. 26 знайдуть сей цїкавий для них патент. А інструкція для веденя рахунків була надрукована в Піллеровій збірці гал. законів із р. 1779, стор. 196. Що до рахунків фонду, то поручено вже бухгальтерії зробити їх сумаричний виказ і він за чотири тижнї буде доставлений Становому Видїлови. Щож до евентуальної видачі тих капіталів депонованих у державній касї, то тут треба що до способу поступуваня заглянути до закона, а власне до патенту з 21 марта б. р. та до окружного письма з 12 мая б. р.“

В Становім Видїлї запанувала якась дивна нетерпливість. Не дожидаючи обіцяного рахунку він ще раз запитує ґубернїю про ті шпіхлїрі і ще раз д. 14 червня одержує запевнене, що рахунки будуть йому прислані протягом чотирох недїль. І справдї рескриптом із д. 14 липня 1818 р. ґубернїя предложила Видїлови Становому короткий, сумаричний рахунок шпіхлїрових фондів (у нас ч. XV, ст. 67). В своїм рескрипті, долученім до рахунка, ґубернїя в досить темних висловах упереджає Видїл Становий, що се властиво не весь шпіхлїровий фонд, але тільки „pozostała reszta od dawniej utworzonego rzeczywistego dochodu, któren aż do wzmiankowanej reszty na umorzenie w czasie ciężkich lat przez Skarb poczynionych poddanym awansów tak w pieniądzach iako i w ziarnie obróconym został“. Виходило би, що головна часть шпіхлїрового фонду пішла на запомагане пiдданих у часї наполеонівських війн, та се очевидна неправда. Мабуть барон Кріґ, автор сего рескріпту, не придивив ся добре тому виказови, який йому предложила бухгальтерія, і приняв його за виказ усего шпіхлїрового фонду, коли натомісь се був виказ лиш

одної його частини, преґравацийних кар накладаних на панів аж до кінця цьвітня 1818 р.[1])

Порівнюючи сей виказ із тим, що був уложений д. 25 червня 1794 р. (у нас стор. 62), бачимо не дуже великий як на 25-літній протяг часу зріст капіталу з 179.785 р. 31 кр. на 282.061 р. 56 кр. Се значить, що в йосифінських часах пересїчна сума преґравацийних кар у роцї виносила 19.976 р., а в часах по смерти Леопольда II. лише 4091 р. Щоб дїдичі за той час так сильно уцївілїзували ся, годї припустити; близшою до правди буде думка, що виконуване дотичного закона в тім часї було лагіднїйше, а властиво, що в часї вічного военного розгардіяшу, трівог та безладдя нїкому було дбати про кривджене підданих. Тай загальна полїтика цїсаря Франца і його урядників супроти Поляків, як побачимо далї, значно змінила ся.

VIII. Реорґанїзація і лїквідація шпїхлїрового фонду.

Предкладаючи рескриптом із д. 15. липня 1818 р. Видїлови Становому рахунки шпїхлїрового фонду ґубернїя сповнила поручене центрального уряду, який іще надворним декретом із 22. мая велїв удїлити Станам ті рахунки і візвати їх, щоб роздививши ся в них видали свою опінїю про справу громадських шпїхлїрів. Як би правительство було тямило опінїю Видїлу Станового з д. 27 серпня 1788, дану цїсарю Йосифови II., то було-б певно знало, чого має від них надїяти ся тепер. Але правительство знало тепер щось инше. Поучений кровавим досьвідом наполеонівських війн цїсар Франц I. почав шукати опори в нутрі своєї держави, силкуючи ся привязати до своєї особи, мов велику сїмью, все що в нїй було консервативне і католицько-правовірне, вороже всякій революції і всякому вільнодумству. Розумієть ся, що се завязало також вузол його симпатії до галицької шляхти, яка в часї його відвідин у Галичинї 1817 р. добувала всїх сил і вишпортувала решти старих дукатів, щоб заімпонувати цїсареви своїм блиском, богацтвом, щедрістю та огладою. Цїсар був очарований своїми немов сьвіжо відкритими підданими, відновив їх стару, йоси-

[1]) Можливо врештою, що рескрипт бар. Кріґа (у нас ч. XIV) належить до якихось инших двох обрахунків, бо згадує виразно про „2 wykazy“, які не дійшли до нас.

фінську Станову репрезентацію і хоч не розширив ні в чому їх права та привілеї, то все таки адміністраційними способами, номінаціями людий прихильних Полякам на найвисші уряди в краю (таким був ґубернатор Гауер) старав ся осолодити їм житє під австрійським правлїнєм. Цїсарський двір у Віднї чим раз більше робить ся центром притяганя для галицької шляхти; прикладом для инших присьвічують ґраф Оссолїнський, перший переконаний Австріяк польської нації, основатель львівського Оссолїнеум, та княгиня Констанція з Чарторийських Ржевуска, що по кількох роках нечувано пишного та марнотратного житя в наддунайській столиці довела 1821 р. до першого в Галичинї економічного краху — ліцітаційної продажі чи радше безцеремонного роздрапаня дібр Грималівського ключа.

Галицький Становий Видїл дохопивши ся шпіхлїрової справи почував добре, що се вже не йосифінські часи і що тепер можна свої задушевні погляди висловити далеко свобіднїйше, як тодї. І ось д. 26 вересня 1818 із його канцелярії виходить незрівняний по своїй дволичности меморіял, якому сам Видїл дає кумедний титул „Remissorialschreiben“, себ то „писане відпеканнє“ (див. у нас ч. XVI, ст. 68 – 80) і якому варто придивити ся близше.

„Розум і досьвід — читаємо в тім документї — навчили нас, що уставлене зсипуванє збіжа в громадських зсипах, із яких піддані в роках недороду можуть одержувати запомоги, має свої великі користи. Щоб одначе сей намір не лишив ся безуспішним, як се бувало доси в Галичинї, треба сповнити дві важні умови, а власне: 1. щоб кошти сеї інституції були як мога найменші, і 2. щоб заведена при нїй манїпуляція була як найпростїйша, без зайвої писанини. В Галичинї се потрібнїйше, нїж де інде, бо селяни, що самі лише мають із сего користь і самі мусять поносити всї її кошти, не в силї платити великі пенсії, а домінії, які мусять вести надзір над тими інституціями, не люблять скомплікованих рахунків і почувають відразу від усякої докладної манїпуляції, писанини та накопиченя актів.

„В Галичинї маємо (без Буковини) 3598 домінїй і 59 сіл. Та зваживши, що деякі домінії складають ся з кількох сіл, на які одного шпіхлїра за мало, і що з огляду на вигоду та над-

зір лише найблизше себе положені села можуть мати один спільний шпіхлїр, Становий Видїл думає, що число громадських шпіхлїрів у Галичинї досягне цифри 4500 або ще й пережене її. А коли до кождого шпіхлїра приставити писаря чи рахмістра з пенсією 300 р., то самі ті кошти виносити муть річно 1,350.000 р. Дочисливши до того на канцелярійні реквізити 20, на направу шпіхлїра 30 р., набіжить знов річний видаток у квотї 250.000 р. Помешканє писаря, отопленє канцелярії, плата присяжним і війтови, що мусять бути все готові до контролї і нагляду над шпіхлїрами, кореспонденція з окружними урядами і бухгальтерією, якій що року мають предкладати ся рахунки, все те ще значно побільшить видатки, яких навіть не можна докладно подати наперед. А тимчасом уже й те, що зараховано доси, в четверо більше від рустікального податку — величезна сума, якої галицький хлоп не понесе нїяким сьвітом. Додайте до тих позитивних видатків ще й неґативний: адже через сипанє зерна до спільних шпіхлїрів дохід кождого підданого робить ся меншим!"

Чи потрібно критикувати сю софістику? Автор її очевидно не знає ріжниці між непродуктивним видатком, яким для селянського господарства поки що являє ся всякий податок, і видатком продуктивним, із якого для його хозяйства йде безпосередна або посередна користь. Страхаючи нетямучих великими цифрами він промовчує, що ті цифри розложені на мілїони людности і на тисячі осель зовсім не такі страшні і при тім нїхто не думав видавати їх разом із одної каси. Шляхетська фантазія жахаєть ся тих великих цифер продуктивного вкладу в селянське господарство, а не жахаєть ся тих у десятеро більших страт, яким сї вклади могли б запобігти.

З того самого круга ідей чи властиво тупої безідейности пливуть і дальші арґументи против громадських шпіхлїрів. Автор вислює свою фантазію, щоб обчислити, кілько мілїонів кірців збіжа будуть змушені селяни зсипати до шпіхлїрів на ріжні свої сподївані потреби (ті цифри й обрахунки як фантастичні комбінації пропускаємо, пор. стор. 69—70) на те тілько, щоб знов налякати фантазію нетямучого читача великими цифрами: бійте ся Бога! 2,664.592 кірців на засіви,

1,776.394 кірців на ратоване не так незаможних, як радше лінивих і недбалих, а 2,796.633 кірців на час загального голоду! Бійте ся Бога, 7,237.619 кірців буде марно лежати в шпіхлїрах! А ще 108.564 кірцї пропадуть через усихане та стиране зерна, — нї! Зерно зсипане до шпіхлїрів не можна вважати нї за що инше, як за безплодний, змарнований капітал!

Та й сього ще мало! Адже поки марнувати в громадських шпіхлїрах мілїони кірців збіжа, треба вперед побудувати ті шпіхлїрі, з яких кождий пересїчно мусить містити 1600 кірців. Почисливши будову кождого шпіхлїра на 4000 р., випаде за 4500 шпіхлїрів 18 мілїонів. „А сеж не пустий собі капітал, — сентиментально додає автор реферату, — і зібрати його від галицьких підданих буде неможливо“.

Тут він перериває ланцюх своїх розумовань і цитує дословно думку президента Станового Виділу, який очевидно написав її на марґінесї брулїону, а пан секретар не важив ся подати тих цїнних уваг за свої, а подав їх у текстї виразно як уваги пана президента. „Пан президент завважує, що вже з сього поверхового обчисленя коштів такого запровіянтованя краю аж в очи бє неможливість і нерозмірність між засобами і метою, яку хочемо осягнути ними“. Що до самого укладу і методи сего рахунка пан президент не має нїякого закиду, видно він дуже заімпонував йому! За те він робить иньшу премудру увагу, в якій властиво лежить сук і розгадка всїх отих нападів на громадські шпіхлїрі. „Місцеві відносини Галичини, — говорить пан президент, — і обовязкові закони забезпечують мужика навіть у тїсних роках від голоду. Як він колись добєть ся власности і маєтку, то буде сам своїм маґазинером, або громада добровільно, поучена і підперта своїм „панством“, позаводить ассекурації на випадок часткового або й загального недороду“. А заводити примусово отсї шпіхлїрі, се значило би на думку пана президента наводити на край „нещастє гірше татарської орди“ (стор. 71). І далї йде в додатку оповіданє пана президента про недавнї військові маґазини, з якого про ті самі маґазини не довідуємо ся нїчого конкретного, але довідуємо ся, що пан президент боїть ся їх і бридить ся ними, як Жид солониною.

І тут пережовуванє старої, заплїснїлої шляхетської тра-

диції. Хлоп н а ш і лише в наших руках йому добре. Він повинен бути наш, поки не нарозумить ся, а нарозумить ся лише тоді, коли ми навчимо і напутимо його. А ніякі закони, ніякі патенти анї орґанїзації не поможуть йому.

Автор сеї „реміссоріяльної" хрії по перерві зробленій паном президентом торочить далї свої уваги. Властиво він не має що й сказати, але президентова згадка про воєнні маґазини викликає у нього згадку про йосифінські шпіхлїрі, і він не може пропустити нагоди, щоб не плюнути на них. „Вже за часів цїсаря Йосифа II. пробувано в Галичинї заводити громадські шпіхлїрі. Та що взято на увагу трудности звязані з сим підприємством, а також стан провінції, в якій нема зайвих капіталів (нїби вони десь бувають зайві!), то й нема що дивувати ся, що нїчого з того не вийшло. Часткові проби роблено майже скрізь, але зусиля лишили ся без успіха, власне з браку прінціпів або з хибного їх прикладаня. Бо 1) скоро цїни збіжа в краю підскочили, то підданий зведений торговою спекуляцією продавав увесь який мав засіб плодів, які-б могли йому вистарчити на власну потребу і на засїв, і покладав усю надію на те, що чого потребуватиме, йому дадуть із публичного шпіхлїра. 2) Плоди без ріжниці, чи рік був урожайний чи неврожайний, на весну роздїлювано підданим. Звідси йшло те, що в часї недороду нїхто не міг віддати збіже визичене з публичного шпіхлїра. Таким робом те, що заощаджено може протягом кількох лїт, пропадало від разу і заповнюванє шпіхлїра треба було починати на ново. Се твердженє справджують заляжні довги, якими з сеї причини обтяжені майже всї громади".

Брехливість того оповіданя сама бє в очи, бо воно суперечить само собі, копичачи один закид на другий. Йосифінські шпіхлїрі з огляду на неможливість їх заведеня зовсїм не приняли ся в Галичинї — і зараз показуєть ся, що вони були майже в кождім селї; вони були кепсько адмінїстровані — і зараз показуєть ся, що були не зле адмінїстровані, коли вистарчало збіжа для всїх у тїсні роки; вони марнували збіже і мусїли на ново починати зсипуванє, — і тутже кажеть ся, що громади мають збіже на довгах і лише через періодичні недороди не можуть сплатити, значить, не пропало нїщо. Ну, але що би то був за шляхтич, щоб своєї хоч і як пустої ба-

лаки не закінчив патріотичною фразою! І наш референт, гордий своїм дотепом, як то він легко „викивав Шваба“, додає: „Отсї уваги подають ся високій ґубернії з тою метою, щоб виясните їй, чому не повело ся закладане шпіхлїрів у Галичинї, і що се дїло в краю позбавленім зайвих капіталів а про те обтяженім високими податками мусить і повинно вести ся дуже помалу, з відповідною до нашого стану обережністю!“ Батько вітчини тай годї!

Ми не будемо детально розбирати всего того, що він далї (стор. 72—80) говорить про деталї будови шпіхлїрів. Стоячи прінціпіяльно на тім, що громадські шпіхлїрі в Галичинї непотрібні й неможливі, він очевидно й тут буде старати ся підпускати скрізь такі деталї, які-б усю річ зводили ad absurdum. Отже плянів на шпіхлїрі повинні достарчити „артисти“ (die Kunstverständigen) кілька типів, найменші на 1000, найбільші на 8—9 тисяч кірців, і посереднї, а кождий плян має бути такий, щоб його можна виконати і з дерева і з цегли. (Що то скажуть инші теперішні „артисти“ від будівель на такий проєкт?). Скількість і якість матеріялу мусить бути подана так докладно, щоб і чоловік зовсїм нетямущий у будівництві міг усе зрозуміти. (По що — сьвятий знає). Шпіхлїрі мають стояти поблизу панських для лїпшої обезпеки. Ґрунт під шпіхлїр дає домінїя безплатно, дає також сирий матеріял: дерево, камінь, глину, пісок, вапно, коли їх має на місцї; але коли громада має власний лїс, або коли домінїя має матеріялів мало і потребує їх для себе або має лише на продаж, то громада мусить старати ся сама. Вся праця при будові паде на громади, а домінїя має дбати лише за те, аби нікому не роблено кривди (дословно і дуже характерно для галицького шляхтича: щоб не була нарушена рівність між зобовязаними до роботи!). Контракти на доставу матеріялів мають бути роблені в присутности дїдича і мають бути вільні від стемпля. Камеральні добра повинні і приватним підданим в разї потреби продавати матеріяли на будову шпіхлїрів і то по цїнї низшій як звичайно і т. д.

Важна для нас точка 16 (ст. 74), де знаходимо згадку про старий шпіхлїровий фонд. „Із виказу уложеного ц. бухгальтерією під д. 15 липня б. р. (той виказ надрукований у нас під ч. XVII. на стор. 81—82) і уділеного Становому Видїлови

видно, що фонд призначений на упосаженє громадських шпіхлїрів виносить 2,601.216 р. 43 кр. Найбільша його часть разом із наросливи процентами лежить у державнім скарбі; менша часть, зложена з кар за преґравації, ульокована у приватних осіб. Щоб громади з того фонду дістали бодай часткову запомогу, зволить ґубернія виєднати у Й. Ц. Величества, щоб громадам без проволоки виплачено проценти, щоб їм дозволено продавати на цїли будови шпіхлїрів скарбові облїґації, а особливо щоб в разї заключеня контракту з камерою при закупнї будівельних матеріялів камеральні каси були зобовязані приймати при виплатї ті облїґації по номінальній цїнї, а також щоб приватним людям (дїдичам), у яких лежать преґраваційні гроші, виповідано їх на шість місяців наперед". Чи були ті жаданя в ту пору виконані, чи нї, в усякім разї вони важні для нас як показ того, в якім станї і в якій формі удержував ся тодї шпіхлїровий фонд.

Із дальших точок сего проєкту варто піднести те, що говорить ся про нагляд над шпіхлїрами; воно характеризує дуже низький ступінь публичної моралї в тих часах. Громадський шпіхлїр мусить бути замкнений на три ключі (в йосифінських часах ще вистарчали два), з яких один має мати в руках домінїя, другий війт, а третїй громада, яка сама, без дозволу домінії, вручає його що року вибираному свойому мужови довіря. Війт і той муж довіря мусять у церкві зложити прилюдну присягу, що будуть вірно завідувати повіреним їм добром. Громада дає до шпіхлїра звичайну чергову варту. Хто би з громади завважив, що в шпіхлїрі дїєть ся щось невідповідне, має зараз донести про се домінії або окружному урядови. Коли донос окажеть ся оправданим, доносчик дістає 20 р. надгороди з маєтку винуватого. Характерне жаданє Станового Видїлу, щоб домінії зовсїм не відповідали за безпеку і удержанє шпіхлїрів, бо се, мовляв, булоб несправедливо потягати їх до одвічальности за те, що не стоїть під їх виключним доглядом, але залежить зовсїм від дбайливости самих селян". Що домінії одначе жадали для себе хоч часткового надзору і одного ключа до шпіхлїра — to, chłopie, co innego.

З того самого погляду публичної моралї інтересні також точки проєкту про орґанїзацію, веденє та обчислюванє гром. шпіхлїрів. Запомоги зі шпіхлїрів видають ся лише в часї за-

гального неврожаю і дорожнети; при звичайних цїнах збіжа підданий лекше може заробити на хлїб, „бо в Галичинї — додає референт — цїни працї не падуть так, як цїни збіжа“. Шпіхлїр може бути відчинений лише від 9 год. рано до 3 по полудни і то лише в присутности всїх тих, що мають ключі, а надто в присутности двох присяжних або инших членів громади. Коли-б показало ся, що хтось відмикав його о иншій годинї, то такий поносить кару за спроневірене. Мірки, якими міряєть ся збіже, мають бути докладні і не повинні нїколи виходити зі шпіхлїра. Видаванє збіжа має доконувати ся в присутности тих самих трьох, що мають ключі. Над стяганєм збіжа призначеного для шпіхлїра — чи то з репартициї, чи взятого весною в позичку — має нагляд домінїя і їй повинна бути дана змога уживати навіть примусових способів. Та сама домінїя має право що року рішати, котрому підданому треба дати запомогу зі шпіхлїра, а котрому нї; для сього рішеня вона повинна засягнути думки війта і присяжних, а в разї потреби може зробити ревізію в помешканю дотичного підданого, щоб переконати ся, чи є у нього засоби, чи нема.

Але найцїкавійші для нас уступи 5, 10 і 14 сего роздїлу (стор. 78—79). Треба пригадати, що ще П. Забєльский, а за ним і наш Становий референт (пор. стор. 17 і 69 нашого виданя) головним доказом неможливости засновуваня і вдержуваня гром. шпіхлїрів у Галичинї вважали брак на стілько письменних і осьвічених людий, щоб було можна поставити їх з відповідною їх особистою ґарантією писарями та завідателями при гром. шпіхлїрах. Не хто инший, як сам наш референт вирахував на тих писарів більше як пів мілїона коштів. А тут показуєть ся, що на практицї ся річ була любісїнько можлива і дешева. Отже сю функцію сповняє домінїкальний урядник (економ). Він провадить три викази: виказ підданих, обовязаних давати досип до шпіхлїра і виказ родів збіжа, яке мають доставити; виказ збіжа, що протягом року прибуває до шпіхлїра або виймаєть ся з нього, і третїй виказ позичок та запомог, що кождий підданий дістає зі шпіхлїра і що з досипом звертає. От тобі й уся недовга! Той сам економ обовязаний відчитати ті записки всїм підданим у присутности війта і присяжних. Самі викази мусять зберегати ся у присяжного в скринї з двома замками; один ключ має в ру-

ках війт, а другий домінія. Економ записує в них у присутности репрезентанта домінії, війта і присяжного, і не сьміє по за те мати їх у руках. З кінцем року підводить суми, делеґати від громади й домінії перемірюють запас збіжа в шпіхлірі, а результати обрахунку в копії передають ся окружному урядови. А кошти тої маніпуляції? Сота часть збіжа зсипаного в шпіхлїрі має покривати ті кошти: половина з неї йде для економа, друга ділить ся між війта і присяжного приставленого до шпіхлїра.

Нема сумніву, що всї сї деталї побутового характеру референт Станового Видїлу не виссав із пальця, але що се були результати довголїтньої практики — знов один і то найкрасший доказ того, що його й пана президента критичні уваги та пессімістичні внески висловлені на початку реферату, були виключно випливом шляхетської неприхильности до якої будь орґанїзованої дїяльности самих підданих, а не плили з дійсної обсервації фактів. Коли й були де занедбаня та надужитя, то супроти виложених тут деталїв вони найшвидше могли йти від домінії та її прислужників, а вже нїяк від самих підданих та їх мужів довіря.

Для сего реферату, як уже було згадано, служив субстратом між иншими документами також загальний виказ маєтку шпіхлїрового фонду, доведений до кінця цьвітня 1818 р. Із нього видно, що державна бухгальтерія вела рахунки точно і в дочислюваню процентів була дуже скрупулятна. Бачимо, що з самих ліверунків домінїкальних, духовних та підданських за р. 1789—1790 наросло 1,789.563 р. 46 кр., із процентів від того капіталу 529.590 р. 59 кр., із преґравацїйних кар 282.061 р. 56½ кр. Разом увесь маєток шпіхлїрового фонду з кінцем цьвітня 1818 р. виносив 2,601.216 р. 43 кр.

Як подивили ся в Віднї на реферат Станового Видїлу, про се маємо лише загальну звістку в рефераті Процїнського (ст. 89). Довідуємо ся з нього, що той реферат аж д. 7 грудня 1818 р. був ґубернїєю пересланий до Відня, а тут вийшов д. 14 січня 1819 р. надворний декрет, яким плян Станового Видїлу признано занадто скомплїкованим, звернено увагу на просту процедуру в чеських шпіхлїрах, уставлену ще йосифінським патентом з р. 1788, і звернено їм його для доконаня

відповідних поправок. Здавало ся, що все йде й на тім поли до якоїсь більшої, краєвої акції, що малаб на меті піддвигнене економічного стану селянства. Львівська ґубернія на засіданю 24 жовтня 1819 р. ухвалила виділити шпіхлїровий фонд із загального державного скарбу і з днем 1 падолиста розпочати окреме його веденє; се мало на меті упростити заплутане доси діловодство сего фонду. Та діло показало ся не легким; ріжні каси і ріжні галузи адміністрації мали у себе ріжні части того фонду і треба було довгої переписки, щоб звести все те до купи. Зацікавила ся сим ділом і надворна канцелярія; декретом із 12 лютого 1820 р. уповажнено ґубернію до зліквідованя всїх залеглих процентів від шпіхлїрових капіталів, а рік пізнійше декретом із д. 8 марта 1821 р. звелено ще раз повне вислїдженє і виділенє шпіхлїрового фонду.

Здавало ся, що діло піде на лад. Рівночасно з лїквідацією фондів працювала в ґубернії, знов таки з порученя надворного декрету з д. 14 січня 1819 року, специяльна комісия над остаточним укладом плянів, кошторисів та як найпростійшого і найпрактичнійшого діловодства шпіхлїрів. Із надворної канцелярії напирали на поспіх і два рази мусїла ґубернія писати звіти про поступи праць комісиї, поки нарештї за третїм разом, з рескриптом до ч. 37727 із 1821 р. не предложила надворній канцелярії готового пляну, спростованого по вказівкам тоїж канцелярії.

Та тут стало ся якесь чудо. Під датою д. 23 серпня 1821 р. надійшов із Відня декрет надворної канцелярії, яким повідомлено ґубернію, що Його Величество цїсар власними своїми рішенями з д. 23 і 24 липня 1821 р. постановив — розвязати галицький шпіхлїровий фонд.

IX. Лїквідація і розділ гал. шпіхлїрового фонду.

Що стало ся? Відкіля ся напасть? Послухаймо слів надворного декрету!

„1. Основуванє громадських шпіхлїрів треба полишити виключно свобідній згоді домінїй з громадами.

„2. Складові части дотеперішнього фонду гром. шпіхлїрів призначив Його Величество по части на сплату збільшених ви-

датків за підводи в р. 1818 і 1819, по части на зворот їх властителям, а по части застеріг собі про них дальшу постанову" (стор. 91).

Як бачимо, декрет від разу, без ніякого мотивованя стає на становищі діяметрально противнім тому, яке займало досп австрійське законодавство. Зі становища державного переходить на становище приватно-правне і признаючи всї дотеперішнї постанови, патенти, розпоряджения і навіть приватні даровизни (такою можна назвати даровизну Станового Виділу з р. 1790 на користь шпіхлїрів) неважними, не обовязковими, в супереч усяким правним нормам не привертає ідеально ad integrum того стану, який був перед виданєм тих постанов та перед оголошенєм даровизни, але сам, без мотивів розпоряджаєть ся добром, яке по скасованю всїх давнїйших законів та оречень у шпіхлїровій справі eo ipso перестало бути публичним, державним добром, а зробило ся приватним добром тих властителїв, домінїй, духовних та селян, що складали ся на нього або для яких його виразно даровано. В який спосіб розпоряджаєть ся надв. декрет тим добром, бачимо з дальших його уступів:

„3. З огляду, що з Буковини нема ніяких ліверункових облїґацій з літ 1789 і 1790, то ту часть збільшених видатків на підводи[1]) з р. 1818 і 1819, яка припадає на Буковину, треба покрити з преґраваційних капіталів". Чи були які преґраваційні капітали буковинські, не знаємо, та судячи з тих виказів і рахунків, які дійшли до нас, їх там не було зовсїм; значить, цїсарський декрет велить покрити кошти скарбових фірманок, не виплачені скарбом у Буковинї, грішми з галицького шпіхлїрового фонду.

„4. Що лишить ся з преґраваційних капіталів, ужити на зменшенє недобору в згаданих уже підводових видатках у Галичинї. Решту збільшеного видатку на підводи, яка лишить ся ще не покрита, треба покрити з процентів тих капіталів громадського шпіхлїрового фонду, що повстали з неоплачених ліверунків громадських із р. 1789 і 1790. Його Величество

[1]) Що се були за збільшені видатки на підводи в рр. 1818 і 1819, можу хиба догадувати ся. В р. 1818 Австрія вплутала ся в Італії в невеличку війну, яка скінчила ся 1819 р. Можливо отже, що се були кошти мобілїзації і повороту тої армії.

одначе признали і пригадують, що се має стати ся лише в таких випадках, коли ті капітали належать до громад, а не до поодиноких їх членів, бо ті поодинокі члени мусять лише в обчисленій для них пропорції причиняти ся до покритя підводових видатків, а решта тих видатків має бути покрита з капіталів преґраваційних, бо ті капітали, як згадано, призначені і для Галичини і для Буковини на покрите тих збільшених підводових видатків“ (ст. 91). І знов, беручи юридично, стоїмо без ґрунту під ногами. Надв. декрет розріжнює добро підданських громад — і се без нїякої підстави присвоює державному скарбови на полатане (і то, як побачимо далї, дуже невелике полатане) скарбового недобору, але виключає від тої участи ті облїґації, що були виставлені на одиниції; одиниції в очах сего декрету мають більше право нїж громади. Але се ще не все! Уступ 7 сего декрету постановляє, що решта капіталу з тих громадських облїґацій, яка лишить ся по сплаченю видатків на підводи, буде признана власністю дотичних підданських громад і — розуміє ть ся, — не буде їм звернена до рук, але буде трактована й адмінїстрована по обовязковим законам як громадський маєток. Котріж решти окажуть ся не маєтком цїлих громад, а лише деяких членів, що 1789 і 1790 доставляли ліверунки для війська, то тим звернути їх гроші (розуміє ть ся, по обчисленю відповідно до банкротського ключа з 1811 р.), хиба що вони самі зречуть ся їх на користь громади.

„8. Щож до капіталів і готівки, що повстали з ліверунків домінїй у р. 1789 і 1790, то Його Вел. зволили наказати: запитати про се Стани, чи стоять доси за таким ужитєм сего капіталу, яке ухвалили 1790 р., чи може бажають їм дати яке инше призначенє для добра підданих громад?“ Отже ще одна юридична безтолковість: панські ліверунки, в р. 1790 для ефекту нїби то даровані Становим Видїлом шпіхлїровому Фондови, мають лишити ся нетиканими; цїсар не хоче розпоряджати ся ними, так як розпорядив ся підданськими капіталами, і запитує Станів, що вони захочуть зробити з тими грішми?

Розум каламутить ся від такого декрету. Адже се незвичайний акт самоволї. Цїсар в тих часах міг був без нарушеня своєї поваги сказати: конфіскую галицький шпіхлїровий

фонд на потреби держави, або конфіскую половину фонду — тай годї. Решта лишаєть ся по старому. Ніхто б сему не противив ся і потомність не осудила би такого указу. Але що сказати про декрет, що виступає як акт державний з цїсарською санкцією і так очевидно перекручує і топче всяку льоґіку, всяке почутє права? Адже тут само собою насуваєть ся питанє: чомуж цїсар розпорядив ся хлопською, громадською частиною шпіхлїрового фонду як своєю власністю, а панського не рушив? Чому не позволив собі на щось подібного в Чехії та Моравії? І чому раптово мусїв розвязати галицький фонд, не рушаючи чеського й моравського?

Все те для нас зовсїм темне. Найблизша буде хиба догадка, що цїсар сим разом, так як Леопольд II у р. 1790, упав жертвою якоїсь містіфікації, якоїсь чортівської інтриґи. Ми знаємо, що цїсар Франц І. був людина хоч обмежена духово, але наскрізь чесна. Його девізою було: Iustitia fundamentum regnorum. Ми знаємо, що він у р. 1792 відкинув проєкт французьких еміґрантів — довести французький республіканський уряд до банкротства при помочи кольосального фальшівництва французької монети, відкинув рішучими словами: „So ein infames Projekt ist nicht anzunehmen!“[1]) Він довго вагав ся з підписанєм банкротського фінансового патенту 1811 р. Нї, ми вважаємо цїсаря Франца І. нездібним з власної ініціятиви зробити такий неполїтичний і шкідливий крок. Він мусїв улягти чиїмсь намовам і впливам і не тямив докладно, що підписує. Які се були впливи, се легко догадати ся прочитавши вступну частину станового Remissorialschreiben та вставлену в нього увагу пана президента Станового Видїлу. Вони не самі були такі в Галичинї, вся шляхта дихала тим самим духом, усїй шпіхлїровий фонд був сілю в оцї. Щоб сама фінансова потреба з тими „Vorspannmehrauslagen“ склонила цїсаря до такого кроку, сему нїколи не повіримо; ще в р. 1828, разом з нарослими процентами, сей скарбовий довг виносив усего 470.218 р. 46 кр. (див. у нас стор. 103) — для такої суми не було найменшої потреби руйнувати і розсипувати звиш двоміліоновий фонд, який дотрівавши до ліпших часів міг стати ся основою для справдї успішного піддвигненя галицького селянства.

[1]) Fr. Krones, Geschichte der Neuzeit Oesterreichs, стор. 490.

Стара латинська юридична приказка каже: Is fecit, cui prodest. Із розвязаня шпіхлїрового фонду в Галичинї не скористала Австрія, не скористав її скарб (крім хиба зацитьканя моментального клопоту), не скористала Галичина, а вже найменше галицьке селянство. Скористала тільки галицька шляхта і то двояким способом. Одно те, що з під панщизняного ярма в 1848 р. наш народ вийшов убогий, темний, безрадний, з невпорядкованими ґрунтами, без кредиту і можности фінансового розвою, а друге — про друге ще поговоримо далї.

Против сего акту законного беззаконства не підняв ся в Галичинї, себто в тих кругах, що вважали ся її репрезентацією, анї один найменший голос протесту. Навпаки, коли справу в осени 1821 р. предложено Становому Видїлови, сей заявив, що решта давнього шпіхлїрового фонду, яка лишить ся по покритю Vorspannsmehrauslagen, разом з новими преґраваційними карами, які-б іще трафили ся, повинна утворити новий фонд, що мав би служити на роздаванє запомог тим підданим, які потерплять — від граду. Що правда, надворна канцелярія не зовсїм згодила ся з сим проєктом, але й не подала від себе нїчого иншого. Справа волокла ся ще кілька лїт, поки тимчасом урядова лїквідаційна комісія при ґубернії працювала над стягненєм у купу всего шпіхлїрового фонду з ріжних жерел і подїлом того капіталу на ріжні катеґорії, що цїсарським патентом з 1821 р. дістали ріжне призначенє.

Нам не цїкаво слїдити за дальшою, вже чисто канцелярійною історією шпіхлїрового фонду; хто цїкавий, може прочитати її собі по актам у рефератї К. Процїнського (у нас стор. 92—114). Весь сей опис довголїтної лїквідації сего фонду, спинюваної ріжними, щораз то новими проєктами, може бути цїкавий для якого аматора бухгальтерії; історик може спокійно поминути його і обернути ся до його остаточних результатів. Ті результати ми й оглянемо тут коротко.

Ухвалою ґубернії з 30. грудня 1822 р. постановлено з решти шпіхлїрового фонду утворити фонд для запомоги підданих ґрунтових посїдачів ось на яких основах: фонд мав би складати ся з домінїкальних і духовних лїверункових капіталів і з решти кар преґраваційних та наростних від них процентів, яка-б лишила ся по покритю коштів підвод 1818 – 19 р.

До одержаня запомоги з того фонду були б управнені всї піддані посїдачі ґрунтів (отже сільські комірники та пролєтарії нї!) з Галичини і Буковини (хоч Буковина на сей фонд зовсїм не складала ся!), з тим обмеженєм, що галицькі громади, які мають свої громадські шпіхлїрі, до того фонду не мають участи, а буковинські громади можуть діставати з нього запомогу лиш тодї, коли будуть запоможені всї галицькі компетенти. Запомога дає ть ся не в формі дарунку, але як позичка, дає ть ся не з уряду, а на просьбу, і має бути протягом 5 лїт сплачена з додатком 4%. Підставою до удїленя запомоги признано такі нещастя, що значно ушкоджують дохід або й капітал господарства, отже пожежі, повенї, пошесть на худобу, градобить і недорід. За позичку удїлену поодинокому господарю ручить уся громада.

Декретом із 1825 р. цїсар додав до сих жерел запомогового фонду ще „всї грошеві кари, на які засуджувати муть полїтичні власти в спорах між домініями й підданими", отже значить, кари накладані не лише на дїдичів, але евентуально також на підданих. На внесок ґубернїї 1823 р. зніс цїсар окремим декретом обовязок громад ручити за довжників запомогового фонду (стор. 100), а на внесок Станів допустив до участи в тім фондї також ті громади, що мали свої шпіхлїрі, давши рівночасно дїдичам власть оцїнювати, котрий господар і кілько варт запомоги, стягати від них той довг і віддавати до каси, але без ґарантії за його точну сплату (стор. 101).

Аж у вереснї 1828 р. вичислила бухгальтерія суму довгу за збільшені підводові видатки з р. 1818 і 1819 в квотї 470.218 р. 46 к. віденської валюти, яку зараз покрито з шпіхлїрового фонду. В р. 1830 предложила бухгальтерія три части лїквідаційного операту шпіхлїрового фонду, а власне:

1) лїквідацію всїх громадських облїґацій за військові доставн з р. 1789 і 1790; вартість їх у грошах дала 1,211.546 р. 26 кр., а нарослі проценти винесли суму 650.586 р. 20 кр.

2) В р. 1832 була докінчена лїквідація преґравацийних кар і відшкодовань разом із нарослими процентами та новими впливами до кінця жовтня 1829 року; сей капітал наріс на 264.073 р. Сума домінїкальних і духовних лїверунків до того самого часу виносила 239.587 р. 55 кр., надто ще була спорна часть старого шпіхлїрового фонду в квотї 10.703 р. 4 кр.

Як уже було згадано, всї преґраваційні кари з процентами пішли на покрите підводових коштів. Та їх було мало, тож решту того скарбового довгу покрито з суми селянських облїґацій виказаної висше під 1). Решту тої суми, чи всю, чи нї — невідомо, розділено між громади. Др. Бр. Лозїньский (Kwartalnik historyczny 1905, zesz. 1—2, Miscellanea, стор. 206) оповідає, як то збіднїлим наслїдком холери і неврожаю 1831 р. селянам роздавано запомоги з давного шпіхлїрового фонду. „Уряд не відписував податків, залеглости податкові наростали не вважаючи на острі екзекуції. Аж ось циркуляром із 13. серпня 1835 р. (!) оголошено розділ між громади шпіхлїрового фонду — в облїґаціях, по думцї ґуб. розпорядженя з р. 1829. На громади золочівського округа випало з того розділу 96.101 р. 43 кр., а до того титулом відсоток 11.533 р. 41 кр. Всю ту квоту тутже призначено на уморенє податкових залеглостий, чи краще, як каже циркуляр, „значної части залеглостий“. Запоможені селяни очевидно навіть не понюхали тих гроший.

Друга звістка про долю иншої части шпіхлїрового фонду містить ся в книзї дра Влад. Острожиньского, бувшого синдика галицького Towarzystwa kredytowego ziemskiego і доцента львівського унїверситету, що написав історію того товариства для вшанованя 50-лїтя його істнованя. Думка про краєвий банк була улюбленою мрією галицької шляхти. Ми вже згадували, що заснованє краєвого банку під завідуванєм Станового Видїлу було одним із головних постулятів тої ноти, яку в цьвітнї 1790 р. предложено Леопольдови II., як також одним із важних пунктів переробленого „Меморіялу“, врученого в тімже роцї Леопольдови польською депутацією. Від тодї одначе минуло ще 30 лїт, поки галицька шляхта, користаючи з прихильних для неї відносин, зважила ся другий раз підняти голос із домаганєм до цїсаря, щоб позволив заснувати в Галичинї шляхетський банк для достарчуваня шляхтї гіпотечного кредиту. На Становім Соймі з 17. жовтня 1822 р. відчитано адрес Станів до цїсаря, в якім найчорнїйшими барвами змальовано стан „рільництва“ в Галичинї. „Ми обивателї кинули в землю ощаджені в минулих лїтах капітали, а та земля тепер для нас невжиточна, а инших капіталів на піднесенє промислу (вони до промислу!) не маємо і не надїємо ся мати... Високість податків і їх

непостійність наразили земельну власність на таку непевність, що дбане про зріст земельних дібр зробило ся байдужним; нїхто не сьміє купувати дібр, анї доводити закуплені до лїпшого стану, анї взагалї мріяти про будуще“.

Автори сего адресу дуже добре знали, чого їм хочеть ся: адже як раз рік перед тим цїсар розвязав звиш 2-мілїоновий шпіхлїровий фонд! Що за чудова нагода загарбати ту rem nullius у свої руки! А коли не всю, то бодай добру пайку з неї. Що се не пуста догадка, що такий плян попасти ся „хлопським“ фондом носив ся в головах галицької шляхти від самого розвязаня фонду, а правдоподібно він же й породив те розвязане, на се маємо інтересний доказ: уже в 1825 р. Видїл Становий уложив і надрукував проєкт статутів Інституту кредитового, і вже тут „що до помічних засобів Інституту, з яких мало бути утворене ядро його резервового фонду, вказував проєкт поперед усього на тзв. фонд четвертого полку уланів імени цїсаря, зложений дїдичами в р. 1813, і на часть фонду шпіхлїрового, що була власністю Станів“. Тоб то не була власністю Станів, а їх даровизною на користь шпіхлїрового фонду, зробленою в розпалї патріотичної горячки в початку 1790 року, а потім поцупленою урядом у його заряд. Вона не стала ся власністю Станів і по розвязаню шпіхлїрового фонду, бо цїсар виразно велїв запитати їх, чи стоять при тім, аби їх даровизна лишила ся при шпіхлїровім фондї, чи волять надати їй якесь инше, але все таки для селян корисне призначенє. Ще й тодї, 1825 р., Видїл Становий, хоч називає ту часть шпіхлїрового фонду „własnością Stanów“, все таки не має відваги домагати ся явно тої своєї власности, але хитро просить, щоб ті капітали „jesli nie na własność, to przynajmniej quoad usum Instytutowi odstąpione być miały“.

Справа тягла ся австрійським звичаєм ще 12 лїт, аж у р. 1837 уряд згодив ся позволити на заснованє кредитової інстітуції, але зажадав, аби вся шляхта своїм фондом доместикальним ручила за солїдність його дїловодства та за випущені ним папери. Шляхта жахала ся, та нарештї 1839 р. пристала на ґарантію, коли устами віцепрезидента Станів, барона Кріґа, д. 13. вересня дана була заява, що цїсар дає новому Інститутови на власність фонд четвертого полку уланів із р. 1813 і заразом полишає Станам можність передати сему

Інститутови також капітали шпіхлїрового фонду. Шляхта, доси неохітна проєктови, почувши се 94 голосами на 96 присутних прийняла його. Оба фонди рішено передати на фонд резервовий Інституту, — особливо горячо промовляв за тим віцемаршалок Сойму Тадей Василевский. Фонд четвертого полку уланів виносив по тодїшньому обчисленю 130.000 р. мон. конв., а шпіхлїровий фонд у капіталї і процентах суму 604.410 р. 38 кр. мон. конв. Патентом із д. 3 падолиста 1841 р. цїсар затвердив статут нової кредитової інстітуції [1]), що за гроші первісно призначені на запомаганє підданих мала від тепер запомагати їх дїдичів і запевнювати їм ще й по знесеню панщини панованє над галицьким селянством.

X. Закінченє.

Свій огляд історії галицьких громадських шпіхлїрів закінчимо невеличким оглядом того, що в инших краях Австрії, особливо в Чехії і Моравії, було зроблено на тім полї. Ми вже згадували, що вихідною точкою орґанїзації громадських шпіхлїрів і шпіхлїрових фондів був той сам йосифінський патент із 9. червня 1788 р, що й у нас. Уже перед тим були одначе в Чехії грошеві фонди, що послужили основою для шпіхлїрів. Се були так звані контрібуційні фонди, зложені дивовижною як на наш погляд процедурою, що одначе тїсно вязала ся з „батьківським“ характером тодїшнього державного абсолютизму. Ще в першій половинї XVIII в. виробила ся була в Чехії і Моравії така практика, що збираючи від підданих податки (контрібуцію), зверхности побирали троха більші квоти, нїж стояли в репартиціях, і ті надвишки відкладали на бік, творячи таким способом резерву, з якої можна було черпати в „тїсних“ роках, коли селяни не мали змоги платити податків. Системальним патентом для Моравії з р. 1748 і надворним рескриптом з д. 31 липня 1750 р. для Чехії правительство признало сю процедуру дозволеною, „бо сим способом улекшуєть ся підданим сплата контрібуції в тїсних роках“. Шпіхлїровим патентом із 9. червня 1788 наказано надто, що

---

[1]) Dr. Wł. Ostrożyński, Galic. Towarzystwo Kredytowe Ziemskie, jego powstanie i półwiekowy rozwój We Lwowie 1892, стор. 2—20.

надвишка збіжа зсипаного до шпіхлїра має бути продавана, а виручка має йти до каси контрібуційного фонду. Отак повстав грошевий фонд, що з разу, як бачимо, мав служити виключно для цїлий фіскальних, як резерва для виплати контрібуції в тїсних роках, але з часом набрав значіня громадського запасного фонду, анальоґічного до шпіхлїра, і служив ріжним громадським потребам. З часом заборонено при побираню податків накладати квоти понад репартицію, але признано домінїям 2% від зібраних податків, поперед усього на кошти збираня податків. Надто вплпвали до громадського фонду дари від домінїй, посмертні записи, кари за неточну вплату податків і т. и. Про преґравації не чуємо нїчого [1]). Адмінїстровано сим фондом таким способом, що часть відповідна 2- або 3-місячній ратї податковій лежала в домінїкальній касї, а решту або складано в публичних фондах, або розпозичувано підданим за відповідною забезпекою. Від підданих побирано 4%, а в разї бідности й менше. Частина доходів сего фонду повертала ся також на инші адмінїстраційні видатки, особливо на удержане санїтарної послуги.

На жаль не знаємо суми, до якої дійшов той фонд у р. 1848, коли були розвязані підданські відносини. По довголїтній провізориї доконано в Чехії соймовою ухвалою з д. 9 липня 1863 р. реорґанїзації старого контрібуційного фонду: в усїх громадах, яких датки були в тім фондї, зорґанїзовано каси задаткові для удїлюваня селянам дешевого кредиту. Тї каси поставлено від разу на зовсїм автономічній підставі. Ось як висловлює др. Шмід ріжницю між старим фондом і новою виврослою з нього інституцією: „Тї старі натуральні фонди, се була інституція, в якій права учасника звичайно виступали лише тодї, коли через елементарні нещастя або инші випадки він опиняв ся в неспроможности засїяти своє поле. Нові каси мають ширші цїли, мають піднести кредит рільних господарів

---

[1]) Див. гарну статю Dr. Ferdinand Schmid, Materialien zur Kenntnis des Personalkredites in den im Reichsrathe vertretenen Königreichen und Ländern mit besonderer Berücksichtigung des Verhältnisses der Kleingrundbesitzer und Kleingewerbetreibenden, поміщену в Statistische Monatsschrift, herausgegeben von der k. k. Statistischen Central-Commission. Neue Folge, III Jahrgang. Wien 1898. стор. 164—165.

і то спеціяльно кредит дрібних властителів ґрунту. Учасники одержали від тепер також заряд нових грошевих фондів у свої руки, а надто удїл у чистім зиску. Та вони не були зорґанізовані як свобідні спілки, але творили свого рода примусові звязки, яких підставою було посїдане певних рустікальних ґрунтів" (Dr. F. Schmid, op. cit. 167).

Про давнїйший стан і розвій тих контрібуційних кас задаткових у Чехії нема докладних звісток. Аж із 1872 р. маємо відомість, що в тім роцї було ще в Чехії 861 контрібуційно-шпіхлїрових фондів, із яких 834 вже перетворили ся на рільничі задаткові каси. Число учасників виносило 153.801, що жили в 8.845 місцевостях. Основний капітал перемінених уже фондів (виключаючи ще істнуючі запаси збіжа) виносив 8,332.713 р. Поодинокі фонди мали неоднаковий маєток; 15 із них мало звиш по над 50.000, 241 мали по 10—50 тисяч, 185 по 5—10 тисяч, а 371 мали по 500—5000 р. Були нарештї 34 фонди зовсїм убогі, що мали по менше як по 500 р. В р. 1878 число кас виносило 864, їх члени жили в 9.727 місцевостях, число учасників виносило 175.293, а основний капітал обчислено на 8,976.302 р. (Dr. F. Schmid, op. cit. 171).

Дещо докладнїйші відомости маємо про шпіхлїровий фонд у Моравії; беремо з цитованої вже книги Едварда Воднаржіка лише деякі цифри для порівнаня, бо юридичні норми, як уже згадано, були такі самі тут, як у Чехії. В р. 1849 по знесеню панщизняного тзв. патрімонїяльного судівництва заведено в Моравії зараз же „ц. к. власти податкові", які між иншим обняли заряд контрібуційно-шпіхлїрових фондів. Ся операція потрівала несповна рік, і з кінцем 1849 р власти податкові виказали одержане державних облїґацій та „памяток" на 854.683 р. мон. конв. і 3.999.820 р. від. вал., приватних капіталів 1,402.709 р. конв. мон. і 1,546.634 р. від. вал., а нарештї готівкою 225.040 конв. мон. і 374.725 р. від. вал., разом у номінальній вартости 8,400.611 р. (Vodnařik, op. cit. 14). Послухаймо, як говорить той сам Воднаржік про адмінїстроване того фонду моравськими податковими властями: „Вони завідували контрібуційним фондом аж до р. 1864, тоб то аж до передачі його в руки автономних орґанів, завідували надзвичайно старанно і совісно і довели до дуже значного зросту маєтку. Адмінїстрацію контрібуційного фонду вели ц.

к. уряди податкові в Моравії побіч своїх властивих аґенд, і то без окремих коштів, звичайними силами, без ніякої спеціяльної доплати тим орґанам за їх роботу, справді зовсім безкористовно. Ся обставина варта тут виразного зазначеня в тій цїли, щоб визначна заслуга ц. к. податкових властий у Моравії коло інституції контрібуційного фонду на все полишила ся памятною" (Vodnařík, op. cit. 2). В р. 1864 передали ті власти в руки автономних орґанів 11,170.510 р. сего старого фонду.

Я хотів висловити ще деякі свої уваги та рефлексії в сїй справі, але — вони зайві.

Львів д. 5. сїчня 1907.

Іван Франко.

Inhaltsangabe der Abhandlung.

I. Interesse des Thema's und die Quellen.

Es wird hervorgehoben, dass in offiziellen Zusammenstellungen der galizischen Unterthansgesetze von Słotwiński, Klunker und Drdacki die Existenz der Gemeindespeicher in Galizien nicht einmal erwähnt wird. Ebenso wird diese Angelegenheit von der neueren polnischen Historiographie bis auf einige zufällige Notizen vollkommen ignoriert. Persönliches Interesse des Verfassers an den Gemeindespeichern. Fund einer handschriftlichen Zusammenstellung der kaiserlichen Patente und amtlicher Verfügungen in der Sache der galizischen Gemeindespeicher in der Handschriftensammlung der Ossoliński-Bibliothek in Lemberg. Der Verfasser dieser Zusammenstellung war Karl Prociński. Die kleine Dokumentensammlung zur Sache der galiz. Gemeindespeicher, welche sich gegenwärtig in der Handschriftenabteilung der Bibliothek der Ševčenkogesellschaft der Wissenschaften befindet und hier publiziert wird, ist vermutlich sein Geschenk. Die Frage über die herrschaftlichen Prägravationen; Dokumente darüber, welche in der gegenwärtigen Sammlung stehen, wurden teils aus den Handschriften der Ossoliński-Bibliothek (N. XX und XXI), teils aus der Privatbibliothek des Verfassers genommen.

II. Zustand der galizischen Bauernschaft unter Joseph II.

Die Bauernschaft kam von der polnischen Herrschaft unter die oesterreichische fast ganz rechtlos; ihre Verhältnisse zu den Dominien basierten lediglich auf einem Gewohnheitsrechte, welches

von den Dominien in der Regel übertreten wurde. Sie hatte faktisch kein Rechtsmittel gegen die Dominien und wurde förmlich auf illegale Wege gedrängt. Das oesterreichische Régime schafft vom ersen Augenblicke an eine legale Lebensbasis der Bauernschaft (Abschaffung der Leibeigenschaft, Reduktion der Roboth, Einführung der Inventarien, Beschränkung der herrschaftlichen Patrimonialgewalt durch die Zulassung der Bauern als Kläger vor die Staatsgewalt). Charakteristik der josephinischen Reformen und ihre Beliebtheit bei der galizischen Bauernschaft. Die Erbitterung des galizischen Adels gegen diese Reformen, welche lediglich als Eingriffe in die heiligsten Privateigentumsrechte betrachtet werden. Josephs Prägravationspatent vom 16 Juni 1786. Die Stimme eines ruthenischen Dorfpfarrers vom J. 1785 über die herrschaftlichen Missbräuche und die Frohnverhältnisse in Galizien.

III. Der galizische Ständeausschuss und seine Socialpolitik.

Die Einführung der ständischen Verfassung in Galizien durch Maria Theresia im J. 1775 und ihre Aktivierung durch Joseph II. im J. 1782. Die Wirksamkeit des ständischen Ausschusses, bis jetzt von der polnischen Historiographie ganz ignoriert. Seine Eingaben an die wiener Hofkanzlei über galizische socialen Verhältnisse und sein ausschliesslich altpolnisch-adeliger Standpunkt. Dies wird durch die Analyse der Eingabe dieses Ausschusses vom 15 Februar 1785 über die galizischen Prägravationsbeschwerden illustriert. Historische Fiktion über den ursprünglichen Kolonisationsprocess als Grundlage des polnischen Unterthansystems und die juridische Fiktion über das Recht der Bauer in polnischen Krongütern an das Referendarius-Gericht zu appelieren — werden für die ruthenischen Territorien als grundlos zurückgewiesen. Die Ansicht eines competenten Zeitgenossen, des Verfassers der Broschüre „Magna Charta von Galizien“ über die altpolnische Politik des Ständeausschusses wird citiert. Die ziffermässigen Ausweise der Prägravations-Strafposten werden angeführt und nachgewiesen, dass speciell Ostgalizien der Schauplatz der grössten und häufigsten Prägravationen war und die hiesigen Herrschaften den grössten Theil der Prägravationsstrafen tragen mussten.

IV. Gemeindespeicher in Oesterreich bis zum Tode Joseph II.

Das XVIII Jahrh. war ein Zeitalter der Krisen in der Agrikultur: in Galizien und überhaupt in Oesterreich führten die periodischen Hungersnöthe der Landbevölkerung dazu, dass die Herrschaften sich gezwungen sahen in Fällen der Hungersnoth unbemittelten Bauern zu helfen und ihnen Samen zur Aussaat zu geben. Diese Gewohnheit wurde mit der Zeit zur gesetzlichen Pflicht, und um derselben zu entsprechen, gründeten viele Herrschaften in Böhmen und Mähren specielle Speicher, wo sie ihre Bauern in fruchtbaren Jahren etwas vom überflüssigen Getreide für den Notbedarf aufbewahren liessen. So entstanden aus privater Initiative der Gutsherren die ersten unterthänigen Gemeindespeicher. Joseph II. sah in ihnen etwas mehr, als sie ursprünglich waren, und machte sie mit dem Patente vom 8 Juni 1788 zu einer offiziellen, allgemein verpflichtenden und vom Staate beaufsichtigten Institution. Schon früher, bald nach der Einführung der Prägravationsstrafen in Galizien wurden aus Anlass einiger privaten Vorschläge die Angelegenheit der Einführung ähnlicher Institution auch in Galizien diskutiert. Kraft Josephs allerh. Entschliessung vom 1 Juni 1784 wurden auch in galizischen Kameralgütern Drohobyč und Sambor in dem Herbst desselben Jahres die ersten Gemeindespeicher begründet, und diesem Beispiel folgten auch andere Kameralgüter. Der Kaiser wollte auch den galizischen Adel dazu bringen, auf seinen Gütern ähnliche Institutionen zu gründen, doch da dies nicht gelang, befahl er dem galizischen Ständeausschusse sein für Böhmen und Mähren erlassenes Patent vom 8 Juni 1788 zur Begutachtung vorzulegen. Dies Gutachten, von einem Mitglied des Ständeausschusses, dem Grafen Peter Zabielski verfasst, wird analysiert und gezeigt, wie sein Verfasser das kaiserliche Patent zwar lobt, seine Nützlichkeit für Galizien betont, und zugleich mit sophistischen Argumenten seine Unmöglichkeit und Unausführbarkeit zu beweisen sucht. Der Kaiser schob dieses Gutachten bei Seite und das Gemeindespeicherpatent wurde auch für Galizien proklamiert. Zugleich wurde aus den Prägravationsersätzen und aus verschiedenen anderen Quellen ein Gemeindespeicherfond geschaffen.

V. Die Gemeindespeicher unter Leopold II.

Gleich zu Anfang der Regierung Leopold II. kam die Angelegenheit der galizischen Gemeindespeicher in eine ziemlich unverhoffte Verbindung mit einer Unternehmung, welche weltgeschichtlich werden sollte, doch kläglich im Sande verlief. Diese Unternehmung war der von galizischen Polen geplante Aufstand mit dem Zweck, Galizien von Oesterreich loszureissen. Der Impuls dazu kam aus Warschau, wo auf Betreiben des preussischen Gesandten Lucchesini ein geheimes Comitée zu diesem Zwecke gegründet wurde, welches seine Aktion gleich nach Galizien übertrug, hier in kurzer Zeit 5000 zum Aufstand bereite Adelige warb und in Lemberg ein Comitée von 30 Mitgliedern gründete, zu welchem auch die Mitglieder des Ständeausschusses gehörten. Um auch auf die Volksmassen zu wirken, beschloss dieses Comitée im Namen der galizischen Stände eine Schenkung von den in den J. 1789 und 1790 von der Regierung erhaltenen Obligationen für Lieferungen zu militärischen Zwecken für den galizischen Gemeindespeicherfond zu machen. Gleichzeitig wurde beschlossen eine Deputation nach Wien zu entsenden und dem neuen Kaiser eine aus 53 Punkten bestehende Wunschliste vorzulegen, in welcher eine vollständige Autonomie des Landes Galizien und in dem Lande selbst eine vollständige Alleinherrschaft des Adels über die übrige Bevölkerung ausgesprochen war. Der Kaiser nahm die Deputation gütig auf, beseitigte auf ihren Wunsch sogleich das josephinische Urbarialpatent, welches im betreffenden kaiserlichen Schreiben scharf und durchaus im Geiste des polnischen Adels verurteilt wurde, nahm auch die ständische Schenkung an den Gemeindespeicherfond mit Anerkennung auf und befahl dieselbe mit der ebenfalls polnischen Formel in sein Patent aufzunehmen. Nur die Note von 53 Punkten wurde wegen ihres kathegorischen und gar nicht unterthänigen Tons von der kaiserlichen Kanzlei nicht angenommen und die Deputierten blieben in Wien, um dieselbe umzuarbeiten, was auch zu Ende April 1790 geschehen war. Noch einmal forderte die Kanzlei von den Deputierten eine nähere Motivierung der gegen die Regierungsorgane in Galizien vorgebrachten Klagen, und noch einmal wurde das polnische Memorial umgearbeitet, bis es Ende Juli dem Kaiser in einer noch-

maligen Audienz eingereicht wurde. Diese Audienz verlief aber gar nicht so freundlich für die Deputation. Der Kaiser hatte bereits über die Umtriebe des polnischen Comitées und über Vorbereitungen zum Aufstand erfahren; durch ein ungemein scharfes Kreisschreiben liess er in Galizien die gnädigen Worte seines Aprilpatents dementieren, warf dem galizischen Adel Undankbarkeit und Zweizüngigkeit vor und gebot unter schärfsten Strafen alle Comitées aufzulösen, alle Geld- und Unterschriftensammlungen zu unterlassen. Auch der polnischen Deputation machte er Vorwürfe und liess durchblicken, dass er von ihren Machenschaften mit Warschau und Berlin wol unterrichtet war. Dies war auch das Ende des polnischen Unternehmens. Der von den Polen erhoffte Krieg Preussens gegen Oesterreich kam nicht zu Stande, und an administrative Reformen in Galizien wurde nicht mehr gedacht.

Was nun die Schenkung der galiz. Stände zu Gunsten des Gemeindespeicherfonds betrifft, so hat der galizische Adel dieselbe nie ernst genommen und viele Dominien begannen sogleich die betreffenden Obligationen zu verkaufen. Desto ernster nahm die Regierung die Sache in die Hand, liess allen Dominien ihre Obligationen, als nunmehriges Eigentum eines öffentlichen Fonds, abfordern, für die bereits verkauften ihren Nominalwert baar ersetzen und deponierte diesen Fond in den Kreiskassen. Nichtsdestoweniger kam dieser Fond den Gemeindespeichern nicht zugute, im Gegenteil, er wurde später die vermutliche Ursache der Auflösung des Gemeindespeicherfonds und kehrte aus dessen Ruin in die Hände des galizischen Adels zurück.

VI. Die ersten Jahre Franz I.

Die ersten Regierungsjahre Franz I. erweckten den Anschein, als werde das Régime Josephs II. und Leopold II. fortgesetzt. Auch der galizische Gemeindespeicherfond erfreute sich anfangs einer besonderen Gunst der Hofkanzlei. Beim Lemberger Gubernium tritt eine gemischte Kommission aus 3 Gubernialräthen und den Mitgliedern des Ständeausschusses zusammen. Das Referat des Gubernialrats d' Ellevaux, welches in dieser Sitzung vorgetragen wurde, wird ausführlich analysiert und alles historisch Bemerkenswerte daraus hervorgehoben. Auch die von den Repräsentanten

der Stände vorgebrachten Bemerkungen werden erläutert. Die Centralregierung bekundet reges Interesse für die Sache, lässt die von den Ständen dem Gemeindespeicherfond geschenkten Lieferungsscheine aus den JJ. 1789—90 den Dominien abfordern und in den Kreiskassen deponieren als Eigentum des Fonds, und jene Dominien, welche ihre Scheine bereits verkauft hatten, müssen ihren nominellen Wert baar ersetzen.

VII. Ein Vierteljahrhundert Sistierung.

Da erfolgt das Hofkanzleidekret vom 6 Juli 1793, womit „wegen Kriegszeiten und erschöpften Finanzen" die weitere Wirksamkeit des Gemeindespeicherfonds sistiert und für spätere Zeiten verschoben wird. Hiemit werden aber weder die früheren Vorschiften, noch die Ahndung der herrschaftlichen Prägravationen aufgehoben, und so finden wir in den Akten auch aus späteren Jahren 1806, 1808 amtliche Korrespondenzen über die Gemeindespeicher in Galizien, finden Erwähnungen von amtlichen Magazinen für die Bedürfnisse des Militärs in Galizien, doch lässt die Ungunst der Zeiten es zu keiner positiven Aktion kommen. Erst die Anregung der im J. 1817 wieder erneuerten ständischen Repräsentation bringt die Sache der Gemeindespeicher wieder in Fluss; wahrscheinlich auf Betreiben der Stände wird dem Gubernium geboten, alle diversen Theile des daliz. Gemeindespeicherfonds zu verrechnen, besondere Rechnungsbücher dafür anzulegen und die betreffenden Summen zu liquidieren.

VIII. Reorganisation und Liquidation des Gemeindespeicherfonds.

In den Jahren 1817—1820 hatte es allen Anschein, dass die Regierung mit vollem Ernst an die Reorganisation der Gemeindespeicher in Galizien schreiten wolle. Die Rechnungen wurden zusammengestellt, Pläne und Kostenvoranschläge gemacht. Auch diesmal liess die Regierung den Ständeausschuss über seine Ansichten befragen, und auch diesmal setzt der Ständeausschus, jetzt aber weit offener, als zur Zeit Joseph II, seine der Gemeindespeichergründung und jeglicher staatlicher Bevormundung der Bauernschaft feindlichen Ansichten auseinander. Dieses Dokument der adeligen Socialpolitik wird analysiert und seine ganze Haltlosigkeit dargethan.

IX. Auflösung und Verteilung des galiz. Gemeindespeicherfonds.

Vermutlich liessen die galizischen Stände es bei diesem „Remissorialschreiben" nicht bewenden, sondern wussten durch andere, uns unbekannte Mittel und Wege den Kaiser zu bestimmen, mit allerhöchster Entschliessung vom 23 und 24 Juli 1821 den galizischen Gemeindespeicherfond aufzulösen und seine Bestandteile teils zur Deckung der Vorspannmehrauslagen aus den Jahren 1818 und 1819 in Galizien und Bukowina zu verwenden, teils zur Rückzahlung an Private zu bestimmen, teils für einen neu zu schaffenden Fond zu reservieren. Die juridischen Prinzipien dieser kaiserlichen Entschliessung werden analysiert und ihre volle Inconsistenz dargelegt. Die Verschleuderung der Ueberreste dieses Fonds wird geschildert, wobei ein ansehnlicher Teil, nämlich die einstige Schenkung der Stände an den Gemeindespeicherfond, den Ständen zurückgestellt und als Gründungskapital der bis jetzt fungierenden adeligen Bodenkreditgesellschaft verwendet wurde.

X. Schlussbemerkungen.

Auf Grund der Abhandlungen von Dr. Ferdinand Schmid und Vodnařik wird die Entwickelung der analogen Fonde in Böhmen und Mähren und ihre Reorganisation auf moderner Grundlage sowie ihre für die Bauernschaft segensreiche Wirksamkeit in Kürze dargestellt.

ДОКУМЕНТИ.

1.

Патент цїсарський про засновуванє громадських шпіхлїрів у Чехїї та Моравії з д. 8. червня 1788 р.

My Józef wtory.

W niektórych Państwach i Dobrach Królewstwa Czech i Margrafstwa Morawii z zaprowadzonego zwyczaiu zsypywania do szpichlerzów zboża dla poddanych tak zbawienne skutki na pomyślność włościan okazały się, iż postanowiliśmy instytut ten powszechnie w Czechach, Morawii i Szląsku zaprowadzić, z tego powodu rozkazuiemy:

§. 1. Ażeby tam, gdzie gromady zapas zbożowy założyły, i gdzie takowy na przyszłość założą, Rząd krajowy, Cyrkuły i Buchhalterya na utrzymanie, pomnożenie i pewne wyrachowanie tegoż tę samę uwagę zwracali, do iakiey obowiązani są z mocy urzędu swego w dopilnowaniu podatków monarchicznych.

§. 2. Gdzie takowych zapasów ieszcze niema, tam należy zacząć zsypywać od 1. Listopada roku tego.

§. 3. Zapasy gromadzkie maią się składać tylko z tych czterech gatunków zboża: pszenicy, żyta, ięczmienia i owsa.

§. 4. Na pierwsze założenie zapasów każdy poddany, posiadaiący grunt, powinien każdego z tych 4 gatunków, które zasiewa, odtrąciwszy i zabezpieczywszy sobie wysiew, trzecią część ilości zwykle na zasiewy zimowe i iare potrzebney w ziarnie z każdego gatunku dobrem i niezepsutem do gromadzkiego szpichlerza odstawić, która odstawa przez lat trzy trwać ma, ażeby w tém czasie w każdym państwie, w każdey wsi i w każdym mieście monarchicznym taki zapas był zebrany, iaki iest potrzebny na całoroczny ozimy i iary wysiew.

§. 5. Jeżeliby w przeciągu tych 3 lat nieurodzay, gradobicie lub wylewy odstawę utrudniały, alboliteż zupełnie niepodobną czyniły, nie należy w roku tym od poddanego, który szkodę poniósł,

żądać odstawy wypadaiącey na niego ilości: w następnych iednak szczęśliwszych latach takową odstawić iest obowiązany.

§. 6. Gdzie w kassach podatków poddańczych gotowe pieniądze zbywaiące znayduią się, pozwalamy użyć tychże za wiedzą Urzędów Cyrkułowych na kupno tanie pomienionych 4 gatunków zboża, i tym sposobem ułatwić poddanym zsypywanie zapasów. Podobnież mogą do tego bydź użyte tak zwane kapitały kontrybucyine poddanym pożyczone, ieżeli od tychże zwrócone zostały, nie mniey kapitały z kass podatkowych w publicznym funduszu umieszczone, iak tylko ich wypowiedzenie znowu pozwoloném będzie, na ten koniec obrócone być mogą.

§. 7. Gdy dla Zwierzchności z tego institutu ta korzyść wypływa, iż potrzebnych swoich poddanych nie zawsze własnym zbożem i własnemi pieniędzmi zapomagać muszą, spodziewamy się przeto, że takowe tam, gdzie zapasów gromadzkich wcale niema, lub gdzie są niedostateczne, ze swoiey strony wszystkiego podług możności do założenia i pomnożenia takowych przyłożą, a nasza Administracya dóbr krajowych i kameralnych daiąc dobry przykład, zaprowadzi zbawienny ten instytut także dla nowych kolonistów.

§. 8. Do zachowania tych zapasów powinien bydź w każdém państwie, w każdey wsi własny szpichlerz, oddzielny od dominikalnego zboża. W dobrach kameralnych i innych krajowych obrócić do tego należy, sporządziwszy bez wielkich wydatków, próżne, niepotrzebne zchowy na zboże; w prywatnych zaś oddzielną całkiem część dominikalnego szpichlerza, pod własnym zamknieńciem, alboliteż stare zamki, pokasowane kościoły i kaplice i próżne klasztory, gdzie się takowe znayduią. Lecz gdzie takowych budynków niema, należy umyślne szpichlerze w mieyscach suchych i od ognia bezpiecznych stawiać, do czego poddani, ponieważ ta ustawa szczególniey ku dobru ich zmierza, pieszo i ciągłem przyczyniać się maią. Drzewo budownicze do tego ma bydź wzięte z lasów gromadzkich, gdzie takowe istnieią.

§. 9. Zapasy według poprzedniczych przepisów zebrane są przeznaczone na zapomogę dla włościan podupadłych, zasłaniaiąc tychże od potrzeby i niedostatku.

§. 10. Równie przeto zwierzchności iak gromadzie i każdemu wieśniakowi na tém zależeć powinno, ażeby te zapasy zabespieczyć, w dobrym stanie utrzymywać i pomnażać.

§. 11. Za bespieczeństwo tych zapasów każda zwierzchność w tym samym sposobie iest odpowiedzialną, iak za pieniężne podatki monarchiczne do kassy jey wpływaiące.

§. 12. Utrzymywanie ziarna należy w ogólności do poborcy podatków, ustanowionego w każdym mieyscu, szczególniey zaś o to starać się potrzeba, ażeby w szpichlerzach znayduiące się zapasy co rok pewnym poddanym były wypożyczone, a co rok razem z nadsypem (Zinsaufgabe) po żniwach były oddane.

§. 13. Dla pomnożenia funduszu od każdey wypożyczoney n. a. macy (n. ö. Metzen) rocznie dwie n. a. miarki ($^2/_{16}$ macy) tego samego gatunku zboża, które było wypożyczone, iako nadsyp, iednak aż przy oddawaniu odstawić i w rachunek wciągnąć należy.

§. 14. Gdyby za czasem przez te pożyczki zapasy tyle się pomnożyły, iżby po zaspokoionych rocznych potrzebach znaczna ilość pozostawała, tę można za pozwoleniem Urzędu Cyrkułowego za cenę targową sprzedać, a pieniądze z tąd pochodzące w funduszu publicznym lub też u poddanych przez ręce kassy podatkowey na pewną hypothekę na procent umieścić. Kapitał z procentami ma bydź co rok do rachunków wciągnionym. Przedaż ma bydź przedsiewzięta przez poborce podatków (Steuereinnehmer) w przytomności dwoch przełożonych gromady, to iest wóytów lub przysięgłych, którzy ilość i cenę sprzedanego ziarna na piśmie stwierdzić maią. Stwierdzenie to w originale do rachunków załączyć potrzeba.

§. 15. Poborca podatków powinien porządną książkę gromadzkich zapasów prowadzić, wypożyczanie oraz z nadsypem pożyczaiącemu poddanemu do książeczki podatkowey iako powinność wpisać; ieżeli pożyczone zboże z nadsypem odda, kwit na odebrane wydać, i z całego tego dzieła rachunek allegatami opatrzony przez Cyrkuł w tymże samym czasie, kiedy rachunki pieniędzy podatkowych składaią się, do rewizyi buchhalteryczney odesłać. Do rachunku przyłączyć także należy indiwidualny wykaz remanentów na pożyczce pozostałych, podpisany przez wóyta i przysięgłych.

§. 16. Przy tym rachunku pozwala się poborcy podatków od każdego sta mac owsa, dwie; a od każdego sta mac pszenicy, żyta i ięczmienia iedną macę iako deficit (Kastenschwendung) w expens co roku wciągnąć. Pozwala się także składaiącemu rachunki od każdey zapłaconey lub sprzedaney macy zboża, bez różnicy gatunku, odciągać sobie po iednym kreycarze — lecz nie

naprzód, tylko przy zapłacie; tudzież nie od procentu, tylko od pożyczonych a potem zapłaconych mac ilości, i takowe do rachunku wpisać.

§. 17. Jeżeliby z pozwolonego deficit, lub pieniężnego kwantum więcey iak iest przepisano, albo też z ostatniego zaraz przy wypożyczaniu odbierano, zwierzchność, która za swoich urzędników odpowiedzialną iest, powinna dwóynasób wynagrodzić, zachowuiąc sobie prawo żądania dla siebie od urzędnika, który się przeniewierzył, wynagrodzenia; składaiący zaś rachunki powinien podług okoliczności cieleśnie bydź karanym.

§. 18. Na przeniewierzenie się co do zapasów zboża gromadzkiego te same kary ustanawiaią się, iakie istnieią w wypadkach przeniewierzenia się i złego zawiadywania monarchicznych pieniędzy podatkowych.

§. 19. Urzędy cyrkułowe maią troskliwie czuwać, ażeby ten pożyteczny institut wkrótce powszechnie był zaprowadzony, ciągle utrzymywany, i żeby z zapasami dobrze gospodarowano; tem celem przy obieżdżaniu cyrkułów od czasu do czasu niespodzianie likwidacye przedsiębrać, wykazy przezierać, pozostałe zboże przemierzyć kazać, i takowe likwidacye Buchhalteryi przez Gubernium do ostatniey rewizyi oddawać należy. W Wiedniu d. 9. Czerwca 1788.

Польський переклад латинського оріґіналу, 2 картки fol., над текстом ч. 199 і дописка: Traductio Patentalis.

II.

Ґуберніяльний рескрипт до Виділу станового про заведенє шпіхлїрів у Галичинї, з д. 7. серпня 1788.

Mittelst Hofdekrets vom 22. v. M. wird eröffnet, das nach der vorgeschriebenen Art des mitfolgenden Patentsabdruckes schon seit langen Jahren in Mähren und Böhmen bei mehreren Herrschaften und Gütern gemeinschaftliche Getreidevorräthe der Unterthanen bestehen. Die Gemeinnützigkeit der Gemeindespeicher, wodurch der Unterthan in Nothfällen immer auf sichere Hilfe rechnen kann, und nicht nöthig hat, zum grösseren Nachtheil seiner Wirthschaft entfernten und kostbaren Kredit zu suchen, oder um Vorschüsse der Obrigkeit, oder auch wohl dem höchsten Aerarium

selbst beschwerlich zu fallen, hat Se. Majestät zu befehlen bewogen, dass diese heilsame Anstalt auch in Galizien und den übrigen Provinzen, wo sie bisher noch mangelt, nach Thunlichkeit eingeführet, zugleich aber auch vorläufig noch das gründliche Gutachten erstattet werden soll: ob und inwieferne die in dem mitgehenden Patente enthaltene, oder eine ähnliche gemeinnützige Anstalt hierlands einzuführen thunlich sey? oder was für wesentliche Umstände derselben im Wege stehen? Dem landständischen Kollegio wird daher, um dessen Gutachen über diesen so wichtigen Gegenstand gründlich abstatten zu können, ein vierwöchentlicher Zeitraum hiemit eingestanden, sodann aber dessen Aeusserung unfehlbar gewärtiget. Lemberg den 7. August 1788.

Рукоп. 2 картки fol., писано на одній стор. На стор. 4 адрес: Vom galizisch. Landesgubernium, 17983. An das galizische ständische Kollegium. Є також латинський переклад сього рескрипту з дописколо: Traductum die 9 Augusti 1788. de Kozaryn.

III.

Проєкт відповіди Видїлу Станового на запит ґубернїї, уложений П. Забєльским.

N. 199, de praes. 11. Aug. 1788.

Inclitum Gubernium immittit in sequelam altissimi Mandati huic Collegio Statuum Patentales in Bohemia et Moravia et Silesia publicatas puncto introducendi his in regnis eius ordinis circa extructionem pro communi subditorum commodo granariorum et suppeditanda provisione frumentorum pro inseminatione subditis quolibet casu necessitatis [1]) evenienti necessariorum, eo cum singulari mandato, ut praesens Statuum Collegium suam fundatam exhibeat opinionem, utrum et in quantum possibile esset, ordinem in annexis literis patentalibus expressum aut qualicumque alio modo comunitati proficuum introducere posse aut quaenam reales circumstanciae huic obiecto obstarent.

---

[1]) В рукоп. necessatitatis.

Votum.

Hic in Moravia et Bohemia introductus depositoriorum ordo his etiam in regnis utilis et proficuus esset, ut tandem semel commune depositum pro necessario subditorum juvamine fiat et per id dominia, quae hucusque ad suppeditandas subditis inseminationes adigebantur, per id liberentur.

Cum autem nonnulla in hisce huic Statuum Collegio Patentalibus communicatis puncta ad haec regna applicari non valeant, hinc separatam quoad quodlibet obiectum et respective punctum opinionem meam depromendam esse censeo, et quidem ita, ut si contra quoddam legis huius punctum nihil in contrarium habeam, tale in toto permanet, in contrarium vero alium methodum praescribendum fore censerem.

Proiectum quoque est sequens:

In consequentiam comunicatarum huic Statuum Collegio Patentalium in Moravia et Bohemia vim suam habentium pro danda opinione, utrum ordo introducendorum depositoriorum frumenti pro subditorum inseminationibus in casu necessitatis his in regnis ad easdem Patentales applicari aut vero qualiscumque alius comunitati proficuus introduci possit, praesens Statuum Collegium recensendo omnia harum Patentalium puncta suam exhibet opinionem — et quidem:

ad primum. Cum his in regnis comunitates frumentorum depositoria nedum introducta habeant, iam vero bonum illud publicum eo magis proficuas post se sequelas habet, quo et subditi ex hocce generali seu comuni depositorio juvamen in casu necessitatis obtinebunt, et dominia, quae subditis suis inseminationes subministrare obligantur, ab hoc onere liberabuntur.

Proinde 1-mo determinandum esset, ut loci pro depositoriis frumentorum subditalium in quolibet dominio tam camerali quam privato destinentur, et quidem ibi, ubi aedificia quaeque pro hocce depositorio applicari poterunt, in huncce effectum destinentur; in his autem locis et dominiis, ubi nullum tale pro conservatione frumentorum aptum reperiretur aedificium, de novo iuxta proportionem quantitatis locandi frumenti, concurrente etiam ad proportionem existenti ne fors in pago quodam cohaerede, in loco separato et ab igne securo extruatur, et quidem ope subditorum propria, cum hoc

potissimum pro ipsorum bono valet, erga solam tantum suppeditationem silvae dominicalis in quantum reperiretur, cum his in regnis silvae omnes sint dominicales, comunes autem non reperiantur, eiusmodi quoque aedificia juxta possibilitatem et circumstantias loci sit ex muro, aut ligno, aut denique ex argilla extruantur.

2-do. Aedificia haec intra annum a die publicandae legis huius extruantur. Dominiis quoque et officiis circularibus disponendum esset, ut in effectum huius invigilent.

3-tio. Depositoria frumentorum ex 5 ad summum speciebus grani componenda essent, scilicet ex tritico, siligine, hordaeo, saraceno et avena. Depositio haec 5 specierum grani intelligi et regulari debeat ad eos circulos, ubi eiusmodi frumentum inseminatur, et sic in quolibet circulo seu dominio eae tantum species frumenti deponantur, quibus ad inseminationem utitur. Sunt enim tales loci (nempe montanici), ubi tantum avena inseminatur, adeoque depositio alterius frumenti quam illius, quo ad inseminationem utitur, ad eos extendi non debeat.

4-to. Ut quilibet subditus, qui aratiles fundos possidet, ex recensitis speciebus grani, quas inseminat, detracta inseminatione tertiam partem eiusdem grani pro sufficientia necessariae hiemalis et vernalis inseminationis ex qualibet specie, bonae proprietatis et non destructae ad comune depositorium pro prima erectione huius granarii comportet, et hanc comportationem per tres annos consecutivos continuet, ut intra hoc tempus in quolibet dominio circum quodvis bonum tam camerale quam privatum in tali quantitate hoc provisorium comportetur, quae quantitas pro vernali et hiemali inseminatione requiritur.

5-to. Si intra consecutivos 3 annos sterilescentia, grandinatio aut aquorum diluvia eandem comportationem difficilem redderent vel prorsus impossibilem, pro hoc anno a subdito tales casus passo eadem comportatio non exigatur — nihilominus idem subditus aliis consecutivis annis pro superioribus eandem comportationem supplere debeat.

6-to. Quamvis quidem his in regnis cassae subditalium contributionum non existant, in quantum autem suo tempore tales cassae dictarum contributionum rusticalium ad ordinem pervenirent, et quantitas pecuniae minus necessariae praesto existeret, permittendum esset, ut cum praescientia circularis officii eiusmodi pecuniae ad coëmendas recensitas species frumentorum, tempore quo levi praetio coëmi possint, converti valeant, et hoc modo comportatio illa per

subditos fieri debita facilitetur, sic etiam elocata ita dicta contributionis capitalia dum retro solventur, ad eum finem applicari possint; capitalia itidem in fundo publico elocata eiusdem speciei possunt eo applicari, quam primum illorum denunciatio porro permissa fuerit.

7-mo. Cum dominiis per hanc ordinationem commodum acrescat, et ipsa egenti suo subdito neutiquam semper ex proprio frumento et propria pecunia anticipationes facere debeant, hinc eisdem incumbet, ut circa extructionem depositoriorum omnem curam impendant, et juxta possibilitatem eadem depositoria eo magis adaugeant, quo sacratissima Majestas proveniens duorum garnetorum ab uno corciho frumenti ex magasinis per hos annos accepti, quantum in finem aduagendi depositorii subditorum applicandum fore disposuerit, quod etiam ad dominia cameralia applicandum esset, hoc adjecto, quod lex haec etiam ad novos inquilinos extendi debeat.

8-vo. Haec frumenta ita deposita ac pro casu egestatis subditi provisa, huic tantum pro inseminatione aut necessitate sublevanda dabuntur, qui tali omnino necessitate premitur.

9-no. Ad augmentandum hunc in specie fundum a quolibet coretho huiati 32 garnetos in se continentis octava pars eiusdem respective 4 garneti ex eadem ipsissima specie grani, in qua specie granum accommodatur, qua census competens attamen circa ipsam restitutionem accomodati grani reddi et inter perceptionem computari debet.

10-o. Ut autem omne dubium circa conservatione huius depositi, quod ex parte comunitatis oriri posset, amoveatur, decernendum esset, ut unus officialis respective scriba a comunitate constituatur, atque ab eadem solvatur, idem coram officio circulari de fidelitate circa conservationem depositi frumenti, eius perceptionem et extraditionem adiuret, facile autem eiusmodi officialis inveniri poterit, cui si solutio 50 fl. Rhi destinabitur, nullum ferme agravium comunitati causabitur, si quilibet subditus exiguam quantitatem ad proportionem suae substanciae contribuet. Illa quoque solutio multo levior esse videtur, quod si a coretho deposito 2 cruciferos solvere debetur, cum subditi hunc scribam eousquam solvere obligabuntur, donec fundus ex deposito frumento accressat, quo dein accrescente ex eodem solvi poterit. Eiusmodi quoque officialis accuratius suo officio non tam oneroso satisfacere posset, et ita

11-mo, a tali depositorio clavis unus apud eundem officialem alter vero apud binos ex comunitate qualibet pagi selectos reperiri

deberet, et uni sine altero depositorium illud accedere non liceat, huius quoque officialis semper tamen sub oculo dominii existentis officii esset regestra accurata in libro compacto tenere, perceptionem frumenti una cum censu grani ac eius extraditionem accurate inscribere, receptionem quoque accomodati grani erga quietantiam subdito dandam adnotare, computus quolibet anno dominio in praesentia comunitatis exhibere, in margine rationum restantias et rationes earum attestantibus id judice et juratis pagi adnotare et absolutorio tam a dominio quam a comunitate sibi dato ad approbationem officio circulari submittere, quod revisis his rationibus absolutorium illud confirmabit, aut vero defectum deteget, et illum supplendum ordinabit; dominii autem curae comittendum esset, ut debitum a subdito granum exigat, assistente in casu necessitatis officio circulari.

12-mo. Cum ex effectu id edoctum sit, quod granum extratiratum, si pet longius tempus, ex. gr. per annum detineatur, pro inseminatione inutile reddatur, per consequens liceat comunitati cum consensu dominii annuenteque officio circulari granum iuxta taxam foralium cariori tempore vendere, ac tempore eo, quo leviori praetio acquiri posset, recentius frumentum emere, aut in tale commutare, aut denique illud in finem restituendi de recentiori frumento mutuo dare atque in necessarium finem convertere [1]).

13. Si vero sic procedendo deposita haec provisorialia adeo accrescerent, ut praeter annuas necessitates insigne quantum adhuc superrestaret, in tali casu cum consensu circularis officii superrestans illud quantum iuxta pretium forale vendi posset, pecunia autem inde collecta ad fundum publicum vel erga sufficientem securitatem apud quemcumque, vel etiam apud subditos ad censum elocetur, capitalia quoque et inde accrescentes census quotannis rite registrentur, disvenditio haec superflui grani per altius dictum scribam in praesentia binorum ex comunitatibus seniorum atque judicis ac jurati villae subsequatur, qui duo quantum venditionis praetiumque venditi grani scriptotenus vendenti contestentur, quae contestatio rationibus in originali adnectatur [2]).

14. Cum alioquin indubitatum sit illud, quod granum tam per exsiccationem, quam etiam motum frequentem, qui omnino pro conser-

---

[1]) Перед сим пунктом під ч. 12 перечеркнено текст, поміщений далї як пункт 15.

[2]) Перед пунктом 12 під ч. 13 покладено пункт уміщений далї під ч. 16, і під тимже числом початок пункту 17 до слова ord. — Усї три ті уступи перечеркнено і написано далї пункт 12, як висше.

vatione frumenti requiritur, in sua quantitate decessum habeat, hinc ad 100 corethos avenae quatuor ad minimum corethi nomine decessus avenae, ad 100 autem siliginis, saraceni et tritici duo corethi liquidari atque in anno detruncari poterunt.

15. Circa depositorium illud comunitatis vigiliae [1]) per turnum noctu adhibeantur.

16. Eadem ipsa poena contra defraudatorem magasinorum subditalium statuenda esset, quae est statuta contra defraudatores et malos administratores contributionum Caes. Regiarum.

17. Officiis circularibus comittendum esset, ut universalis haec et proficua ordinatio in effectum deducatur et ideo eadem circularia officia atentionem circa visitationes circuli assumant eademque depositoria insperate perlustrent et regestra revideant. His igitur stantibus praesens Statuum Collegium propositam his in regnis legem introduci posse atque ut talis intra annum a die publicatae effectum suum sortiatur, opinatur. Quod autem in nonnullis comunicatarum Patentalium punctis difformem suam exhibeat opinionem, sequentibus commotum fuit rationibus. Et quidem contra 11-mum dictarum patentalium punctum id pugnare videtur:

1-mo. Dominia neutiquam ad respondendum pro deposito grano adstringi possunt, quia dificile, imo impossibile esset, ut illa totam curam impendant pro attencione et vigilancia circa totalitatem depositorii; offficialibus suis oeconomicis illud praecommitere non possunt, quia iidem oeconomia occupati distrahi non valerent, et per id si ipsis tamen committeretur, nec uni nec alteri accurate satisfacerent.

Et 2-do. Si illud dominiis onus responsionis imponeretur, tunc cogerentur ad separatos tenendos inspectores, et quidem tales, qui de totalitate depositorii respondere in statu essent. Quia utique clarum est, quod dominus ipse partim in bonis absens semper depositorium accedere non valeret, sin autem respondere pro totalitate eius obligaretur, tunc aut ipsemet curam depositorii gerere, aut homini securitate sufficienti proviso committere deberet. Quantum exinde eveniret insupportabile onus, deberent enim tales exquirere et ex proprio solvere. Iam porro tot officiales a dominiis soluti abriperent omnes reditus, ita ut in fine dominia solvendae fassionis incapaces redderentur. Sufficienter itaque provisum securitati videtur, dum dominia attendenciam ex parte sua adhibebunt, dum a) Jurati ex pagis selecti

---

[1]) У перечеркненім під 12 тексті сего параґрафу додано: ex comunitate.

semper apertioni magasini, extraditioni et perceptioni frumenti praesentes erunt, dum b) scriba propositus juramento obstrictus semper in praesentia a comunicate selectorum magasinum illud intrabit, dum c) dominii curae id relinquatur, ut in praesentia eiusdem rationes annuales reddat, dum ad extraemum d) officiis circularis invigilanciae praecomittatur, ut de tempore depositoria accedat, computus revideat. Omne itaque periculum tolli videtur, et ex eo sequatur, quod dominia responsabilitate liberari deberent.

Quod vero circa punctum 14-tum Patentalium non perceptoribus contributionum, sed separatis officialibus regimen depositi frumenti conferendum esse, Statuum praesens Collegium opinetur, ratio haec est, quod 1-mo perceptores contributionum his in regnis necdum noti sint, et etiamsi tales suo tempore existerent, tunc 2-do certum est, quod talis perceptor in quolibet indistinctim dominio separatus non erit, cum extra dubium licebit dominio huic, quod suum perceptorem non habebit, cum alterius dominii perceptore convenire ipsi quoque contributiones ex suo dominio colligendas permittere; hoc adeoque stante impossibile est, ut idem perceptor de dominio ad dominium magasinorum revidendorum gratia excurrat et eorundem regestra accurate perspiciat, extraditioni frumenti praesens sit.

Jam vero 3-tio, eiusmodi depositoria continua praesentia unius indigeant, qui ad omnes evenientes necessitates praesto sit. Cum 4-to ventilatio frumenti praecipue tempore aestivo bis de septimano repeti debeat, his igitur accedentibus omnino separatus officialis, uti propositum habetur, necessarius omnino esse credatur.

Quod ad extraemum, ad punctum Patentalium 15-tum, quod praesens Collegium Statuum non credat Buchalteriae computus tales submittendos esse, ea ratio accedit, 1-mo, quod Regia Buchalteria alioquin obruta sit; quod 2-do, approbationes rationum officialis depositorii aliquando quanto celerrima poterit indigere revisione, in casu, si talis officialis ex servitio exmitti et alter ad tale servitium suscipi deberet. Jam porro rationes Buchalteristicae revisioni submissae longius detinerentur. Ex his igitur rationibus si calculus per dominium revideatur, et per officium circulare approbetur, sufficere fore praesens Collegium Statuum credat.

Et quamvis illa pro bono subditorum et bono publico saluberrima proponantur media, quibus egestati subditorum obveniatur, et etiam dominiis beneficium ex eo accedat, quod a tam oneroso subditorum suorum iuvamine liberentur, tamen in quantum sua Sacratissima

Majestas legem hanc illico statuere vellet, impossibilis huius effectus praevidetur, nam enim publico constat, quanta tam subditi quam dominia his elabsis duobus annis apud summum aerarium in frumentis ex depositoriis caesareis contraxerint debita, quorum reluitio his annis praecomissa habetur.

Si itaque et depositoria comunia subditorum erigi, et debita frumenta summo aerario resarciri debebunt, tunc nec unum nec alterum ad effectum deduci poterit. Ut igitur huic impossibilitati remedium feratur, praesens Collegium Statuum opinatur, ut cum dotatione comunium magasinorum subditalium eousque expectetur, donec summum aerarium quoad benignissime elocata frumenta pacificabitur, secus autem si haec saluberrima introductio depositorii comunis subditorum statim introduci deberet, tunc reluitio frumentorum ex magasinis caesareis acceptorum his annis disposita protrahi deberet, usque dum optata ac his in regnis maxime necessaria depositio frumentorum comunium effectum suum sortiatur. Hanc igitur nostram humillimam opinionem Suae Majestati exhibendam esse credimus. *P. Zabielski.*

Брулїон з власноручним підписом Забєльского, 14 стор. fol., писано на переламцї, з поправками на другій, чистій половинї.

IV.

Відповідь Видїлу Станового на урядовий проєкт заведеня шпіхлїрів у Галичинї.

Inclytum Gubernium! Sub 7-ma et recepto 11-ma mensis et anni currentium, Inclytum Gubernium in fundamento supremi Aulici Decreti communicavit huic Statuum Collegio exemplar literarum Patentalium, modum jam in Bohemia, Moravia et Silesia introductorum publicorum communitatum granariorum practicatum praescribentium, eo fine, ut Collegium praesens, in quantum possibile, ordinem in adnexis literis Patentalibus expressum, vel alium similem, semper tamen communitatibus proficuum, et scopum altissimae intentionis attingentem his in regnis etiam introducere et applicari posse curet, aut quaenam reales circumstantiae huic obiecto obstent, suam desuper opinionem fundate dismetiendam apperiat.

In consequentiam itaque huius Inclyti Gubernii requisitionis Collegium Statuum omnia puncta memorati Patentalis percurrendo,

si aliquod inapplicabile his regnis advenit, contra illud motiva et rationes separatim exponit; ante omne tamen zelo publici boni ductum, methodum circa introductionem publicorum granariorum observandum sequentibus proponit.

1-mo. Notum est praesenti Statuum Collegio, communes fructus introducendorum publicorum communitatum granariorum his regnis vel maxime proficuos fore; cum in iisdem subditus quolibet evenienti casu necessitatis juvamen suum omnino ponere possit, et neque cogeretur pretiosum creditum cum maiori iactura rei familiaris quaerere, aut a jurisdictione dominicali opem implorare, vel denique supremo aerario onerosum esse; hinc itaque hocce Collegium Statuum praeprimis determinandum credit, ut pro constructione publicorum granariorum subditalium in quolibet dominio seu maiori pago, camerali vel privato, aptus locus destinetur, ita quidem, ut ibi, ubi aliqua publica aedificia pro hocce depositorio applicari poterint, in hunc finem recipiantur. Si autem

2-do nullum tale publicum aedificium adinveniatur, de nova radice in loco separato, per dominium destinato, ab igne securo, mutua subditorum ope et sumptu (cum hoc potissimum pro ipsorum bono vergat) observata proportione quantitatis deponendi frumenti, ex muro vel ligno (quod dominia, ubi habent proprias sylvas, subpeditare obligantur) et quidem intra annum a die publicandae huius legis extruantur; quorum publicorum granariorum constructioni tam dominia quam officia circularia invigilare tenebuntur.

3-tio. Mox fata depositoria frumentorum ex quinque ad summum speciebus grani componenda essent, scilicet ex tritico, siligine, hordeo, saraceno et avena. Depositio haec quinque specierum grani intelligi et regulari debeat ad eos circulos, ubi eiusmodi frumentum inseminatur. Et sic in quolibet circulo seu eorum dominiis respectivis eae tantum species frumenti deponantur, quibus ad inseminationem utitur.

4-to. Ut quilibet subditus, qui aratiles fundos possidet, ex recensitis speciebus grani, quas inseminat, detracta quantitate inseminationis tertiam partem eiusdem grani pro sufficientia necessaria hiemalis et vernalis inseminationis ex qualibet specie, bonae proprietatis ad commune depositorium pro prima erectione huius granarii comportet, et hanc comportationem per 3 annos consecutivos quodvis tam camerale quam privatum dominium continuet.

5-to. Si intra consecutivos hos 3 annos sterilescentia, grandinatio aut aquarum dilluvia mox fatam comportationem difficilem redderent, vel prorsus impossibilem, pro hoc anno a subdito tales casus passo eadem comportatio ne exigatur, nihilominus in aliis consecutivis annis pro praeterlapsis, quod eandem supplere debeat, Collegium Statuum credit.

6-to. Quamvis quidem his in regnis cassae subditalium contributionum non existant, in quantum vero tales suo tempore ad ordinem pervenirent, et quantitas pecuniaria minus necessaria praesto existeret, permittendum esset, ut cum praescitu circularis officii eiusmodi pecuniae ad coëmendas recensitas species frumentorum tempore, quo levi praetio venduntur, converti valeant, et hoc modo comportatio illa per subditos fieri debita facilitetur, sic etiam elocata ita dicta contributionis capitalia dum retro solventur, ad eundem finem applicari possunt, quam primum illorum denuntiatio permissa fuerit.

7-mo. Cum dominiis per hanc ordinationem commodum accrescat, ut illa egenti suo subdito neutiquam semper ex proprio frumento et propria pecunia anticipationes facere debebunt, hinc iisdem incumbet, ut circa extructionem depositoriorum omnem curam impendant, et iuxta possibilitatem eadem eo magis adaugere curent, quo certius est, Sacratissimam Majestatem proveniens quantum duorum garnetorum ab uno coretho frumenti ex magasinis concrediti fine adaugendi depositorii subditorum applicandum fore, per circularia benignissime declarare velle, quod etiam ad dominia cameralia applicandum Collegium Statuum credit, hoc adiecto, ut haecce ordinatio ad novos inquilinos etiam extendatur.

8-vo. Haec frumenta, ita deposita, huic tantum pro inseminatione aut necessitate egentis subditi sublevanda administrabuntur, qui tali omnino necessitate praemitur.

9-no. Ad augendum hunc in specie fundum a quolibet coretho hujati 32 garnetos in se continenti octava pars eiusdem, respective 4 garneti ex eadem ipsissima specie grani, in quo granum mutuo datur, qua census competens, attamen circa ipsam restitutionem grani reddi et inter perceptionem computari debeat.

10-mo. Ut autem omne dubium circa conservationem huius depositi, quod ex parte communitatis oriri posset, amoveatur, decernendum esset, ut unus officialis respective scriba a communitate eligatur, atque ab eadem solvatur, idem coram officio circulari

de fidelitate circa conservationem depositi frumenti, eius perceptionem et extraditionem praestanda iuramentum expleat. Talis officialis solutio nec quidquam subditis onerosa videtur, si quivis illorum exiguam partem suorum proventuum ad componendum quantum 50 fll. Rhens annualis salarii deponat, et talis solutio ex proprio eousque fieri debebit, donec fundus ex deposito frumento accrescens eandem subpeditare possit. Eiusmodi separatus officialis accuratius suo officio non tam oneroso satisfacere curabit; et ita

11-mo a tali depositorio clavis una apud eundem officialem seu scribam communitatis, altera vero apud binos ex communitate cuiuslibet pagi selectos reperiri debebit, et ideo depositorium illud uni sine altero accedere haud licebit. Huius tamen officialis semper sub oculo dominii existentis officii erit: a) regestra accurata perceptionis grani in libro acurate conscripta tenere;

b) censum ex grano concredito accrescentem ibidem adscribere;

c) receptionem accomodati grani erga quietantiam subdito dandam adnotare;

d) computus seu rationes extraditi et existentis in depositorio cuiuscunque generis grani quolibet anno dominio in praesentia communitatis exhibere;

e) in margine rationum restantias et eorum causas attestantibus id judice et juratis pagi adnotare;

f) has rationes grani absolutorio tam a communitate quam a dominio obtento firmatas, ad approbationem et confirmationem officio circulari exhibere;

g) idem si id aliquem defectum in comportatis rationibus casu quo deteget, illud supplendum eidem scribae ordinabit, qui

h) etiam apud dominium instabit, cui omnino ordinandum sit, ut debitum a subdito granum in casu necessitatis assistente etiam officio circulari accurate exigat.

12-mo. Cum experientia id edoctum sit, quod granum extratiratum si per longius tempus, ex. gr. per annum detineatur, inseminationis inutile reddatur, ideo liceat communitati cum consensu dominii annuenteque officio circulari tale depositum granum iuxta taxam foralium cariori tempore vendere, ac tempore eo, quo leviori pretio acquiri posset, recentius frumentum emere, aut in tale commutare, seu in finem restituendi de recentiori frumento mutuo dare.

13-tio. Si vero ita procedendo deposita haec provisorialia adeo accrescerent, ut praeter annuas necessitates communitatum insigne

quantum adhuc superrestaret, in tali casu cum consensu dominii, et circularis officii superrestans illud quantum iuxta pretium forale disvendi, pecunia autem inde collecta ad fundum publicum vel erga sufficientem securitatem apud quemcunque vel etiam apud subditos divitiores ad censum elocare, — capitalia quoque et inde accrescentes census quotannis rite registrari, et mox fata disvenditio superflui grani per altius dictum scribam in praesentia binorum ex communitatibus seniorum atque iudicis vel iurati subsequi debebit; qui duo quantum venditionis pretiumque venditi grani scriptotenus revident contestentur, et haec contestatio rationibus in originali adnectatur.

14-to. Cum alioquin indubitatum sit, granum quodvis tam per exsiccationem, quam etiam motum frequentem (qui omnino pro conservatione frumenti requiritur) in sua quantitate decessum habere, hinc ad 100 avenae 4 ad minimum corethi nomine decessus, ad 100 autem siliginis, saraceni et tritici duo corethi liquidari atque in anno detruncari Collegium praesens posse credit; atque

15-to. Si toties dictum publicum granarium, remoto in alioquo constructum sit loco, communitates custodes per turnum subministrare debebunt, qui diu noctuque granariis invigilent; si autem illud in aliquo resinetorio dominii extruetur, eotunc sufficiet nocturnus custos.

16-to. Eadem ipsa poena contra defraudatores magasinorum subditalium statuenda foret, quae est statuta contra defraudatores et malos administratores supremi aerarii, et ideo

17-mo. Officiis circularibus praecommittendum foret, ut universalis haec et proficua ordinatio in effectum deducatur, et ut haecce inspectionem officiosam circuli assumentes eadem depositoria perlustrare et regestra tam remanentium quam perceptarum et expensorum grani revidere non negligant.

His igitur stabiliendis sumptisque in considerationem etiam his modis, quae Collegium praesens in simili obiecto introducendorum granariorum inclyto gubernio in sua opinione sub 9-no aprilis 1783 anni submisse proposuit, hocce Statuum Collegium persvasum sit, hanc conformem summae intentioni legem introducendorum toties dictorum granariorum his in regnis statui posse, atque ut talis intra annum a die publicatae legis effectum suum sortiatur, credit.

Quod autem in nonnullis communicatarum Patentalium punctis difformem exhibeat opinionem, sequentibus hocce Collegium commotum fuit rationibus, et quidem contra primum dictarum Patentalium punctum id pugnare videtur.

1-mo. Dominia neutiquam ad respondendum pro deposito grano adstringi possunt, quia difficile, imo impossibile esset, ut illo totam curam impendant, pro attentione et vigilantia circa totalitatem granariorum conservandam, — neque hocce onus officialibus suis oeconomicis praecommittere possunt, quia iidem munere sui servitii et oeconomicis rebus occupati, nec primum nec alterum accurate exequi valerent, et

2-do. Si illud responsionis onus dominiis imponeretur, tunc haec cogerentur ad tenendos separatos inspectores seu scribas, et quidem tales, qui de integritate et totalitate depositorii respondere in statu essent, quia uti clarum est, quod dominus ipse, partim in bonis absens, semper depositorium accedere non valeret, sin autem respondere pro totalitate obligaretur, eotunc aut ipsimet curam depositorii gerere, aut homini sufficienti securitate proviso eandem committere consentaneum et necessarium esset.

Clarum igitur est, quam difficile et insubportabile exinde dominiis eveniret onus; tales officiales quaerere, de proprio solvere, cum indubitatum habetur, quod tot officiales, a dominiis soluti et solvendi, abriperent omnes redditus ita, ut in fine dominia solvendae fassionis incapaces redderentur.

Creditur itaque ex parte Collegii Statuum sufficienter securitati publicorum granariorum provisum fore, dum dominia superiorem tantum vigilantiam ex parte sui adhibere curent, dum

a) jurati ex respectivis pagis selecti, semper apertioni granariorum, extraditioni et perceptioni frumenti praesentes erunt;

b) dum scriba a communitate propositus, juramento etiam obstrictus, semper in praesentia electorum a communitatibus juratorum illud granarium intraret; dum

c) dominii curae id relinquatur, ut in praesentia eiusdem annuales rationes per scribam reddantur, et dum

d) officiis circularibus praecommittatur, ut circa solitas commissiones suarum sectionum depositoria accedant, computus revideant, et de omnibus circumstantiis, illud depositorium tangentibus, informentur.

His omnibus, et supra expositis statutis, Collegium Statuum credit omne periculum esse sublatum, circa conservationem granariorum oriundum, atque ipso facto dominia a responsabilitate liberari posse existimat; non est tamen contrarium, si consentiente communitate spontanea, et permissione dominicali, scriba eiusdem, ve

oeconomus ad vigilantiam et ordinem granariorum, de quibus agitur, adsciscatur, semper modo praescripto et non coactiva dominii obligatione aut responsione.

Quod vero contra punctum 14 patentalium communicatarum, non perceptoribus contributionum, sed separatis officialibus regimen granariorum et depositi frumenti conferendum esse, Statuum praesens Collegium opinabatur, ratio haec est:

1-mo. Perceptores contributionum his in regnis nec dum noti sunt, et etiam si tales suo tempore darentur, tunc

2-do certum est, quod talis perceptor in quolibet distinctim dominio separatus non erit; cum extra dubium licebit dominio huic, quod suum perceptorem non habebit, cum alterius dominii perceptore convenire, ipsi quoque contributiones ex suo dominio colligendas permittere; hoc adeoque stante impossibile esse videtur, ut idem perceptor de dominio ad dominium depositoriorum revidendorum gratia excurrat, eorundem regestra accurate perficiat, receptioni et extraditioni frumenti praesens sit; iam vero, prouti dictum habetur,

3-tio. Eiusmodi depositoria continua praesentia unius indigent, qui ad omnes evenientes necessitates praesto sit, cum

4-to. Ventilatio frumenti praecipue tempore aestivo bis de septimana repeti debeat, his igitur accedentibus omnino separatus officialis, uti propositum habetur, necessarius esse credatur.

Quod ad extremum contra punctum Patentalium recensitarum 15-tum praesens Collegium credat, haud necessarium computus granariorum officio rationum submittendos fore, sequentibus motivis ductum:

1-mo. Quod regium rationum officium multis negotiis et laboribus semper obrutum sit, quod

2-do. Approbationes rationum publici depositorii, per scribam deponendorum, aliquando quam celerrima indigent revisione, in casu, si talis officialis ex servitio exmitti et alius ipsius locum occupare debebit, iam vero tales rationes revisioni Buchalteriae submissae longius detinerentur.

Et quamvis ex hac institutione introducendorum granariorum pro bono publico et bono subditorum saluberrima effluunt media, quibus egestati subditorum obviatur, et dominia ab oneroso juvamine suorum subditorum liberantur, tamen in quantum sua Sacratissima Majestas legem hanc illuc statuere vellet, impossibilis huius effectus praevidetur. Etenim tam publico, quam ipso Inclyto Gubernio perbene constat, quanta tam subditi, quam dominia his

elapsis duobus annis apud summum aerarium in frumentis ex depositoriis Caesareis levatis contraxerint debita, quorum reluitio his annis praecommissa habetur. — Si itaque et depositoria communia subditorum erigi et debita frumenta summo aerario resarciri debebuntur, tunc nec primum, nec alterum optatum effectum assequi valebit. Ut igitur huic demonstratae impossibilitati remedium feratur, praesens Statuum Collegium opinatur, ut cum praeposita erectione communium subditalium granariorum, seu potius depositione et provisione frumentorum eousque expectetur, donec summum aerarium quoad benignissime elocata et concredita frumenta pacificatum non invenietur, secus autem si haec saluberrima introductio communium depositorum subditalium statim introduci deberet, eotunc reluitio frumentorum, ex magasinis Caesareis acceptorum, his annis disposita, ad longius tempus protrahi, usque dum optata ac his regnis maxime necessaria depositio frumentorum communium effectum propositum sortiatur.

Hanc igitur opinionem Collegium praesens, in conformitate factae sibi requisitionis, et zelo boni publici ductum exarando, permanet omni, qua par est, veneratione Inclyti Gubernii.

Leopoli die 27-ma Augusti 1788 anno.

Рукопис 23 стор. fol., писано на переламцї. На стор. 1 читаємо урядовий формуляр: Ad Nr. 199. De praesentato 11-ma Augusti 1788. Fiant litterae ad Regium Gubernium, quoad opinionem publicorum granariorum. Expediantur ex offo. Accipi 2-da 7-bris et expedivi Iosephus Comes Brigido. Vidi die 1-a 7-bris 1788. P. Zabielski. Mundavi die 8-va 7-bris 1788 Cajetanus Leszczyński. Coll. Expeditt. 10 Septembr. 1788 Joannes Dydyński loco Arch. m. p. factum p. Dąmbski die 30 Aug. 1790. (до чого належить сей остатнїй підпис і дата, не відомо. Підписи Бриґіда, Забєльского і инших власноручні. Під кінцем тексту на стор. 23 ще раз підписано: Fecit 30. Aug. 1788, Dąmbski. Сторона 24 порожна.

V.

Summarischer Ausweis

der von den galizischen Obrigkeiten für das Militärjahr 1789 abgelieferten Naturalien und derselben Vergütungsbeträge.

Kreise	Haben geliefert		Die Forderung beträgt im Gelde		Diese ist vergütet worden				Zusammen	
	Haaber				Assekurations-Scheine		Baar			
	Mezen	8-tl	fl.	kr.	fl.	kr.	fl.	kr.	fl.	kr.
Myslenice .	5060	4	3795	22 4/..	3651	—	144	22 4/..	3795	22 4/..
Bochnia . .	6411	1	4808	20 5/..	4633	58 1/..	174	22 4/..	4808	20 5/..
Sandec . . .	2184	4	1638	22 4/..	1393	52 4/..	244	30	1638	22 4/..
Dukla. . . .	5453	—	4089	45	4018	30	71	15	4089	45
Tarnow . .	8615	2	6461	26 2/..	6317	27 3/..	143	58 7/..	6461	26 2/..
Rzeszow . .	5672	6	4254	33 6/..	4170	33 6/..	84	—	4254	33 6/..
Sanok . . .	5922	2	4441	41 2/..	4332	22 4/..	109	18 6/..	4441	41 2/..
Sambor . .	6585	5	4939	13 1/..	4722	20 7/..	216	52 2/..	4939	13 1/..
Przemijsl .	11047	5	8285	43 1/..	8184	39 5/..	101	3 4/..	8285	43 1/..
Zamoszc . .	14579	2	10934	26 2/..	10910	26 2/..	24	—	10934	26 2/..
Zolkiew . .	8696	3	6522	16 7/..	6389	50 3/..	132	26 4/..	6522	16 7/..
Lemberg . .	5307	4	3980	37 4/..	3907	52 4/..	72	45	3980	37 4/..
Zloczow . .	9668	1	7251	5 5/..	7160	32 2/..	90	33 3/..	7251	5 5/..
Brzeżan . .	16762	4	12571	52 4/..	12480	38 6/..	91	13 6/..	12571	52 4/..
Tarnopol . .	13418	6	10064	3 6/..	10035	56 2/..	28	7 4/..	10064	3 6/..
Zaleszczijk .	9440	—	7080	—	7017	—	63	—	7080	—
Stanislawow	4824	5	3618	28 1/..	3509	17	109	11 1/..	3618	28 1/..
Strij	3842	2	2881	41 2/..	2726	32 4/..	155	8 6/..	2881	41 2/..
Summa . .	143492	—	107619	—	105562	50 5/..	2056	9 3/..	107719	—

Von der k. k. Procrl. u. Kaal. Buchhalterey.

Lemberg den 20. Juny 1791.

Karl August Eytelberger,
Buchhalter.
Joh. Georg Dräxinger,
Buchhalter.

Картка записана на одній стороні, з написом на горі: Copia.

VI.

Рескрипт ґубернії до станового Виділу з д. 30. грудня 1790.

Da der Willensmeinung Seiner Majestät gemäss der Errichtung und Dotirung der Gemeinspeicher, wodurch allein die Unterthanen in Nothfällen unterstützt, die Obrigkeiten aber von der Verbindlichkeit lästiger Naturalvorschüsse enthoben werden können, in Folge eingelangten Hofdekrets vom 7-ten Dezember d. J. nunmehr jene Aufmerksamkeit zu widmen ist, welche die Wichtigkeit und die nahe Ausführbarkeit der Sache verdienet, und dermalen um so leichter erzielet werden kann, als sich nun allmählig der Zeitpunkt nähert, wo die bisherigen Hindernisse, dass nämlich ausser den Kameralgütern sowohl der hohe Preis der Früchte, als der Mangel an bereits flüssigen Fonds bisher im Wege gestanden sind, gehoben seyn werden, und hierlandes bereits zur Gründung und Erweiterung dieser heilsamen Anstalt nicht unbeträchtliche Mittel vorhanden: nämlich

a) die obrigkeitlichen Bedrückungsersätze und Strafbeträge;

b) die von den noch unberichtigten Summen dieser Gattung eingegangenen, oder noch ausständigen Zinsen;

c) das $\frac{1}{16}$-tel Aufgabe von den den Unterthanen zur Zeit der Theurung gemachten so beträchtlichen Aerarial-Vorschüssen;

d) der Vorrath, den die Kameraldominien zu Folge Hofentschliessung vom 5-ten Hornung 1788 zu Errichtung der benöthigten Schüttkästen aufzubewahren hätten, insoferne diesem Auftrage bei den inzwischen vorgefallenen Aenderungen Genügen geleistet worden;

e) die doppelte Steuer zu Folge höchster Entschliessung vom 16-ten Jänner d. J. für die Zeit nemlich, als sie diese Bestimmung hatte und entrichtet wurde;

f) der ganze zweyjährige Betrag der obrigkeitlichen Lieferungsscheine in Gemässheit der unterm 5-ten May d. J. bekannt gemachten, und höchst genehmigten ständischen Antrags; daher die allgemeine Verbreitung dieser erwünschten Anstalt nichts als die Festsetzung der Grundsätze, nach welchen dabei vorzugehen ist, erfordern wird. So wurde, um das Geschäft in das Geleiss der Ordnung zurückzuführen, der Kameralbuchhalterey aufgetragen, über den Betrag, auf welchen nach den ad *a*, *b*, *c*, *e*, und *f* angezeigten Fonds

Rechnung zu machen ist, einen kreisweis verfassten Entwurf zu verschaffen und seiner Zeit einen genauen Hauptausweis nachzutragen. Sobald nun dieser eingelangt, und auch die zuverlässliche Auskunft wird eingezogen seyn, inwiefern dem höchsten Befehl vom 5-ten Hornung 1788 auf den Kameralgütern Genügen geleistet worden, in Folge der Hofentschliessung vom 22-ten Julius 1788 die Grundsätze bestimmt seyn werden, nach welchen diese Anstalt in Galizien gesetzmässig eingeführet, ob die diessfalls in Böhmen und Mähren bestehende Verfassung zur Grundlage genommen werden könne, oder ob in Rücksicht der Lokalumstände davon abgewichen werden müssen, und in welcher Art die Leitung und Aufsicht den Ständen zu überlassen sey, dann zu diesem Vorschlage zugleich ein Patentsaufsatz würde entworfen seyn, so wird solcher zuförderst dem ständischen Kollegium zu dem Ende mitgetheilt werden, damit es bei der mit dieser Landstelle unter Zuziehung der Staatsgüteradministration und der Buchhalterey abzuhaltenden Berathschlagung sein Gutachten darüber zu äussern, und das gemeinschaftliche Protokoll zur höchsten Entschliessung einbefördert werden könne.

Endlich da auch ein Ausweis über die schon errichteten und dotirten, oder noch undotirten Gemeinspeicher eben verfasst wird, so wird dasselbe von der höchsten Entschliessung mit dem Beisatz verständigt, dass der Vorschlag, wie diese Errichtung erzielet werden könnte, demselben seiner Zeit wird mitgetheilt werden.

Lemberg den 30-ten Dezember 1790.

In Abwesenheit Sr. des k. k. Herrn Landesschefs Exzellenz.

Gallenberg.

Рукоп. оріґінал, 2 картки fol., на остатнїй стор. печатка і адрес: praes. 12. Januar 1791. N. 14. Vom galizischen Gubernium, 30.282. An das galizische Ständische Kollegium.

VII.

Проєкт прелїмінара і дїловодства громадських зсипів.

Anliegend erhält das ständisch verordnete Kollegium eine Abschrift des bearbeiteten Präliminarvorschlags zur Errichtung der Gemeindespeicher nebst den dazu gehörigen Mustertabellen in der

Absicht, die diesfalls in Vorschlag gebrachten Grundsätze einstweilen in reife Ueberlegung zu nehmen, alle jene Bemerkungen und Anstände, welche das ständische Kollegium dagegen anzuführen und an Handen zu geben erachtet, sich gehörig vorzumerken und bereit zu halten, damit sodann zur genaueren Erwägung derselben eine eigene Zusammentrettung am 18-ten künftigen Monats Hornung gehalten werde, zu welcher gesammelte anwesende Herren Mitglieder zu erscheinen, und am besagten Tage früh um 10 Uhr in dem Gubernialrathszimmer sich einzufinden haben werden.

Lemberg den 19-ten Jänner 1792.

In Abwesenheit Sr. des k. k. Herrn Landeschefs Exzellenz.

Gallenberg.

Рукоп. оріґінал, 1 картка fol. тексту і 6 карток формулярів. На остатнїй сторонї адрес: praes. 1. Februarii 1792. N. 50. Vom k. k. Landesgubernium, 2881. An das verordnete ständische Kollegium.

A. Ausweis

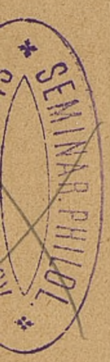
über die dotirten und undotirten Gemeindespeicher auf den Staats- oder Religionsfondsgütern, sowie solche bis Ende Oktober 1791 bestanden haben.

Positions-Nr.	Namen des		haben bereits einen Körner-Vorrath an										Dieser ist aufbewahret				Anmerkungen
	Staats- oder Religionsfonds-Gutes	der dazu gehörigen Ortschaften	Waitzen		Korn		Gersten		Haber		Haidekorn		in einem der Gemeinde gehörigen Speicher, welcher gebaut ist, von			in dem herrschaftlichen Speicher	
			Kor.	gar.	Kor.	gar.	Kor.	gar.	Kor.	gar.	Kor.	gar.	Stein	Holz	halb Stein halb Holz		
													auf Koretz				
																	NB. Der Ort, wo sich der Gemeindespeicher auf einer oder der anderen Herrschaft befindet, ist zur Unterscheidung zu unterstreichen, und in dessen Linie der aufbewahrte Getraide-Vorrath einzutragen. In der Anmerkungs-Rubrik ist zu erklären, aus welchem Fond der bestehende Gemeinde peicher errichtet wurde? Ob er noch von guter Beschaffenheit sey? Ob die Gemeinde die Körner alljährlich, und nach welchem Maasstabe beigetragen, oder woher sonst erhalten habe. So wie ein Gut, oder Herrschaft von der Andern mit einer scharfen Linie abzusondern ist, so ist auch ein Kreis vom andern mit dergleichen doppelten Linien zu unterscheiden.

B. Ausweis

über die dotirten und undotirten Gemeindespeicher auf den Privatherrschaften, sowie solche bis Ende Oktober 1791 bestanden haben.

Positions-Zahl	Namen der		haben bereits einen Körner-Vorrath an										Dieser ist aufbewahrt				Anmerkungen
	Herrschaften	dazu gehörigen Ortschaften	Waitzen		Korn		Gersten		Haber		Haidekorn		in einem der Gemeinde gehörigen Speicher			in dem herrschaftlichen Speicher	
			Kor.	gar.	Kor.	gar.	Kor.	gar.	Kor.	gar.	Kor.	gar.	Stein	Holz	halb Stein halb Holz		
													auf Korez				
																	NB. Der Ort, wo sich der Gemeindespeicher auf einer oder der andern Herrschaft befindet, ist zur Unterscheidung zu unterstreichen, und in dessen Linie der aufbewahrte Getraide-Vorrath einzutragen. In der Anmerkungs-Rubrik ist zu erklären, aus welchem Fond der bestehende Gemeindespeicher errichtet wurde? Ob er noch von guter Beschaffenheit seye? Ob die Gemeinde die Körner alljährlich, und nach welchem Maasstabe beigetragen, oder woher sonst erhalten habe.

C. Ausweis

des in jedem Dorfe zur Bedeckung der Aussaat nöthigen Getreide-Vorrathes aus den Urbarial-Tabellen erhoben.

Kreis	Namen der		Erforderniss zur Bedekung der Aussaat an						Anmerkungen
	Herrschaften	Ortschaften	Waizen	Korn	Gerste	Haber	Haidekorn	Summa	
			Korez						

D. Summarischer Ausweis

über den Baukosten-Ueberschlag für die verschiedentlich zu errichtenden Gemeindespeicher.

Grösse eines Gemeinde-speichers auf	Baukosten-Betrag von einem Gemeindespeicher						Anmerkungen
	von Stein		von Holz		halb gemauert halb Holz		
Korez	fl.	kr.	fl.	kr.	fl.	kr.	
500							Es versteht sich, dass die Oberbaudirektion über diese von jedem Kreise einzuholende Ueberschlags-summarien, solche sodann von allen Kreisen dem Gubernium vorzulegen haben.
1000							
1500							
2000							
2500							
3000							
Kreis Mislenize							
und so hat ein Kreis nach dem andern zu folgen.							

E. Ausweis

über die Getreidemenge, so von der Fechsung vom Jahre 1791 zur Dotirung der Gemeindespeicher von den Gemeinden zurückgelegt worden.

Kreis	Namen der		haben gefechset im Jahre 1791 an					mithin einen Garnez vom Korn zurückgelegt				Anmerkungen
	Herrschaften	Ortschaften	Waizen	Korn	Gerste	Haber	Haidekorn	vom Waizen und Korn zusammen an Korn	von der Gerste	von Haber	vom Haidekorn	
								Korez				

F. Ausweis,

nach welchem der zur Errichtung der Gemeindespeicher gewidmete Fond unter die Herrschaften nach den zergliederten Rubriken vertheilet wird.

Kreis	Namen der		Diesen gebühret von dem zur Errichtung der Gemeindespeicher gewidmeten Fond																								Anmerkungen
			im baaren Gelde												an Körner-Gattungen												
	Herrschaften	Ortschaften	an obrigkeitlichen Ersatzposten		an davon abfallenden Zinsen		von der doppelten Steuer		von den 2-jährigen Betrag der obrigkeitlichen Lieferscheine sammt Interessen		von den Unterthans-Lieferscheinen vom Jahre 1790 sammt Interessen		Summa des baaren Betrags		von der herrschaftlichen wegen Verkontrahirung oder Einstellung noch ausständigen Lieferungen				von den unterthänigen wegen Verkontrahirung oder Einstellung noch ausständigen Lieferungen				Summa von den noch ausständigen Lieferungen				
															Korn		Haber		Korn		Haber		Korn		Haber		
			fl.	kr.	fl.	kr.	fl.	kr	fl.	kr.	fl.	kr.	fl.	kr.	Kor	gar.	Kor.	gar.	Kor	gar.	Kor	gar.	Kor	gar.	Kor.	gar.	

G. Aus-

über die von den Herrschaften gemachten Erklärungen, welche

Kreise	Namen der		a		b				c	d	e	f		
			Dieser gehört aus dem gemeinschaftlichen Fond											
					In Natura									
	Herrschaften	Ortschaften	in baarem		Korn		Haber		Die Summa der Aussaat oder der Dotirungserforderniss beträgt an Körnern	Hiezu ist selber schon mit einem Gemeindespeicher versehen auf	Bedarf also noch eines oder mehrer Gemeindespeicher auf	Dagegen reichet der baare Fond blos auf einen Gemeindespeicher von		
												Stein	Holz	Gemischt
			fl.	kr.	Kor	gar.	Kor	gar.	Korez			auf Korez		

Die gesammten Rubriken bis zur Erklärung der Herrschaften hat die Buchhaltung auszufüllen, und daher ist in die Rubrik

a Die für jede Herrschaft ausfallende summarische Gebühr, so ihr aus dem zur Errichtung der Gemeindespeicher gewidmeten Fond laut Ausweis Nr. 8 zu Guten kommt, anzusetzen.

b Die Summa an Körnergattungen laut Ausweis Nr. 8 einzutragen.

c Die Summa der Aussaatserforderniss von allen 5 Getraidegattungen zusammen genommen laut Ausweis Nr. 7 anzusetzen.

d Diese Rubrik ist aus der von den Kreisämtern sub Nr. 5 und von der Staatsgüterverwaltung sub Nr. 3 einzusendenden Tabellen auszufüllen.

e Die in diese Rubrik einzutragende Summa ergiebt sich aus der Differenz der Rubrik d gegen e.

f Dies lässt sich berechnen aus dem von der Oberbaudirektion laut Tabelle Nr. 10 einzureichenden Ausweis gesammter Ueberschläge.

weis

Gattung von Gemeindespeicher sie zu errichten gedenken.

1			2				3						4	
Nun erklärt sich die Herrschaft entweder														
zur Errichtung eines oder mehrer neuer Speicher nach dem Musterplan von			Oder zur Abtretung eines herrschaftlichen Gebäudes				Oder zur Einlösung eines den Domänen, oder dem Religionsfond gehörigen Gebäudes						Oder zur Vereinigung mit der Herrschaft	Anmerkungen
Stein	Holz	Gemischt	Dieses dient zur Ausschüttung auf	Wovon die Ablösung laut Schätzung, und die Errichtung laut Ueberschlag kostet		Die Abschätzung und der Ueberschlag liegt bei sub	Dieses liegt im Orte, und ist eine Kirche, Kloster etc.	Dient zur Ausschüttung auf	Wovon die Einlösung laut Abschätzung und die Errichtung laut Ueberschlag kostet		Die Abschätzung und der Ueberschlag liegt bei sub			
auf Korez			Korez	fl.	kr.	Nr.		Korez	fl.	kr.	Nr.			

Die zur Erklärung der Herrschaften bestimmten Rubriken hat laut dieser Erklärungen das Kreisamt einzutragen; daher es jedem Dominium sammt einem dergleichen gedruckten Erklärungsausweis, auch zugleich das von dem Kreisingenieur verfasste Ueberschlagssummarium zu dem Ende mitzutheilen hat, damit sich die Herrschaften eine dieser Arten von Gemeindespeichern wählen können.

Zur mehrern Erleichterung haben die Kreisämter in Ansehung der 3-ten Rubrik noch vorläufig wegen der adaptabeln Domänen, oder Religionsfondsgebäude (wenn einige in einem Privatgute vorhanden wären) solche auszuzeichnen und dem betreffenden Dominio zugleich zu benennen.

Виказы A, B, C, D, E, F кождий на окремій картці fol. писаний на одній стороні; виказ G писаний на одній стороні цілого простертого аркуша. На горі скрізь дописка: Copia.

VIII.

Реферат радника ґубернїального д'Еллєво з початку р. 1792 про стан зсипів і призначених на них фондів.

Präliminar-Vorschlag

über die Errichtung der Gemeindespeicher vom Gubernialrath d'Ellevaux.

Wegen Errichtung der Gemeindespeicher wurde laut Hofdekrets vom 7-ten Christmonats 1790 befohlen:

1-tens. Die verschiedenen hiezu gewidmeten Fonds auszuweisen;

2-tens. Ebenso über die bereits dotirten und noch undotirten Gemeindespeicher einen Ausweis höchsten Orts einzubefördern;

3-tens. Mit Zuziehung des Landständischen Kollegiums und der Staatsgüterverwaltung einen Vorschlag über die Grundsätze zu machen, wie die Gemeindespeicher zu errichten sein? dann wurde

4-tens. Vermöge Hofdekrets vom 23-ten April v. J. angeordnet, das Gutachten über den Vorschlag des Landständischen Kollegiums, dass nämlich die Zinsen von den Lieferscheinen der Unterthanen ebenfalls zum Fond für die Gemeindespeicher gezogen werden, zu erstatten.

Es ist einleuchtend, dass es dem unterzeichneten Referenten nicht möglich sei, über diesen wichtigen Gegenstand eher einen ausführlichen Vorschlag zu entwerfen, bevor nicht gesammte Daten, worauf sich der Vorschlag zu gründen hat, erhoben werden; und bevor nicht der Ausweis über gesammte Beiträge vorgelegt werden wird, die zu dieser öffentlichen Veranstaltung gewidmet wurden. Da nun aber

Fürs 1-te.

Von diesem Fond nur erst einige Beiträge ganz, einige unvollständig, und einige noch gar nicht ausgewiesen sind, auch nicht leicht ausgewiesen werden konnten, so schmeichlet sich der Referent, dass er wegen des diesfalls noch nicht verfassten Vorschlages nicht sowohl Nachsicht, als vielmehr die volle Entschuldigung verdiene.

Damit nun aber einmal dieser Gegenstand zur Ausführung gehörig vorbereitet werde, so ist es nothwendig jeden der hiezu gewidmeten Beiträge hier besonders aufzuführen, um das, was an

dem Ausweise des einen oder andren noch ermangelt, zweckmässig ergänzen lassen zu können.

In Folge des Eingangs berührten Hofdekrets wurden zur Errichtung der Gemeindespeicher gewidmet:

a) Die obrigkeitlichen Bedrückungsersätze; und

b) die von den noch unberichtigten Summen dieser Gattung eingegangenen, oder noch ausständigen Zinsen.

Nr. 1. Beide diese Posten hat die Buchhalterei in einem mit den nöthigen Anmerkungen versehenen Ausweis gehörig auseinandergesetzet, und solchen mit dem hier beigeschlossenen Bericht vom 6-ten May v. J. vorgelegt.

Vermöge dieses Ausweises betragen die obrigkeitlichen Bedrückungsersätze . . . . 135724 fl. $\frac{5}{49}$ kr.
und die hievon ausfallenden Zinsen . . . . 25135 fl. $\frac{3}{22}$ kr.
so zwar, dass sich beide Posten auf . . . . 160860 fl. 12 kr.
belaufen.

Da nun aber dieser Ausweis nicht weiter, als bis Ende 8-br. 1790 reichet, und seit dem vielleicht noch manche neue dergleichen Ersatzbeträge, und eine grössere Summe an Zinsen zugewachsen sein dürfte: so ist der Buchhalterei die Erinnerung zu machen, dass sie einen ähnlichen Ausweis über die vom ersten November 1790 bis letzten Oktober 1791 verhängten Ersatzbeträge, und die für diesen Zeitraum von den gesammten Ersätzen ausfallenden Zinsen nachtrage.

Damit jedoch auch zugleich wegen Berichtigung der noch ausständigen, oder nicht hinlänglich versicherten Summen gehörig gesorget, und einerseits bei den Kreisämtern eine grössere Aufmerksamkeit erreget, sowie andererseits eine verlässlichere Kontrolle eingeführet werde, ist den Kreiskassen, sowie auch den Kreisämtern von dem durch die Buchhalterey vorgelegten Ausweise ein Auszug mit dem Auftrage zuzufertigen, dass erstere den Kreisämtern über die Rückstände halbjährig nach dem Militärjahr ein Verzeichniss zu dem Ende vorlegen, damit sich diese die Beitreibung besonders der Interessen und der nicht landtäflich vorgemerkten Ersatzposten sorgsamst angelegen sein lassen, und mit Ende Oktober jeden Jahres einen gleichen Ausweis, wie der mitgetheilte Auszug, jedoch mit Hinzusetzung der während dem letztern Jahre neuerlich zugewachsenen Ersatzposten, und mit der beigefügten Anmerkung „wieviel von den Rückständen

beigetrieben wurde, oder warum selbe nicht beigetrieben werden können, und warum eine oder die andere Summe bis nun zu nicht landtäflich vorgemerkt wurde?“ zu dem weitern Ende einzubefördern, damit das hierüber durch die Buchhalterei zu verfassende Totale der höchsten Vorschrift gemäss alljährlich vorgelegt werden könne; und da die diesfällige Erledigung aus dem Departement des Unterzeichneten Referenten künftig zu geschehen hat, so ist dem Einreichungsprotokoll aufzutragen, dass es (в рукоп. sie) diese Ausweise auch seinem, und nicht dem Departement des Herrn Gubernial-Rathes v. Dornfeld ferner zutheile.

c) Das $\frac{1}{16}$-tel Aufgabe von den den Unterthanen zur Zeit der Theurung gemachten so beträchtlichen Aerarialvorschüssen.

Nr. 2. Nach dem von der Buchhalterey unterm 18-ten Juny v. J. verfassten hier beigeschlossenen Ausweise beträgt dieses $\frac{1}{16}$-tel Aufgabe mit Ausschluss der Bukowina:

	Korez	Garnez
An Weizen	296	$11\frac{8}{16}$
„ Korn	4401	$3\frac{12}{..}$
„ Gerste	4639	$3\frac{4}{..}$
und an Haber	4960	$22\frac{12}{..}$

Hierauf ist zwar schon etwas, aber sehr wenig rückersetzet, mithin ist den Kreisämtern unter Anschliessung eines Auszuges aus diesem Ausweise die Beitreibung der diesfälligen Rückstände umsomehr anzuempfehlen, je weniger schwer es den Unterthanen bei der letzten reichen Aerndte sein kann, sich ihrer Schuld zu entledigen.

d) Der Vorrath, den die Kameral-Dominien, zu Folge Hofentschliessung vom 5-ten Hornung 1788 in Errichtung der benöthigten Schuttkästen aufzubewahren hatten.

Nr. 3. Obgleich in Folge des Eingangs erwähnter Hofverordnung der Buchhalterey unterm 30-ten Christmonats 1790 aufgetragen wurde, aus den kreisämtlichen Eingaben das Totale zu verfassen, so ist doch keines in Vorschein gekommen, und daher ist theils zur Erzielung einer grösseren Verlässlichkeit, und theils zur Gewinnung der Zeit der Staatsgüterverwaltung aufzutragen, den diesfälligen Vorrath nach dem beifolgenden Muster unter Anführung gesammter Staats- und eingezogenen Religionsfondsgüter kreisweise binnen 6 Wochen anher auszuweisen.

e) Die doppelte Steuer zu Folge höchster Entschliessung vom 16-ten Jänner 1790 für die Zeit nämlich, als sie diese Bestimmung hatte und entrichtet wurde.

[Nr. 3.] Dieser zum Behuf der Gemeindespeicher gewidmete Fond ist ebenfalls noch nicht ausgewiesen.

Er wird freilich nicht allzu beträchtlich ausfallen, weil laut Hofdekret vom 5-ten May 1790 aus eben diesem Fond

a) jener Betrag ergänzet werden muss, welcher nach Abschlag der von den Ständen bewilligten 110000 fl. zur Ausgleichung der nach dem Urbarial-Anschlage erhöhten Rustikalsteuer für das erste halbe Jahr 1790 abgängig war; und weil

b) aus diesem Fond auch die Abfertigungen der Steuereinnehmer bestritten werden mussten.

Der Ueberrest der doppelten Steuer mag nun aber beträchtlich oder unbedeutend ausfallen, so bleibt es gleichwohl nothwendig, dass solcher gehörig ausgewiesen werde, weil ohne genau zu wissen, worauf eigentlich gerechnet werden darf, es allerdings schwer ist, einen anpassenden Vorschlag zu machen.

Es ist daher der Buchhalterey unter Zurückführung auf die erwähnte Hofverordnung vom 5-ten May, und die hierüber erfolgte Gubernial-Verordnung vom 27-ten May 1790 aufzutragen, den von der doppelten Steuer zur Errichtung der Gemeindespeicher überbleibenden Rest längstens binnen 6 Wochen auszuweisen.

f) Der ganze zweijährige Betrag der obrigkeitlichen Lieferscheine.

Nr. 4. Nach einem unterm 20-ten Juny v. J. von der Buchhalterei verfassten summarischen Ausweise, der hier beigeschlossen wird, erstrecken sich die Vergütungs-Beträge für die im Jahre 1789 von den galizischen Obrigkeiten gelieferten Naturalien auf 107619 fl.

Der Ausweis über die im Jahre 1790 geschehene Lieferung wird noch gänzlich vermisst, so zwar, dass der eigentliche zur Errichtung der Gemeindespeicher gewidmete Fond zur Verfassung eines vollständigen Vorschlages nicht eher, und umso minder für bekannt angenommen werden kann, bevor nicht der ganze diesfällige Betrag in einen verlässlichen Entwurf gebracht ist, weil dieses von den Ständen hiezu gemachte Opfer unfehlbar den beträchtlichsten Theil des bestimmten Fonds ausmachen wird.

Der Buchhalterei dürfte es zwar freilich noch schwer sein, den Vergütungsbetrag für die Naturallieferscheine vom Jahre 1790 gehörig auszuweisen, weil dies die förmliche Abrechnung mit dem

Militär-Verpflegsamte voraussetzet, auf welche auch die theils vom Skrokowski, und theils vom Kriegshaber auf Abschlag der Landeslieferung kontraktmässig übernommenen und geleisteten Lieferungen — sowie auch jene Beträge Bezug nehmen, die nicht weiter mehr eingeliefert werden dürften.

Da nun aber von den Ständen die volle Lieferungsgebühr für die Jahre 1789 und 1790 zur Errichtung der Gemeindespeicher gewidmet wurde, mithin jene Obrigkeiten,

a) die entweder durch die kontrahirten Lieferungen des Skrokowski und Kriegshaber die sie betreffende Gebühr nicht abgeführet haben; oder

b) jene, die wegen der in der Folge gänzlich eingestellten Lieferung ihre Gebühr nicht weiter abführen dürften; oder endlich

c) jene, welche ihre für die wirklich geleistete Lieferung erhaltenen Scheine entweder an Zahlungsstatt geistlicher Kapitalien abgegeben, oder sonst auf eine Art veräussert haben, die sie betreffende Gebühr zum Fond der Gemeindespeicher immerhin beitragen müssen; so ist es nicht genug an dem, dass die Buchhalterey den Vergütungs-Betrag für die im Jahre 1790 von den Obrigkeiten bewirkte — sondern auch jene für die ausgeschriebene, mithin schuldige Lieferung gehörig ausweise, welches ihr dann auch mit dem Beisatze aufzutragen ist, dass sie dabei auf die zu den obigen Kathegorien gehörigen Partheyen die gehörige Rücksicht nehme.

In Ansehung der in der 3-ten Kathegorie befindlichen Obrigkeiten wurde laut Hofdekret vom 5-ten May 1790 befohlen, dass sie den Betrag entweder baar oder durch ein Aequivalent an Körnern seiner Zeit ersetzen.

Hiebei muss nothwendig vorläufig die Frage erörtert werden, welch' ein Masstab bei diesem Aequivalent anzunehmen sei? Denn ihnen zu erlauben, dass sie bloss die ausgeschriebene Gebühr in Natur in die Gemeindespeicher abgeben, würde für sie gegen die übrigen ein um so grösserer Vortheil sein, als sie bei den jetzt wohlfeilen Marktpreisen ihre zu leistende Lieferung in eben jenem hohen Anschlage anbrächten, in welchem sie ihnen bei den theuren Kriegszeiten mittelst der Lieferscheine vergütet wurde.

Es scheint daher nichts billiger, als dass ihnen der baare in den durch sie veräusserten Lieferscheinen enthaltene Betrag als Abstattungsschuldigkeit vorgeschrieben bleibe, statt welcher ihnen

sodann, wann es zur wirklichen Schüttung in die Gemeindespeicher kommt, nach dem damals bestehenden Marktpreis ihr Aequivalent in Körnern abzugeben erlaubt sein wird.

Eine andere Beschaffenheit hat es hingegen mit jenen, die entweder durch die kontrahirten Lieferungen ihre Gebühr nicht abgeführet haben, oder durch die in der Folge eingestellte Lieferung ihre Gebühr nicht weiter mehr abführen dürften, weil sie hieran nicht durch ihre Schuld gehindert wurden, und es also unbillig wäre, die abzuliefernde Naturalgebühr bei dem inzwischen gefallenen Körnerpreise in jenem hohen Anschlage zu fordern, in welchem solche mittelst der Lieferscheine vergütet wurde; daher diese zu nichts mehr, als zur Abreichung jener Gebühr in Natur verhalten werden können, die sie, wenn während des Krieges die Lieferung wirklich vor sich gegangen wäre, abzuführen gehabt hätten.

Aus diesen Gründen ist die Buchhalterei auch auf beide diese Unterschiede mit dem Auftrage aufmerksam zu machen, damit sie die einen mit dem in den Lieferscheinen enthaltenen baaren Betrage, die andren aber mit der Lieferungsgebühr in Natura ausweise.

Endlich ist der Buchhalterei die Erinnerung beizurücken, dass sie auch die Zinsen mit in Anschlag bringe, die laut dem gedachten Hofdekret vom 5-ten May 1790 — vom 1-ten May des nämlichen Jahres anzufangen — dem Fond zur Errichtung der Gemeindespeicher zugute kommen, mithin bis Ende Oktober 1791 gleichfalls ausgewiesen werden müssen.

Fürs 2-te.

Befahl Eine Hohe Hofstelle ein Verzeichniss über die bereits bestehenden dotirten und undotirten Gemeindespeicher höchsten Orts einzubefördern.

Diese Verzeichnisse haben zwar gesammte Kreisämter mit Ausnahme Rzeszow-Zamość-Złoczow und Stanisławow vorgelegt; allein da solche viel zu wenige Daten enthalten, so dienen sie auch zu keinem Gebrauche, und sind daher insgesammt unter der Zahl 29.154, 20.266, 30.470 und 30.619 lediglich den Akten beizulegen.

Nr. $5/_2$. Dagegen ist den Kreisämtern mit Ausschluss der Bukowina aufzutragen, dass sie nach dem mitfolgenden Muster einen verlässlich tabellarischen Ausweis über die auf den Privatherrschaften bis Ende Oktober 1791 bestandenen

Gemeindespeicher längstens binnen 6 Wochen einsenden, wovon auch die Buchhalterei zu dem Ende zu verständigen ist, damit sie über die diesfälligen ihr zuzustellenden Eingaben das Totale verfasse, und davon zwei Exemplarien in der Absicht vorlege, um eines dem Hofdekret gemäss sammt jenem Ausweise, der über die bestehenden Gemeindespeicher auf den Staatsgütern einzulangen hat, an die Hofstelle einbefördern zu können.

Fürs 3-te.

Hier muss die Eingangs angeführte Folge der Gegenstände unterbrochen und des deutlichern Zusammenhanges wegen der 4-te statt dem 3-ten eingeschoben werden.

Nr. 6. (accludatur N-rus 29.153 vom Jahre 1790). Unterm 23-ten April v. J. ward auf den Antrag des ständischen Kollegiums (womit die Zinsen von den unterthänigen Lieferscheinen zu den Gemeindespeichern gewidmet werden möchten) anbefohlen, hierüber die Kreisämter einzuvernehmen und das Gutachten zu erstatten.

Die diesfalls von den Kreisämtern eingelangten Berichte, die hier beigeschlossen werden, enthalten verschiedene Meinungen, die im Wesentlichen im Folgenden bestehen.

Das Myślenicer, Bochnier, Sandecer, Sanoker, Rzeszower, Zamośćer, Samborer, Stryer, Złoczower, Brzeżaner, Tarnopoler, Stanisławower und Zaleszczyker Kreisamt sind mit dem Antrage des ständischen Kollegiums dahin einverstanden, dass die Assekurationsscheine zwar nicht veräussert, sondern vielmehr nach der Meinung des Myślenicer, Sanoker, Rzeszower, Samborer, Złoczower und Brzeżaner Kreisamtes im Ganzen zur Errichtung der Gemeindespeicher verwendet, nach Aeusserung des Sandecer, Bochnier und Stanisławower Kreisamtes hingegen das Kapital in den öffentlichen Kassen zurückbehalten, und die davon abfallenden Interessen zum Behuf der Gemeindespeicher verwendet werden sollen.

Wider diese Verwendung, es sey nun bloss in Ansehung der Zinsen, oder des Kapitals, machet das Stryer Kreisamt einen ganz andren Vorschlag, und wünschet vielmehr mittelst der Lieferscheine die in den Nothjahren den Unterthanen geleisteten Aerarial-Vorschüsse zu tilgen, und den Rest auf Abschlag der Rustikalsteuer anzunehmen.

Dagegen findet das Zamośćer Kreisamt am Zuträglichsten, dass der ganze Betrag der Lieferscheine in öffentlichen Fond zur

Gründung eines Gemeindekapitals angelegt werden möchte. Endlich glaubt das Zolkiewer und Lemberger die Veräusserung der Lieferscheine gestatten zu müssen, wobei das erstere vorzüglich darauf zu sehen gedenket, dass die Gemeinden mit dem diesfälligen Betrage jene Darlehen entweder an ihre Grundherrschaften oder andere Gemeinden tilgen, die sie zur Bestreitung der Landeslieferung aufzunehmen bemüssiget waren.

Von dem Tarnower und Przemyśler Kreisamte kann hingegen umso minder eine Meinung angeführet werden, als das erstere noch keine geben zu können sich geäussert, das letztere aber allzuviele, jedoch durchaus unannehmbare Meinungen gegeben hat.

Der Referent kann den Werth des von dem ständischen Kollegium gemachten Antrages nicht verkennen, weil es allerdings billig ist, dass auch die Gemeinden zu einer bloss auf ihr Bestes abzielenden Einrichtung den gehörigen Beitrag leisten; allein er kann auch nicht umhin gestehen zu müssen, dass es

a) auch zugleich allerdings eine den Gemeinden obliegende Schuldigkeit ist, die in den Nothjahren erhaltenen Aerarialvorschüsse einmal abzutragen, und eben so billig ist es auch

b) dass jene Gemeinden, welche entweder noch in den Jahren der Theurung, oder aus Ursache der Landeslieferung Schulden zu machen genöthiget waren, durch den baaren Betrag der Lieferscheine in den Stand gesetzet werden, solche zu berichtigen.

Daher wäre von Seite der Buchhalterey ein Ausgleichungsausweis zwischen den Gemeinden, so noch Aerarialvorschüsse zu tilgen haben, und dem Aerarium, so ihnen den Betrag für die Lieferung zu zahlen hat, dergestalten zu verfassen, dass hiezu lediglich die Lieferscheine vom Jahre 1789 zu Hilfe genommen würden; und da eine solche Ausgleichung vermuthlich nur im Stryer, Samborer und Stanisławower Kreise eintreten wird, so blieben den übrigen mit dergleichen Aerarialvorschüssen nicht beladenenen Gemeinden diese Lieferscheine vom Jahre 1789 zur Tilgung ihrer Privatschulden über, worauf die Kreisämter, dass sie auch solchergestalt verwendet werden, zu sehen hätten.

Jene Lieferscheine vom Jahre 1790 dürften hingegen gänzlich zum Besten der Gemeindespeicher gewidmet werden; da aber nicht alle Gemeinden wegen der kontrahirten, oder in der Folge eingestellten Lieferung ihre Gebühr leisten durften, so frägt

es sich, ob diese nicht etwa solche gleich den Obrigkeiten in Natur nachtragen müssten.

Immerhin war es ihre Schuldigkeit zur allgemeinen Landeslieferung das ihre beizutragen, von welcher Befolgung sie nur durch zufällige Umstände, nicht aber von der diesfälligen Pflicht befreiet wurden; daher glaubt der Unterzeichnete dann auch, dass, wenn die Lieferscheine von jenen Gemeinden, die wirklich geliefert haben, zur Errichtung der Gemeindespeicher gewidmet werden, aus dem Grunde der Gleichheit auch jene, so nicht liefern durften, zum Beitrag ihrer Gebühr in Natur verhalten werden sollen.

Hierüber würden, sobald dieser Antrag auch höchsten Orts genehmiget werden sollte, mittelst der Buchhalterey alsogleich die nöthigen Ausweise zu verfassen sein; indessen den Kreisämtern auf alle Fälle wiederholt und unter eigener Dafürhaftung einzubinden wäre, die Veräusserung der Lieferscheine vom 1790 Jahre gar nicht, vom 1789-sten aber nur in den äussersten und wirklich erwiesenen Nothfällen zuzulassen.

Fürs 4-te.

Handelt es sich um die Hauptsache selbst, nämlich um den mit Zuziehung des landständischen Kollegiums und der Staatsgüterverwaltung zu verfassenden Vorschlag, nach welchen Grundsätzen die Gemeindespeicher zu errichten, zu dotiren, zu vermehren und zu verwalten sind.

Bei jeder dergleichen Verwaltung treten gleich Anfangs zwo Hauptfragen ein: nämlich

1-mo. Wie gross ist das Erforderniss:

a) an baarem Gelde, und

b) an den Getreidegattungen zur Dotirung der Gemendespeicher; und

2-do. Was ist

a) an baarem Gelde, und

b) an Getreidegattungen bereits vorhanden?

Errichtung der Gemeindespeicher.

Was 1-mo das Gelderforderniss betrifft, kann solches dermal umso weniger bestimmt werden, als es noch auf die vorläufige Entscheidung ankömmt:

1-mo. Sollen grössere Gemeindespeicher entweder *a)* nach den regulirten und nicht leicht abzuändernden Pfarrbezirken, oder

b) nach einer in dieser Absicht zu bewirkenden Abtheilung des Kreises in mehrere Vierteln errichtet werden? — oder

2-do, soll man nach dem wandelbaren Bestand der Herrschaften kleinere, mithin mehrere Gemeindespeicher aufführen lassen?

Die grösseren vor den kleineren Gemeindespeichern haben in Bezug auf den dazu gewidmeten Fond den Vortheil, dass wenigere Gebäude errichtet, folglich auf Baukosten weniger verwendet werden dürfte. In Bezug auf die öffentliche Verwaltung und Kontrolirung scheinen sie den Vortheil zu verschaffen, dass bei der Visitation weniger dergleichen Speicher besuchet, und so ebenfalls bei der Zensurirung ungleich wenigere Rechnungen durchgesehen und berichtiget werden dürfen.

Dagegen haben die grössern Gemeindespeicher vor den kleinern den Nachtheil, und zwar in Ansehung der Sicherheit, dass bei einer Feuersgefahr, oder bei Entstehung der Wippeln auf einmal eine zu grosse Menge dem Verderben ausgesetzet ist; in Ansehung der Bequemlichkeit, dass die nöthige, von den betreffenden Gemeinden unentgeldlich zu leistende Umschauflung für die mehr entfernten Gemeinden eben so lästig als die Zuschüttung, Ausleihung und Wiedererstattung der Getreidegattungen fallen wird; und endlich in Ansehung der Regiekosten, dass die Verwaltung der pfarrbezirksweise errichteten Gemeindespeicher nicht leicht jemand unentgeldlich über sich nehmen würde; bei grössern Kreisabtheilungen aber zur Verwaltung eigene Leute mit einem angemessenen Gehalte angestellet werden müssten.

Alles genau erwogen, scheint es doch immer am räthlichsten zu sein, die herrschaftsweise Errichtung der Gemeindespeicher jeder andren Eintheilung vorzuziehen; um jedoch einerseits bei der Menge von einzelnen Gütern die allzu grosse Menge der Gebäude möglichst zu vermeiden; und andererseits bei zu grossen Schüttkästen die damit verbundene grössere Gefahr zu beseitigen, wäre folgender Mittelweg einzuschlagen, dass

Grösse der Gemeindespeicher

a) kein Schüttboden auf mehr als 3000, und

b) auf nicht weniger als 500 Korez angetragen werde.

Um nun vorläufig zu wissen, wie viele dergleichen grössere oder kleinere Speicher in einem Kreise errichtet werden müssen, ist es zugleich nothwendig vorläufig zu erheben, wie gross der an Körnern erforderliche Dotirungsbedarf sei.

Dotirungserforderniss an Getreide.

Solchen weiter als über die Erforderniss der Aussaat erstreken zu wollen würde allzu ungeheure Vorräthe, und mit diesen allzuviele Gebäude, und folglich auch einen weit grössern Fond an baarem Gelde, als nicht wirklich vorhanden ist, voraussetzen.

Man glaubet also den ganzen Dotirungsbedarf lediglich auf die Erforderniss der Aussaat für die 5 Körnergattungen: Weizen, Korn, Gerste, Haber und Haidekorn beschränken zu müssen.

Vor allem wird es also nothwendig, dass der diesfällige Bedarf erhoben werde; ein Geschäft, welches der Buchhalterey umso mehr überlassen werden muss, als sie sowohl die Urbarial-Aussaatstabellen, als auch die Fechsungstabellen bei Handen hat.

Diese beiden Quellen, woraus die Aussaat einer jeden Gemeinde geschöpfet werden soll, sind freilich gegen einander unendlich unterschieden, indem die eine zu viel, und die andere zu wenig enthält, und daher auf keine von beiden mit einer allzugrossen Zuversicht gerechnet werden darf; indessen wenn von den Urbarialaussatstabellen ein Drittheil abgeschlagen wird (weil in solche die Aussaat von allen Gründen ohne Rücksicht auf Brachfelder eingetragen wurde), so dürfte der wirkliche Bedarf der Aussaat so ziemlich erreichet, und immer eher eine grössere als kleinere Menge zur Grundlage angenommen werden.

Nr. 7./$_3$. Der Buchhalterei wäre daher aufzutragen nach dem beifolgenden Muster die Aussaat von den obigen 5 Körnern bis Ende März nach der Anzahl der Dorfschaften summarisch auszuweisen.

Anzahl der nöthigen Gemeindespeicher.

Bauart der Gemeindespeicher.

Da es jedoch nach dieser vorläufigen Erhebung des Bedarfes an Körnern mehrere Dominien geben wird, die zur Dotirung ihrer Gemeinden mehr als eines Gemeindespeichers auf 3000 Korez benöthigen werden, so sind bei solchen auch eben so viele anzutragen, und da sich nicht jedes Dominium in der Lage

befindet, von Stein bauen zu können, so ist solches der Auswahl und dem eigenen Vortheile einer jeden Herrschaft und ihrer Gemeinden zu überlassen, ob sie ihre Gemeindespeicher

a) von Mauer oder Stein,

b) von Holz, oder

c) bloss die Pfeiler von Mauer, die Zwischenwände aber von Holz erbauen wollen.

Bei der Grösse eines Gemeindespeichers hat es zwar immer bei dem einmal angenommenen Masstabe zwischen 500 und 3000 Korez im Allgemeinen zu verbleiben, ohne sich jedoch so ängstlich daran zu halten, dass nach Umständen nicht auch ein etwas kleinerer, oder etwas grösserer statthaben sollte.

Freie Auswahl der Bauart.

Baukosten-Aufwand, woher selber zu bestreiten.

Nach diesen vorausgegangenen Grundsätzen ist den Kreisämtern aufzutragen, von den Herrschaften, denen sie diese Grundsätze begreiflich zu machen haben, die Erklärung einzuholen, ob sie die zur Aufschüttung der Körnervorräthe nöthigen Schüttkästen von Stein, Holz, oder halb von Stein und halb von Holz aufzuführen gedenken? Wobei sie ihnen in Ansehung des Kostenaufwandes zu eröffnen haben, dass die an den zu errichtenden Gemeindespeichern theilnehmenden Gemeinden die Zug- und Handarbeit unentgeldlich zu leisten verbunden sein; die baaren Auslagen aber aus dem zur Errichtung der Gemeindespeicher gewidmeten, und für jede Herrschaft verhältnissmässig ausfallenden Fond zu bestreiten kommen; so wie man sich in die Willfährigkeit der Herrschaften versehe, dass sie den dazu schicklichen Plaz ohne aller Entschädigung der Gemeinde als eigenthümlich einräumen werden.

Da Orten hingegen, wo bereits ein oder der andere Gemeindespeicher vorhanden sein sollte, versteht es sich von selbst, dass solcher noch ferner dazu bestimmet bliebe, und ein neuer nur jenen Falls und nur in jenem Masse dazu zu bauen wäre, wenn der bereits bestehende zur Aufbewahrung des Dotirungs-Vorrathes nicht zureichen sollte.

Auch bleibt es den Herrschaften unbenommen, wenn selbe mit einem oder dem andren überflüssigen Speicher versehen wären,

solchen ihren Gemeinden entweder zu ihrem grössern Verdienste unentgeldlich, oder gegen einen durch den Kreisingenieur mit Zuziehung der betreffenden Meister zu bestimmenden Abschätzungspreis zu überlassen.

Endlich bleiben zur Aushilfe und zur Ersparung neu zu errichtender Gebäude noch jene aufgelösten Kirchen, Klöster und andern Wirtschaftsgebäude, die entweder dem Religionsfond oder zu den Staatsgütern gehörig und bisher noch keine Bestimmung haben, über dies, wenn sie sich in einer schicklichen Lage befinden, nicht zu ungeheuer gross sind, und mit Innbegriff des Abschätzungspreises und der Zurichtungskosten nicht etwa den Aufwand eines ganz neuen Gemeindespeichers übersteigen, hiezu am Vortheilhaftesten verwendet werden können.

Mittel mehrere Gemeindespeicher aufzubringen.

Hieraus ergiebt sich also eine vierfache Art, die Gemeinden nach Mass ihres Dotirungs-Bedarfes mit Schüttkästen zu versehen: nämlich

1-tens. Entweder neue in der Grösse von 500 bis 3000 Korez, und dies zwar entweder

a) von Stein oder Mauer,

b) von Holz, oder

c) halb von Mauer und halb von Holz zu erbauen; oder

2-tens. Hiezu bereits vorhandene, der Gemeinde eigenthümlich zugehörige Schüttkästen beizubehalten, und solchen nur noch in jenem Masse neue zuzubauen, als zur Bedeckung der Dotirung nöthig wird, oder

3-tens. Hiezu bereits ebenfalls vorhandene, jedoch der Herrschaft gehörige, ihr aber entbehrliche, mithin der Gemeinde, entweder

a) unentgeldlich, oder

b) gegen den Abschätzungspreis einzuräumende Speicher, oder andern zu diesem Ende schicklich umzustaltende Gebäude zu überlassen; oder endlich

4-tens. Bereits vorhandene aufgelöste Kirchenklöster, oder andere entbehrliche, dem Religionsfond oder zu den Staatsgütern gehörige Gebäude einzulösen und zweckmässig zuzurichten.

Zergliederter Ausweis über den baaren Fond für jedes Dominium. Erklärungen der Dominien über die Bauart.

Da nun zur Erreichung dieses Endzwecks es einerseits zu wissen nothwendig ist, was jedes Dominium an dem zur Errichtung der Gemeindespeicher gewidmeten Fond für einen Antheil haben, um andererseits hieraus bestimmen zu können, ob der diesfällige Antheil zur Errichtung der auf eine oder die andere Art zu erzielenden Gemeindespeicher erklärlich sei; so ist

a) der Buchhalterei aufzutragen, dass sie den zur Errichtung der Gemeindespeicher gewidmeten Fond dominienweise nach dem beigeschlossenen Muster zergliedert ausweise; und

b) den Kreisämtern mitzugeben, dass sie in Folge der obigen vier Arten von Gemeindespeichern nach Einvernehmung der Dominien eine vollständige Tabelle nach dem gleichfalls mitfolgenden Muster einsenden, welche sie jedoch nicht eher auszufüllen haben, bevor ihnen nicht nach eben diesem Muster der Ausweis über den Dotirungsbedarf an Körnern, den die Buchhalterei zu verfassen und einzutragen hat, sammt dem Ausweise über die jeder Herrschaft aus dem zur Errichtung der Gemeindespeicher gewidmeten Fond zufallende Gebühr zugefertiget werden wird, weil diese Daten nur allein zur Grundlage der Anzahl und Grösse der in jeder Herrschaft nöthigen Gemeindespeicher dienen kann, zu welchem Ende dann auch diese Ausweistabelle in Druck zu legen und der Buchhalterey mitzutheilen ist, damit diese einerseits für die Kreisämter die sie betreffenden Rubriken längstens bis halben April ausfüllen und dem Gubernio vorlegen; andererseits aber die Kreisämter ein Exemplar jedem Dominio zustellen, und dessen Erklärung hiernach einholen, mithin das Totale hierüber bis Ende July einsenden können.

Vorschrift, wie der baare Fond unter die Dominien zu vertheilen sei.

Der Buchhalterei ist jedoch in Ansehung des durch sie zu verfassenden Ausweises zu erinnern,

a) dass die obrigkeitlichen Bedrückungsersätze, und

b) die davon abfallenden Zinsen nur den Gemeinden von jenen Herrschaften zu Guten kommen, die diese Ersätze zu leisten haben;

c) dass das $\frac{1}{16}$-Aufgabe, da es ohne dies keinen beträchtlichen Gegenstand ausmachet, und in Natur, nicht aber in Geld in Anschlag gebracht werden kann, ganz hinwegzulassen sei, weil man

damit vorzüglich jenen Gemeinden, bei welchen ein allzu unzulänglicher Antheil an dem allgemeinen Fond ausfällt, zu Hilfe kommen will;

d) dass der Vorrath bei den Kameral-Dominien nach Einlangung des von der Staatsgüterverwaltung abgeforderten Ausweises auch nur diesen wieder zugeschrieben werden müsse;

e) dass die zur Widmung für die Gemeindespeicher erübrigende doppelte Steuer verhältnissmässig unter alle Gemeinden nach Mass der Rustikalsteuer dominienweise zu vertheilen komme;

f) dass der zweijährige Betrag der obrigkeitlichen Lieferscheine sammt den betreffenden Interessen mit der von jeder Herrschaft ausfallenden Gebühr, sie mag nach dem obbemerkten Unterschiede im baaren oder in Natur erstattet werden, jeder Herrschaft, und respektive den dazu gehörigen Gemeinden, und endlich auf gleiche Art

g) der Betrag der unterthänigen Lieferscheine vom Jahre 1790 ebenfalls mit den betreffenden Interessen zuzuschreiben sei. Und da in der diesfalls entworfenen Tabelle auch die Rubriken für die bei manchen Gemeinden bereits vorräthigen, zum Gemeindespeicher gewidmeten Körnergattungen zur vollständigen Uebersicht des ganzen Fonds enthalten sind, so versteht es sich von selbst, dass die Buchhalterei diesen Ausweis nicht eher, als nach Einlangung des von den Kreisämtern abgeforderten Verzeichnisses über die bereits dotirten und undotirten Gemeindespeicher einreichen könne.

Wie ganz kleine Güterbesitzer oder Theilhaber eines Gutes die Gemeindespeicher zu errichten haben.

Da es jedoch im Lande mehrere Dominien giebt, die nur aus einem Dorfe bestehen, mithin eines Gemeindespeichers nur auf etliche hundert Korez bedürfen, auch in manchen Orten blosse Theilhaber eines Dorfes angetroffen werden, so ist den Kreisämtern zu erinnern:

a) dass es den erstern freistehe, sich zur Errichtung eines der obigen vier Arten Gemeindespeicher zu erklären, oder den Dotirungsbedarf in ihre eigenen Speicher zurückzulegen; im Falle ihnen aber weder das eine noch das andere Mittel anständig wäre, sich an ein nächstangrenzendes Dominium gegen Abtretung des aus dem Fond für sie ausfallenden Betrages dergestalten anzuschliessen, dass das grössere Dominium bei seinen Speichern auch zugleich auf die Unterbringung des Dotirungsbedarfes dieser einzelnen Gemeinde mit Rücksicht nehme; welches jedoch nur auf den Fall

allein erlaubt ist, wenn der aus dem Fond für eine dergleichen kleinere Gemeinde ausfallende baare Betrag zur Errichtung eines eigenen Gemeindespeichers nicht zureichen sollte;

b) dass die letztern sich dem fügen müssen, wozu sich das Hauptdominium erkläret hat.

Bilanz zwischen dem baaren Fond und den Baukosten.

Sobald nun einmal einerseits durch die Buchhalterey der für jedes Dominium aus dem zur Errichtung der Gemeindespeicher gewidmeten Fond ausfallende Betrag — und anderseits durch die Kreisämter die Anzahl und Art der entweder neu zu errichtenden, oder aus andren Gebäuden anwendbaren Gemeindespeicher ausgewiesen werden wird, — so wird es sodann auch ein leichtes sein, durch die Buchhalterei den Ueberschlag verfassen zu lassen:

a) auf wie viel von dem gewidmeten Fond nach Abschlag der Baukosten noch zur Anschaffung der Körner gerechnet werden könne; oder

b) wie viel von dem baaren aus dem Fond ausfallenden Betrage zur Bestreitung der Baukosten auf so viele Speicher, als zur Unterbringung des ganzen Dotirungsbedarfes erforderlich wären, abgängig sei? welchen falls auch nur auf so viele Speicher, als der baare Betrag erlaubt, anzutragen sein würde. Diese Berechnung setzet jedoch das sichere Datum voraus, was die Baukosten betragen werden?

Anschlag der Baukosten sammt Muster-Plan zu einem neuen Speicher.

Um dieses eines Theils zuverlässig bestimmen zu können, und andren Theils alle Baurechnungszensuren zu vermeiden, ist der Oberbaudirektion aufzutragen, dass sie für gesammte Kreisämter, die Bukowina ausgenommen, dreierlei Plane auf einen Gemeindespeicher von 3000 Korez, nämlich wenn er von Stein oder Mauer, von Holz oder von zusammengesetztem Materiale, mithin die Pfeiler von Stein und die Zwischenwände von Holz erbauet würden, verfasse, und sie den Kreisingenieuren mit dem Auftrage mittheile, dass sie für jede Gattung dieser Gemeindespeicher, und zwar nach Mass ihrer Grösse von 500 zu 500 und so bis zu 3000 Korez den Kostenüberschlag, jedoch mit Rücksicht auf die von den Gemeinden unentgeldlich zu leistende Zug- und Handarbeit einsenden, den die Oberbaudirektion sodann zu rektifiziren, und das Summarium

darüber seiner Zeit, jedoch längstens bis Ende März, nach dem mitfolgenden Muster anher vorzulegen hat.

Baukosten-Verrechnung

Nr. 10./6. Dieses Summarium wird zum verlässlichen Spiegel des nöthigen Kostenaufwandes bei den neu zu errichtenden Gemeindespeichern dienen, und der hiernach ausfallende Betrag wird den Dominien über Pausch auf jeden neu zu errichtenden Gemeindespeicher bei der Kreiskasse gegen dem anzuweisen sein, dass es nach dem Musterplan den Bau ohne aller Rechnungslage, jedoch auch ohne Anspruch auf eine mehrere Entschädigung, zu bewirken habe.

Bauzeit.

Auf diese Art werden die Gemeindespeicher gleich bei der angehenden Bauzeit des 1793-sten Jahres in Bau genommen, und noch vor der Aerndte hergestellt werden können; wo es sodann lediglich die Pflicht des Kreisingenieurs und Kreiskommissärs sein wird, gesammte diese Gemeindespeicher von Zeit zu Zeit zu bereisen und genau darauf zu sehen.

Bauvorsichten.

a) Dass sie auf einem schicklichen, von aller Feuchtigkeit befreitem, mithin trockenem Orte aufgeführt;

b) die breite Seite nicht dem Nordwestwinde ausgesetzet; und

c) so viel möglich nach dem betreffenden Musterplane, oder wenigstens zur guten und sichern Aufbewahrung der Früchte nach den verschiedenen Getreide-Gattungen zweckmässig und von dem gewählten Materiale errichtet werden. Welches auch den Kreisämtern schon vorhin einzuerinnern ist, um auf diese 3 Vorsichtsregeln die Herrschaften sowohl als auch die Kreisingenieurs aufmerksam zu machen.

Was nun jene 3 Gattungen Gemeindespeicher betrifft, die aus bereits bestehenden Gebäuden dazu umgestaltet werden müssen, so wird der diesfällige Kostenaufwand schon aus jenem Ausweise ersichtlich, den die Kreisämter überhaupt über die nöthige Anzahl der Gemeindespeicher einzusenden haben; und aus diesem sowohl als aus dem vorgehenden über die neu zu errichtenden Speicher wird sich sodann die ganze baare Gelderforderniss, und mit dieser

auch die Bilanz ergeben; inwieweit die Erforderniss durch den wirklich bestehenden Fond gedecket sei.

Ueberschuss nach Abschlag der Baukosten.

Bei manchen, besonders aber bei jenen Dominien, denen zugleich die Unterthansprägravationsersatzposten zu Statten kommen, wird immerhin noch etwas im baaren erübrigen, wovon sodann zur bäldern Dotirung des Gemeindespeichers gleich nach der Aerndte des 1793-sten Jahres die mehr nöthigen Körnergattungen angeschaffet werden können; so wie bei jenen, wo der baare aus dem Fond ausfallende Betrag nicht einmal zu den Baukosten der nöthigen Anzahl der Speicher reichet, auch auf nicht mehrere Speicher, als nach dem baaren Betrage zu bestreiten möglich ist, angetragen werden muss.

Beitrag von Seite der Gemeinden zur Körneraufschüttung.

Die Dotirungserforderniss an Körnern hat ohne dies die Buchhalterei nach Maass der Aussaat bereits vorgeschriebenermassen auszuweisen; es kommt also nun darauf an, dass auch noch vorläufig die Grundsätze bestimmt werden, wie die diesfällige Dotirung zu geschehen habe?

Fürs 1-te. Obgleich zum Dotirungs-Bedarf die Aussaat der obbenannten 5 Körnergattungen angenommen wurde, so dürften dennoch die beiden Rubriken Waizen und Korn zusammengefasset und der ganze Betrag bloss an Korn aufgeschüttet werden, weil der Waizen besonders bei dem Unterthan mehr entbehrlich ist, und durch die Beibehaltung bloss der 4 Gattungen Getreides die Verrechnung mehr vereinfachet wird.

Fürs 2-te. Da der von dem Fond für jedes Dominium ausfallende baare Betrag zu den Baukosten und zur Anschaffung der ganzen Körnererforderniss nicht erklecken wird, so erübriget nichts anders, als die Gemeinden selbst insolange zu einem verhältnissmässigen Beitrage zu verhalten, bis nicht die ganze Bedeckung der Dotirungserforderniss zusammengebracht sein wird.

Fürs 3-te. Beträchtliche Beiträge zur geschwindern Erreichung der Erforderniss wären den Gemeinden zulässig, und machten sie zu einer Einrichtung abgeneigt, die doch an und für sich von dem grössten Vortheile ist; es scheint daher genug an dem zu sein wenn jeder Unterthan alljährlich von jedem gefechsten Koretz der

obbenannten 5 Getreidegattungen einen Garnetz, mithin den 32. Theil seiner Fechsung mit dem Unterschiede in den Gemeindespeichern zurücklegte, dass er die Gebühr von Waizen bloss an Korn ablieferte; und da

4-tens die letzte Aerndte über die mittelmässige Ergiebigkeit reichhaltig war, so ist gleich dermalen gesammten Kreisämtern anzubefehlen, dass sie die Gemeinden, mit Ausnahme derjenen, die beträchtliche Feuer-, Wasser- oder Wetterschäden erlitten haben, zur Zurücklegung eines Garnetzes vom Koretz verhalten; den Herrschaften unter eigener Dafürhaftung sowohl die Einsammlung als einstweilige Aufbewahrung in ihren Speichern (wenn die Gemeinden noch mit keinen versehen wären) auftragen; und sich von der Befolgung mit einem von den Herrschaften vorzulegenden individuellen Ausweise versichern, worüber sie mit Ende Junius einen gemeindeweise verfassten summarischen Ausweis nach dem beifolgenden Muster anher zu befördern haben.

Nr. 11./$_{7}$. Dies ist die vorläufige Einleitung, die in Ansehung der Gebäude und in Ansehung der Dotirungserforderniss an Körnern zu treffen wäre, und worüber die vorgeschlagenen Grundsätze zur deutlichern Uebersicht hier im Kurzen zusammen gefasset werden:

1-mo. Während der Zeit, als es der Staatsgüterverwaltung und den Kreisämtern obliegt, über die bereits bestehenden Gemeindespeicher und Getreidevorräthe binnen 6 Wochen nach den Mustern Nr. 3 und 5 einen Ausweis zu entwerfen und einzubefördern, wovon die Buchhalterei zur Einsendung an die Hofstelle das Totale zu verfassen hat, hat

2-do, eben die Buchhalterei bis Ende März nach dem Muster Nr. 7 den Ausweis über die Aussaatserforderniss nach den fünf Getreidegattungen Waizen, Korn, Gerste, Haber und Haidekorn zu verfertigen; weil

3-tens, die Aussaatserforderniss zum Massstabe des Dotirungsbedarfes in Körnern der Gemeindespeicher angenommen wird, wobei

4-tens, lediglich zu beobachten kommt, dass statt der Menge des Waizens eben soviel an Korn aufzuschütten sei.

5-tens. Ebenso hat die Buchhalterei bis Ende März den baaren zur Errichtung der Gemeindespeicher gewidmeten Fond nach dem Muster Nr. 8 dominienweise zu zergliedern, und dabei die vorgeschriebenen Vertheilungsarten in Acht zu nehmen.

6-tens. Die Errichtung der Gemeindespeicher hat herrschaftsweise zu geschehen.

7-tens. Die Grösse eines neu zu errichtenden Gemeindespeichers ist nach Mass des Dotirungserfordernisses in Körnern zwischen 500 und 3000 Koretz zu bestimmen, deren

8-tens so viele, als zur Aufschüttung des ganzen Körnererfordernisses nöthig sind, zu erbauen kommen, wenn anders der auf jedes Dominium aus dem baaren Fond ausfallende Betrag dazu erkleklich ist; im entgegengesetzten Falle sind

9-tens nur so viele Speicher zu errichten, als sich an Baukosten aus dem baaren Betrage bestreiten lassen.

10-tens. Ausser den neu zu errichtenden können auch andere entbehrlich und leicht umzustaltende theils herrschaftliche, theils Religionsfondsgebäude gegen den Abschätzungspreis zu Gemeindespeichern verwendet werden.

11-tens. Bei den neu zu errichtenden hängt es von der Auswahl der Dominien ab, ob sie solche von Stein, Holz oder gemischten Materiale erbauen lassen wollen.

12-tens. Die Baukosten werden aus dem für die Gemeindespeicher gewidmeten Fond, die Zug- und Handarbeit von den betreffenden Gemeinden unentgeltlich bestritten. Den Plaz giebt die Herrschaft ebenfalls unentgeltlich.

13-tens. Den Ueberschlag hiezu hat die Oberbaudirektion nach dem Muster Nr. 10 bis Ende März einzureichen.

14-tens. Je nachdem sich nun die Herrschaften zu einer oder der andren Bauart erklären, wird ihnen bei den betreffenden Kreiskassen der nach dem Kostenüberschlage ausfallende Betrag angewiesen.

15-tens. Daher wird die Bauführung den Herrschaften, jedoch ohne aller Verrechnung, aber auch ohne aller Entschädigung einer Einbusse überlassen.

16-tens. Kleine Güter-Besitzer, wenn der auf sie ausfallende baare Betrag zur Errichtung eines eigenen Gemeindespeichers nicht zureichen sollte, können sich gegen Abtretung des Betrages zur Anschliessung an nächstgrenzende grössere Dominien erklären;

17-tens, blosse Theilshaber eines Gutes hingegen müssen sich der Erklärung des grösseren Dominiums fügen.

18-tens. Damit also die Kreisämter diese Erklärungen einzuholen im Stande sein, sind ihnen

a) gesammte diese Grundsätze voraus bekannt zu machen, und

b) sind ihnen längstens bis halben April die Ausweise: 1-mo über das Aussaatserforderniss, — 2-do über den dominienweise zergliederten Betrag, welcher aus dem zur Errichtung der Gemeindespeicher gewidmeten Fond fliesst, — und 3-tio über die Baukosten-Ueberschläge laut Ausweis Nr. 9 zuzustellen.

19-tens. Die hiernach eingeholten Erklärungen von den Herrschaften haben sodann die Kreisämter längstens bis Ende July ebenfalls nach dem Muster Nr. 9 einzusenden.

20-tens. Die Herrschaften gewinnen sodann im folgenden weiter die schicklichste Zeit zur Fällung des Bauholzes und zur Sammlung der Baumaterialien.

21-tens. Im Frühjahre 1793 kann der Bau angefangen und noch vor der Erndte-Zeit beendiget werden.

22-tens. Den Kreisämtern und vorzüglich den Kreisingenieuren wird sodann lediglich die fleissige Bereisung und Untersuchung obliegen: ob die Gemeindespeicher zweckmässig, und thunlichst nach dem Musterplan errichtet wurden? Wobei sie

23-tens vorzüglich auf die Beobachtung der vorgeschriebenen Vorsichtsregeln zu sehen haben.

24-tens. Der aus dem Fond nach Abschlag der Baukosten erübrigende baare Betrag ist zur Anschaffung der Körnergattungen zu bestimmen.

25-tens. Der Abgang an dem Dotirungserfordernisse wird durch Beiträge der Unterthanen von ihrer Fechsung und zwar ein Garnetz von jedem Koretz zu ersetzen sein.

26-tens. Mit diesem Beitrage ist gleich heuer noch vor der letzten Fechsung der Anfang zu machen, worüber

27-tens die Kreisämter bis Ende Junius nach dem Muster Nr. 11 den Ausweis einzusenden haben.

28-tens. Diese indessen gesammelten Vorräthe müssen die Dominien in ihren Speichern aufbewahren.

Da nun nach diesen Grundsätzen alles entschieden ist, was unmittelbar zur Errichtung und Dotirung der Gemeindespeicher gehört, so wird der Unterzeichnete bei Einlangung gesammter Ausweise es sich zur Pflicht machen, über die Einrichtung, Benutzung und Verwaltung der Gemeindespeicher die Vorschriften in einen systematischen Entwurf zu bringen, und darüber zugleich den Patentsaufsatz zu verfassen, woraus den Herrschaften und Gemeinden

alle wechselseitigen Beziehungen und Vortheile im Detail einleuchtend werden dargestellt werden.

Nr. 12. Zum Beschluss muss der Unterzeichnete noch eines Vorschlages erwähnen, den der Przemisler Kreisamtsprotokollist Petrovitsch in der folgenden Beilage an das Gubernium gelangen liess.

Seine Sätze bestehen im Folgenden:

1-tens. Das von den herrschaftlichen sowohl als unterthänigen Lieferscheinen ausfallende Kapital zum Ankaufe eines Gemeindegrundes in jedem Dorfe anzukaufen.

2-tens. Die Grösse des anzukaufenden Grundes nach der Anzahl der Familien zu bestimmen, und dabei auf 100 Familien einen Grund von 30 Koretz Aussaat anzunehmen.

3-tens. Diesen Grund gemeinschaftlich durch die Gemeinde bearbeiten, besäen, schneiden und fechsen zu lassen.

4-tens. Die ersten 2-jährigen Fechsungen ganz ohne Abschlag des nöthigen Saamens in den Gemeindespeicher zurückzulegen und daher durch die erstern 2 Jahre den Saamen von der Gemeinde beitragen zu lassen.

5-tens. Nach Verfluss dieser 2 Jahre den Saamen fürs Künftige von der Fechsung zu nehmen.

6-tens. Die Verwaltung über das erzeugte Getreide (welches der Projektant das Gemeindevermögen nennt) dem Richter und Geschwornen — die Kontrolle aber der ganzen Gemeinde zu überlassen. Der Projektant glaubt andurch eine nie zu versiegende Quelle zur Gründung eines alle Jahre zunehmenden Gemeindevermögens, und mit diesem zugleich das Mittel, die Gemeinde zu ihrem eigenen Vortheile fleissig zu machen, an die Hand gegeben zu haben, er glaubt bei dem stets zunehmenden Gemeindevermögen in der Folge die Steuer und alle Gemeindelasten decken zu können, und schliesst endlich mit der poetischen Vorhersagung, dass diese Einrichtung den Unterthan Oestreichs vor allen Unterthanen einer freien und gemässigten Regierungsform erheben, Enkels Enkel den Acker ihrer Ahnen preisen, und sorgenlos unter dem Schatten der alten bemossten Linden, von ihren Vätern gepflanzt — den Ruhetag wegschlummern würden.

Hier scheint der Verfasser in der Entzückung seines arkadischen Ideals vergessen zu haben, dass der Fond kaum zu den Baukosten, minder zum Ankaufe der Grundstücke (die nicht einmal aller Orten vorhanden sind) zureiche; und dass dieser Vorschlag

bei einer gemeinschaftlichen Kultur des Grundes viel zu verwickelt sei, um durch solchen sobald den dichterischen Traum in die Wirklichkeit bringen zu können.

Protokoll

der Zusammentretung über den Präliminarentwurf zur Errichtung der Gemeindespeicher. Lemberg den 29. Hornung 1792.

Anwesende:

Von Seite der Landesstelle.

Der Herr Gubernialrath:

Joseph d'Ellevaux.

Von Seite der Staatsgüter-Verwaltung.

Der Herr Assessor:

Häusler.

Der Herr Assessor:

Hrliczka.

Von Seite des Landständischen Kollegiums.

Der Herr Landesmarchal:

Joseph Graf Mniszech.

Der Herr Landesrepräsentand:

Peter v. Zabielski.

Der Herr Landesrepräsentand:

Leo v. Bratkowski.

Der Herr Archivarius:

Lukas v. Dąmbski.

Nach geschehener Vorlesung des Präliminarentwurfes wurden von Seite des Landständischen Kollegiums folgende Erinnerungen gemacht:

Erstens. Dass bei dem Punkte, wo es sich um den Kostenaufwand, und woher solcher bestritten werden soll, handelt, ausdrücklich beigesetzet werde: dass die Unterthanen, welche dabei zur Leistung der unentgeltlichen Hand- und Zugarbeit verbunden sind, zur Herbeiführung des Materials auch ausser ihrer Herrschaft gehalten sein sollen.

Zweitens. Dass in dem Präliminarentwurf der von den Gemeinden zur Dotirung der Getreidevorräthe jährlich zu leistende Beitrag von einem Garnetz vielmehr auf zween erhöhet werden soll, um andurch die Dotirung der Gemeindespeicher desto eher zu bewirken.

Drittens. Dass, da in dem Präliminarsystem der ganz heilsame Antrag enthalten ist, die den Unterthanen gehörigen Lieferscheine vom Jahre 1790 sowohl in Ansehung des Kapitals als auch der

davon abfallenden Zinsen zur Errichtung der Gemeindespeicher zu widmen:

a) den Kreisämtern aufgetragen werde, alle Veräusserung dieser Lieferscheine zu verbiethen; und

b) den Kreiskassen mitgegeben werde, die von den unterthänigen Lieferscheinen vom Jahre 1790 abfallenden Zinsen an die Gemeinden vom 1. 9-ber v. J. anzurechnen, nicht mehr verabfolgen zu lassen, die von den grundobrigkeitlichen Lieferscheinen abfallenden Zinsen aber ohne Unterschied der Jahre zurückzuhalten.

Viertens endlich. Dass die Untertheilung der Beiträge, so die Gemeinden nach Mass ihrer Fechsung zur Dotirung der Speicher an Körnern zu leisten haben, den Gemeinden selbst überlassen werde; zu welchem Ende die Herrschaften die nach Mass der Fechsung ausfallende Beitragsgebühr nach den Getreidegattungen den Gemeinden bloss summarisch hinauszugeben hätten, wobei ihnen lediglich die Sorge der wirklichen Einbringung obliegen würde.

Nachdem von keiner Seite mehr was zu erinnern war, so wurde das Protokoll abgeschlossen und allseitig gefertiget:

Joseph d'Ellevaux,
Gubernial-Rath.
Leopold Haysler.
Karl Hrelliczka.

Josephus Comes Mniszech.
Petrus de Zabielski.
Leo Bratkowski.
Lukas de Lubraniec Dambski.

Реферат обіймає 25 карток fol., остатня стор. порожна, писано на переламції, з титулами на чистій половині. Протокол займає 2 картки fol., остатня стор. порожна.

IX.

Ґуберніяльний виказ збіжа, що мало бути зсипане в осени 1793 р.

In Folge seines Ansuchens vom 13-ten März d. J. unter der Zahl 56. wird dem Ständischen Kollegium in der Nebenlage der von der Staatsbuchhalterey verfasste Hauptausweis, über die zur Gründung der Gemeindespeicher jährlich zurückzulegenden Getreidegattungen mit der Bemerkung mitgetheilt, dass die ebenfalls von der Staatsbuchhalterey kreisweis verfassten diesfälligen Ausweise

(Далї див. стор. 58.)

Königreich

Haupt-

über jene Getreidemenge, welche von dem aus den Urbarial-
à 2 Garnetz gerechnet, bis zur gänzlichen Dotirung jeden

N-rus	Namen der Kreise	Hat von jedem Koretz des Grundertrags pr. Jährlichen à 2 Garnetz zurückzulegen an									
		Waizen und Korn Zusammen		der Gerste		Haber		Haidekorn		Zusammen	
		Koretz	Gar.	Koretz	Gar.	Koretz	Gar.	Koretz	Gar.	Koretz	Gar.
1	Lemberg . . .	4118	21	4754	15	4962	23	4843	5	18679	—
2	Zolkiew . . .	10032	4	5475	14	6879	14	9204	8	31591	8
3	Zamość . . .	16653	3	8597	24	8815	10	11787	16	45853	21
4	Przemysl . .	11780	20	7359	14	8607	31	8077	4	35825	5
5	Rzeszow . . .	12510	13	5516	3	9285	19	2460	2	29772	5
6	Tarnow . . .	10485	10	5185	6	7472	4	1768	22	24908	10
7	Bochnia . . .	7757	24	5740	15	6754	1	375	20	20627	28
8	Myslenić . . .	4798	29	2642	2	13181	2	153	16	20775	17
9	Sandec	2344	9	2122	15	11234	21	—	16	15701	29
10	Jaslo	7968	15	5290	30	10004	23	2172	18	25436	22
11	Sanok	3335	11	3836	9	12188	—	370	28	19730	16
12	Sambor . . .	8325	30	6477	8	15734	29	957	24	31495	27
13	Stry	1829	14	1666	24	7542	26	106	6	11145	6
14	Brzeżan . . .	11712	26	12629	23	11433	8	11561	23	47337	16
15	Stanislawow .	3350	24	3319	6	6923	26	1469	11	15063	3
16	Zaleszczik . .	9411	26	10310	30	12993	2	7991	26	40707	20
17	Tarnopol . . .	13830	18	10814	30	13321	19	11917	24	49884	27
18	Zloczow . . .	10358	12	7314	21	8132	3	10816	13	36621	17
	Zusammen	150601	21	109054	1	175467	5	86034	26	521157	21

Galizien.

ausweis

Acten erhobenen einjährigen Grundertrage jeden Koretz desselben, Gemeindespeichers jährlichen aufzuschütten kommt.

Anmerkungen

Dieser Kreis dotirt sich im Durchschnitt in 6 Jahren, die einzelne Gemeinde aber von 4 bis 9 Jahren.

detto detto „ 8 „ detto detto „ 4 „ 13 „

detto detto „ 6 „ detto detto „ 4 „ 8 „

detto detto „ 6 „ detto detto „ 3 „ 9 „

detto detto „ 7 „ detto detto „ 4 „ 12 „

detto detto „ 8 „ detto detto „ 5 „ 11 „

detto detto „ 7 „ detto detto „ 4 „ 13 „

Dotirt sich im Durchschnitt in 10 Jahren, im einzeln hingegen von 5 bis 6 Jahren mit Ausschluss jedoch einiger Ortschaften, welche sich erst bis 20 und 23 Jahren gänzlich dotiren.

Dotirt sich im Durchschnitt in 13 Jahren, in einzeln aber von 6 bis 19 Jahren.

detto detto „ 8 „ detto „ 4 „ 26 „

detto detto „ 1 „ detto „ 5 „ 20 „

detto detto „ 7 „ detto „ 4 „ 18 „

Dieser Kreis dotirt sich im Durchschnitt in 10 Jahren, in einzelnen hingegen von 6 bis 20 auch 24 Jahre, jene Ortschaften aber des höchsten Gebirges bis 30 und 32 Jahren.

Dotirt sich im Durchschnitt in 6 Jahren, in einzelnen aber von 4 bis 10 Jahren

Dieser Kreis dotirt sich nach dem gemachten Durchschnitt in 7 Jahren, die einzelnen Ortschaften hingegen, (exclusive einiger im Gebirge liegender, die sich erst bis 39 und 33 dotiren) von 5 bis 17 Jahren

Dotirt sich im Durchschnitt in 6 Jahren, die einzelnen aber von 4 bis 9 Jahren.

Dieser Kreis dotirt sich im Durchschnitt in 6 Jahren, die einzelnen Ortschaften hingegen von 4 bis 8 Jahren, mit Ausnahme jedoch weniger Gemeinden, welche sich erst in 10 und 11 Jahren dotiren.

Dieser Kreis dotirt sich im Durchschnitt in 6 Jahren, einzelne hingegen von 4 bis 9 Jahren.

Von der kaiserl. königl. Provincial-Staats-Buchhaltung.

Lemberg den 20. August 1793.

Karl August Eytelberger,
Buchhalter.

Joh. Georg Dräxinger,
Buchhalter.

den Kreisämtern zugestellt, und denselben dabey aufgetragen worden, den Dominien die ausfallende Betragsgebühr bekannt zu machen, damit von diesen selbst die Subrepartition verfasst werden könne.

Da nun aber die dermalige Getreideaufschüttung, die nach dem Sinne des unterm 19-ten Jänner d. J. eingelangten Hofdekrets nach der Aussaat und dem Ertrage des Bodens ausgemittelt worden, gegen jene, welche vorhin nach der Fechsung zu geschehen hatte, bey ein und andern Gemeinden mehr, und bey ein und anderen wieder weniger ausmacht, — so hat man der Staatsbuchhalterey erinnert, dass solchergestalt das von den Gemeinden für das Jahr 1792 nach der Fechsung zurückgelegte Getreidequantum denselben bey der Schüttung für das Jahr 1793 zu Guten geschrieben, sowie das weniger abgeführte von den betreffenden Gemeinden nachträglich beygetrieben werden müsse.

Bey dem Umstande jedoch, wo diese Veranlassung eine weitschichtige Abrechnung verursachen wird, ist den Kreisämtern zur weiteren Verständigung der Dominien mitgegeben worden, dass man mit dem Jahre 1792 in Ansehung des von den Unterthanen zu viel oder zu wenig abgelieferten Getreides einen Abschnitt, mit dem Jahre 1793 aber den Anfang machen werde, nach den von der Staatsbuchhalterey verfassten und den Kreisämtern zugestellten Ausweisen die Gebühren abliefern zu lassen; wo sich sodann mit dem letzten Jahre ohnehin ausgleichen wird, was jeder Gemeinde zu Guten kommt, oder aber was dieselbe noch zu ersetzen haben wird.

Lemb^e^rg den 30-ten August 1793.

Joseph Graf Brigido.

Три картки fol., орiґiнал, на стор. 1 сам титул, стор 4 i 5 порожнi, на стор. 6 адрес: praes. 7-ma Octobris 1793, N. 400. Vom gal. Landes-Gubernium 23.067. An das k. k. galizische Ständische Kollegium.

X.

Рескрипт ґубернії з д. 8. падолиста 1793 р., яким відповідає видїлови становому на його уваги що до браку відповідних шпіхлїрів по селах на зсипи збіжа.

In Folge seines Berichts vom 9. v. M. Zahl 400, ist der Provinzial-Staatsbuchhalterey aufgetragen worden, sowohl über die den Gemeinden ausgestellten Assekurationsscheine, als auch die zur Errichtung der Gemeindespeicher gewidmeten und bey dem Aerarium haftenden Unterthansprägravations-Ersatzposten einen Ausweis zu verfassen, und anher zu überreichen, um solchen sohin dem ständischen Kollegium auf dessen Anlangen mittheilen zu können.

Soviel übrigens dessen weiteren Antrag, in Ansehung der einstweilen provisorisch zu erbauenden Gemeindespeicher betrifft, da kann schon von diesem einmal angenommenen Grundsatze der Getreideaufschüttung eigentlich nicht mehr abgegangen werden.

Da es jedoch seine Richtigkeit hat, dass nicht alle Dominien mit solchen Behältnissen versehen sind, um ihr eigenes und das Getreide der Unterthanen aufzubewahren, überhaupt aber nicht überall die nöthigen Behältnisse hiezu vorhanden sind, so ist in dieser Betrachtung sämmtlichen Kreisämtern erinnert worden, dass es an jenen Orten, wo die zurückzulegende Getreidemenge aufbewahret werden kann, fernerhin sein unabänderliches Verbleiben haben müsse; dahingegen wolle man dort, wo sich der Mangel an Behältnissen ergiebt, für dieses Jahr gestatten, dass die Getreidegattungen nach dem Maasse der dermal festgesetzten Aufschüttung nach dem Probedrusch in den Garben eingesammelt, und unter der Aufsicht und Dafürhaftung der Dominien aufbewahret werden können, wozu eigene Plätze anzuweisen wären, und dabey die Vorsicht zu tragen sey, dasselbe mit Gräben umzogen, und diese Getreideschober hernach mit einem Obdache von Stroh versehen würden, damit selbe von allen Schaden sicher seyn mögen.

Lemberg den 8-ten November 1793.

Joseph Graf Brigido.

Рукоп. оріґінал, з підписом ґр. Бріґідо, 2 картки fol., писано на двох сторонах, а на четвертій стор. рубрум: praesent 12 X-bris 1793. N. 494. Vom k. gal. Gubernium. 29.897. An das galizische ständische Kollegium.

XI.

Aus-

über die den galizischen Unterthanen für ihre in den Jahren 1789 und 1790 zum Behufe der nach Abzug der Assekurationsscheine pro 1789 die sie bereits veräussert haben, dann die geleisteten Vorschüsse, und was endlich nach Abzug der ärarischen Forderung den Unter-

Speicherfond von der Lieferung pro 1790 übrig bleibt,

Namen der Kreise	Die unterthänige Lieferung beträgt									
	pro 1789		pro 1790				Zusammen		Hievon die Summe der verkauften Assekurationscheine	
	An Kapital		An Kapital		An 4-percentigen Interessen vom 1-ten 9-mbr 1791 bis Ende October 1792					
	fl.	kr.	fl.	kr.	fl.	kr.	fl.	kr.	fl.	kr.
Lemberg	10.261	52 4/8	37.847	39 2/8	1.513	53 5/8	49.623	25	515	37 4/8
Zolkiew	19.062	—	74.138	25 2/8	2.965	31 2/8	96.165	56 4/8	4.702	8 7/8
Zamość	19.871	3 6/8	53.004	44 5/8	2.120	11 3/8	74.995	59 6/8	1.577	37 4/8
Przemisl	19.933	7 4/8	71.218	2 6/8	2.848	43 3/8	93.999	53 5/8	1.785	11 3/8
Rzeszow	15.197	37 4/8	50.837	50	2.033	30 6/8	68.068	58 2/8	—	—
Tarnow	14.737	40 4/8	60.598	50 [illegible]/8	2.423	58 2/8	77.760	29 1/8	93	9 5/8
Bochnia	11.456	54 3/8	44.281	48 6/8	1.771	16 5/8	57.509	59 6/8	—	—
Mislenice	14.783	15	48.895	23 6/8	1.955	48 7/8	65.634	27 5/8	—	—
Sandec	9.753	—	31.125	35 3/8	1.245	— 6/8	42.123	36 1/8	—	—
Jaslo	15.678	—	53.023	1 7/8	2.120	55 5/8	70.821	57 [illegible]/8	—	—
Sanok	14.642	20 5/8	44.214	43	1.768	34 6/8	60.625	38 3/8	1.020	8 3/8
Sambor	19.478	6 6/8	63.764	57 2/8	2.538	28 5/8	85.781	32 [illegible]/8	6.349	59 2/8
Stry	9.550	27 1/8	24.754	45 3/8	990	11 [illegible]/8	35.295	23 7/8	574	18 6/8
Brzežan	29.777	48 6/8	80.577	23 7/8	3.223	5 [illegible]/8	113.578	18 3/8	4.829	24 4/8
Stanislawow	11.994	36 5/8	37.250	4	1.490	— 4/8	50.734	4 1/8	1.336	16
Zaleszczik	24.624	39 3/8	82.731	15	3.309	15	110.665	9 5/8	—	—
Tarnopol	29.457	56 2/8	94.853	52 6/8	3.814	9 1/8	128.125	58 1/8	7.060	22 4/8
Zloczow	20.601	28 1/8	74.749	59 5/8	2.989	59 7/8	98.341	27 5/8	1.017	3 1/8
Summe . .	310.861	54 6/8	1,027.868	22 7/8	41.122	35 4/8	1,379.852	53 1/8	30.861	17 3/8

Hiezu:

Die obrigkeitliche Lieferung pro 1789 . . . .
nebst den unter 5 fl. ausgefallenen Kapitalien.

Interessen von 1-ten May 1790 bis letzten 8-ber 1792 . . . .

Die obrigkeitliche Lieferung pro 1790 . . . .

Interessen a dato des Lieferungsscheins bis Ende 8-ber 1792 . . . .

Die Obrigkeiten haben anstatt der Lieferungs-Rückstände pro 1790 baar zu ersetzen . . .

Die Lieferung der Geistlichkeit pro 1790 . . . .

Interessen vom 1-ten 9-mbr 1791 bis letzten 8-br 1792 . . . .

Summa der aus der 2-jährigen Lieferung dem Speicherfond zufallenden Beträge . . .

Werden die Prägravations-Ersatzposten sammt den hievon abfallenden Zinsen laut summarischen

Summa aller Beiträge . . . .

weis

Armeen geleistete Naturallieferung, sowohl an Kapital, als Interessen gebührende Vergütung ärarischen Forderungen, für die denselben in den Nothjahren an Naturalien und baaren Gelde thanen von der Natural-Vergütung pro 1789 zur Abstossung ihrer Privatschulden und den oder welche Kreise dem Aerarium noch in Rückstand hatten.

So wäre den Unterthanen annoch baar zu vergüten		Die ärarische Forderung						Die ärarische Forderung von der Lieferung abgezogen, so bleibt:				Oder dem Aerarium von den Unterthanen annoch an Rückständen zu ersetzen	
		An den in Nothjahren vorgestreckten Naturalien		An baaren Gelde		Zusammen		Den Unterthanen von der Lieferung pro 1789 zur Abstossung ihrer Privatschulden		Und dem Speicherfond von der Lieferung pro 1790 übrig			
fl.	kr.	fl.	kr.	fl.	kr.	fl.	kr.	fl.	kr.	fl.	kr.	fl.	kr.
49.107	47 7/..	14.295	2 4/..	1.088	25	15.383	27 4/..	10.261	52 4/..	23.462	27 7/..	—	—
91.463	47 5/..	21.930	8 7/..	809	—	22.739	8 7/..	19.062	—	49.662	38 6/..	—	—
73.418	22 2/..	10.384	6 7/..	394	30	10.778	36 7/..	19.871	3 6/..	42.768	41 5/..	—	—
92.214	42 2/..	11.064	3 4/..	3.064	25 3/..	14.128	29 1/..	19.933	7 4/..	58.153	5 5/..	—	—
68.068	58 2/..	71.641	16 4/..	—	—	71.641	16 4/..	—	—	—	—	3.572	18 2/..
77.667	19 4/..	—	—	—	—	—	—	14.737	40 4/..	62.929	39	—	—
57.509	59 6/..	596	10 6/..	50	—	646	10 6/..	11.456	54 3/..	45.406	54 5/..	—	—
65.634	27 5/..	—	—	1.162	30	1.162	30	14.783	15	49.688	42 5/..	—	—
42.123	36 1/..	26.265	31 2/..	117	50	26.383	21 2/..	9.753	—	5.987	14 7/..	—	—
70.821	57 4/..	—	—	—	—	—	—	15.678	—	55.143	57 4/..	—	—
59.605	30	17.433	21 7/..	—	—	17.433	21 7/..	14.642	20 5/..	27.529	47 4/..	—	—
79.431	33 3/..	193.972	47 2/..	17.772	44	211.745	31 2/..	—	—	—	—	132.313	57 7/..
34.721	5 1/..	186.153	13 2/..	16.555	55 5/..	202.709	8 7/..	—	—	—	—	167.988	3 6/..
108.748	53 7/..	14.413	54 4/..	11.199	51	25.613	45 4/..	29.777	48 6/..	53.357	19 5/..	—	—
49.398	25 1/..	26.932	30	1.619	30	28.552	—	11.994	36 5/..	8.851	48 4/..	—	—
110.665	9 3/..	2.716	28 6/..	2.577	39	5.294	7 6/..	24.624	39 3/..	80.746	22 2/..	—	—
121.065	35 5/..	—	—	19.885	45	19.885	45	29.457	56 2/..	71.721	54 3/..	—	—
97.324	24 4/..	—	—	11.862	3 4/..	11.862	3 4/..	20.601	28 1/..	64.860	52 7/..	—	—
1,348.991	35 6/..	597.798	35 7/..	88.160	8 8/..	685.958	44 5/..	266.635	43 3/..	700.271	27 5/..	303.974	19 7/..

	fl.	kr.
. . . .	107.708	13 5/..
. . . .	10.761	52 4/..
. . . .	360.075	5 1/..
. . . .	33.642	19 3/..
. . . .	35.792	55 4/..
. . . .	22.245	12 5/..
. . . .	863	21 2/..
. . . .	1,271.360	27 6/..
Ausweis Litt. *B* zugeschlagen mit	179.785	31 2/..
. . . .	1,451.145	59

Von der kais. königl. Provinzial-Staats-Buchhalterei.

Lemberg den 25-ten Juny 1794.

Karl August Eytelberger,
Buchhalter.

Johann Georg Dräxinger,
Buchhalter.

Summarischer

aller zu dem Speicherdotirungsfond von den galizischen Obrigkeiten,

Kreise	An Prägravations-Ersatzposten bis Ende Oktober 1791		An davon abfallenden Zinsen		Für das Jahr 1789: vom Aerarium — Die zu vergütenden obrigkeitlichen Assekurationsscheine sammt Interessen vom 1-ten May 1790 bis letzten 8-br 1792 nebst den unter 5 fl. ausgefallenen Lieferungs-Beträgen		Für das Jahr 1789: von den Obrigkeiten — Die Beträge der veräusserten Assekurationsscheine sammt Interessen vom 1-ten May 1790 bis letzten Oktober 1792	
	fl.	kr.	fl.	kr.	fl.	kr.	fl.	kr.
Lemberg	—	—	—	—	4.372	1	—	—
Zolkiew	23.769	54 1/..	6.859	32 7/..	7.020	20	198	9 4/..
Zamość	3.430	—	1.359	19 2/..	11.513	38 5/..	511	30
Przemisl	3.549	33	616	19 6/..	8.491	48	613	57 3/..
Rzeszow	5.094	9 3/..	838	35	4.889	48 5/..	—	—
Tarnow	1.078	40 4/..	68	34 7/..	6.989	47 1/..	102	28 5/..
Bochnia	615	30	47	15 1/..	5.271	44 2/..	—	—
Myslenice	6.862	11 4/..	1.070	33	4.106	28 6/..	—	—
Sandec	1.475	15	2	— 2/..	1.777	45 6/..	—	—
Jaslo	5.085	21 4/..	1.171	33 3/..	4.490	46 4/..	—	—
Sanok	2.691	9 4/..	536	21 3/..	4.874	30 6/..	—	—
Sambor	24.736	— 6/..	2.990	49 1/..	5.622	10 3/..	13	10 4/..
Stry	11.438	30 4/..	1.014	15 4/..	3.139	10 5/..	—	—
Brzežan	10.585	33	2.420	33 1/..	13.670	46 6/..	208	18 6/..
Stanislawow	11.746	15 3/..	3.499	33 2/..	3.963	53 5/..	—	—
Zaleszczik	14.753	49	2.469	59 1/..	7.781	24	—	—
Tarnopol	11.776	11 4/..	2.621	53 5/..	10.847	44 1/..	—	—
Zloczow	9.558	35 6/..	3.951	41 7/..	7.998	42 1/..	—	—
Zusammen	148.246	40 6/..	31.538	50 4/..	116.822	31 3/..	1.647	34 6/..

Ausweis

der Geistlichkeit und der Unterthanen gewidmeten Beiträge.

Für das Jahr 1790						Zusammen		Hiezu		Summe aller zum Speicherfond gewidmeten Beiträge	
vom Aerarium		von den Obrigkeiten		vom Aerarium				vom Aerarium			
Die zu vergütenden obrigkeitlichen Assekurationsscheine sammt Interessen a dato der ausgestellten Lieferscheine bis Ende 8-br 1792		Die rückständige Natural-Lieferung nach den fixirten Vergütungs-Preisen sammt Interessen vom 1-ten May 1790 bis letzten 8-br 1792		Die zu vergütende Lieferung der Geistlichkeit sammt Interessen von 1-ten 9-mbr 1791 bis letzten Oktober 1792				Die in der Beilage A ausgewiesene, von der unterthänigen Lieferung pro 1790 dem Speicherfond übrig bleibenden Beträge			
fl.	kr.	fl.	kr.	fl.	kr.	fl.	kr.	fl.	kr.	fl.	kr.
14.237	59 5/..	—	—	1.664	33 2/..	20.274	33 7/..	23.462	27 7/..	43.737	1 6/..
28.318	59 5/..	—	—	2.486	24 3/..	68.653	20 4/..	49.662	38 6/..	118.315	59 2/..
22.937	40 3/..	21.976	37 4/..	1.309	3 6/..	63.037	49 4/..	42.768	41 5/..	105.806	31 1/..
35.466	57 3/..	2.021	7 7/..	2.553	4 3/..	53.312	47 6/..	58.153	5 5/..	111.465	53 3/..
15.206	21 4/..	—	—	1.167	26 3/..	27.196	20 7/..	—	—	27.196	20 7/..
26.960	26 4/..	—	—	1.291	47	36.491	44 5/..	62.929	39	99.421	23 5/..
20.123	35 6/..	—	—	765	13 7/..	26.823	19	45.406	54 5/..	72.230	13 5/..
12.815	38 1/..	—	—	889	42 4/..	25.744	33 7/..	49.688	42 5/..	75.433	16 4/..
7.551	39 2/..	—	—	495	24 7/..	11.302	5 1/..	5.987	14 7/..	17.289	20
17.673	16 3/..	—	—	458	58 6/..	28.879	56 4/..	55.143	57 4/..	84.023	54
16.624	29	—	—	1.447	5 2/..	26.173	35 7/..	27.529	47 4/..	53.703	23 3/..
17.497	37 6/..	1.776	49 2/..	2.475	48 5/..	55.112	26 3/..	—	—	55.112	26 3/..
9.906	28 2/..	—	—	988	43	26.487	7 7/..	—	—	26.487	7 7/..
40.894	24 5/..	5.604	48 5/..	1.974	31	75.358	55 7/..	53.357	19 5/..	128.716	15 4/..
13.048	9 3/..	—	—	1.280	21 6/..	33.538	13 3/..	8.851	48 4/..	42.390	1 7/..
25.874	7 6/..	—	—	78	41 5/..	50.958	1 4/..	80.746	22 2/..	131.704	23 6/..
39.789	54 4/..	4.413	32 2/..	1.713	59 7/..	71.163	16 5/..	71.721	54 3/..	142.885	11
28.789	38 6/..	—	—	67	43 6/..	50.366	22 5/..	64.860	52 7/..	115.227	15 1/..
393.717	24 4/..	35.792	55 4/..	23.108	34	750.874	31 3/..	700.271	27 5/..	1,451.145	59

Von der kais. königl. Provinzial-Staats-Buchhalterei.

Lemberg den 25. Juny 1794.

Karl August Eytelberger,
Buchhalter.

Johann Georg Dräxinger,
Buchhalter.

Повідомленє ґубернії до виділу станового з д. 22. липня 1794 р., при якім ґубернія на жаданє виділу пересилає йому два викази, а власне виказ збіжа зсипаного селянами до гром. шпіхлїрів у р. 1789 і 1790, як також виказ сум преґраваційних, які впливали до зсипового фонду.

Ständisches Kollegium, 17667. Demselben werden auf das unterm 9-ten 8-ber v. J. Zahl 400 hierortig gemachte Ansuchen zwey Ausweise über die Naturallieferungsbeträge pro 1789 und 1790 nebst den Prägravations-Ersatzposten, die nach Abzug der ärarischen Forderung zum Speicherfond bestimmt sind, im Anschlusse übermacht.

Lemberg den 22-ten Julii 1794.

Dr. Ellevau. *Fallmburg.*

Акт оріґінальний, з підписами Фальмбурґа і дра Еллєво, 6 карток fol., на перший стор. текст, стор. 4—5 і 8—9 викази, стор. 12 рубрум: praes. 5 Augusti 1794. N. 301. Vom galizischen Gubernium 17.667. An das galizische Landständische Kollegium.

XII.

Рескрипт ґубернії до станового виділу з дня 4. червня 1818 р., дає на запитанє виділу поученє про йосифінський патент що до шпихлїрів та про інструкцію для їх адмінїстрованя.

Nr. 25.453. Auf die Zuschrift vom 2-ten des v. M. Zahl 530 wird dem landesständischen Kollegium in Betreff der Errichtung und Dotirung der unterthänigen Gemeindespeicher erwiedert, dass das diesfalls für Böhmen und Mähren erlassene Patent dem ständischen Kollegium am 7-ten August 1788 zur Gub.-Zahl 17.983 mitgetheilt worden sey.

Sollte dies Exemplar nicht aufgefunden werden, so ist der 15-te Band der Gesetzsammlung unter dem Titel: Handbuch aller unter der Regierung des Kaisers Joseph II. erflossenên Gesetze nachzuschlagen, allwo dasselbe Seite 26 seinem ganzen Inhalte nach aufgeführt ist. Die Instruktion über die Verrechnungsart ist in der Pillerischen Gesetzsammlung vom Jahre 1789 Seite 196 enthalten. Zugleich wird der k. k. Staatsbuchhaltung verordnet, dass sie dem

landständischen Kollegium einen summarischen Ausweis über das dem Gemeinspeicherfond gehörige Vermögen, wozu die obrigkeitlichen Lieferscheine von den Jahren 1789 und 1790, dann die Strafbeträge für obrigkeitliche Bedrückungen sammt den von beiden Kathegorien entfallenen Zinsen gehören, binnen vier Wochen mittheile.

Hiebei findet man zu bemerken, dass die Auszahlung der in dem öffentlichen Fond anliegenden Kapitalien nur nach den in dem Patente vom 21-ten März und dem Kreisschreiben vom 12-ten May festgesetzten Grundsätzen zu erwarten sey.

Lemberg am 4-ten Juny 1818.

In Abwesenheit Sr. des Herrn Landes-Gouverneurs Excellenz.

Krieg.

Документ орiґiнальний з пiдписом бар. Крiґа, без рубрум, 1 картка fol. Адрес у низу verso: An den landesständischen Ausschuss in Lemberg. Є також старий польський переклад сього документу з пiдписом: traduxit Rzepiński.

XIII.

Пригадка ґубернiї до станового видiлу з дня 14. червня 1818 р., якою жадаєть ся його опiнiї в справi реактивованя гром. шпiхлïрiв.

Praes. 16. Juny 1818, Nr. 869.

Nr. 29753. Mocą Kancellaryi Nadwornego Dekretu pod dniem 22. Maja r. b. rozporządzono zostało: Na zapytanie, czyliby, tak iak teraz w Czechach y Morawii existuiący Skład zbożowy, na ten sposób w tuteyszym kraju w gromadzkich kontrybucyinych zsypkach, zaprowadzone bydz niemogły; do 30. Juny b. r. dać opinię. — Ażeby temu rozporządzeniu zadosyćuczynić, zleca się Panu Prowincionalnemu Buchalterowi tego dopilnować, ażeby Stanowemu Kollegio Sumaryczny Wykaz należącego maiątku do funduszu gromadzkich Spiklerzy, tak kapitałów iako 7 procentów w 4 niedzielach niezawodnie był odesłany. — Stanowe Kollegium stosownie do Insynuatu pod 4. Juny b. r. Nr. 25.453 uwiadamia, żeby swoią opinię

zaraz po odebraniu tych wykazów dało — w Lwowie dnia 14. Juny 1818.

W niebytności Jego Excellencyi JWGubernatora.

Krieg.

Копія польського перекладу, 1 картка fol. без рубрум.

XIV.

Рескрипт львівської ґубернії до станового виділу з 15. липня 1818 р., з яким ґубернія предкладає виділови виказ усього стану шпіхлїрового фонду, поясняючи спосіб його дотеперішньої адмінїстрації.

Nr. Buchalt. 10856/818. Stosownie do gubernialnego zlecenia do 4. Juny r. b. Nr. 25.453, załączaią się 2 wykazy całkowitego maiątku na uposażenie funduszu do budowy Szpiechlerzy gromadzkich z tą uwagą: że gdy takowy po naywiększey części z publicznych i prywatnych procentowych obligacyi składa się, od których prowizye ciągiem płyną — a zatym takowy za determinowaną summę uważanym bydź niemoże, pomnaża się on bowiem codziennie tak przez wzrastaiące prowizye iakoteż i przez poenalia za praeagrawacye poddanych od czasu do czasu wpływaiące, dla tego co się tycze należących prowizyi termin z ostatnim kwietnia r. b., iak wykazy wyiaśniaią, wziętym iest. Zresztą czyni się uwaga względem wyrachowania procentów, że do kwietnia 1793 wykazane summy w tym sposobie rozumieć się maią, to iest, nie stanowią one od dnia wydanego rewersu assekuracyinego do ostatniego kwietnia 1793 należące summę procentową, tylko te wykazane summy są dotąd pozostałą resztą od dawniey utworzonego rzeczywistego dochodu, któren aż do wzmiankowaney reszty na umorzenie w czasie ciężkich lat przez Skarb poczynionych poddanym awansów tak w pieniądzach iako i w ziarnie obróconym został. Względem wynagrodzenia pozostałych liwerunków dominikalnych za rok 1790 i sprzedanych rewersów assekuracyinych za rok 1789 kładzie się tymczasowie należytość, iaka weyść ma; gdy porachunki Cyrkułu Tarnopolskiego i Czortkowskiego — okazuiące, wiele dotąd wpłynęło — chybiaią, a zatym takowa dla powzięcia wyobrażenia

całkowitego maiątku na uposażenie budowy Szpichlerzy gromadzkich przeznaczonego — wykazuie się.

W Lwowie dnia 15. Lipca 1818.

Ettmayer,
Buchalter.

Kraus,
Wice-Buchalter.

Köhler,
Radca rachunkowy.

Lowak,
Officiał rachunkowy.

Копія польського перекладу з дописокою: traduxit Błażowski, 1 картка fol. писано по обох боках, з адресою в низу: Do Wysokiego Wyboru Stanow Szlach. Galicyjskich.

XV.

Виказ із дати 15. липня 1818 р. кар за преґравації панів над підданими, разом з процентами тих сум, уложений з кінцем цьвітня 1818 р.

Wykaz

co wynoszą penalia za preagrawacyą poddanych, przeznaczone na uposażenie funduszu do budowy szpichlerzy gromadzkich, w kapitałach y procentach, z końcem kwietnia 1818.

Krai	Kapitały lokowane				Kapitały lokowane u dominiów, tabularnie zabezpieczone		Kapitały pozostaiące w gotowiznie zwrócić się maiące		Należytość procentów z końcem kwietnia 1818		Razem		Uwagi
	w funduszach publicznych		w prywatnych										
	R.	kr.	R.	kr.	R.	kr.	R.	kr.	R.	kr.	R.	kr.	
Galicya	163919	29 2/..	30251	15 1/..	37332	18 1/..	12536	7	38022	46 3/..	282061	56 3/..	

Ces. król. Buchalterya.

W Lwowie dnia 15. Lipca 1818.

Ettmayer m. p.,
Buchalter.

Kraus m. p.,
Wice-Buchalter.

Köhler m. p.,
Radca rachunkowy.

Lowak m. p.,
Officiał rachunkowy.

Копія польського перекладу, з підписом: Tłumaczył Stupnicki.

XVI.

Меморіял станового видїлу (Remissorialschreiben) із дня 26. вересня 1818 р., в якім видїл представлає свої заходи і погляди в справі пiдданських гром. шпіхлїрів у Галичинї.

Die Vernunft und die Erfahrung hat uns gelehret, dass die eingeführte Getreidehinterlegung in den Gemeinde-Schüttböden, wodurch die Unterthanen in den Missjahren Unterstützung erhalten können, grosse Vortheile gewähre. Damit aber dieses Vorhaben in Galizien nicht, wie bis jetzt, ohne Erfolg bleibe, werden zwey wesentliche Bedingnisse erfordert, und zwar:

1. dass die Auslage dieser Anstalt so gering als möglich bemessen, und

2. dass die dabei zu bestehende, der Natur der Anstalt nach wohl unentbehrliche Manipulation ganz einfach und von weitläufigen Schreibereien frey sey. Beides muss in Galizien mehr als anderwärts wo berücksichtiget werden, da die Unterthanen (welche ausschliesslich aus dieser Einrichtung Nutzen ziehen, und daher allein die Lasten derselben zu tragen hätten) ausser Stand sind die Unkösten zu bestreiten, die Dominien aber, denen die Aufsicht, wie es scheint, anzuvertrauen wäre, mit stetten Wirthschaftssorgen belastet, nicht gerne die Mühe weitschichtiger Verrechnungen übernehmen, und gegen alles, was eine genaue Manipulationsart, viele Schreibereyen und Anhäufung der Akten nach sich zieht, einen Widerwillen empfinden.

Bevor wir zur Erstattung des Gutachtens und zum Entwurfe der gedachten Anstalt schreiten, müssen wichtige Ansichten vorausgeschickt werden, wodurch der in der Frage stehende Gegenstand sowohl, als auch die das Gutachten des Landständischen Ausschusses unterstützenden Beweggründe mehr ins Klare kommen.

1. In Galizien giebt es (nach Abschlag von Bukowina) 3598 Dominien und 59 Dörfer. Allein, wenn man in Erwägung ziehet, dass einige Dominien aus mehreren Dörfern bestehen, denen ein Schüttboden zu wenig ist, und dass nach Massgabe der Bequemlichkeit und der zu habenden Aufsicht nur die nächsten Dörfer einen gemeinschaftlichen Schüttkasten haben können, so glaubt der Landständische Ausschuss, dass die Zahl der Gemeindespeicher in Galizien 4500 erreichen, oder dieselbe vielleicht übersteigen werde.

Wenn nun bei jedem Schüttkasten ein mit 300 fl. zu besoldender Schreiber oder Rechnungsführer angestellt wird, so belaufen sich die diesfälligen Unkösten des Jahres auf 1,350.000 fl.

Berechnet man die Kanzlei-Requisiten mit 20 fl., die Reparatur eines Speichers mit 30 fl., so entfällt neuerdings eine jährliche Ausgabe mit 225.000 fl.

Die Wohnung des Schreibers, die Beheizung der Kanzlei, die Remuneration der Geschworenen und des Dorfrichters, welche zur Kontrolle und Aufsicht der Schüttböden gezogen werden müssen, die Korrespondenz mit den k. Kreisämtern und der k. Staatsbuchhaltung — wenn die Rechnungen jährlich gelegt werden sollten — dies alles wird die Ausgaben um ein Bedeutendes vergrössern, welches man aber genau anzugeben nicht im Stande ist. Indessen übersteigt schon das in der Rubrik Ausstehende viermahl die Rustikalsteuer: eine ungeheuere Summe, welche die galizischen Bauer auf keine Weise zu tragen vermögen.

2. Ausser diesen positiven Auslagen giebt es noch andere, die man negative nennen kann: weil dadurch das Einkommen der Unterthanen durch den Beitrag der Getreidekörner in die gemeinschaftlichen Schüttböden vermindert wird.

In Gemässheit dessen, was weiter unten auseinander gesetzt wird, sollen die zu hinterlegenden Fruchtgattungen in drey Klassen eingetheilt werden:

a) in diejenigen, welche zur Verpflegung der Unterthanen in den Missjahren zu verwenden wären;

b) in die Aussaat für ausserordentliche Fälle — insofern nämlich die Hoffnung des Landmannes durch die Wetterschäden vereitlet worden;

c) in jene Aussaat, welche wenigstens von denjenigen Unterthanen jährlich im Herbste zu fordern wäre, die für die Zukunft unbesorgt, selbst in fruchtbaren Jahren ihr Getreide in der Voraussetzung verschleudern, dass sie beim eintrettenden Frühjahre die ihnen, und zwar aus eigener Schuld fehlende Sommersaat entweder aus dem Gemeindespeicher oder vom Dominium erhalten werden.

Die zur ersten Klasse gehörigen Körner machen 2,796.633 Koretz oder 5,593.266 Metzen aus.

Wir berechneten diesen Betrag als einen viermonatlichen Vorrath an Lebensmitteln — auf folgende Art: die Zahl der Bauer und Häusler in Galizien erreicht 335.596, und jene der in den

Dörfern befindlichen Seelen beträgt 1,677.980, indem es wahrscheinlich ist, dass jedes Bauernhaus fünf Seelen zähle. Wenn demnach für jedes Individuum 5 Koretz oder 10 Metzen jährlich angenommen werden, so entfällt auf eine viermonatliche Verpflegung die oben angesetzte Summe; und wenn man dabei noch erwäget, dass die Nahrung des galizischen Landvolkes mehr aus dem Pflanzen- als Thierreiche vorbereitet werde, so scheint diese Berechnung nicht übertrieben zu seyn.

Für die Wintersaat kann kein Vorrath gemacht werden, weil die nicht in Garben oder Hülsen aufbewahrten Körner die Kraft des Aufkeimens verlieren. In die fragleidenden Speicher können daher nur die Sommeraussaaten hinterlegt werden, und diese werden — unserer Meinung nach — des Jahres 2,664.592 Koretz oder 5,329.184 Metzen ausmachen.

Diese Berechnung stützten wir auf nachstehender Grundlage: Die unterthänigen Ackergründe betragen in Galizien 3,875.774 Joch, und obwohl nach Abschlag eines Drittheils für die Brache, des zweyten für die Wintersaat, nur ein Drittheil zur Sommersaat bleiben sollte, da jedoch — nach der zwar sehr üblen, allein unter den Bauern allgemein herrschenden Gewohnheit — die unterthänigen Sommeraussaaten bedeutend ihre Winteraussaat übersteigen; so haben wir die Hälfte der ackerbaren Gründe als zur Sommersaat bestimmt angenommen, und auf ein Joch $2\frac{1}{2}$ Metzen Gerste, oder 3 Metzen Haber gerechnet.

Die dritte Klasse begreift dasjenige Getreide, welches von den um ihre Wirthschaft sorglosen Unterthanen jährlich im Herbste zu dem Ende gefordert werden sollte, um es denselben im kommenden Frühjahre zur Bestreitung der Aussaat wieder zu geben. Nach unserm Dafürhalten gehören zu dieser letzten Klasse $\frac{2}{3}$ der Unterthanen, folglich müssten $\frac{2}{3}$ der zur Aussaat überhaupt erforderlichen Körner in die Gemeindespeicher hinterlegt werden, das ist 1,776.394 Koretz oder 3,352.788 Metzen.

Aus dem Vorausgeschickten ergiebt es sich nun, dass die theils zur Verpflegung, theils zur Aussaat in den Gemeindespeichern aufzubewahrenden Getreidekörner 7,237.619 Koretz oder 14,275.238 Metzen betragen. Es entsteht daher aus dieser wiewohl nützlichen Einrichtung für die Unterthanen eine doppelte Last:

a) Wenn man für die Verreibung der Körner, deren Masse durch die Länge der Zeit oder durch die Mischung selbst sich ver-

mindert, $1\frac{1}{2}$ von Hundert in Abschlag bringt, so macht der diesfällige Abgang des Jahres 108.564 Koretz oder 217.128 Metzen aus.

b) Kann der ganze in den Speichern befindliche Getreidevorrath nicht anders als ein unfruchtbringendes Kapital betrachtet werden.

3. Zur Erhaltung und Aufbewahrung der Körner müssen 4500 Schüttböden erbaut werden, deren jeder im Durchschnitte über 1600 Koretz oder 3200 Metzen zu fassen fähig wäre. Die Erbauung eines solchen Speichers würde, gering angenommen, auf 4000 fl., folglich die Aufführung sämmtlicher auf 18 Millionen Gulden zu stehen kommen. Ein nicht unbedeutendes Kapital, welches von den galizischen Unterthanen einzutreiben unmöglich ist.

Der gefertigte Präsident bemerkt, dass schon aus dieser oberflächlichen Aufzählung des Kostenaufwandes einer solchen Landes-Provisionirung die Unerschwinglichkeit und das Missverhältniss zwischen den Mitteln und dem Zwecke, den man dadurch erreichen wolle, in die Augen springe.

Die Lokal-Verhältnisse Galiziens und die bestehenden Gesetze sichern den Bauer — selbst in ungünstigen Jahren — gegen Hungersnoth. Gelangt er einst zu Eigenthum und Wohlstand, so wird er sein eigener Magazinieur für Missjahre sein, oder es wird die Gemeinde freiwillig— belehrt und unterstützt von ihrer Herrschaft — Assekuranz-Anstalten für theilweisen oder allgemeinen Misswachs treffen.

Allein die hier vorgeschlagenen Anstalten mit gesetzlichem Zwange einführen wollen, hiesse nach der Ansicht des Präsidenten, dem Lande eine grössere Kalamität auferlegen, als ihm jemals das ungünstigste Zusammentreffen aller Ursachen zufügen könnte.

Der Präsident hält es überhaupt für ein grosses Glück, dass die Militär-Magazine aufgehört haben, und wünschet nicht, dass dieses Uebel in vergrössertem Maasse durch die Anlegung so vieler tausend Landes-Magazine wiederkehre und permanent erhalten werde. Was in den folgenden Absätzen dem Kameral-Aerarium — ausser seiner Konkurrenz pro rata der Kameral-Güter — auferlegt werden will, zerfällt als unzulässig von selbst, und benimmt den darauf gefussten Vorschlägen von selbst alle Anwendbarkeit.

Soweit geht die Meinung des Präsidenten. — Nun wird in der Darstellung des Referenten nachstehendermassen fortgefahren:

4. Schon zu Zeiten Kaiser Josephs II. versuchte man in Galizien die Einführung der Gemeindespeicher. Allein, da die mit dieser Untehrnehmung verbundenen Beschwerlichkeiten, wie auch der Zustand der Provinz, der es an überflüssigen Kapitalien gebricht, berücksichtiget wurden, so darf man sich nicht wundern, dass nichts zu Stande kam. Theilweise Versuche wurden fast überall gemacht, aber die Bemühungen blieben ohne Erfolg, und zwar aus Mangel an Grundsätzen, oder aus falscher Anwendung derselben. Denn:

a) Sobald der Getreidepreis im Lande gestiegen war, verkaufte der durch die Handelsspekulation verführte Unterthan seine vorräthigen Früchte (womit er den Bedarf und die Aussaat hätte bestreitten können) bloss in der Hoffnung, dass ihm das Nöthige aus dem öffentlichen Speicher gereicht werde.

b) Die Vorräthe wurden ohne Unterschied, ob das Jahr fruchtbar oder unfruchtbar war, im Frühlinge an die Unterthanen vertheilt. Daher kam es, dass dieselben beim angetrettenen Missjahre ausser Stand waren, das aus dem öffentlichen Speicher genommene Getreide zurückzuersetzen. Auf diese Weise ging das, was vielleicht durch mehrere Jahre zusammengebracht ward, auf einmahl verloren, und die Einrichtung des Schüttbodens musste vom neuen unternommen werden. Diese Behauptung bewähren die rückständigen Schulden, womit fast alle Gemeinden aus diesem Grunde belastet sind.

Die oben auseinandergesetzten Bemerkungen werden einer Hohen Landesstelle zu dem Ende mitgetheilt, um einleuchtend zu machen, warum die Einführung der Gemeindespeicher in Galizien nicht gelungen sey; und dass dieses Geschäft in einem von überflüssigen Kapitalien entblössten und doch mit schweren Steuern belegten Lande nur sehr langsam und mit der unserm Zustande angemessenen Vorsicht befördert werden könne und dürfe.

Wir schreiten nun zu dem vorhabenden Gegenstande selbst.

Erbauung der Gemeindespeicher.

Wenn die Schüttkästen nicht gross, nicht zweckmässig und nicht ausschliesslich zu diesem Gebrauche aufgeführt werden, so ist weder der erwünschte Erfolg, noch die ordentliche Fortdauer dieser Anstalt je zu hoffen. Ohne derlei Gebäude kann auch die Erhaltung und die Sicherheit der hinterlegten Körner nicht erzweckt werden. Wollte man also dabei ordentlich zu Werke gehen, so wäre zu veranlassen:

1. dass die Kunstverständigen Speicher-Abrisse von verschiedener Grösse entwerfen, und solche öffentlich bekannt geben. Die kleinsten Speicher dürften 1000, die grössten 8 bis 9000 Metzen fassen können. Zwischen diesen beiden Endpunkten sollen einzelne Gebäudeentwürfe in steigendem Verhältnisse von 500 Metzen bestehen. Die Abrisse sollen so beschaffen seyn, dass darnach sowohl von Holz, als auch vom harten Materiale, als von Stein und Ziegeln gebaut werden könnte.

2. Die Menge und Beschaffenheit der Materialien soll verhältnissmässig zu der Grösse des Speichers so genau angegeben werden, dass es auch für einen in der Baukunst nicht erfahrenen Menschen begreiflich und verständlich wäre.

3. Der Gemeindespeicher muss neben dem herrschaftlichen gestellt werden, indem diese Nähe sehr viel zur Bewachung und Sicherheit beiträgt.

4. Die Dominien werden den Grund, worauf der Speicher stehen soll, unentgeldlich abtretten.

5. Die Dominien sollen ebenfalls ohne Entschädigung das Materiale, wenn solches auf dem Grunde vorfindig — oder wenigstens jenes, welches daselbst zu haben ist, als: Bauholz, Steine, Sand, Kalk, Leim herbeischaffen; ausgenommen, die Gemeinden hätten eigene Waldungen, oder das Materiale wäre nur in so einer geringen Quantität vorhanden, dass die Herrschaften dadurch entweder in ihren Einkünften verkürzt, oder in Erhaltung der bereits bestehenden oder noch aufzuführenden Gebäude gehindert würden.

6. Die zur Bearbeitung und Transportirung der Baumaterialien, sowie zur gänzlichen Herstellung der Getreidebehältnisse erforderlichen Zug- und Handarbeiten werden die Gemeinden leisten. Dass dabei die Gleichheit zwischen den Arbeitspflichtigen nicht verletzt werde, darüber haben sowohl die Herrschaften, als auch die Dorfrichter strenge zu wachen.

7. Wo es an Baumaterialien gebricht, dort haben die Gemeinden den Ankauf derselben mittelst ihrer Dorfrichter und Geschworenen anderwärts zu besorgen. Um aber allen Bevortheilungen zu begegnen, werden die diesfälligen Verträge in Beiseyn der Herrschaften geschlossen.

8. Die in Bezug auf die Einführung der Gemeindespeicher angestossenen Kontrakte, sowie alle diesen Gegenstand betreffenden Urkunden sollen vom Stempel befreyt seyn.

9. Die in der Nähe liegenden Kammeralgüter, insofern sie mit Waldungen und Baumaterialien versehen sind, sollen auf Begehren der Mangel an Materialien leidenden Gemeinden das Nöthige um einen mässigen — unter die gewöhnliche Taxe herabgesetzten — und in sechsjährigen Raten zu zahlenden Preis verkaufen.

10. Das Dominium hat mit Zuziehung des Dorfrichters und der Geschworenen den Ueberschlag, was nähmlich die Herstellung des Ganzen im baaren Gelde kosten könne, zu machen, und den entfallenden Betrag nach Massgabe der aus dem Besitze der Grundstücke zu berechnenden Beitragsfähigkeit auf die Gemeindeglieder zu vertheilen. Die ausgemittelten Geldbeträge dürften nur ratenweise, und zwar so eingetrieben werden, dass die einzelnen Raten den sechsten Theil der gewöhnlichen Grundsteuer nicht übersteigen.

11. Die besagten Beträge sollten im Monathe October und November eingehoben, bei dem Dorfrichter erlegt, und unter doppelten Schlüsseln, deren einen die Herrschaft, den andern der Geschworene aus der Gemeinde zu halten hat, aufbewahrt werden.

12. Für das eingelaufene Geld sollen alle Jahre Materialien angekauft, und zur Winterszeit an den Bauplatz gebracht werden.

13. Die Dächer der Schüttkästen können von Stroh seyn: dieselben werden vor Feuergefahr gesichert, wenn das zur Deckung bestimmte Stroh in den mit Wasser aufgelösten Leim getaucht wird.

14. Der Bau darf nicht eher begonnen werden, bis nicht alles Materiale in Bereitschaft und an dem Bauplatze selbst sich befindet.

15. Die etwa vorfindigen alten Getreidebehältnisse können und sollen zu dem beabsichtigten Zwecke angewendet werden.

16. Vermöge des durch die k. Buchhaltung unterm 15. July d. J. verfassten, und dem Landständischen Ausschusse mitgetheilten Ausweises beträgt der Gemeindespeicherbau-Dotirungsfond 2,601.216 fl. 43 kr. Der grösste Theil davon ist sammt den angewachsenen Interessen in dem öffentlichen Fonde; der kleinere, aus Praegravations-Strafkapitalien bestehend, bei Privaten angelegt ausgewiesen. Damit nun die Gemeinden aus diesem Fonde wenigstens zum Theil Hilfe erhalten, so wolle ein Hohes Landes-Gubernium bei Sr. k. k. Majestät einschreiten, dass

a) den Gemeinden die rückständigen Interessen ohne Verzug ausgezahlt werden;

b) dass es denselben frey gestellt seye, da das Kapital selbst den bestehenden Finanzanordnungen zufolge nicht gleich behoben werden kann, die Aerarial-Obligationen zu veräussern;

c) dass diese Obligationen, im Falle, wenn eine Gemeinde einen Kontrakt in Betreff der zu kaufenden Baumaterialien mit der Kammer schliessen sollte, an Zahlungsstatt ohne allen Abzug angenommen werden; endlich

d) dass die Rückzahlung der bei Privaten angelegten Kapitalien gegen eine sechsmonatliche Aufkündigung verlangt werde.

Die Art und Grundlage, nach welchen das Getreide in die Gemeindespeicher gefordert und zugestellt werden soll.

1. Der Hauptzweck dieser Anstalt ist: einen Getreidevorrath sowohl zur Verpflegung der Unterthanen, als auch zur Bestreitung der Aussaat in den Missjahren zu gewinnen, ferner sich auch in den gewöhnlichen Jahren dagegen sicherzustellen, dass einzelne Individuen der Gemeinde das zur Aussaat nöthige Getreide — gleich einem fixen Kapital — nicht verschleudern. Um diesen Zweck zu erreichen, sollen also die Getreidekörner in den Schüttböden in drey Klassen getheilt werden:

a) Zur ersten Klasse gehören die zur Verpflegung bestimmten Früchte. Die Gattungen derselben sind:

der Roggen, welcher am meisten angebaut und allgemein gebraucht wird;

die Gerste;

das Heidenkorn;

der Mays — in den jenseits des Dniester liegenden;

der Haber — in den Gebirgskreisen;

der Weizen, als die theuerste Getreidegattung, die auch bei dem Landvolke nicht allgemein im Gebrauche ist, soll in die Gemeindeschüttböden nicht gefordert, sondern dem Handel der Unterthanen überlassen werden.

Um die Masse des Getreides, womit diese Klasse versehen seyn soll, zu bestimmen, haben die Dominien folgender Methode sich zu bedienen:

Von der Seelenanzahl überzeugen sich dieselben aus den Militärconscriptionen. Man nimmt dann zu einer viermonathlichen Verpflegung eines jeden Individuums 3 Metzen $5\frac{1}{3}$ Garnetz Roggen an, und

so kommt der Hauptbetrag der für diese Klasse zu bewahrenden Körner zum Vorschein.

Wir haben den Roggen als die gewöhnlichste Getreidegattung zum Massstabe unserer Berechnung angenommen. Da aber nicht alle Körner gleichen Nahrungsstoff von der Natur erhalten haben, so glauben wir den Vergleich zwischen denselben folgendermassen anstellen zu müssen:

Der Mays wird dem Roggen gleichgehalten, und eines kann für das andere ohne Unterschied angenommen werden. Ferner sollen diejenigen Unterthanen, welche nicht im Stande wären, Korn (Roggen) in den Schüttkasten zu geben, statt eines Metzens dieser Fruchtgattung $1\frac{1}{4}$ Metzen Gerste und Heiden, dann $1\frac{1}{2}$ Metzen Haber liefern.

b) In die zweyte Klasse setzen wir dasjenige Getreide, welches für den Fall des Misswachses zur Bestreitung der Sommeraussaat bestimmt ist, und zu keinem andern Zwecke gebraucht werden darf.— Der Grund, warum die Winteraussaat in den Gemeindespeichern nicht enthalten seyn könne, wurde schon oben auseinander gesetzt. Das Quantum der Sommeraussaaten aber wird jedes Dominium nach der Ausdehnung der Gemeindegründe und nach der gewöhnlichen Anbauungsart bestimmen.

c) Die dritte Klasse begreift jene Sommeraussaat, welche jährlich wenigstens von denjenigen Unterthanen verlangt werden muss, die als üble Wirthe bekannt sind, und bei denen es daher zu befürchten wäre, dass sie ihr Getreide vor Rückkehr des Frühlings verschleudern werden. Allein diese in den Schüttkasten hinterlegten Körner müssen den Eigenthümern alle Frühjahre ausgefolgt werden.

2. Nach der aufgestellten Berechnung soll das Getreide der ersten und zweyten Klasse durch mehrere Jahre theilweise von den Unterthanen, und zwar in dem Masse abgefordert werden, dass ein Bauer, selbst in dem segenreichsten Jahre, nicht mehr als $\frac{1}{2}$ Metzen von jedem Joche bebauten Grundstückes zu geben habe.

3. Das Getreide der ersten Klasse, das zur Verpflegung bestimmt ist, soll im Stande der vollkommensten Trockenheit, es möge diese auch mittelst der Oeffen bewirkt werden, in die Gemeindespeicher geliefert seyn, damit solches daselbst auch durch längere Zeit ohne Schadengefahr aufbewahrt werden könnte.

4. Ueberhaupt soll das Getreide, welches in die Speicher geliefert wird, mit Hilfe der dazu tauglichen Maschinen von dem Unkrautsamen und allem, was fremdartig ist, gereiniget werden.

Aufsicht über die Gemeindespeicher.

1. Der Gemeindespeicher muss unter dreyfacher Sperre und Schlüssel verbleiben. Ein Schlüssel davon wird dem Dominio, der zweite dem Dorfrichter, und der dritte dem von der Gemeinde allein ohne Beistimmung des Dominiums alljährig zu wählenden, oder bloss zu bestättigenden Ausschussmanne übergeben.

2. Der Dorfrichter und der Gemeinde-Ausschussmann sollen in der Kirche feyerlich den Eid ablegen, dass sie das ihnen anvertraute Getreidebehältniss getreulich verwalten werden.

3. Die Nachtwachen müssen die Gemeinden nach der gewöhnlichen Reihe leisten.

4. Jedweder aus der Gemeinde ist verbunden, die etwaigen zum Schaden des Schüttkastens gereichenden Bevortheilungen dem Dominio oder auch dem k. Kreisamte anzuzeigen. Wenn die Anzeige grundhältig erscheint, so soll derjenige, der sie gemacht hat, eine Belohnung von 20 fl. aus dem Vermögen des Schuldtragenden erhalten.

5. Die Dominien sollen für die Sicherheit und Erhaltung der Speicher zur Verantwortung nicht gezogen werden. Diese Ahndung würde dieselben von der Beförderung der Anstalt zurückhalten. Es wäre übrigens auch ungerecht, sie dafür verantwortlich zu machen, was nicht unter ihrer unmittelbaren Aufsicht steht, sondern vielmehr ganz von der Wachsamkeit der Gemeinden abhängt.

Organisirungs-Vorschriften und Verrechnungsart.

1. Die Körner der ersten und zweyten Klasse können nur in dem Falle ausgefolgt und vertheilt werden, wenn ein ungewöhnliches Missjahr eintritt, oder wenn die ganze, oder wenigstens ein grosser Theil der Fechsung durch Wetterschaden zu Grunde gehet. Durch ein Missjahr verstehen wir jenes Jahr, wo die Getreidepreise dreyfach, oder wenigstens doppelt gestiegen sind.

2. Da die Getreidepreise mässig stehen, soll den Unterthanen keine Unterstützung verabreicht werden. Denn sie können das, woran es ihnen gebricht, viel leichter durch ihre Arbeit verdienen, indem in Galizien die Arbeitspreise nicht in dem nähmlichen Verhältnisse, wie die Getreidepreise fallen.

3. Der Speicher kann nur von 9 Uhr Früh bis 3 Uhr Nachmittag aufgemacht und offen gehalten werden, und zwar in Gegenwart aller derjenigen, denen die Schlüssel anvertraut sind, wie auch im Beiseyn zweyer Geschworenen oder auch Andern aus der Gemeinde. Sollte derselbe ausser den bestimmten Stunden oder nicht im Beiseyn der Geschworenen geöffnet gefunden werden, so haben diejenigen, die ihn öffneten die für die Veruntreuungsschuldigen verhängte Strafe zu gewärtigen.

4. Die Massgefässe müssen genau seyn und nie aus dem Speicher kommen.

5. Der Dominikal-Beamte oder Schreiber soll dreyerlei Vormerkbücher führen. In dem ersten werden die Unterthanen, welche Getreide in den Schüttboden geliefert haben, mit der Angabe der Klasse und Gattung der Frucht verzeichnet; in dem zweyten, die sich im Laufe des Jahres ergebenden Auslagen; in dem dritten endlich dasjenige, was von jedem Unterthan an ausgeborgtem Getreide nebst der Zinsaufgabe im Herbste hereingebracht werden soll. Die besagten Vormerkbücher müssen allen Unterthanen in Gegenwart des Dorfrichters und der Geschworenen laut und verständlich vorgelesen werden.

6. Es versteht sich von selbst, dass das auszuleihende Getreide nur in Gegenwart derjenigen, die in dem Artikel 3 begriffen sind, auszufolgen sey.

7. Im Monathe Oktober, nach geendigter Wintereinsaat, soll das in den Schüttkasten zufolge der Repartition einzuliefernde — wie auch das ausgeborgte — und zu allen drey Klassen gehörige Getreide ohne Verzug hereingebracht werden. Den Dominien soll die Freyheit einberaumt werden, diesfalls auch Zwangsmittel zu gebrauchen.

8. Der Ausleiher ist verpflichtet von einem jeden ausgeborgten Metzen $\frac{1}{16}$ als Zinsaufgabe zur Vermehrung des Fonds in der nähmlichen Körnergattung, in welcher geliehen worden, abzuführen.

9. Die Einnahms- und Ausgabs-Tabellen, wie auch alle Rechnungen müssen in einem Kasten, der dem Gemeindeausschussmanne zu übergeben ist, unter doppelter Sperre aufbewahrt werden; den einen Schlüssel davon bekommt das Dominium, den andern der Dorfrichter.

10. Der Dominikal-Beamte wird alles dasjenige, was in die Vormerkbücher einzutragen ist, entweder zur Zeit, als das Getreide ausgeliehen, oder aber, als es in den Speicher hereingebracht wird,

im Beiseyn der im Artikel 3 begriffenen Personen einschreiben, und die Rechnungen sogleich einsperren und zurückstellen. Dieselben dürfen keinen Augenblick während der Abwesenheit der Gemeindevorsteher bei dem Dominikal-Beamten belassen werden.

11. Die Körner der zweyten Klasse, die den ganzen Sommer hindurch in dem Speicher geblieben waren, müssen, um dem Verderben derselben vorzubeugen, geschaufelt werden. Die zu diesem Ende erforderlichen Arbeiten haben die Gemeinden zu leisten.

12. Da die Sommerfrüchte auch mit der Zeit die Vegetationskraft verlieren, so soll dasjenige Getreide der 2-ten Klasse, welches den Sommer hindurch im Speicher war, im kommenden Herbste gegen das neueingeärndtete vertauscht werden, und dazu sollen die Unterthanen gehalten seyn.

13. Das Dominium soll nach eingeholten Auskünften von Seite der Gemeinderepresäntanten und, wenn es die Nothwendigkeit erforderte, auch nach vorläufig vorgenommenen häuslichen Untersuchungen, alle Jahre auf Verlangen der Unterthanen bestimmen, was einem jeden aus dem Gemeindespeicher an Unterstützung dargeliehen werden kann. Der diesfällige Ausweis wird dem Dorfrichter zu dem Ende, um ihn in Vollzug zu bringen, übergeben.

14. Mit dem Ende des Jahres hat der Dominikal-Beamte die Einnahms- und Ausgabstabellen zu vollenden; die in dem Speicher vorfindigen Getreidekörner in Gegenwart derjenigen, die dazu aufgestellt sind, zu messen; und die Resultate über den Gemeindeschüttboden dem k. Kreisamte zu übermitteln, ohne jedoch die Rechnungen beizuschliessen, die immer in den Händen der Gemeinde bleiben.

Remuneration der bei dem Gemeindespeicher aufgestellten Individuen.

1. Von dem in den Gemeindeschüttböden angelegten Getreide wird ein von Hundert als Remuneration bewilligt.

2. Die Hälfte dieses Fonds erhält der Dominikal-Beamte oder Schreiber, für die bei der die Gemeinde betreffenden Angelegenheit gehabte Mühe. Die andere Hälfte aber wird unter den Dorfrichter und den Gemeinde-Ausschussmann getheilt.

Allgemeine Vorschriften.

1. Wenn die Masse des Getreides durch die jährlichen Zinsaufgaben so sehr angewachsen ist, dass sie augenscheinlich die

Erfordernisse und den Zweck der Anstalt übersteigt, so soll der Ueberschuss mittelst öffentlicher Versteigerung verkauft, das gelöste Geld aber zum Vortheile der Unterthanen, besonders zum Ankaufe des zur Beförderung des Ackerbaues nöthigen Viehes angeordnet werden.

2. Die zur Aufbewahrung der Getreidevorräthe bestimmten Gebäude sollen von dem Militär-Quartierbeitrage und der Klassensteuer auf immer frey erklärt werden.

3. Die Verhandlungen aller Art, wie auch die in dieser Angelegenheit von welcher Behörde immer erlassenen Bescheide sollen tax- und stempelfrey seyn.

4. Es soll durch ein besonders Privilegium die Versicherung gegeben werden, dass die Gemeinde-Schüttböden weder für die Schulden oder Rückstände der Gemeinden, noch auch für was immer für Nahmen habende Requisitionen der Exekution unterliegen können, sondern dass sie sich eines besondern Schutzes der Regierung zu erfreuen haben.

Dies ist alles, was das Landständische Kollegium in Folge der hohen Gubernial-Insinuate vom 4. Juny d. J. Z. 25.453, und 11. Juny d. J. Z. 29.753 in Betreff der Gemeindespeicher vorzutragen für seine Pflicht erachtete.

Lemberg am 26. 7-br 1818.

Брулїон нїмецького перекладу з латиньского орiґiналу, з дописокою при кінцї: übersetzt Bojarski, 12 карток fol., остатня стор. порожна. На перший стор. на переламцї звичайні експедицийні формули: 5. Okt. 1818. Ad expeditt. 7. 8-bris 1818. recepit eadem d. abgegeb. 15. 8-br 1818. Expedit 16 ejusdem.

XVII.

W y-

co wynosi maiątek uposażaiący na budowę szpichlerzy gro-

Krai	Liferunek naturaliów, który od skarbu ma bydź wynadgrodzonym, wynosi w kapitałach																						
	Od liferunków dominikalnych										od liferunków duchowieństwa				od liferunków gromadzkich						Razem	
	za rok				kwoty wynoszące niżey pięciu Ryńskich, od których nie opłaca się prowizya		za sprzedane przez Dominia Rewersa assekuruiące za rok 1789		wynadgrodzenie kwot dominikalnych, które ieszcze pozostały za rok 1790		za rok 1790		kwoty wynoszące niżey pięciu Ryńskich		za rok				kwoty wynoszące niżey pięciu Ryńskich			
	1789		1790												1789		1790					
	R.	kr.	R.	kr.	R.	kr.	R.	kr.	R.	kr.	R.	kr.	R.	kr.	R.	kr.	R.	kr.	R.	kr.	R.	kr.
Galicya	104.178	54	362.229	34 3/8	4.222	12	1.265	44 5/8	18.421	10 1/8	21.848	4 5/8	2.799	49 6/..	271.221	21 1/..	1,003.340	9 1/..	36	27 1/8	1,789.563	46 7/..

kaz

madzkich; w kapitałach i procentach, z końcem Kwietnia 1818.

Prowizye należące się od tychże kapitałów																									
od dominikalnych				duchowieństwa				od gromadzkich								Razem		Według osobnego wykazu wynoszą penalia za praegrawacyą oddanych, w kapitałach wraz z procentami		Summa całego funduszu uposażającego, na budowę szpichlerzy gromadzkich z końcem Kwietnia 1818	
kapitałów																					
za rok																					
1789		1790						1789				1790									
po 4 od sta																					
do ostatniego Kwietnia 1793		od 1. Maja 1793 do końca Kwietnia 1818		do ostatniego Kwietnia 1793		od 1. Maja 1793 do końca Kwietnia 1818		do ostatniego Kwietnia 1793		od 1. Maja 1793 do końca Kwietnia 1818		do ostatniego Kwietnia 1793		od 1. Maja 1793 do końca Kwietnia 1818		do ostatniego Kwietnia 1793		od 1. Maja 1793 do ostatniego Kwietnia 1818							
R.	kr.	R.	kr.	R.	kr.	R.	kr.	R.	kr.	R.	kr.	R.	kr.	R.	kr.	R.	kr.	R.	kr.	R.	kr.	R.	kr.	R.	kr.
2.500	15 7/..	29.743	4 1/..	8.156	57 4/..	103.416	30 6/..	262	9 6/..	6.237	36 5/..	3.262	38 4/..	77.433	41 6/..	12.124	28 7/..	286.453	36	529,590	59 6/..	282.061	56 6/..	2,601.216	43 3/..

Od ces. król. Buchhalteryi.

W Lwowie dnia 15. Lipca 1818.

Ettmayer m. p.,
Buchhalter.

Lowak m. p.
Officiał rachunkowy.

Kraus m. p.,
Wice-Buchhalter.

Köhler m. p.,
Radca rachunkowy.

XVIII.

Geschichte und Instruktion

über die Entstehung, Gebahrung und zu erfolgende Auflösung des Gemeindespeicherfonds in Galizien, unter kurzer Zusammenstellung der wesentlichsten diesfälligen Vorschriften und Verhandlungen nach chronologischer Ordnung Verfasst von Karl Prociński. Рукопис бібліотеки Оссолїнських у Львові, ч. 2866.

A. Die Geschichte des Gemeindespeicherfonds.

I. Ursprüngliche Vorschläge zur Errichtung der Gemeinde-Schüttsböden- und Speicher.

Schon im Jahre 1782 hat ein gewisser Georg Krsowitz den Vorschlag an Se. Majestät überreicht, die den Unterthanen zufliessenden Prägravationsgelder nicht auf die Hand auszuzahlen, da sie solche nur verschleudern, sondern diese Beträge zur Errichtung der Gemeindeschüttböden zu verwenden. Die Landesstelle hat sich damals nicht zu Gunsten dieses Vorschlags ausgesprochen (GWZ. 5342. 1782). Die h. Hofkanzlei hat laut Dekrets vom 31. August 1782 GZ. 6480 den Antrag des Guberniums nicht genug begründet gefunden und empfahl den Gegenstand der reiferen Ueberlegung.

Ein ähnlicher Vorschlag eines sicheren Ladomirski wegen Anlegung der Magazinen zu Gunsten der Unterthanen auf jedem Dominium, wurde dem Gubernium einverständlich mit den Ständen laut Gebl. Vorakt. Z. 13407 ex 1783 mit dem Antrage h. Orts eingesendet, dass diese übrigens sehr heilsame Anstalt bis zur Ausführung des Urbariums zu verschieben wäre, wo sie dann auf einer festen Basis begründet werden könnte. In einstweiliger Erledigung dieses Antrages wurde mit Hofkammerdekret vom 11. März 1784 die Belohnung für Unterthanen, die sich in der Agrikultur und Viehzucht auszeichnen, bewilligt und mit Circulare vom 1-ten April 1784, Z. 6688 kundgemacht.

II. Die Gemeindespeicher sind nicht mit direktem Zwang einzuführen und es sei hievon der Anfang auf den Kameralgütern zu machen.

Im Nachschlage zu diesem Hofdekrete wurde unterm 1-ten Juni 1784 d. a. h. Entschliessung herabgegeben, dass die Einführung der Gemeindespeicher zwar sehr wünschenswert, jedoch nicht mit direktem Zwang einzuführen sei. Es sei auf den Kameralgütern unter vorgezeichneten Modalitäten der Anfang zu machen und eine

Herrschaft vorläufig zum Muster auszustellen — dann sind weitere Anträge zu erstatten. (13694, 1784).

Sambor und Drohobycz wurden in Folge dessen fürgewählt, und da diese Gemeinden auch einen Fond besassen, bei denselben der Anfang gemacht. (6327, 1784).

Mit Hofdekret vom 30. Mai 1786, Z. 1056, wurde über das vorgelegte Verzeichniss der damals bestandenen Prägravations-Ersätze angeordnet, dieselben einzutreiben und zur Errichtung der Gemeindeschüttböden, dann Anschaffung der Körnervorräthe zu verwenden, weil diese Anstalt das sicherste Mittel ist, die Unterthanen stets aufrecht zu erhalten. Hiernach wurde ein Kreissschreiben erlassen (31155, 1786).

III. Von den nicht in Termino eingezahlten Prägravationsgeldern sollten 10% Interessen vorgeschrieben werden.

Mit Hofdekret vom 20. November 1786, Z. 2279, wurde über einen neuerlichen Ausweis der Prägravationsgelder die Eintreibung derselben zur besonderen Pflicht gemacht und die Verschreibung der 10% Interessen seit dem Verfallstermine angeordnet, und ein (diesbezügliches) Kreisschreiben erlassen (5683, 1787).

Das Hofdekret vom 24. Februar 1787, Z. 413, genehmigt den vorgelegten Idealplan eines Gemeindespeichers und verordnet die Prüfung der Rechnungen durch die Buchhaltung.

Mit Kreisschreiben vom 13-ten April 1787, Z. 7584, hat das Gubernium eine Instruktion sammt Formularien zur Rechnungslage für die den Gemeindespeicher verrechnenden Beamten hinausgegeben.

Mit Hofdekret vom 3. Juli 1787, Z. 1176, wird die Aufgabe von $\frac{1}{16}$ auf Kameralgütern und von den vorgeschossenen Aerarialkörnern bestimmt und diese Mehraufgabe für den Gemeindespeicherfond gewidmet.

Zufolge Hofdekret vom 5. Dezember 1787, Z. 29758, soll auch bei Geldvorschüssen das $\frac{1}{16}$ für den Gemeindespeicher eingehoben und verrechnet werden.

Mit Hofdekret vom 5-ten Februar 1788, Z. 157, wurde ausgesprochen, die Gemeindespeicher sollen auf Kameralherrschaften durchgehends errichtet und der einjährige Bedarf zur Unterstützung der eigenen Unterthanen unterhalten werden. Zur Herstellung des Gebäudes sollen die Unterthanen Zug- und Handarbeit leisten. Die Privaten sind blos zur Nachahmung

aufzufordern, ohne Zwang eintreten zu lassen. Ferner wurde mit Hofdekret vom 22. Juli 1788, Z. 985, das für Böhmen ergangene Patent vom 9. Juni 1788 (17983) mitgeteilt und Gutachten verlangt, inwiefern selbes auf Galizien anwendbar sei, da Se. Majestät nach Thunlichkeit auch auf Privatgütern die Einführung der Schüttböden anbefohlen haben.

IV. Doppelstrafen und Assekurationsscheine für den Gemeindespeicherfond zu widmen.

Mit dem, im Grunde Hofdekrets vom 27. Juli 1789 erlassenen gedruckten Kreisschreiben vom 20. August 1789 (19261) wurden auch die Doppelstrafen für ein Eigenthum der betreffenden Unterthansgemeinden erklärt und ihre Widmung zu Gemeindespeichern ausgesprochen.

Hofdekret vom 31. August 1789, Z. 1150, bestimmte, die hinausgegebenen Assekurationsscheine für Lieferungen unter 5 fl. sollen entweder an der Kontribution angenommen und mittels baarer Bezahlung eingelöst werden — künftighin sind über Lieferbeträge unter 5 fl. keine Assekurationsscheine auszufertigen.

Mit Hofdekret vom 16. Januar 1790, Z. 57, wurde die Doppelstrafe zur Verbreitung des Schulwesens, den Gemeinden zur Errichtung der Speicher gewidmet (Kreisschreiben 2310, 1790).

Laut Hofdekret vom 10. September 1790 haben Se. Majestät die Kriegssteuer und die Lieferung mit Ende Oktober 1790 eingestellt, jedoch solle die Kriegssteuer pro anno 1790 ganz eingetrieben werden, was auch von den noch ausstehenden Lieferungsresten zu verstehen ist. (Gedrucktes Kreisschreiben 22603, 1790).

Diesem Hofdekrete ist die Erklärung der galizischen Stände schon vorausgegangen, welche im Patent vom 19. April 1790 mit folgenden Worten enthalten ist: „Haben sich die getreuen Stände Galiziens aus der gegen ihre Unterthanen hegenden Neigung und Sorgfalt von selbst herbeigelassen ad 2 die Naturallieferungsscheine für die von den Grundobrigkeiten in den Jahren 1789 und 1790 zu den Kriegsbedürfnissen geleisteten Naturallieferungen zum Besten der Unterthanen dergestalten zu widmen, dass der dafür ausfallende Betrag zur Dotirung der so nützlichen Gemeindespeicher verwendet werde. Ausserdem machen sie ad 3 für die Zukunft auf jenes 16 Massel Verzicht, so die Unterthanen bis jetzt bei Rückzahlung erhaltener Getreidevorschüsse zuzuschütten gehalten waren“.

V. Quellen zur Errichtung der Gemeindespeicher.

Mit Hofdekret vom 7. Oktober 1790, Z. 1271, wurden die bisherigen Quellen zur Errichtung der Gemeindespeicher angedeutet, als:

a) die Prägravations-Ersätze und Strafen,

b) die Interessen hievon,

c) die $\frac{1}{16}$-tel Aufgabe,

d) der einjährige Vorrath auf Kameralgütern,

e) die Doppelsteuer ehemals zur Verbreitung des Schulwesens,

f) der ganze zweijährige Betrag der obrigkeitlichen Lieferungen von dem Jahre 1789 und 1790.

Im Einvernehmen mit den Ständen soll über die Ausführung der Gemeindespeicher Gutachten erstattet werden.

Zufolge Hofdekrets vom 24. Juni 1791, Z. 700, sollen auch die pro Jahr 1790 ausgefertigten Assekurationsscheine der Unterthanen, wenn sie nicht 5 fl. erreichen, baar zurückvergütet, jedoch nicht auf die Hand hinausgezahlt, sondern zur Dotirung der Speicher bei der Kreiskasse und Dominien zurückbehalten werden.

Im Grunde Hofdekrets vom 13. April 1792, Z. 535, wornach das Gubernium ein Kreisschreiben erlassen hat (13845 v. J. 1792), wurden alle Assekurationsscheine der Dominien zurückgefordert, weil sie durch die Erklärung der Stände ein Eigenthum des Fonds geworden sind, daher bei den Kreiskassen deponirt bleiben sollen. Die Interessenzahlung wurde sistirt, und für die bereits veräusserten Assekurationsscheine die Nachtragung des Aequivalents im Baaren und in Körnern verlangt.

Mit Hofdekret vom 19. Jänner 1793, Z. 237, wurde verordnet in der Regel auch unterthänige Lieferscheine zur Gründung der Speicher zu verwenden, was auch die Landesstelle bereits laut Z. 7271 im J. 1792 beschlossen hatte. Uebrigens wurde der mit Gubernialbericht vom 2. März 1792, Z. 7271, im Einvernehmen mit den Ständen erstattete Vorschlag zur Einführung der Gemeindespeicher mit dem besagten Hofdekrete zur weiteren Berathung zurückgestellt.

Diese hier beabsichtigte Widmung der unterthänigen Lieferkapitalien ist bekanntlich von Se. Majestät im J. 1821 (47224 v. J. 1821) aufgehoben worden.

VI. Sistirung der Speichererrichtung.

Mittels Hofdekrets vom 6. Juli 1793, Z. 961 (19802), ist wegen der damaligen Kriegszeiten und erschöpften Finanzen, die die Lieferscheine nicht einlösen konnten, die Speichererrichtung auf spätere Zeiten verschoben worden.

Der Stand des Fondes war damals mit Einschluss der Interessen bis 1-ten November 1792 — 1,505.555 fl. $40\frac{7}{8}$ kr.

Uebrigens soll mit Vorbereitungen zur Ausführung dieser wichtigen Anstalt fortgefahren werden.

Zufolge Hofdekrets vom 23. August 1794, Z. 1164, sollen die von Dominien eingehenden Beträge, sobald sie 50 fl. erreichen, fruchtbringend angelegt und die aus den öffentlichen Fonds entfallenden Interessen kapitalisirt werden. Von versicherten Prägravationskapitalien sollen 5%, von nichtversicherten 10% als Strafinteressen eingehoben werden. Kreisschreiben :/: Die 10% Strafinteressen haben nur bis 15. März 1814 gedauert, seit 16. März 1814 wurden selbe zufolge Hofdekrets vom 17. März 1814, Z. 11503, ohne Unterschied auf 5% bestimmt.

In Folge der mit Hofdekret vom 9-ten August 1806, Z. 13557, herabgelangten a. h. Entschliessung sollte in Ueberlegung genommen werden, auf welche Art zweckmässig die Getreidemagazine der Staatsverwaltung, die nicht entsprechend befunden wurden, mit der Anstalt der unterthänigen Gemeindespeicher vereinigt werden könnten, um beide Zwecke zu erreichen. Die Staatsverwaltung könnte dann bei eintretenden Verhältnissen ihren Bedarf dem Eigenthümer nach dem kurrenten Marktpreis ablösen — und mit Hofdekret vom 28. August 1806, Z. 14274, wurde bedeutet, dass nachdem der Friede hergestellt ist und die Staatsverwaltung nach und nach die Speicherfondskapitalien zurückzahlen werde, so sei die mit Gubernial-Berichten vom 21. Dezember 1804, Z. 50582, und 9. Mai 1806, Z. 16713, vorgetragene Angelegenheit, betreffend die Errichtung der Speicher zu reassumiren, das gesammte Fondsvermögen zu ermitteln, die bereits bestehenden Speicher zu erneuern und unter Anderen in Ueberlegung zu nehmen, ob die Unterthanen zur Ersparung der Baukosten nicht etwa ihren Speicherbetrag statt Körnern in Geströh zusammentragen sollen; auch sei die Idee zu erwägen, ob nicht verlässlichen Dominien Beiträge aus dem Fond zu leisten wären, damit sie eine den Wert des Geldvorschusses vorstellende

Menge an Körnern beständig in Bereitschaft halten? Ob endlich nicht auch auf Unterthanen diese letzte Massregel auszudehnen wäre?

Das diesfällige Gutachten des Guberniums vom 9-ten September 1808, Z. 40264, erhielt mit dem Hofdekret vom 26. September 1808, Z. 19103, dahin die Erledigung, dass Se. Majestät über das von allen Länderstellen diesfalls erstattete und während der Anwesenheit der meisten Herren Länder-Chefs kommissionaliter zu Wien verhandelte Gutachten wegen Errichtung der dominienweisen Magazinen zur Sicherstellung des Militär-Bedarfs platterdings zu verwerfen und lediglich in Absicht auf Galizien die weitere Aeusserung abzuverlangen geruhten, ob es nicht rätlich und tunlich wäre, die Gemeinden zur Hinterlegung des 16. Teils ihrer Roggen- uud Haberernten in Garben zu vermögen, diese in Schober aufzuschichten und auf diese Art den Grund zu einer Magazinirungs-Anstalt zu legen. Die damaligen Verhältnisse gestatteten den Finanzen noch immer nicht, die Papiere des Speicherfonds zu realisieren.

Im Berichte vom 7. Jänner 1809 hat sich die Landesstelle im Einklange mit der Aeusserung der meisten Kreisämter dahin ausgesprochen, dass diese Verwahrungsanstalt der Getreidevorräthe durchaus unzulässig sei, woraus mit Hofdekret vom 29. März 1809 (Hfd. 4766) erwidert wurde, dass Se. Majestät die zwangsweise Abgabe des 16. Teils der Ernte in Garben zur Aufschichtung in Gemeindeschobern nach dem Antrage des Guberniums nicht einführen zu lassen befunden haben. Mit Kreisschreiben vom 2. Juni 1814 (18545 vom J. 1814) hat das Gubernium nach dem Gutachten der zu diesem Ende eingesetzten Kommission die näheren Bestimmungen über die Anwendung des Finanzpatentes vom 20-ten Februar 1811 auf die verschiedenen Teile des Fondsvermögens mit Rücksicht auf deren Natur und Eigenschaft festgestellt und hiernach sämmtliche Kreisämter, Kreiskassen, die Staatsbuchhaltung und die Kammerprokuratur zu ihrem Benehmen bei Behandlung der Geschäfte des Gemeindespeicherfonds belehrt.

Mit h. Hofdekrete vom 16. Februar 1815, Z. 2289 (10918 vom J. 1815), wurde eröffnet, der aus der Errichtung der Gemeindespeicher entspringende Nutzen ist unverkennbar für die Dominien. Se. Majestät befahlen daher auf diese schon so lange in Verhandlung stehende Anstalt das vorzüglichste Augenmerk zu richten und bis die obwaltenden Umstände die Ausführung dieses Vorhabens möglich machen, sei bei schicklicher Gelegenheit dem Güterbesitzer

begreiflich zu machen, dass sie bei der Ausführung dieser Anstalt nach und nach von der Unterstützung ihrer Unterthanen enthoben und ihnen überdies solches vom Staate zum Verdienste angerechnet werden würde (Kreisschreiben).

Laut der mit Hofdekret vom 26. November 1817 herabgelangten a. h. Entschliessung (Z. 27781) haben Se. Majestät dem Gubernium die Erstattung des Gutachtens anbefohlen, wie die in Böhmen und Mähren schon mit gutem Erfolg bestehenden Kontributionsschüttböden auch in den übrigen Provinzen eingeführt werden können, zumal die Erfahrung bereits gelehrt hat, dass bei guter Aufsicht die jährlichen aus $\frac{1}{16}$-Aufgabe entspringenden Ueberschüsse an Körnern veräussert und aus der eingehenden Baarschaft ein Kontributions-Geldfond mit der Zeit gebildet werden kann, wodurch die Gemeinden in der Folge auch die Wohltat einer Erleichterung in ihrer Steuerschuldigkeit zu gewärtigen haben.

Laut Berichts vom 7. Dezember 1818, Z. 56113, ist das nach Einvernehmung der Stände erstattete Gutachten dahin ausgefallen, dass in Galizien die Gemeindeschüttböden nicht zwangsweise eingeführt, sondern deren Errichtung lediglich dem Uebereinkommen der Dominien und Gemeinden zu überlassen wäre. Uebrigens wurde zugleich um die Anweisung der von den unterthänigen Lieferungskapitalien rückständigen Interessen gebeten.

Mit Hofdekret vom 14. Jänner 1819, Z. 615, wurden die Ansichten der Stände im obigen Antrag berichtigt und unter neuerlicher Hindeutung auf die einfachen Grundsätze des für Böhmen unter 9. Juni 1788 erflossenen Patents die weitere Aeusserung verlangt.

Inzwischen wurde mit Hofdekret vom 4. März 1819, Z. 6446 (14623 vom J. 1819), aus Anlass eines specifischen Falls bei Mikulinec, Tarnopoler Kreises, der Grundsatz aufgestellt, dass die an Lieferungen der Dominien aus den Jahren 1789 und 1790 aushaftenden Rückstände nicht als auf den Grund und Boden haftende, sondern als Personalforderungen anzusehen sind, welche gegen den neuen Besitzer nicht geltend gemacht werden können, sondern im Rechtswege gegen den früheren Besitzer des Guts und dessen Erben anzuklagen sind.

VII. Organisirung des Gemeindespeicherfonds sammt Eröffnung des eigenen Journals für denselben mit dem 1. November 1819.

Unter 24. Oktober 1819 hat die Landesstelle beschlossen, den bis nunzu dem öffentlichen Staatsschatze einverleibt gewesenen Gemeindespeicherfond aus dem ersteren zu excludiren und mit 1-ten November 1819 ein eigenes Gemeindespeicherfonds-Journal für den letzteren eröffnen zu lassen. Diese wichtige Operation hatte zum Zwecke, das bis dahin verworrene Geschäft zu vereinfachen und das eigentliche Fondsvermögen in die gehörige Evidenz zu bringen, wovon eine bessere Gebahrung des Fonds abzuhängen schien.

Das Kameralzahlamt hat demnach alle bisher bei dem Kameralfonde als Depositen verrechneten, dem Speicherfond gehörigen Einkünfte in Geld und Papieren ausgeschieden und in das obgedachte Journal übertragen, welches monatlich der Buchhaltung zur Censur von demselben zugestellt wird.

Unter den bei dem Kameralfond verrechneten Speicherfonds-Einkünften waren jedoch die verzinslichen Assekurationsscheine nicht begriffen, sondern hierüber bestehen blos Vormerkbücher beim Kameralzahlamt, die Assekurationsscheine selbst befanden sich bei den Kreiskassen. Diese Papiere wurden demnach von den Kreiskassen dem Zahlamte für den Speicherfond zugerechnet, wo dieselben, so wie die vom Tage der ausgestellten Assekurationsscheine und des Anstands fälligen Interessen in Empfang gestellt worden sind, nachdem mit Hofdekret vom 12. Februar 1820, Z. 2644 (4330, vom J. 1820), das Gubernium ermächtigt wurde, sämmtliche rückständige Interessen von den Gemeindespeicherfonds-Kapitalien nach den Liquidationsvorschriften flüssig zu machen. Demzufolge hat das Gubernium die Interessen von den Hofkammerobligationen angewiesen, und zugleich um die Anweisung der bedeutenden Interessen von den Assekurationsscheinen gebeten. Hierüber wurde mit Hofdekret vom 8-ten März 1821, Z. 5517, eine vollständige Eruirung des Fondsvermögens angeordnet.

Mittlerweile wurde das Gutachten von der Landesstelle wegen Errichtung der Gemeindespeicher nach den Andeutungen des hohen Hofdekretes vom 14. Jänner 1819, Z. 615 (GZ. 5845), vervollständigt und hierüber unter den GbZ. 50752, 61901 vom J. 1819, dann 58705 v. J. 1820, 37727 v. J. 1821 Berichte erstattet, worüber mit Hofkanzleidekret vom 23. August 1821, Z. 24097, die aller-

höchste Entschliessung Ser. Majestät vom 23. und 24. Juli 1821 herablangte. Se. Majestät haben anzuordnen befunden:

1. „Die Errichtung der Gemeindespeicher ist lediglich dem freien Uebereinkommen der Obrigkeiten und Gemeinden zu überlassen.

2. „Die Bestandteile des bisherigen Gemeindespeicherfonds haben Se. Majestät teils zur Tilgung der Vorspannsmehrauslage für die Jahre 1818 und 1819, teils zur Zurückstellung an ihre Eigenthümer bestimmt, teils sich darüber die weitere Schlussfassung vorbehalten, und zwar:

3. „Da für Bukowina keine Lieferungs-Obligationen von den Jahren 1789 und 1790 vorhanden sind, so ist jener Teil der Vorspannsmehrauslagen von den Jahren 1818 und 1819, welcher auf die Bukowina entfällt, durch die vorhandenen Prägravationskapitalien zu tilgen.

4. „Was von den Prägravationskapitalien erübrigt, ist zur Verminderung des Rückstandes an der gedachten Vorspannsmehrauslage für Galizien zu verwenden.

5. „Gestatteten Se. Majestät, dass jene Posten der ad 3 und 4 bemerkten Kapitalien, welche im öffentlichen Staatsfonde anliegen, von dem Aerarium nach dem Normalwerte der dafür ausgestellten Obligationen angenommen werden.

6. „Der in Galizien noch unbedeckt bleibende Rest an der Vorspannsmehrauslage ist aus den Interessen derjenigen Kapitalien des bisherigen Gemeindespeicherfonds zu berichtigen, welche aus den vergütenden Lieferungen der Gemeinden von den Jahren 1789 und 1790 entspringen. Jedoch haben Se. Majestät diesfalls ausdrücklich zu erinnern befunden, dass dieses nur dann statt zu finden habe, wenn diese Kapitalien den Gemeinden und nicht den einzelnen Gliedern derselben gehören, weil letztere nur nach dem sie treffenden Verhältniss zur Vorspannsmehrauslage beizutragen hätten und der Rest der Vorspannsmehrauslage dann aus den Prägravationskapitalien entrichtet werden müsste, welche Kapitalien a. h. dieselben oberwähnter Massen sowohl für die Bukowina als für Galizien zur Berichtigung der Vorspannsmehrauslage bestimmt haben.

7. „Die Kapitalien, welche aus den vergütenden Lieferungen der Gemeinden vom J. 1789 und 1790 entspringen und die davon herstammenden Interessen, welche nach der Tilgung der Vorspannsmehrauslage noch erübrigen werden, sind den Gemeinden, welchen

sie gehören, zu übergeben und als Gemeindevermögen nach den bestehenden Gesetzen zu behandeln und zu verwalten. Wären sie aber nicht das Eigentum der Gemeinden, sondern der einzelnen Gemeindeglieder, welche in den Jahren 1789 und 1790 geliefert haben, und wollten diese Gemeindeglieder resp. deren Erben ihren Anteilen nicht zu Gunsten der Gemeinden entsagen, so gebührt ihnen, wie bereits ad 6 erinnert worden ist, die verhältnissmässige Vergütung an Kapital und Zinsen. Endlich

8. „In Ansehung jener Kapitalien und Baarschaften, welche aus vergütenden Lieferungen der Grundobrigkeiten von den Jahren 1789 und 1790 entstanden sind, befehlen Se. Majestät, dass die Stände befragt werden: ob sie auf der von ihnen früher bestimmten Verwendungsart dieses Fonds beharren, oder ihm eine andere, den Vorteil der unterthänigen Gemeinden bezweckende Bestimmung zu geben wünschen, und dass ihre Erklärungen Ser. Majestät gutächtlich vorgelegt werden.“

Diese den sogenannten Gemeindespeicherfond auflösende allerhöchste Entschliessung wurde von der h. Hofkanzlei mit folgenden Bemerkungen herabgegeben:

„Ad 3, 4, 5. Bei der von Ser. Majestät bestimmt ausgesprochenen Absicht, dass jeder Gemeinde und jedem Mitgliede derselben sein Eigentum zugesichert bleibe, wird sich das Gubernium ohnehin bescheiden, dass unter den Prägravationskapitalien nur die Prägravationsstrafposten verstanden werden, indem die Prägravationsersätze ein Eigentum jener bedrückten Gemeinden und einzelner Gemeindeglieder sind, welchen diese Ersätze zugesprochen sind, und folglich sammt den Zinsen diesen ihren Eigentümern ungeschmälert vorbehalten bleiben müssen. Man erinnert daher das Gubernium an die bereits mit dem hierortigen Dekrete vom 8. März d. J., Z. 5517, ad 3 und 4 betriebene Ausscheidung der Strafen von den Ersatzposten, wie die eben daselbst angeordnete Richtigstellung jener Strafposten, die in die Reduktion nach der Skala des Patentes vom 20. Februar 1811 gefallen sind. Auch müssen, wie es sich von selbst versteht, jene Strafposten noch ausgeschieden werden, worüber noch nicht rechtskräftig abgesprochen ist oder in Anschauung welcher Nachsichtsgesuche in der Verhandlung stehen. Da es übrigens möglich ist, dass einige von jenen Privaten, bei welchen dergleichen Prägravationsstrafkapitalien anliegen, durch die unerwartete Aufkündigung derselben unter den

dermaligen Verhältnissen in einige Verlegenheit gesetzt werden würden, so hat sich das Gubernium wegen angemessener Erstreckung der Frist zur Abzahlung dieser Kapitalien in jenem Falle an k. k. allg. Hofkammer zu verwenden, falls nicht etwa die Stände dieser Verlegenheit dadurch abhelfen, dass sie diese Kapitalien übernehmen und den entsprechenden Betrag dafür aus jener Baarschaft berichtigen, welche aus den Interessen der obrigkeitlichen Lieferungsobligationen für die Jahre 1789 und 1790 vorhanden ist.

ad 6. jener a. h. Entschliessung wurde bemerkt: sei die beruhigende Nachweisung zu liefern, ob die unterthänigen Lieferungskapitalien von den Jahren 1789 und 1790 ein Eigentum der Gemeinden in Concreto, oder aber derjenigen Individuen sind, welche geliefert haben.

Bei Vorlegung der ständischen Aeusserung hinsichtlich der künftigen Bestimmung der zurückbleibenden Fondsreste wird sich das Gubernium sowohl über diese Aeusserung, als auch über die Bestimmung gutächtlich auszusprechen haben, welche jenen Prägravationsstrafbeträgen zu geben ist, die in Zukunft verhängt werden oder worüber gegenwärtig noch nicht rechtskräftig abgesprochen ist.

In Absicht auf die Lösung der hier der Landesstelle zu teil gewordenen Aufgaben wurde unter 19. September 1821, Z. 47224, der ständische Ausschuss über die denselben betreffende Frage zur Aeusserung aufgefordert, die Buchhaltung beauftragt, die zu der ausgesprochenen Fondsauflösung nötigen Ausscheidungen, Liquidationen und Nachweisungen zu leisten und das Kameralzahlamt vorderhand hievon zur Wissenschaft und Nachachtung verständigt.

Nach der Erklärung des ständischen Ausschusses sollten die unterthänigen Lieferkapitalien aus den Jahren 1789 und 1790 mit dem neuen Fonde vereint bleiben, und dieser Fond zur Unterstützung der durch Hagel verunglückten unterthänigen Grundbesitzer bestimmt sein. Uebrigens hat der ständische Ausschuss die Einlösung der bei Privaten anliegenden Kapitalien aus den Interessen der Dom. Lieferscheinen angenommen. Diese Erklärung wurde mit Gubernial-Bericht vom 17. Mai 1822, Z. 22391, h. Orts eingesendet und erhielt mit h. Dekret vom 13. Juni 1822, Z. 15872, die Erledigung, dass der ständische Ausschuss diese Angelegenheit vorzubereiten und bei der Landtagsversammlung zur Sprache zu bringen habe. Auch wurde vom h. Orte die den Ständen zu stellende Frage bei dieser Gelegenheit näher bezeichnet und bemerkt, dass über die unter-

thänigen Lieferkapitalien bereits die allerhöchste Entschliessung vom J. 1821 bestehe, daher von einer anderweitigen Bestimmung derselben keine Rede mehr sein könne, dass endlich der ständische Antrag wegen Unterstützung der durch Hagel beschädigten Grundbesitzer nicht zu allen Beziehungen entsprechend gefunden wurde. Hiernach erfolgte die weitere Aufforderung an die Stände am 4. Juli 1822, Z. 34821. Mit h. Dekret vom 29. August 1822, Z. 51180, wurde angedeutet, dass die Kapitalien und Zinsen der unterthänigen Lieferung von den Jahren 1789 und 1790 als ein Eigentum der Gemeinden und nicht der einzelnen Mitglieder derselben betrachtet und in diesem Sinne behandelt werden sollen.

Was aber jene Gemeinden betrifft, welche

a) ihre Assekurationsscheine verkauft, oder

b) mit denselben Aerarialvorschriften abgetragen, oder

c) die Lieferung gar nicht, oder nicht vollständig geleistet haben, — so ist der Ersatz an der Vorspannsmehrauslage für die J. 1818 und 1819 von den ad *b)* bemerkten Gemeinden ganz, und von jenen ad *a)* und *c)* soweit die aufgelaufenen Zinsen nicht zureichen, durch die vorhandenen Prägravationsstrafkapitalien zu tilgen, weil Se. Majestät die letzt gedachten Kapitalien überhaupt zur Vertretung jener Gemeinden oder Individuen zu bestimmen geruht haben, welche ihren Anteil an dem Ersatze der Vorspannsmehrauslage nicht mit den zurückbehaltenen Interessen der Lieferungskapitalien vom Jahre 1789 und 1790 berichtigen können.

VIII. Ausscheidung der Prägravationsstrafen von den Prägravationsersätzen.

Das Hofdekret vom 26. August 1822, Z. 22507, deutete an, dass die Ausscheidung der Prägravationsstrafen von Ersätzen nur durch Kombinirung der einzelnen Posten mit den Entscheidungen, auf welchen sie beruhen, verlässlich geschehen dürfte, und bemerkte ferner, dass diejenigen Prägravationsbeträge, die zwischen den Jahren 1799 und 1811 bei Privaten angelegt waren, daher in die Scala des Finanzpatentes gefallen sind, kursmässig berechnet werden müssen.

Die Landesstelle nahm diesen Gegenstand in Erwägung und es wurde am 18. September 1822, Z. 50089, der Beschluss gefasst, die Ausscheidung sei ohne postenweise Kombinirung mit den Akten

blos nach den Vormerkbüchern der Buchhaltung mit Benützung der Gemeindespeicherfonds-Journalen zu bewirken, auch seien hiebei die dem Zahlamte infolge Anordnung vom 2. Juni 1814, Z. 18545, zugekommenen kreisämtlicherseits konstatirten Ausweise der Kreiskassen einzusehen, und als Grundsatz anzunehmen, dass diejenigen Prägravationskapitalien, welche ursprünglich als Doppelstrafen fürgeschrieben erschienen oder als solche bei der schon früher stattgehabten Vergleichung mit den Entscheidungen und den periodischen Kreiskasseausweisen bereits anerkannt wurden, unter die Bedrückungsstrafkapitalien, sonst aber, wo diese bestimmte und ausdrückliche Bezeichnung vermisst wird und daher die Eigenschaft des Kapitals zweifelhaft ist, solches der betreffenden Gemeinde, auf deren Namen es fürgeschrieben und aus deren Bedrückung es ohnehin enstanden ist, zugewendet, sofort auch in den Ausweis der Bedrückungskapitalien aufgenommen; endlich, wo aus dem Inhalte der Fürschreibung hervorleuchtet, dass in der vorgemerkten Kapitalssumme der Bedrückungsersatz und die Doppelstrafe mitbegriffen, die Ziffer der letzteren jedoch nicht bekannt sei, ein derlei Prägravationskapital halbirt und die eine Hälfte davon als Bedrückungsstrafe, die andere hingegen als Ersatz behandelt werden soll.

Was die Bedrückungs- und Misshandlungsstrafgelder anbelangt, welche aus den aus Russland und das ehemalige Herzogtum Warschau abgefallenen Kreisen herrühren, und die bereits vor dem feindlichen Einfall im J. 1809 an das Kameralhauptzahlamt von den Kreiskassen abgeliefert, — dann jene derlei Beträge, welche mit der Baarschaft der geflüchteten Kassen gerettet wurden, ist die Buchhaltung auf die Gubernialverordnung vom 25. November 1814, Z. 43711, gewiesen, wornach die oberwähnten Bedrückungsstrafbeträge für den galizischen Gemeindespeicherfond zu verrechnen sind, daher in den Ausweis der Bedrückungsstrafkapitalien gehören. Zufolge späterer Gubernialverordnung Z. 35676, sollen alle Dominial- und Rustikal-Lieferscheine des Zamościer Kreises als ein Eigentum der Lieferparteien der k. poln. Regierung ausgefolgt werden.

IX. Zusammenschreibung der Assekurationsscheine in einige Obligationen.

Das Hofdekret vom 19. September 1822, Z. 25917 (54326 vom J. 1822), missbilligte die Einleitung des Guberniums wegen

Zusammenschreibung der unterthänigen Assekurationsscheine in einige Obligationen zur Erleichterung der Interessenbehebung, und erklärte diese Zusammenziehung blos bei den obrigkeitlichen Assekurationsscheinen für zulässig, weil nur letztere einen untrennbaren Fond bilden, die Ersteren aber, die bereits mittels allerhöchsten Entschliessung vom J. 1821 eine andere Bestimmung erhielten, nie damit vermengt werden sollen und ohnehin bald ihren Eigenthümern zurückgestellt werden müssen.

Uebrigens wurde zur zweckmässigen Erfüllung der allerhöchsten Entschliessung vom J. 1821 eine kommissionelle Beratung zwischen den Referenten in Militär-Kassa und Unterthanssachen mit Beiziehung der Buchhaltung und des Hauptzahlamtes angeordnet, welche das Gubernium unterm 8. Oktober 1822, Z. 54326, verfügt hat, und infolge welcher Verfügung die sogenannte Liquidationskommission des Gemeindespeicherfonds in Wirksamkeit trat.

X. Liquidationskommission des Gemeindespeicherfonds.

Mit Hofdekret vom 26. Oktober 1822, Z. 30223 und 30224 (66339 vom J. 1822), sind folgende zwei Bemerkungen herabgelangt:

a) Man versieht sich, dass die Darlehen aus dem Gemeindespeicherfond nur aus den Interessen der obrigkeitlichen Lieferungsassekurationsscheinen bewilligt werden, weil die übrigen Bestandteile dieses Fonds bereits ihre Bestimmung haben.

b) Kann der Gubernial-Beschluss, dass alle zweifelhaften Prägravationskapitalien als einfache Ersätze und alle, bei welchen ein Strafbetrag begriffen, der Belauf des letzteren aber nicht zu entnehmen ist, zur Hälfte als Prägravationsersatz, und zur Hälfte als Strafe anzusehen seien, nicht unbedingt aufrecht erhalten, sondern es muss durch Einsicht der ursprünglichen Erkenntnisse das, was zweifelhaft ist, erörtert werden, weil einige wenige Fälle, wo die kreisämtlichen Erkenntnisse nicht aufzufinden sind, nicht zum Beweggrunde dienen können, sie in keinem Falle aufsuchen zu lassen.

Nach beiden Verfügungen hat sich die Liquidationskommission bei Ausscheidung der Prägravationsgelder gerichtet.

Nach dem Gubernial-Ratschlusse vom 30. Dezember 1822, Z. 71186, wäre ein Fond zur Unterstützung unterthäniger Grundholden nach folgenden Grundsätzen zu bilden:

1. Der Fond hätte zu bestehen: nebst den obrigkeitlichen und geistlichen Lieferungskapitalien, aus den nach Tilgung der Vor-

spannsmehrauslage verbleibenden Interessen und aus den Prägravationsstrafen.

Nach dem späteren, von Ser. Majestät genehmigten Entwurfe, Präsidialzahl 1587, J. 1825, soll der Fond bestehen:

a) aus den herrschaftlichen und geistlichen Lieferungsobligationen von den Jahren 1789 und 1790;

b) aus den durch die angelegten Zinsrückstände von diesen Lieferscheinen gebildeten Lieferkapitalien;

c) aus den Prägravationsstrafkapitalien, insoferne solche nicht für die Vorspannsmehrauslage pro 1818 und 1819 bestimmt wurden, und überhaupt aus allen Geldstrafen, welche in Streitigkeiten zwischen Obrigkeiten und Unterthanen von den politischen Behörden verhängt wurden.

2. Zur Erlangung einer Unterstützung aus diesem Fonde wären alle unterthänigen Grundbesitzer in Galizien und in der Bukowina berechtigt, mit Ausnahmen:

a) der galizischen Gemeinden, wo Gemeindespeicher bereits bestehen;

b) der Bukowiner Gemeinden vorderhand, — selbe können erst an die Reihe der Betheiligten, wenn keine Bedürftigen sonst vorkämen.

3. Die Unterstützung wäre nicht als Geschenk (so wie es die Landstände nennen), sondern als Darlehen zu gewähren, und

4. nicht von Amtswegen, sondern auf vorläufiges Ansuchen.

5. Gegen Rückzahlung in 5 gleichen Jahresraten sammt 4% Zinsen.

6. Als zur Verleihung geeignete Baarschaft ist erklärt:

a) die laufenden Interessen von den Assekurationsscheinen;

b) die jährlich eingehenden Renten und Interessen von den dargeliehenen Unterstützungen;

c) die in den Fond einfliessenden Strafbeträge.

7. Anspruch auf Unterstützung sollen alle Unglücksfälle gewähren, welche den Ertrag oder das Kapital der Landwirtschaft in bedeutendem Masse treffen. Insbesondere

8. Feuer- und Wasserschäden, Viehfall durch eine Seuche, Hagel und Misswachs.

9. Gesuche um Unterstützung wären zu sammeln und dann auf einmal von einer aus Gubernialräten und Gliedern des stän-

dischen Ausschusses zusammengesetzten Kommission zu würdigen, allenfalls unter Vorsitz des Herrn Landeschefs.

10. Die Unterstützung hätte nach denselben Grundsätzen, wie bei Elementarschäden, zum Steuernachlass und ex offo zu geschehen.

11. Hätten die Gemeinden für die Darlehen in Solidum zu haften.

12. Die Vorschreibung der Gebühr bei den Kreiskassen hätte wie bei der Grundsteuer gemeindenweise zu geschehen, und

13. die Einhebung von den Einzelnen, dann die Abfuhr an die Kreiskasse hätte in derselben Zeit und Art, wie bei Steuern, statt zu finden.

14. Die Evidenzhaltung würde der Buchhaltung obliegen und der landständische Ausschuss hätte alle Jahre der Landtagsversammlung eine Uebersicht über die Gebahrung und den Stand des Fonds zu liefern.

Hiernach wurden zur Zahl 71186 vom J. 1823 Anträge erstattet, welche bis auf einige unbedeutende Abänderungen (GZ. 52783 vom J. 1826) von Ser. Majestät bestätigt worden sind.

Unter 21. August 1823, Z. 47299, hat die Landesstelle über den Antrag der Fondsliquidationskommission folgende Beschlüsse gefasst, und selbe sowohl der eben genannten Kommission, als auch der Buchhaltung zur Darnachachtung vorgeschrieben:

1. Zur Deckung der Gemeindespeicherfondsauslagen werden alle jenen Kapitalien an Bedrückungsersätzen und Strafen sammt den davon eingegangenen Interessen, dann alle durch Zerstückelung der Kapitalien entstandenen Reste, insoferne diese Kapitalien und Kapitalsreste den Betrag von 5 fl. M. nicht erreichen, bestimmt. Von einem Kapital, das ursprünglich 5 fl. nicht erreichte, dürfen ohnehin keine Interessen verrechnet werden. Hiezu wurden auch

2. alle fremdartigen Kapitalien, als Strafen für Misshandlungen, patentwidrige Verborgung des Branntweines, Unfolgsamkeit der Dominien gegen kreisämtliche Verfügungen in Unterthanssachen, insoferne solche bei dem Gemeindespeicherfonde in Empfang stehen, sammt den davon eingeflossenen Interessen, desgleichen

3. diejenigen Zinsen gewidmet, welche die von Ersatz- und Strafkapitalien eingegangenen und von Zeit zu Zeit kapitalisirten Interessen getragen haben.

Die Gemeinden verlieren dadurch im Grunde gar nichts, weil sie auf jeden Fall zu den Auslagen beitragen müssen. Und wenn auch eine und die andere Gemeinde hiezu etwas mehr hergeben

sollte, als etwa durch die förmliche Umlegung auf selbe entfiele, so ist dieser Entgang zu gering, um ihnen fühlbar werden zu können, und wird ihnen durch die Ersparrung der weiteren Auslagen ersetzt, welche eine allzuängstliche Ausscheidung und Berechnung der geringeren Kapitalsbeträge, Reste und der hievon eingeflossenen Interessen unausweichlich verursachen müsste.

4. Was die Art der Zurückzahlung der Bedrückungsersatzkapitalien und der davon eingegangenen Interessen an die Gemeinden anbelangt, so sollen denselben

a) in Fällen, wo das Kapital noch so erliegt, wie es ursprünglich angelegt worden ist, die Schuldurkunden, sowie sie vorliegen, hinausgegeben;

b) baares Geld an Kapitalien und Interessen, welche beim Zahlamte erliegen, wieder ganz erfolgt;

c) die Interessen von Staatsobligationen bis 16. März 1811, einfach in Bankozetteln oder mit $\frac{1}{5}$ in Wiener Währung und von da bis Ende Oktober 1822 mit der Hälfte in Wiener Währung hinausgezahlt, weil auch die Kreditsabteilung die diesfälligen Interessen eben so zahlt, — endlich werden

d) die zwar vor Eintritt der Skala eingegangenen, aber erst nach Eintritt derselben angelegten, dann die nach Eintritt der Skala eingeflossenen Interessen von Kapitalien, die bei Privaten anliegen, für die ganze Skalazeit, d. i. vom 1-ten Januar 1799 bis 16. März 1811, einfach in Bankozetteln erfolgt, weil die Skalaberechnung bei jeder derlei einzelnen Interessenpost, welche fast immer vermengt mit mehreren anderen und vielfältig zerstückelt angelegt wurde, zumal bei der Verschiedenheit der Perioden ebenfalls mit zeitraubenden Schwierigkeiten verbunden ist, und weil der hier etwa sich ergebende, ohnehin geringe Entgang den Gemeinden auf der anderen Seite dadurch wieder zu Gute kommt, dass der hieraus entstandene Ueberschuss ebenfalls zur Bestreitung der Gemeindespeicherfondsauslagen verwendet wird, die sonst auf selbe besonders angelegt werden müssen.

Dagegen waltet

e) kein Umstand ob, die noch vor Eintritt der Skala eingeflossenen und vom 1-ten Jänner 1799 angelegten, dann die seit dem 16. März 1811 weiters eingegangenen Interessen von Bedrückungsersatzkapitalien in Wiener Währung zu erstatten.

f) Die nämlichen Grundsätze sind auf die Strafkapitalien und die davon eingegangenen Verzugszinsen (die als Kapitalien behandelt werden) anzuwenden.

5. Hat die Buchhaltung die Zensurirung der Gemeindespeicherfonds-Journalien ohne Verzug vorzunehmen, damit am Schlusse der Liquidation die gehörige Rechnungsrichtigkeit hergestellt werde.

Die Genehmigung dieser Beschlüsse erfolgte mit h. Hofdekrete vom 25. September 1823, Z. 29587 (GZ. 57427, vom J. 1823). Mit Hofdekret vom 8-ten Juli 1824, Z. 19476 (GZ. 43551 v. J. 1824), wurde bewilligt, dass die Gemeindespeicherfondsauslagen aus dem nach der allerhöchsten Entschliessung vom 23. und 24. Juli 1821 noch vereinigt bleibenden Teile des Gemeindespeicherfonds zu bestreiten sind. Im Grunde der Gubernialverordnung vom 6-ten März 1825, Z. 10741, sollen die Lieferungsreste nur von jenen Personen, welche im J. 1790, d. ist zur Zeit der Fälligkei dieser Abgaben und der geschehenen Schenkung die betreffenden Güter besassen, jedoch ohne Interessen eingebracht und für den Fall, wenn einige von den Personen nicht mehr aufzufinden oder verarmt wären, abgeschrieben werden.

XI. Genehmigung der obbezeichneten Beschlüsse sammt deren Modifikation.

Ueber die obbezogenen Gubernialaufträge Z. 71186, v. J. 1823, erfolgte die allerhöchste Entschliessung (52782 vom J. 1826) folgendes Inhaltes:

„Ich genehmige den vom Gubernium über die Verwendung der von den Jahren 1789 und 1790 herrührenden obrigkeitlichen Lieferungskapitalien zur Unterstützung unterthäniger Grundholden in Galizien gemachten Antrag mit den von den Ständen vorgeschlagenen Modifikationen und mit dem Beisatze in Absicht auf die Prägravationsgelder, dass diese bei jener Bestimmung zu verbleiben haben, welche ihnen durch meine Entschliessung auf den Vortrag der Kanzlei vom 8. März 1821 (GZ. 47224) gegeben worden, und dass die Gemeinden nicht für die erteilt werdenden Vorschüsse zu haften haben, da diese nach dem Antrage ohnehin sammt den davon entfallenden Zinsen so wie die landesfürstlichen Steuern eingebracht werden sollen.“

(Die von den Ständen gemachten Modifikationen sind folgende:

a) alle galizischen Gemeinden ohne Unterschied, sie mögen einen Speicher oder andere Quellen besitzen oder nicht, sollen auf die Unterstützung aus dem neuen Fonde gleichen Anspruch haben;

b) die Dominien haben die Gebühr für die einzelnen Grundbesitzer vorzuschreiben, von ihnen einzusammeln und an die Kreiskassen abzuführen, für derlei rückständige Gebühren aber keineswegs sowie für Steuerrückstände zu verantworten).

1. Dies ist nun das Gesetz über die Errichtung des neuen Unterstützungsfonds für die unterthänigen Grundbesitzer in Galizien. Unter Einem wurde der Buchhaltung angetragen, das erwähnte Dominikalvermögen genau auszuscheiden und einen verlässlichen Ausweis desselben vorzulegen, um hiernach beim Zahlamte einerseits die Beausgabung des ausgeschiedenen Vermögens teils bei dem Gemeindespeicherfonde, andererseits die Beeinnehmung desselben bei dem zu eröffnenden Unterthansunterstützungsfonde unbedenklich einleiten zu können. Zugleich wurden die Bestandteile des neuen Unterstützungsfonds bezeichnei als:

a) sämmtliche verzinsliche Assekurationsscheine und der Geistlichkeit von den Jahren 1789 und 1790;

b) sämmtliche Lieferbeträge unter 5 fl. von denselben Jahren der Dominien und der Geistlichkeit;

c) sämmtliche nachträgliche Ersätze für veräusserte obrigkeitliche Lieferscheine und für die rückständig gebliebenen Naturalleistungen im J. 1790;

d) die Interessen von den ad *a)* besagten Assekurationsscheinen.

Da übrigens im Grunde der von den Landständen am 24. November 1821, Z. 696 (GZ. 65956) gegebenen Erklärung sämmtliche bei Privaten fruchtbringend angelegten Bedrückungsstrafkapitalien nunmehr für den neuen Unterstützungsfond im Wege der Ablösung aus der Interessenbaarschaft der obrigkeitlichen und geistlichen Lieferungen zu übernehmen sind, so sind alle derlei Prägravationsstrafkapitalien als eingelöst in den Ausweis des Dominikalvermögens aufzunehmen, dafür ist aber der Betrag derselben aus den Interessen der obrigkeitlichen und geistlichen Assekurationsscheinen in Abschlag zu bringen und der Durchführungsantrag mit Rücksicht auf den Ersatz der Vorspannsmehrauslage pro 1818 und 1819 zu erstellen.

Unter die vom neuen Fonde zu übernehmenden Bedrückungsstrafkapitalien müssen auch alle jene bei dem Gemeindespeicherfonde in Empfang stehenden Privatschuldscheine gerechnet werden, welche aus mehreren gemischten Posten von Strafen und Ersätzen bestehen, da hier die Ausscheidung umso weniger (?) tunlich ist, als diese Urkunden sich nicht zerstückeln lassen. Sollten die Dominial-Interessen zu dieser Ablösung nicht zureichen, so ist der allenfällige Abgang auszuweisen.

2. Hat die Buchhaltung die Manipulationsvorschrift über die Verrechnung und Evidenzhaltung des neuen Fonds zu entwerfen und diesen Entwurf abgesondert vorzulegen.

Gleichzeitig wurde mit Bezug des h. Hofdekretes Z. 21863 vom J. 1826 (50470, v. J. 1826), verordnet, nachdem die Uebergabe der unterthänigen Assekurationsscheine sammt der davon herrührenden Baarschaft an die unterthänigen Gemeinden geschehen soll, dies aber früher nicht erfolgen kann, bis nicht zuvor die volle Ueberzeugung erreicht wird, ob die Vorspannsmehrauslage pro 1818 und 1819 durch schon eingeflossene Bedrückungsstrafgelder und durch die Interessen der unterthänigen Assekurationsscheine vollständig gedeckt sind; so sind

1. die baaren Hinausreste zu ermitteln, welche manchen Gemeinden nach Abschlag des auf dieselben entfallenden Anteils von dem Erastze der Vorspannsmehrauslage gebühren und die diesfalls zu verfassenden Kreisausweise mit einer Hauptübersicht unter Beifügung der erforderlichen Bemerkungen vorzulegen.

2. Die etwa nach der Tilgung der Vorspannsmehrauslage übrig bleibenden Bedrückungsstrafgelder genau auszuweisen und zur gedachten Tilgung nicht jene mitzubeziehen, welche zweifelhaft, d. h. ob sie Ersatz, oder Strafgelder sind oder noch in der Verhandlung stehen.

3. Die Prüfung der Speicherfonds-Liquidirungs-Operate in Betreff des Kalküls, dann die Revision und Erledigung der Speicherfondsjournale zu beschleunigen, damit

4. die Liquidirungs-Kommission ihre Arbeiten abzuschliessen und die weiteren Anträge zur gänzlichen Auflösung des Speicherfonds erstatten, und

5. die Zerteilung und Umschreibung der laut Gbrl. Dekr. Z. 42170, in drei Serien oder Abteilungen zusammengeschriebenen Assekurationsscheine und deren Hinausgabe, sowie die Flüssig-

machung der currenten Interessen vom 1. November 1827 an unbedenklich einleiten kann.

Der von der Buchhaltung nachgewiesene Betrag an der für die Jahre 1818 und 1819 zu ersetzenden Vorspannsmehrauslage wurde von der Landesstelle mit der Verordnung vom 25. Februar 1824, Z. 73896, und 12. September 1828, Z. 55578, zusammen mit 470.218 fl. 46 kr. Wiener Währung aus dem Gemeindespeicherfonde angewiesen.

Die im Zuge der Verhandlungen wiederholt berührte Frage wegen der weiteren Vergütung der Vorspannsmehrauslage vom J. 1820 angefangen, erhielt durch die allerhöchste Entschliessung vom 19. Jänner 1830, GZ. 20451, ihre definitive Erledigung, indem im J. 1830 Se. Majestät den Unterschied zwischen der Militär- und Zivil-Vorspann aufzuheben und den Ersatz der Mehrauslage für das Vergangene den Gemeinden nachzusehen geruhten.

Ueber die Anfrage der Buchhaltung vom 6. Oktober 1829, Z. 19337, wurde dieselbe mit der Gubernial-Verordnung vom 18. Dezember 1829, Z. 62491, belehrt:

a) Da die Lieferungen nach dem Massstabe der ehemals bestandenen Dominikal- und Rustikalsteuer ausgeschrieben wurden, so scheint es keinem Anstande zu unterliegen, dass auch bei der Umlegung der Vorspannsmehrauslage und bei Ausmittelung der Lieferungsguthabungen derjenigen Ortschaften, welche ehedem zu anderen Dominien gehörten oder konzentrirt waren, gegenwärtig aber getrennt sind, sowie umgekehrt — auf diesem Massstabe zurückzuführen wäre, da den Gemeinden die Verteilung der für dieselben entfallenden Guthabung umso weniger überlassen werden kann, als solche nur zu Streitigkeiten Anlass geben würden.

b) Die in Verlust geratenen Assekurationsscheine, worüber bis nunzu keine Duplikate ausgeferttgt wurden, sind auszuweisen und die Verhandlungen der Amortisirung und der Ausfertigung der Duplikate zu beschleunigen.

Mit dem hohen Dekrete vom 31. Dezember 1829, Z. 30428 (4901 v. J. 1830), wurde die a. h. Entschliessung bekannt gegeben:

„Die von dem Gemeindespeicherfonde dem Landesbetterfonde geleisteten Vorschüsse sind zurückzuzahlen. Sollte der Speicherfond jedoch keine Gelegenheit haben, dieselben vollkommen sicher fruchtbringend anzulegen, so sind sie bei dem allgemeinen Tilgungsfonde unter den für diesen Fond angelegten Geldern festgesetzten Bestim-

mungen fruchtbringend zu machen. Welche allerhöchste Willensmeinung auch für die übrigen, zu kurrenten Bedürfnissen entbehrlichen Gelder des Speicherfonds zu gelten hat.“

XII. Die Buchhaltung legt die drei ersten Gemeindespeicherfondsauflösungsoperate vor.

Die Buchhaltung hat mit der Berufung vom 17. März 1830, Z. 6300, die Liquidation über die Assekurationsscheine für Naturallieferungen aus dem J. 1789 und 1790 als erste Abteilung des Gemeindespeicherfondsauflösungsgeschäftes und auch die Liquidation über die bis Ende Oktober 1829 fälligen, den Gemeinden baar herausgezahlten Interessen von den unterthänigen Assekurationsscheinen als zweite Abteilung des Auflösungsgeschäftes mit Bericht vom 8. Oktober 1830, Z. 22892 (65689 vom J. 1830), der Landesstelle vorgelegt. Mit dem h. Dekrete vom 9. April 1831, Z. 8276, (GZ. 24241 v. J. 1831), wurde bekannt gemacht, dass der aus dem Landesbetterfonde mit 34.000 fl. gebührende Vorschussersatz mittlerweile angewiesen wurde. Laut Gubernialverordnung Z. 25096 v. J. 1831, musste der Gemeindespeicherfond wegen der ganz vergriffenen Baarschaft einen Betrag von 25.000 fl. aus dem Kaiser-Uhlanen-Regiments-Errichtungsfonde als Vorschuss entlehnen. Mit dem Gubernial-Dekrete Z. 22621 v. J. 1832 wurde eröffnet: Bereits im verflossenen Jahre haben Se. Majestät die Frage wegen Errichtung von Gemeindespeichern in Galizien wieder in Anregung zu bringen befunden und die vereinigte Hofkanzlei hat sich in den hierüber erstatteten Auskünften an jene Verhandlungen bezogen, in deren Folge die dem Gubernium am 23. August 1821, Z. 24097 (GZ. 47224), bekannt gemachten allerhöchsten Entschliessung vom 23. Juli jenes Jahres erflossen und mit derselben unter Anderem anempfohlen worden ist, dass die Errichtung von Gemeindespeichern in Galizien lediglich dem freien Uebereinkommen der Obrigkeiten und Gemeinden zu überlassen sei, dann, dass jene Kapitalien und Baarschaften, welche aus den vergüteten Lieferungen der Gemeinden entspringen, den Gemeinden, welchen sie gehören, übergeben, und als Gemeindevermögen nach den bestehenden Vorschriften verwaltet werden sollen. Mit Bericht vom 18. Juni 1832, Z. 15694 (43962 v. J. 1832), hat die Staatsbuchhaltung auch die Liquidation über die beim Gemeindespeicherfonde beeinnahmten Prägravationsersatz- und Strafkapitalien nebst Interessen, ferner über die hievon fällig

gewesenen und kapitalisirten Interessen; endlich über die baar vorhandenen Prägravationsstrafgelder bis Ende Oktober 1829 als dritte Abteilung des Gemeindespeicherfondsauflösungsoperates überreicht. Laut Gubernialverordnung Z. 63091 v. J. 1832, hat das Zahlamt angezeigt, dass selbes aus dem Kaiser-Uhlanen-Regiments-Errichtungsfonde im J. 1821 entlehnten Vorschüsse — da es nunmehr die Baarschaft des Gemeindespeicherfonds zuliess — und zwar im Gesammtbetrage von 34.078 fl. W. W. zurückersetzt habe.

Mittlerweile wurden im Zuge anderer Verhandlungen auch die Assekurationsscheine unter 5 fl. sammt den von denselben ungebührlich bezogenen Interessen ausgemittelt, und es zeigte sich, dass zur diesfälligen Ausgleichung zwischen dem Staatsschatze und dem Gemeindespeicherfonde, ersterer dem Letzteren 354 fl. 20 kr. W. W. zu ersetzen habe, um deren Anweisung die Landesstelle mit Bericht vom 20. März 1833, Z. 12140 (43405 v. J. 1833), die hohe Hofkammer gebeten hat. Hierauf wurde mit h. Hofkammerdekret vom 27. Juni 1833, Z. 24763, nach vorläufiger Berichtigung der Ziffer durch die Centralhofbuchhaltung auf 353 fl. 35$\frac{3}{4}$ kr. W. W. und nach Abschlag des dem Staatsschatze gebührenden Interessenhereinersatzes von 191 fl. 43$\frac{1}{4}$ kr. W. W., eigentlich auf den Betrag von 161 fl. 52$\frac{1}{4}$ kr. W. W. die obangetragene Ausgleichung genehmigt und hiernach die nötigen Durchführungen angeordnet.

Hiernach hat die Landesstelle unter 19. August 1833, Z. 43405, an das Zahlamt die nötige Weisung erlassen und zugleich verordnet: die Lieferungsguthabung aus Beträgen unter 5 fl. der Dominien und der Geistlichkeit zusammen zu 335 fl. 7$\frac{5}{8}$ kr. für den neuen Unterstützungsfond in Empfang zu stellen, dagegen den hievon entfallenden Rustikalanteil mit 18 fl. 28 kr. den betreffenden Gemeinden mittels der Kreiskassen hinauszuzahlen.

B. Auflösung des Gemeindespeicherfonds.

Die Staatsbuchhaltung hat ihre Anträge zur Auflösung des Gemeindespeicherfonds auf Beratungen der Liquidations-Kommission basirt. Letztere hat aber keine Beratungsprotokolle geführt, sondern es wurde in der wöchentlichen Sitzung das Liquidaitons- und Auflösungs-Geschäft beraten, hierauf die Beschlüsse gefasst und brevi manu der Buchhaltung zur Nachachtung bei ihren diesfälligen Arbeiten empfohlen; nur einzelne Bruchstücke von Kommissions-

arbeiten befinden sich bei der Buchhaltung, welche sie bei ihren Anträgen benützte.

Zufolge der den Fond auflösenden allerhöchsten Entschliessung vom J. 1821 zerfiel die Aufgabe der Kommission und sohin der Staatsbuchhaltung in die rechnungsmässige Beantwortung folgender Fragen:

1. Wie gross ist das Lieferungskapital jeder Gemeinde für die Jahre 1789 und 1790, und wie viel macht dieses Kapital bei allen aus?	1,211.546 fl. 26 kr.
2. Wie viel betragen die bis Ende Oktober 1829 (Auflösungstermin) hievon fälligen Interessen?	650.586 fl. $20\frac{1}{4}$ kr.
(Die Interessen seit 1. November 1829 erliegen als Deposit beim Gemeindespeicherfonde zu Gunsten der Gemeinden nach Abschlag dessen, was hievon zur Tilgung der Vorspannsmehrauslage v. J. 1818 und 1819 verwendet worden ist).	
3. Wie gross ist der Ersatz an der Vorspannsmehrauslage für die Jahre 1818 und 1819 für Galizien und Bukowina, und wie viel entfällt hievon, nach der ausgesprochenen Grundlage der Verteilung, insbesondere in Galizien, auf jede einzelne Gemeinde?	Galizien . . 445.055 fl. 14 kr. Bukowina . 25.163 „ $32\frac{1}{2}$ „ Summa 470.218 fl. $46\frac{1}{2}$ kr.
4. Welche Gemeinden Galiziens sind in dem Falle, dass ihre Vorspannsmehrauslage aus den Prägravationsstrafgeldern nach den vorausgeschickten gesetzlichen Bestimmungen vertreten werden soll, welcher Ersatz an dieser Vorspannsmehrauslage muss für jede Gemeinde insbesondere und für alle Gemeinden zusammen getilgt werden?	Strafgelder: Bukowina gewinnt . . . . 25.163 fl. $32\frac{3}{4}$ kr. für Galizien 58.541 „ $55\frac{3}{8}$ „ zusammen 83.705 fl. 28 kr. Rest aus Interessen der galiz. Gemeinden . . 386.513 fl. 18 kr. in Allem 470.218 fl. $46\frac{1}{2}$ kr.
5. Wie viel betragen die Prägravationsstrafkapitalien	Strafkapitalien in öffentlichen Fonds sammt Baarschaft

sammt ihren Interessen überhaupt? und wie viel die Ersatzkapitalien sammt ihren Interessen?

und bei Privaten sammt Interessen bis Ende 8-ber 1829 84.818 fl. $46\frac{1}{8}$ kr.

6. Wie viel erübrigt von der Summe der Strafkapitalien sammt ihren Interessen nach Abschlag des Ersatzes an der Vorspannsmehrauslage für die J. 1818 und 1819 für Bukowina und für jene galizischen Gemeinden, die diesfalls aus den Strafgeldern vertreten werden sollen?

Strafersätze in öffentlichen

Fond	63.379 fl.	08	kr.
bei Privaten	12.138 „	14	„
% bis E. O. 1829	44.507 „	09	„
baare Kassareste	2.238 „	18	„
Summa	122.262 fl.	49	kr.

Strafgelder überhaupt bis Ende

8-ber 1829 .	84.818 fl.	$46\frac{1}{8}$	kr.
hievon auf V.-Sp.-M.-Auslage . .	83.705 „	28^{1}	„
bleibe	1.113 fl.	$17\frac{7}{8}$	kr.

7. Welcher Herein- oder Hinausrest ergiebt sich bei jeder galizischen Gemeinde an Interessen von den unterthänigen Lieferkapitalien von d. J. 1789 und 1790 nach Abschlag des zu bedeckenden Ersatzes von der Vorspannsmehrauslage pro 1818 und 1819 und wie viel macht dieser Interessenhinausrest im Ganzen bei allen Gemeinden aus?

Gesammthinausrest bis Ende 8-ber 1829 . 264.073 fl. $01\frac{3}{4}$ kr.

8. Wie hoch beläuft sich die Summe der herschaftlichen Lieferkapitalien für die J. 1789 und 1790 und wie hoch die hievon bis Ende Oktober 1879 fälligen, im Gemeindespeicherfonde bereits eingeflossenen Interessen?

Kapital . . . 455.104 fl. $17\frac{3}{4}$ kr.
Interessen bis Ende Oktober 1829 betrag. 239.587 fl. 55 kr. Wiener Währung.

9. Wie viel betragen die noch in Verhandlung stehenden Bestandteile des Gemeindespeicherfonds sammt ihren Interessen?

Im öffentl. Fonde . . .	7.250 fl.	—	kr.
bei Privaten	3.543 „	04	„
Summa	10.793 fl.	04	kr.

10. Wie hoch wird die Summe jener Fonds-Obligationen ausfallen, welche das Aerar nach ihrem Steuerwerte gleich dermal wegen Tilgung der Vorspannsmehrauslage übernehmen muss? (Es sind in öffentlichen Fond angelegten Kapitalien gemeint,

§ 5 der allerhöchsten Entschliessung v. J. 1821).	
11. Welche bei Privaten anliegenden Kapitalien werden den Ständen im Grunde ihrer erwähnten Erklärung zur Einlösung mit Interessen von herrschaftlichen Lieferkapitalien überwiesen?	
12. Wie viel betragen die zur Deckung der Gemeindespeicherfondsauslagen bestimmten Bestandteile und wie verhält sich dieser Betrag zu den bisherigen Auslagen selbst?	Die hiezu bestimmten Bestandteile betragen 36.858 fl. 09$\frac{1}{8}$ kr.

13. Welche Reste bleiben nach Tilgung der Vorspannsmehrauslage und nach Hinauszahlung des Gemeindevermögens und überhaupt nach Ausscheidung aller fremden Bestandteile des ehemaligen Gemeindespeicherfonds zurück, die eigentlich zur Organisirung des unterthänigen Unterstützungsfonds bestimmt sind?

Nach dem von der Staatsbuchhaltung mit Rücksicht auf die Hauptbestandteile dieses Fonds und deren Bestimmung gefassten, hohenorts zweckmässig gefundenen Plane, sollte die Lösung der hier aufgestellten und überhaupt aller mit dem Auflösungsgeschäfte verbundenen Fragen in 4 Abteilungen oder Hauptoperationen in Antrag gebracht und somit die Auflösung dieses Fonds in 4 Operationen bewerkstelligt werden, wovon die vorerwähnten 3 ersten bereits vorgelegt worden sind, und nur die IV. Abteilung, nämlich die Liquidation der nach Ausscheidung fremden Eigentums verbleibenden Reste des Gemeindespeicherfondsvermögens, woraus das unterthänige Unterstützungsfond gebildet werden soll, sammt dem Antrage zur Organisirung desselben noch rückständig war.

Mit der Gubernial-Verordnung vom 10. Juni 1835, Z. 9049, wurde nebstbei aufgetragen, einen Ausweis über die Forderungen jeder Gemeinde an Lieferungs- und Prägravations-Kapitals-Interessen, dann an Prägravationskapitalien selbst im Baaren zusammenzustellen, um darnach die Frage über die Verwendung dieser Gemeindeguthabungen in Ueberlegung nehmen zu können. Diesem Auftrage wurde mit dem hieramtlichen Berichte, Zahlen 23238, 37086 vom J. 1839 entsprochen.

In Gemässheit mit dem hohen Hofkanzleidekrete vom 27. Dezember 1838, Z. 33576, herabgelangten allerhöchsten Entschliessung vom 20. Dezember 1838 steht die Frage in Verhandlung, ob das aus den ständischen Naturallieferungen für die Jahre 1789 und 1790 herstammende, bisher einen Teil des nun zu organisirenden Unterthan-Unterstützungsfonds bilden sollende Vermögen der neuen galizischen Landesanstalt gewidmet werden soll, oder nicht. Hiedurch hat es aufgehört, ein unbezweifelter Bestandteil des neuen Unterstützungsfonds für verunglückte Grundholden zu sein, welcher Umstand bei der mit der Gubernial-Verordnung vom 10. Jänner 1835, Z. 9049, vorgezeichneten Auflösungsoperation des Gemeindespeicherfonds berücksichtigt werden müsste, und zwar bezüglich der IV. Abteilung, welche die Liquidation der für den neuen Unterstützngsfond verunglückter Grundholden — übrigbleibende Bestandteile des ehemaligen Gemeindespeicherfonds hätte umfassen sollen.

Diese Abteilung zerfiel sonach nunmehr in 2 Abteilungen von Operationen. Es wurde nämlich der Buchhaltung mit der Gubernial-Verordnung vom 2. Dezember 1839, Z. 72436, angedeutet — in der IV. Abteilung der Auflösungsoperation des Gemeindespeicherfonds:

a) Die Liquidation des aus der ständischen Naturallieferung in den Jahren 1789 und 1790 herstammenden Vermögens zum Behufe der gleichmässigen Ausscheidung, wenn es eine andere Widmung erhält — und in der

V. und letzten Abteilung: *b)* die Liquidation der noch erübrigenden Bestandteile für den neuen Unterstützungsfond verunglückter Grundholden folgen zu lassen.

Demgemäss wurde bereits die IV. Abteilung mit dem hierämtlichen Berichte vom 7. Juni 1841, Z. 1378, der Landesstelle mit den diesfalls erforderlichen Anträgen vorgelegt.

Es blieben daher noch rückständig: die obgedachte V. Abteilung, welche erst nach Realisirung der Durchführung der IV. Abteilung im Gemeindespeicherfonds-Journale von Seite des Kameralzahlamtes verfasst werden kann — endlich der Entwurf zur Organisirung des neuen Unterstützungsfonds, für welchen ein eigenes Journal eröffnet werden soll, und wohin die diesem Fonde eigentümlichen Reste des Gemeindespeicherfonds im Baaren oder dann in Staats- v. Privat-Papieren aus dem Journale des letzten Fonds zu übertragen sein werden.

C. Realisirung oder Durchführung

der Gemeindespeicherfondsauflösungsoperate in den diesfälligen Journälen des Kameralzahlamtes.

I-te Abteilung.

Auf die hierämtlichen Anträge wurden in Folge der Gubernial-Verordnung vom 10. Jänner 1835, Z. 9049, sämmtliche Assekurationsscheine von d. J. 1789 und 1790 der Herrschaften, Geistlichkeit und Unterthanen am 7. April 1835, Art. 18—471, beim Gemeindespeicherfonds-Journale im Gesammtbetrage von 1,666.695 fl. 41⅓ kr. W. W. zum Behufe der Umschreibung derselben in Naturallieferungsobligationen beausgabt, dann hievon statt der herrschaftlichen und geistlichen Assekurationsscheine im Gesammtbetrage v. 455.027 fl. 42⅝ kr. W. W. nachstehende auf den galizischen Unterstützungsfond für unterthänige Grundbesitzer lautende Naturallieferungs-Obligationen, als:

Nr. 10.436	v. 1. 9-ber 1829	à 2%	Serie 485	über 120.494 fl.	— kr.	W. W.	
„ 10.437	„ dtto.	„ „	„ 486	„ 366.193	„ 53	„ „	„
„ 10.438	„ dtto.	„ „	„ 487	„ 28.239	„ 49	„ „	„

ausgefertigt und als Deposit bis zur Organisirung und Eröffnung des neuen Fonds beim Gemeindespeicherfonde Art. 229—231 beeinnahmt, von welchen Obligationen auch die fälligen Interessen halbjährig bis nunzu als Deposite für den neuen Unterstützungsfond beim Gemeindespeicherfonde einfliessen.

Statt der unterthänigen Assekurationsscheine im Gesammtbetrage von . . . . 1,211.667 fl. 58⅝ kr. W. W wurden gemeindeweise Naturallieferungs-Obligationen zu 2% vom 1-ten 9-ber 1829 ausgefertigt und mittels der Kreiskassen den betreffenden Parteien zum Behufe der künftigen eigenen Behebung der Interessen im gewöhnlichen Wege gegen Empfangsbestätigungen zugestellt — welche letztere hieher von den Kreiskassen übermacht und sonach in hierämtliche Aufbewahrung genommen worden ist

Einige herrschaftliche und unterthänige Assekurationsscheine sind in Verlust geraten, demnach konnte ihre Umschreibung in Naturallieferungsobligationen nicht stattfinden, was erst in der Folge zu geschehen hat, sobald die in der Verhandlung schwebende Amortisirung derselben zu Stande gebracht sein wird.

II-te Abteilung.

In Gemässigkeit der hohen Verordnung vom 25. Februar 1838, Z. 6061, wurden die seit der Errichtung des Gemeindespeicherfonds

daselbst eingeflossenen Interessen von den Assekurationsscheinen für die Jahre 1789—1790 für die Zeit vom Ausstellungstage derselben daselbst beausgabt und gegenseits beeinnahmt, und zwar:

a) als Deposit für die galizischen Gemeinden: laut Journals-
Art. 1 bis 18 v. J. 1839 . . . . 105.629 fl. 12⅝ kr.
„ 159 „ 321 „ „ „ . . . . 89 „ 05 „

b) als Deposit für den nun zu organisirenden Unterstützungsfond verunglückter Grundholden laut Journals-
Art. 19 bis 26 v. J. 1839 . . . . 95.835 fl. 10 kr.

c) als Deposit bis zur weiteren Entscheidung laut Gemeindespeicherfonds-Journals-
Art. 28 bis 158 v. J. 1839 . . . . 76 fl. 34 kr.

Ad *a)* Von den Interessen der unterthänigen Assekurationsscheine und zwar für die Zeit vom Ausstellungstage derselben bis Ende d. J. 1827 ist die Vorspannsmehrauslage für die Jahre 1818 und 1819 in Abschlag gebracht und eigentlich der sich ergebende Hinausrest als Guthabung der Gemeinden beeinnahmt worden, demnach die letzteren mit den weiteren Interessen für die Jahre 1828 und 1829 erst die obbezeichnete Gesammtinteressen-Guthabung der Gemeinden bilden. Diese sowohl, als auch die weiteren an den Bestandteilen des Gemeindespeicherfonds den Gemeinden gebührenden Guthabungen wurden, wie bereits schon gesagt (BZ. 23230 vom Jahre 1839), für jeden Kreis besonders nachgewiesen. Die Frage, was die Gemeinden mit dem Gelde anfangen sollen, ist noch nicht in Ueberlegung genommen worden. Mit der allerhöchsten Entschliessung vom 2. April 1832, GZ. 22621, wurde übrigens der Landesstelle befohlen in Erwägung zu ziehen: wieferne der Anteil jeder Gemeinde an dem Naturallieferungsvergütungsfonde unbeschadet der früheren allerhöchsten Entschliessung vom 23. und 24. Juli 1821 auch zur Errichtung der Gemeindeschüttböden zu verwenden wäre.

Ad *b)* Diese von den herrschaftlichen und geistlichen Assekurationsscheinen eingeflossenen Interessen sollten bis zur Organisirung des neuen Unterstützungsfonds beim Gemeindespeicherfonde als Deposit erliegen — indessen sind hier bereits 80.000 fl. infolge hohen Anordnungen beim allg. Staatsschuldentilgungsfonde angelegt, demnach beausgabt, und statt derselben die Empfangsbestättigungen der Staatsschuldentilgungsfonds-Hauptkassa beeinnahmt worden.

Ad 3. Der späteren Anordnung zufolge sind sie in die IV. Abteilung aufgenommen, demnach für die galizische Kreditanstalt ausgeschieden worden.

III. Abteilung.

Die Staatsobligationen (ursprünglich alle Hofkammerobligationen), welche in dieser Abteilung behandelt wurden, sind aus Prägravations-Ersatz- und Straf-Stammkapitalien nebst Interessen entstanden.

Die aus Prägravations-Ersätzen und deren Interessen entstandenen Obligationen sind das Eigentum der Gemeinden; die aus Strafkapitalien — das des nun zu organisirenden Unterthansunterstützungsfonds.

Einige dieser Obligationen sind aber aus beiden ebengedachten Teilkapitalien entstanden. Im Grunde der Gubernial-Verordnung vom 19. Februar 1819, Z. 11669, sind daher die Obligationen der Gemeinden beim Gemeindespeicherfonde am 29. April 1839 (?) zur Ausfolgung an die letzteren mittels der Kreiskassen beausgabt worden. Da die aus Prägravationsstrafkapitalien entstandenen Obligationen ursprünglich auf die Gemeinden lauteten, so sind sie auf den gedachten Fond umgeschrieben und als Deposit für denselben beim Gemeindespeicherfond beeinnahmt worden. Jene Obligationen hingegen, deren Kapitalien gemengt waren, sind zertrennt und deren Ersatzkapital auf die Gemeinden — dann das Strafkapital auf den Unterstützungsfond umgeschrieben, endlich sowie die früheren behandelt worden. Da in Folge des hohen Hofkammerdekrets vom 28. September 1792, GZ. 30942, keine Hofkammer-Obligationen unter 50 fl., und gemäss des hohen Hofkammerdekrets vom 12. Mai 1824, Z. 15231 (GZ. 34001), keine Obligation mit Kreuzerbeträgen ausgefertigt werden darf, — so wurden die zur Umlegung in den öffentlichen Fond nicht geeigneten Prägravationsersatzkapitalien oder deren Guldenteile aus der Baarschaft des neuen Unterstützungsfonds abgelöst und als baares Deposit für die betreffenden Gemeinden und zwar als Ablösungsbeträge beeinnahmt.

Die bei Privaten angelegten Kapitalien enthielten grösstenteils sowie die Hofkammerobligationen vermengte Beträge. Sind sie aus blossen Prägravationsersätzen entstanden, so wurden deren Schuldurkunden den Gemeinden zum Behufe der eigenen Interessenbehebung ausgefolgt. Jene Kapitalien aber, welche fremdartige Beträge enthielten, sind ganz dem Unterstützungsfonde anheimgefallen, nach-

dem von denselben die Prägravationsersatzteilkapitalien baar abgelöst und als Deposit für die Gemeinden beim Gemeindespeicherfonde beeinnahmt worden sind.

Die Interessen von den besprochenen Gemeindekapitalien sind bis Ende Oktober 1829 ausgemittelt, und als Deposit beim gedachten Fonde für die Gemeinden am 30. Juli 1839 beeinnahmt worden.

Da übrigens von den umgeschriebenen Obligationen der Gemeinden die Interessen auch weiterhin beim Gemeindespeicherfonde eingeflossen sind, so wurde eine nachträgliche Berechnung derselben mit dem Berichte vom 26. Juni 1840, Z. 325, vorgelegt, welche hierauf sowie die ersteren behandelt worden sind.

Viele von den an die Gemeinden ausgehändigten Obligationen gehören cumulativ mehreren Gemeinden, daher kommen noch immer Fälle vor, dass deren Kapital auf die einzelnen Gemeinden verteilt und auf die letzteren mit ihren Teilkapitalien unter Beobachtung der bereits bezogenen hohen Hofkammerdekrete GZahlen 30942 v. J. 1792 und 34001 v. J. 1824 umgeschrieben werden müssen.

Um diese Verteilung bewirken zu können, müssen die Gubernial-Dekrete, d. i. die Kreisamts- und Gubernial-Erkenntnisse der an diktirten Prägravationsersätze zur Hand genommen werden, wo man gewöhnlich — wenn nicht die Repartition selbst, wenigstens den Masstab derselben findet.

IV. Abteilung.

Die mit der Gubernial-Verordnung vom 18. Juli 1841, Z. 44765, dem Kameral-Zahlamte aufgetragene Durchführung dieser Operation ist bis zu dem Augenblicke noch nicht zu Stande gebracht worden. Diese Durchführung wird lediglich im Wesentlichen darin bestehen, dass das laut hierämtlicher Liquidation für die neue gal. Kreditanstalt entfallende, aus den herrschaftlichen und geistlichen Lieferkapitalien stammende Passivvermögen von 36.614 fl. 7$\frac{1}{2}$ kr. C. M. und 560.033 fl. 43$\frac{3}{4}$ kr. in Staatspapieren beim Gemeindespeicherfonde einerseits beausgabt, andererseits aber als Deposit für die letztere beeinnahmt werden wird. Das Aktiv-Vermögen dieser Anstalt besteht in den Interessen von den beim allg. Staatsschuldentilgungsfonde angelegten Kapitalien, von welchen jene seit ihrer Anlegung noch rückständig sind, und erst nach Aufkündigung der Kapitalien selbst — somit bis zum Rückzahlungstage der letzteren — auf einmal werden berichtigt werden.

Die übrigen Forderungen im Baaren und Papieren haften hinter den Parteien aus und werden mittels der Kreiskassen für die Kreditanstalt eingebracht werden.

Censur der Gemeindespeicherfonds-Journäle.

Die überhaupt für die Censur der Journäle der politischen Fonde bestehenden allg. Vorschriften sind auch bei der Censur dieser Journäle zu beobachten. Dieselben werden vom Kameralzahlamt monatlich dokumentirt zur Censur hieher überreicht. Hiebei muss eine besondere Aufmerksamkeit auf die von den nicht in Termino eingezahlten Raten der Unterthansunterstützungs-Vorschüsse gebührenden 4% Verzugszinsen gerichtet werden, demnach muss dabei der mit Gubernial-Verordnung festgesetzte Termin zur Rückzahlung der Vorschüsse und deren Raten gegenwärtig gehalten werden, nachdem überdies auch über die Richtigkeit der Berechtigung der Vorschüsse und der von denselben etwa gebührenden Verzugszinsen Aeusserungen von Fall zu Fall bei Bewilligung der Extabulirung dieser gewöhnlich landtäflich versicherten Vorschüsse von der Landesstelle abverlangt werden. Diese Journäle werden hieramts blos nach den verschiedenen Rubriken ihrer Einnahmen und Ausgaben kontirt und darnach die erforderlichen Rechnungsabschlüsse verfertigt. Die Erledigungen über dieselben sind bereits den Rechnungslegern bis einschlüssig des Jahres 1840 hinausgegeben worden.

XIX.

Verzeichniss

der in Departements-Aufbewahrung befindlichen, den Gemeindespeicherfond betreffenden verschiedenen Elaborate, Vormerkbücher und Journäle nebst Beilagen der letzteren.

---

1. Hauptausweise über die den Unterthanen für ihre in den Jahren 1789—1790 geleisteten Lieferungen gebührenden Vergütungen an Kapital und Interessen nach Abzug der Assekurationsscheine pro 1789, die sie veräussert haben — dann der ärarischen Forderungen für die denselben in Notjahren an Naturalien und baarem

Gelde geleisteten Vorschüsse und was nach Abzug dessen den Unterthanen von den Naturallieferungsvergütungen vom Jahre 1789 zur Abstossung ihrer Privatschulden an den Speicherfond von der Lieferung pro Jahr 1790 übrig bleibt — und welche Gemeinden noch im Rückstande haften, nebst Ausweisen der zu den Gemeindespeichern von den Obrigkeiten, der Geistlichkeit und den Unterthanen gewidmeten Beiträge . . . . 8 Bände. Alle diese Ausweise — von 18 Kreisen sind in 8 grossartigen steif gebundenen Bänden vorhanden.

2. Haberlieferungsausweise ex an. 1789 für alle Kreise, 2 Bände.

3. Naturallieferungsausweise „ „ 1790 „ „ „ 2 Bände. Auf Grundlage dieser Ausweise vom Jahre 1789 und 1790 sind die Assekurationsscheine und hernach statt derselben die Naturallieferungsobligationen für die Gemeinden ausgefertigt.

4. Vormerkbuch über die in drei Obligationen zusammengeschriebenen Lieferungsassekurationsscheine v. J. 1789 u. 1790, 1 Bd.

5. Dtto über die statt der unterthänigen Assekurationsscheine v. J. 1789 und 1790 umgeschriebenen und neu ausgefertigten 4% Naturallieferungsobligationen, ... 1 Band

6. Vormerkbuch über die unterthänigen Prägravationsersätze . . . . 1 Band.

7. Vormerkbuch über die unterthänigen Prägravationsstrafposten . . . . 1 Band.

8. Protokoll über die unterthänigen Prägravationsersatzposten seit Ursprung hier . . . . 1 Band.

9. 18 Stück Ausweise über die vom Aerarium zu vergütenden Assekurationsscheine, über die von den Dominien, der Geistlichkeit und den Unterthanen in den Jahren 1789 und 1790 geleistete Haberlieferung sammt den bis Ende April 1820 zu 4% gebührenden und mit Rücksicht der auf die Berechnung derselben Bezug nehmenden höchsten Finanzvorschrift fälligen Interessen.

10. Dtto über die vom Gemeindespeicherfonde zu verabfolgenden Assekurationsscheine, über die von den Dominien, Geistlichkeit und Unterthanen in den Jahren 1789 und 1790 geleistete Haberlieferung sammt den bis Ende 8-ber 1822 berechneten Interessen.

11. 18 Stück Repartitionen der Vorspannsmehrauslage für die Jahre 1818 und 1819 auf die Rustikalgrundsteuer vom J. 1775

und derselben Tilgung mit den bis Ende 8-ber 1827 fälligen Interessen von den unterthänigen Assekurationsscheinen über die in den Jahren 1789 und 1790 gelieferten Naturallieferungen, dann die nach Abschlag der Interessen zur Hinausvergütung der betreffenden Gemeinden und zur Bedeckung der mit Prägravationsstrafgeldern aus dem Gemeindespeicherfondsvermögen ausgefallenen Interessen.

12. 18 Ausweise über die vom Aerarium zu vergütenden Assekurationsscheine für die von den Dominien und der Geistlichkeit in den Jahren 1789 und 1790 geleisteten Naturallieferungen sammt den bis Ende 8-ber 1822 gebührenden 4% Interessen mit Rücksicht auf die Berechnung derselben Bezug nehmenden Finanzvorschriften.

13. Die für jeden Kreis in einem mit der Aufschrift versehenen Umschlagsbogen befindlichen Ausweise:

1) über die Prägravationsstrafkapitalien sammt Interessen, welche beim Kameralzahlamt in Verwahrung sind;

2) über die Prägravationsersatzkapitalien sammt Interessen, welche beim Kameralzahlamt in Verwahrung sind;

3) über solche Prägravationsersatzkapitalien, welche noch in der Verhandlung stehen und beim Kameralzahlamt schon in der Verwahrung sind;

4) über solche Prägravationsersatz- und Strafkapitalien, welche noch in der Verhandlung sind und beim Zahlamte nicht in Verwahrung stehen;

5) über solche Interessen von Kapitalien des Gemeindespeicherfonds, welche zwar in den letzteren eingeflossen, nunmehr aber aus demselben wieder zurückgezahlt werden sollen;

6) über jene zu Gunsten des Gemeindespeicherfonds beim Kameralzahlamte in Verwahrung stehenden Beträge, von welchen nicht bestimmt werden kann, ob sie zu Prägravationsstrafen oder Ersätzen gehören;

7) über fremdartige Beträge, welche beim Gemeindespeicherfonde verrechnet wurden und zur Tilgung der Vorspannsmehrauslage bestimmt sind;

8) über solche Bestandteile des Gemeindespeicherfonds, welche von keiner Bedrückung, sondern von einem Vermächtnisse herstammen.

14. Gemeindespeicherfonds-Liquidationsoperate, bestehend aus mehreren Haupt- neben den summarischen Ausweisen: B. N. VII, VIII, IX, X, XI, XII, XIII, XIV, XV, XVI.

15. Ausweise für alle Kreise über die in öffentlichen Fonden bei Privaten angelegten Prägravationsersatz- und Strafkapitalien und die von denselben bis Ende 8-ber 1822 gebührenden Interessen (ein Fascikul, Nr. 15).

16. Verschiedenartige Ausweise, Verzeichnisse und Verarbeitungen bez. auf den Gemeindespeicherfond und dessen Liquidation (Fasc. Nr. 19).

17. Ausweise nach verschiedenen Rubriken über die Einnahmen und Ausgaben, welche dahin und dem Gemeindespeicherfonds-Journ· monatlich eingetragen wurden (Fasc. Nr. 17).

18. Vormerkbücher (2 Bände) über die an die Kreiskassen, das Kameralzahlamt und die Kreisämter in Gemeindespeicherfondsangelegenheiten erlassenen Gubernial-Verordnungen.

19. Journäle dieses Fonds für die Jahre 1820—1840 im festen Einbande (nebst den für das Jahr 1841) nebst allen Einnahms- und Ausgabsdokumenten.

Lemberg am 4. August 1858.

Gelesen und mit den Vorschriften und Verhandlungs-Akten übereinstimmend gefunden.

Drescher, m. p.

XX.

Поданє пароха о. Фаленцкого до цїсаря в справі утиску підданих 1785 р.

Ad Nrum. 22 ex Julio 1785.

Augustissime Imperator.

Quod maximas gratias referre audeam Augustissimae Majestati Domino Nostro Clementissimo pro eo regendi modo et pro illa humanitate, quâ respicis et tractandam jubes miseram plebem horum regnorum hucusque quasi sub gottico jugo gementem; non adulando neque suum lucrum aliquod spectando, utpote de stirpe nobili natus, id me facere determinavi; verum ut ex hoc conjiciat Augustissima Majestas, etiam in regnis Galliciae et Lodomeriae reperiri ejusmodi

homines, qui intentam ab Augustissima Majestate suorum subditorum felicitatem et boni communis incrementum bene intelligunt in eoque partem aliquam voluptatis jam jam praegustant.

Quod attinet dimensurationem agrorum pro statuendo futuro urbario brevi inchoandam, permittat Augustissima Majestas pauca sed verissima pro parte Russicae plebis dicere. Imprimis pro certissimo habendum est, multas in regno Galliciae et Lodomeriae reperiri tales villas, pagos, in quibus majorem partem agrorum aut saltim aequalem possidet dominus haeres, et alteram partem pagi communitas ita, ut in aliquibus locis plus quam milleni in uno pago ex tali portione terrae vitam suam sustentare debent, ex quali unus Dominus vivit et luxuriat.

Secundo certum est, uti nobis parochis ex libris Matrices constat, in dies crescere numerum hominum, non computando collonistas ex aliunde convenientibus. Sed ecce dum crescit numerus subditorum, crescit avaritia dominorum, qui minime contenti, quod sat amplos ab antiquo coluerint agros, his annis multos agros, per cmethones possessos, sibi appropriarunt et in praediales agros converterunt, nullo habito respectu, quod per id communitatibus, populationi et monarchiae multa damna importentur, dum modo avaritiae illorum et libidini satisfiat. Ego optime novi, quam multae in his oris reperiantur familiae absque ulla portione terrae, plerumque nullum opificium callentes, variis incommodis expositae, quasi in diversorio, in angulo domus sibi ab alio ad tempus permisso degentes[1]), quae, Deus bone! quam graviter quotidie laborare debent, ut vitam suam cum prolibus suis ducere possint. Nullum autem juvamen habendo, neque ex beneficio glebae ad alendum hominem a Deo creatae[2]), neque ab industriae et arte, sed unice manibus propriis vitam sustentando, ad opera servilia sese conducendo, nullum certum modum, ex quo vivere possint, habendo, quam multis eo ipso exponantur periculis debilitatis, abortus, ea nemo est, qui non videat. Et dum unus homo, parum ad bonum publicum conferens, luxuriando vitam ducit, centeni misere vivunt vel ejus bono pereunt.

Talis est conditio inquilinorum multorum in Gallicia et Lodomeria degentium. Hinc ratio aequitatis et boni communis postulare videtur, ut Augustissima Majestas jubeat exquirere ab advocatis vel parochis, quot mere cmethonales agri per dominia cmethonibus sint

---

[1]) В рукоп. degens. [2]) В рукоп. creata.

recepti. Jubeat examinare latitudinem dominicalium agrorum, in uno pago plerumque in aliquot praedia divisorum; disponat majorem partem dominicalium agrorum exdividere in subditos, relicta portione terrae pro necessitatibus victus quotidiani domini cum sua familia, quae portio terrae in majoribus pagis, ubi unus nobilis est possessor, ibique residet, non debet excedere duos laneos. Hunc agrum dominicalem, et non alium ex sylvis eradicandis successu temporis eruendum, communitas pagi, si est numerosa, teneatur colere, inseminare, metere, ad horreum frumenta conducere, in reliquo vero proportionate ad latidunem agri a subdito possessi haeredi parata pecunia solvere. Si autem dominia tam multos agros colendos habebunt, uti habent modo, si toto anno subditi dies laboratiles peragere obstricti forent, nullomodo poterunt defendi ab oppressione nobilium et dominorum, qui ab antiquo iniquissima illa opinione imbuti, dicere etiam saepius consvevere, quod ad Deum pertineat subditi anima, ad dominum particularem corpus et omnia; idcirco variis iisque inenarrabilibus modis injuria eos afficiunt. Summo mane, etiam mensibus Maii, Junii, Julii, Augusti ad laborem dominicalem eos expellunt in eoque usque ad enervationem virium tam hominum quam jumentorum ad occasum solis, aliquando ad seram noctem laborare cogunt; in montanis regionibus vecturas longe transportandas, pro quatuor equis, sed plerumque, uti hic parvulis et miserrimis, pondere 15 cetnarorum et plus aliquando aggravant, arbitraria pecunia tam pedestres, quam jugales dies conducunt etc. etc. etc.

Verum quidem est, multas reperiri leges, leges sanctissimas, prudentissimas, ipsam aequitatem spirantes, quae bonum illorum miserculorum hominum cavent ac defendunt, sed hae multis in locis non observantur. Omnino itaque designandi sunt custodes legum. Omnino per dominos commissarios circulares visitandi sunt pagi, convocanda communitas, sed non in praesentia domini, inquirendum est ex subditis singillatim ad se accersitis, num non habeant aliquam injuriam a dominio? Examinandi sunt etiam parochi. Omnino idque serio animadvertendum est in circulares officialistas, num aliquem favorem magnatibus, nobilibus, dominiis non praestent, quod justo semper timeri debet, praesertim in memoriam revocetur illud poëtae effatum: Munera, crede mihi, placant hominesque Deosque — qualia munera a pauperrima galliciensi plebe sperari nequeunt.

Haec ego et me ipsum ad pedes Majestatis sterno atque humillime rogo, ut nomen meum incolis galliciensibus non reveletur. Signatum in Szerzyny, in regno Galliciae, in circulo Duklensi, die 19 Maii 1785.

Ignatius Falęcki in Szerzyny m. p.

(Узято з рукоп. Оссол. ч. 525, т. II.).

XXI.

Реферат Станового Видїлу в справі преґравацій 1785 р.

Ad Nrum 26 de praetto 19 Februarii 1785-ti.

Regium Gubernium vigore supremi Decreti Aulici ddto 24 Januari a. c. communicat Collegio Statuum, dum consignationem praegravationum a dominiis rusticorum in prothocollo guberniali per unum annum adnotatarum, quam projectationem patentalium publicandarum obviantium praegravationi rusticorum, eum in finem, ut Collegium Statuum det semper suam fundatam opinionem.

Votum. Materiam tam magni momenti examinaturus, agitur enim de justitia et aequitate, inter duplicis generis individua, quae totam societatem politicam componunt, ut opinionem meam ordinate substernam, ad singula puncta 1-o Connotationis Praegravationum subditorum, 2-o projectationis patentalium publicandorum respondere in propositum duxi. Utinam explicatio haec, in notitia locali fundata, saltim injuriosam toti genti opinionem, acsi domini rusticorum suorum tyranni essent, in contrariam convertere possit!

Connotatio praegravationum subditorum.

1. Erutum est, quod in aliquibus dominiis bijugalis rusticus tantum pro 9 corethis inseminationis agri et pro 2 corethis inseminationis faenificii habeat, et ex hac possessione duos dies bijugales septimanatim praestare debet, et pecudes alere, et rusticus, qui medietatem huius campi possidet, medietatem etiam laborum praestat, et ex hoc campo cum tota sua familia victitari debet.

Praegravatio a dominiis rusticorum intelligi debet, quando dominium exigit aliquid a subditis suis, quod contra antiqua inventaria et usum, aut contra patentales publicatas per supremum regimen esse invenitur. Nihil innutum est in Connotatione Praegravationum,

an dominia actualia obligationes laborandi duos dies bijugales septimanatim non habita ratione possessi campi, sua propria authoritate imposuerunt? In quo casu reprehensionem, quinimo poenam merentur. Si autem hanc obligationem jam ab antiquissimis temporibus inventariis confirmatam, possesso per rusticos campo annexam invenerunt, nihil post revindicationem innovaverunt, tunc de praegravatione rusticorum argui non possunt. Ex ratione, quia bonae fidei possessores, regulando se secundum inventaria antiqua, quae hucusque cujusdam pacti taciti inter dominia et rusticos vim habent, nihil novi exegerunt a rusticis suis, neque contra patentalia peccasse potuerunt, ex eo, quia diminutus tantum ad tres dies labor rusticorum per supremam legem est, proportio autem inter praestandas dominiis obligationes necdum stabilitata. Non exigunt dominia plures dies, quam duos; exigunt hos duos dies in fundamento antiquorum inventariorum et usu, qua ratione ergo possent inculpari de praegravatione rusticorum?

Campus pro 9 aut 3 (uti in secundo puncto Consignationis exponitur) corethis inseminationis videtur exiguus esse, sumpta proportione annexarum ad hunc campum obligationum, praecipue si proportio sumitur a rusticis in aliis ditionibus haereditariis Suae Majestatis sitis, ubi proprietas respectiva tam dominiorum, quam rusticorum, constituto urbario, jam est scrupulosissime segregata. In Galicia autem, ubi mutuum lucrum tam dominiorum quam rusticorum, principale fundamentum omnium primitivarum institutionum erat et per consequens, ubi rusticus, nisi convictus experientia de suo futuro emolumento, obligationem praescriptam a dominio in se asumpserat, et ubi ex hac ratione omnia emolumenta (abstractis campis aratilibus), uti ex sylvis, piscinis, fluviis, pascuis et pratis, inter dominia et rusticos communia erant, exiguitas campi aratilis non deberet videri inproportionata obligationibus, si rusticus gaudet aliis extra campum emolumentis, ut id hucusque practicatur in aliquibus dominiis, e. g.[1]) permissione ultra commoditatem suam ex sylvis dominicalibus evehendorum et venandorum lignorum ad proximas civitates pro lucro rusticorum, construendorum curruum, rotarum et aliorum utensilium necessariorum, fabricandarum scandularum et secamentorum pro doliis trabearum etc., libera piscatione in piscinis et fluviis, quae semper uti proprietas dominiorum reputabatur, edu-

---

[1]) Знач. exempli gratia.

catione pecudum et pecorum, cui ansam dominicales pascuae et prata dedere etc. Sumendo haec omnia emolumenta, nonne plus quam aequivalentia sunt defectis camporum aratilium? Cum de his omnibus emolumentis in Connotatione Praegravationum subditorum nihil innuitur, notitia tamen localis supponere suadet, in his dominiis, ubi rustici exiguos campos habent, aliquibus ex praecensitis emolumentis gaudere, quapropter meae superiori opinioni non adhaerere non possum.

Addendum adhuc censeo, quod quamvis haec dominia, de quibus tam in primo quam secundo puncto Connotationis Praegravationum agitur, mihi ignota sint, adhuc minus horum dominiorum localis situatio, non sine fundamento tamen asserere possum, quod non est possibile in his dominiis, ubi rustici sic hos campos habent, ut aliqui, hoc est sexta aut octava pars totius communitatis non inveniantur, qui ditiores aliis sunt, quamvis nec plus campi possideant, nec minus obligationum dominiis praestant, quam alii. Hac assertione, cujus veritatem Regium Gubernium indagare poterit, probatur generaliter rusticos in Galicia pauperes esse non ob praegravationem laboribus aut opressionem a dominiis, sed ob pigritiem ipsorummet rusticorum et crapulosam potationem.

2. In aliis dominiis inventi sunt subditi, quorum unus non plus quam tres corethos agri et sex aut octo vecturas foeni possident, et tamen tempore aestivali ad tres dies jugales, et hyemali ad duos dies laboris adstricti sunt. Minores autem rustici, qui tertiam partem tantum horum camporum possident, aestate ad tres et hyeme ad duos dies laborum pedestrium obligantur.

Opinio ad primum punctum potest inservire et ad secundum. Explicandum tamen muneris mei censeo, quomodo labores jugales debiti a subdito per dominia exigantur. Quamvis rustici fundos, quibus jugales labores annexi sunt, possident, tamen non quavis septimana, imo non quovis die praestatio[nes] dierum jugalium per dominia ab iisdem requiruntur, sed saepius et audeo dicere maxima ex parte rustici obligati jugales labores septimanatim praestare, illos laboribus pedestribus absolvunt, sine duplicatione diei pedestris pro uno die jugali. Oeconomia horum regnorum et lucrum proprium dominiorum id exigunt, ut non solum rustici, verum etiam equi et boves eorum ita caute et proportionaliter aplicentur, ut rustici et sibimet ipsis, et dominio laborare commodum tempus habeant, et in equis aut

bobus suis, onerando eos nimio labore detrimentum non patiantur.

In patentalibus Bohemicis urbarialibus in primo systemate permissum fuit, ut dominia pro uno die jugali possent duos dies pedestres a suis exigere rusticis; in ultimo systemate Bohemico urbariali non amplius septimanatim permissum fuit dominiis, quam unum diem jugalem ex tribus septimanatim praestandis convertere in duos dies pedestres. Haec explicatio et differentia inter praestationes Bohemicas et Galicianas inservire potent ad explicanda supramentionata et sequentia puncta. Adnotandum adhuc hoc loco censeo, quod in aliquibus districtibus, praecipue circulo Liscensi sive Sanocensi rusticis meridie ad laborandum exeuntibus detruncatur semper tota dies laboratilis. Nec hoc praetermittendum est, quod in plurimis, audeo dicere, fere omnibus pagis quando rusticus possidens campum, cui obligatio laborandi duobus pecoribus est annexa, aliqua infortunia aut etiam negligentia vel potatione pecora sua perdit, tunc dominia contenta sunt de pedestribus laboribus ob spem emendationis rustici, etiam aliquot annos pro jugalibus pedestres labores percipiunt.

3. Aliqua dominia pascua, in quibus rustici pecora sua pascere solent, propria authoritate arant et in agrum convertunt.

Quamvis non innuatur in hac quaestione, an haec pascua sint proprietas dominiorum, an vero rusticorum, ex rationibus tamen, quas fusius exposui in opinione mea de condonatione camporum in haereditatem rusticis ddto 16 Febr. a. c. sub Nro 22 censere aliter non possum, nisi quod haec pascua proprietas sint dominiorum indubitata. Si itaque haec pascua proprietas dominiorum sint, qua ratione rustici conqueruntur, quod dominia iisdem uti proprietate sua utantur et convertant in agrum secundum circumstantias aut lucrum proprium? Usus horum pascuorum per rusticos etiam ab antiquissimo tempore non est argumentum pro decidenda proprietate propter rusticos, secundum axioma juridicum: Malae fidei possessor nunquam praescribit. Haec mea opinio de pascuis non contradicit illi, quam sub Nro 1-o exposui, numerando inter emolumenta rusticorum exiguos campos habentium etiam pascua pro educandis pecudibus et pecoribus. Illi enim habent pascua aut ad ripas fluviorum et fluminum, aut in montibus, qui arari non possunt, isti autem habent pascua in planiciebus aratilibus, aliquando a dominiis concessa, aliquando negligentia dominiorum per rusticos usurpata,

praecipue in pagis non a longo tempore pedetentim fundatis, ubi copia rusticorum necdum fuit proportionata amplitudini latifundorum. Quando successu temporis dominia aut incultos hos agros collere, aut adaugendo communitatem hos campos, quibus primi coloni pro pascuis utebantur, pro colonis novis in agrum convertere volebant, tunc statim primi rustici fiducia numerositatis seducti et aliunde proclives ad rebellionem, jam sibi injuriam inferri putabant, ex eo, quod asueti ex circumstantia paucitatis rusticorum ad utendum campis circuitis pro pascuis, pro proprietate sua hos campos sine ullo fundamento reputabant. Hoc est verissimum et naturale fundamentum praetensionum omnium communitatum rusticalium ad pascua, quae pro proprietate dominiorum reputari debent. Pro majori argumento adnotari censeo, quod in plurimis pagis, vel maxime sumendo totum regnum a Leopoli versus orientem, rustici praetendunt praeter campos consuetos, prata et pascua in aliquibus locis concessa a dominiis, adhuc certum circuitum circa et prope pagum, quem appellant Wygon, id est locum ad congreganda pecora, antequam ad pascua conducantur. Hic locus aliquando continet extensionem aratilis campi usque ad 200 corethos. Praetensio haec rusticorum, quamvis infundata, dicam plus, nociva et rei agrariae et toti societati, uti id inferius probabo, invaluit. Et inveniuntur hi circuitus ita extensi, ut in aliquibus pagis 200 aut 300 corethi inseminari possint. In hos circuitus pigri rustici ordinarie ad pascendum vitulos, pullos equinos et sues, semper sine pastoribus expellunt. Quid inde fit? damna innumerabilia in segete tam viridi quam matura et in acervos accumulata, quae sine pastoribus pecora causant. Ex his omnibus adverti facile potest, quantae circumstantiae sunt examinandae, antequam decidi poterit, si dominia arando pascua, quibus rustici utuntur, pragravant rusticos, an non?

4. Saepius tam rustici, quam hortulani in laboratilibus diebus ordinariis praegravantur.

Ad hanc propositionem uti nimis generalem nihil respondendum censerem, si ex altera parte dominia conquerentia et petentia a Collegio nostro substernendas remonstrationes Altissimo Loco de inoboedientia et negligentia rusticorum non darent locum ad opinandum, quod haec praegravatio etiam stricto et circumstantiali examine indigeat, ut inter praegravationes numerari possit.

5. Erutum est, quod hinc et inde duo rustici bijugales in simul jungunt boves et equos suos

et sic arare debent, quibus tamen insimul nonni unus dies laboris defalcatur.

Si de his duobus conjunctis bijugalibus rusticis quilibet dat unum equum aut bovem et possidet tamen campum, ex quo in fundamento antiquorum inventariorum duobus bobus aut equis laborare adstringitur, tunc si pro uno pecore dimidium diei tantum detruncatur, nihil injustum videri poterit. Sed si iidem rustici duos boves aut equos secundum obligationem annexam campo cum suo collega conjungunt et arant, et tantum pro ambobus unus dies laboratilis detruncatur, tunc fit eo major injustitia et injuria laborantibus rusticis, quod in plurimis pagis, praecipue versus orientem a Leopoli, quilibet dies aratro absolutus, sit ille duobus aut tribus jugis, hoc est quatuor aut sex pecoribus absolutus, pro duobus diebus laboratilibus, et aliquando pro tribus (quando tres rustici conjungunt pecora sua) defalcatur. Notandum adhuc est, quod in aliquibus locis, quamvis rustici possident campum aequivalentem secundum introductum antiquitus usum proportionis inter campos possessos et obligationes ad hosce adnexas, obligationi, ut duobus pecoribus dies laboratiles praestent, tamen ex ratione consuetudinis introductorum cum bifurcis temonibus curruum uno pecore tamen laborant, et hic currus-pecoris labor pro toto uno die rustico defalcatur. Quando autem ibidem pro se ipso rusticus laborat, tunc alterum pecus adjungit; regula autem generalis in antiquo tempore erat, ut rusticus non obligetur ad majores et fortiores, nec minores labores domino per diem (excepto tamen tempore exeundi ad laborem, quia pigrities innata rusticis eorum regnorum retinet illos domi usque ad 10 horam matutinam), quam eos, quos sibimet in cultura agri praestat; haec regula in tempore, in quo mutuum lucrum dominiorum et rusticorum suprema lex fuit, in hoc passu tamen pro beneficio rusticorum evenit, ex eo, quia dominia persuasa in multitudine et divitiis rusticorum suorum invenire posse proprium lucrum, maluerunt sacrificare aliquas formalitates vero et stabili lucro futuro suo, quod ex auctione popularitatis sperabant. Ex his omnibus praemissis concludi etiam poterit, quod multae circumstantiae examinandae sunt, antequam praegravatio a dominiis rusticorum hoc in passu decidatur.

6. Invenitur in aliquibus dominiis, praesertim in regnis Starosciis, quod a rusticis praeter illum parvum censum ex fundo debitum (Grundzins) praetenditur alius reluitionis laboris census, nempe ut rusticus ex suis praestandis septima-

natim quinque diebus duobus in natura laboret, tres autem dies praestandos parata pecunia reluat, ex motivo, quod haec pecuniaria reluitio in antiquis inventariis et ex iisdem porrecta fassione fundetur.

Expositio ipsa hujus praegravationis, quod in fundamento antiquorum inventariorum et porrectae fassionis dominicalis fundetur usus, ut rustici duos dies laboratiles in natura praestent, alteros vero tres debitos parata pecunia reluant, — expositio, inquam, ipsa contradicere videretur culpae praegravationis, ex eo, quod in aliquo fundamento et quidem firmo, quia in antiquis inventariis controllatis per porrectas fassiones dominicales usus hic sit fundatus, si lex suprema abrogans omnes dies laboratiles excedentes tres per septimanam, verosimilitudinem praegravationis huicce casui non daret. Dixi verosimilitudinem, quia nullibi antiqua inventaria non observabantur sic scrupulose quam in Starosciis, ex eo, quia rustici in Starosciis, qui se laesos crediderant, habebant etiam in antiquo regimine forum, judicia Referendarii regni, in quo de oppressione a dominiis conqueri potuerant et semper justitiam obtinuerant. Si ergo usus supramentionatus ab aliquo possessore innovatus et non in fundamento primevae institutionis aut lustrationis introductus fuisset, tunc pro certo rustici laesi a foro competenti justitiam exegissent et obtinuissent. Dixi adhuc verosimilitudinem praegravationis, ex eo, quia quamvis dies laboratiles excedentes tres per septimanam suprema lege sint aboliti, haec lex aliter intelligi non potest, nisi de diebus in natura praestandis, reluitiones autem aliorum dierum in parata pecunia, uti fundatae in antiquis inventariis, huic legi subesse non potuerant, nisi per claram explicationem hujus legis a suprema voluntate, quae illam stabiliverat, etiam reluitiones pecuniariae abolitae fuissent.

7. In aliquibus cameralibus dominiis plerumque nullum individuale inventarium invenitur, verum ad subditales obligationes semper communitas in concreto obligatur.

Hic casus potius pro vitio administrationis sub antiquo regimine, quam pro praegravatione subditorum reputandus est. Nullibi enim in tota olim Polonia tam levibus obligationibus rustici adstringebantur, quam in bonis, quae olim bona mensae regiae, nunc vero cameralia nuncupantur. Si inventaria individualia desunt, hoc est adscribendum negligentiae aut etiam privato lucro praeteritorum administratorum. Si quispiam tamen conaretur sedule haec inventaria, uti esse

deberent, acquirere, non est dubitandum, quin eadem aut in archivo thesauri regni Poloniae, aut in archivo thesauri cameralis regni Poloniae non invenisset. Ex ratione, quia lustratores omnium starostiarum, tenutarum, advocatiarum etc. debuerant in anno 1765 haec inventaria individualia conficere. Et si haec bona ad mensam regiam pertinebant, camera eundem ordinem ubivis introduci praeordinavit. Cum hic casus sit particularis et in illo disordo tantum et non praegravatio allegetur, nullam amplius explicationem annectendam censeo.

8. Inveniuntur rustici in Galicia, qui circiter 6 fl. 43 cr. plus solvunt nomine census inventarialis, quam incola Austriacus, qui tamen omnia sua producta multo melius vendere potest, et hi rustici Galiciani praeter hunc censum adhuc dies laboratiles praetori sine ulla solutione praestare debent.

Ut comparatio haec inter incolam Austriacum et rusticum galicianum sit justa, requiritur ad hanc formandam notitia perfectissima minutissimorum emolumentorum, quibus tam in Austria, quam in Galicia rustici gaudent, et obligationum, quibus iidem rustici subsunt; requiritur adhuc notitia exacta proportionis inter possessos campos et obligationes ad eosdem adnexas, cognitio mensurae communis granorum, secundum quam demensuratio camporum sumi debet. Nota mihi quidem est proportio inter mensuram communem Austriacam, Metze, et mensuram Galicianam Korzec, ex portionibus militaribus avenae, quia illa continet octo portiones militares, ista autem sexdecem, sed aliae circumstantiae praecipue in Austria, ex quibus eruenda esset justa comparatio, penitus mihi sunt ignotae. Quinimo convictus notitia consuetudinum practicatarum in Galicia, quod in nullo regno census pecuniarii solvuntur a rusticis tam exigui dominiis, quam his in regnis, intelligere non possum, qua ratione rusticus Galicianus, qui nunquam qua censum pecuniarium (computando etiam vecturas semotas vulgo Powoz, Podroszczyzna, quae cassatae sunt) 6 fl. 43 cr. solvebat, qua ratione, inquam, posset in solutione superare hac summa rusticum Austriacum? Ex his omnibus expositis clare patet, quod nullam in hoc puncto possum dare fundatam opinionem. Quoad secundum punctum hujus praegravationis, quod nempe rustici Galiciani dies laboratiles gratis patronibus praestare debeant, non possum non censere hunc abusum uti injustissimum inter praegravationes numerari debere.

9. Existunt praeterea diversae extraordinariae praestationes, quae quidem in cadastris inventariorum seu colonnis non continentur, sub fine tamen ejusdem praenotatae et conscriptae sunt.

Inventaria his in regnis diversa forma conscripta, per lustrationes in starostiis, per contractus venditionis, exdivisiones inter consuccessores et alios publicos in bonis haereditariis actus, authoritate publica confirmata, vi taciti contractus inter subditos et dominia praedita. Ad probandam hanc assertionem duas consuetudines ab immemorabili tempore observatas in Galicia eo ponam.

1. In institutione primitivarum coloniarum uti id ex praxi etiam nunc in nostris oris secundum consuetudinem ab immemorabili tempore conjicere possumus, haec observabatur methodus. Qui campum desertum habuit, signum e ligno paenes viam publicam erexit, tot clavis instructum, quot annis rustici advenientes ibique sedem figere volentes libertate a solvendo censu et omni labore dominio praestando gaudere debuerant, et hoc ordinarie fiebat ad 6, 7 usque 10 annos; elapsis his annis fiebat contractus inter colonos et fundi dominum, quantum eorum quis pro certis agri jugeribus domino laborare vellet et quales dationes dare. Isti porro contractus tum quia longa annorum serie et authoritate publica confirmati, tum quia spontanei et non per violentiam impositi, tum quia pro re secundum communem aestimationem justo pretio taxata, ab hominibus non fraude delusis, sed aliquorum annorum tempore deliberantibus acceptati omnino validi censeri debent.

2. Authoritatem publicam his inventariis dedit praxis indagandorum inventariorum a communitate rusticorum in starostiis per lustratores, in bonis autem haereditariis quilibet novus haeres aut possessor quocumque jure intromissionem ad bona accepit, statim veritatem inventariorum ab ipsismet rusticis indagabat, quia haec inventaria summam redituum continebant. Haec idea inventariorum fundata in milenni et fere generali praxi, probat, quod neque forma conscriptionis inventariorum, id est, sint illa conscripta in cadastris seu colonnis aut etiam punctatim, solute et continue, neque prioritas in ordine praestationum dat majus aut minus robur obligationibus in his tacitis contractibus expressis; non enim modus scribendi neque ordo obligationum expressarum, sed res ipsa et jus adverti debet. Aliter in omnibus etiam actis publicis, contractibus et transactionibus prioritas in ordine punctorum aut forma scribendi diversitatem

punctorum causare deberent. Ex his expositis etiam hoc punctum pro praegravatione recognosci non potest.

10. Aliqua dominia quaerunt in perceptione decimae ovium, optimas et adhuc faetas oves eligere.

Hoc punctum pro meliori intelligentia in binas dividendum est quaestiones. 1-o. An sit praegravatio rusticorum, quando dominia individua ex debita decima eligunt, et 2-o, quando faetas oves accipiunt? Quoad primam quaestionem videtur primo ictu oculi, quod dominia habentia jus ad perceptionem decimae ovium, et hac ratione repraesentando in electione hujus debitae decimae judicem et partem, non possunt non praegravare rusticos suos. Sed considerando ex altera parte, quod haec sit sors omnium dationum in natura debitarum, non in praepotentia, sed in vera politica fundata, ut nempe hac methodo cogantur dantes decimam in natura ad curandum quam optima producta multiplicare ita, ut decima percepta illa, quae restant, illis lucrum adferant, praecipue in regione, ubi ob pigritiem rustici nullam curam gerunt de pecoribus suis. Sub hoc aspectu hanc perceptionem optimarum partium pro debita decima pro praegravatione judicari censere nequeo.

Quoad secundam quaestionem, si inveniantur aliqua dominia, quae postpositis suis propriis lucris, percipiunt oves faetas et ipsismet damnum causant, nam perceptis e. g. 10 ovibus faetis ex tota communitate, ruinant fundum duorum ovium percipiendarum anno futuro, tunc haec inconsequens perceptio isti causans damnum, non solum ipsimet, sed etiam communitati, pro praegravatione reputari non potest. Attamen facillime huic obviari valet, si nempe statuatur per supremam legem, ut tantum vervices et arietes pro decima sumantur tam a senioribus ovibus, quam ab anniculis; aut ut decimae in fine Aprilis, in quo tempore his in oris nulla fere ovis faeta invenitur, [eligantur].

11. Hic inde dies auxiliares, vulgo Szarwarki ad labores ordinarios applicantur et a rusticis medium campum possidentibus exiguntur, ad reparationes mansionum dominicalium gratis adhibentur, et ad vecturas a dominiis suis arendatorius contracats etiam gratis obligantur.

In humillima repraesentatione, quam Collegium nostrum substravit Altissimo Loco dd-o 10 Novembris 1784 intuitu dierum auxiliarium Szarwarki patet clare opinio Collegii nostri, qua ratione secundum justitiam et antiqua inventaria hi dies applicari debeant;

ad hanc me refero. Explicandum adhuc mei muneris censeo praegravationem in hoc puncto exhibitam, quod nempe rustici medium campum possidentes etiam ad dies hos auxiliares obligantur. Si rustici medium campum possidentes ad eandem quantitatem dierum auxiliarium obligantur, quos rustici totum campum habentes praestant, tunc praegravantur; si autem iidem primi rustici ad medietatem tantum dierum auxiliarium obligantur, tunc eo justior haec repartitio videtur, quod haec praestatio non individualis, sed communis sit, ac a quolibet individuo sumpta proportione praestari debeat.

12. Subditi sunt obligati dominiis suis certam quantitatem canabis praeparare, ac fungos et nuces deportare.

Obligatio praeparandae canabis in certa et proportionata quantitate a quovis rustico fuit fundata in inventariis antiquis, quae obligatio, quamvis aliquando adnotata in fine inventarii fuit, idem robur habuit, ac si in initio extitisset, ut superius dixi sub Nr. 9. Nec gravis haec obligatio rusticis esse potuit, ex rationibus sequentibus: quia divisus proportionaliter in totam communitatem labor levior erat, quia mater familias, quae canabim domi praeparabat, tempore commodo, hoc est tempore residuo a cura danda oeconomiae domesticae id effectuare potuerat, quia in fine hic labor non tam pro lucro dominiorum particulari, quam pro lucro totius regni eveniebat, ex eo, quod nunquam expensis culturae canabis correspondebat lucrum, quod ex tela dominiis proveniebat. Colebatur canabis tamen in quantitate, tum quia praeparatio canabis non multi constabat, tum quia oeconomia pro dando carbaso in parte salarii famulitio necessitatem fabricandarum telarum exegit, tum quia, quamvis dominia ex campo inseminato canabi tantum lucrum non habeant, quantum habuissent, si alio grano illum inseminassent, venditio tamen hujus producti toti regno insigne lucrum adferebat, quid quantitas ejusdem extraneam pecuniam advehebat, et hoc peculiare commercium fuit, uti id exposui in mea opinione de cassandis censibus opificialibus dd-o 9 Febr. a. c. N-o 13. Expositis his omnibus circumstantiis obligatio haec praeparandae canabis potestne pro praegravatione numerari? Cassata est quidem haec obligatio per supremam legem, hac de ratione pro praegravatione deberet reputari; Collegium tamen Statuum non potest non sperare, quod ad humillimam repraesentationem dto 28 Aprilis 1784 intuitu dierum aestivalium, in quibus etiam praeparatio canabis numeratur, Sacra-

tissima Majestas per justitiam et clementiam suam habendo rationem damnorum tam propter publicum, quam propter particulares ex hac cassatione emergendorum, hanc obligationem praeparandae canabis secundum antiqua inventaria restaurare dignabitur. Obligatio deportandorum fungorum ac nucium in inventariis fundata non potest reputari pro praegravatione, nisi dominia hanc obligationem in natura dandarum nucium et fungorum in reluitionem pecuniariam quotannis solvendam, non habita ratione defectus horum naturalium, propria authoritate convertissent. In quo casu non solum praegravationis, quinimo depactationis dominia rea censerem. Haec obligatio parvi momenti videtur, ita tamen aestimari non potest in his bonis, ubi plus sylvarum quam camporum invenitur. Quapropter ut justitiae satisfiat et praegravationibus hoc in puncto obvietur, censerem per supremam legem statuendum, ut in his bonis dominia, quae jus fundatum in antiquis inventariis habent percipiendarum nucium et fungorum, haec producta nisi in natura et in tempore, in quo copia horum productorum crescit, percipiant. Haec parvi momenti obligatio habet etiam aliquod bonum pro parte moralitatis rusticorum: utilius enim est, quod rustici diebus festis recreationis causa post meridiem in sylvam ad colligendas nuces et fungos vadunt, quam quod ex otio in tabernis tempus potatione consumunt.

13. Subditi tenentur circa hortos dominicales fossas gratis fodere, ad quem perficiendum laborem totum possidentes campum rustici quatuor diebus, medium autem campum possidentes rustici duobus diebus laborare obligantur.

Praenotandum est, quod stabiliendum tantum urbarium totum rusticum, ut ita secundum expressionem germanicam dicam, Ganzer Bauer, et medium, Halber Bauer, stabilire poterit, haec expressio sumpta secundum consuetudinem aliorum regnorum hisce in regnis in sensu adequato sumi non potest, ex rationibus sub N-ro 8-vo expositis. His praemissis quoad principale objectum pragravationis censeo, cujuscumque speciei rustici sunt, si ad conducendas fossas circa hortos dominicales extra dies laboratiles obligantur, tunc praegravantur. Sed si haec fossae conducuntur circa campos proximiores pascuis, aut potius circuitibus pagorum, quos superius explicavi in fine Numeri 3-tii, tunc hic labor pro praegravatione, etiamsi sit extra dies laboratiles, numerari non potest. Quia hic labor proportionate secundum possessos campos divisus, in ulnas aut orgias pro quolibet individuo, levior est, quia hae fossae ex ratione commoditatis com-

munitatis, aut abusu facilitatis dominiorum pro commodo communitatis principium sumentes, propter securitatem segetis dominicalis propinquioris his pascuis non nisi secundum justitiam a lucrantibus (hoc est a rusticis in haec pascua vitulos suos, pullos equinos etct. expellentes) confici debeant. Unico verbo, omnes labores extra dies laboratiles antiquis inventariis stabilitos, pure pro commodo dominiorum applicati, pro praegravatione numerari possunt; labores autem etiam extra dies laboratiles plus pro commodo communitatis rusticorum et securitate proprietatis dominiorum ex ratione commodi communitatis expositae exacti pro praegravatione reputari nequeunt.

14. Subditi aliqui contra obligationes inventarii ad remotiora loca erga defalcationem trium dierum, quamvis diutius in itinere restent, vecturis obligantur, et insuper si in hoc itinere aliquis rusticus equum suum perdit, eidem nulla bonificatio datur. Si dominii autem in hoc itinere equus perit, ad solvendum illum rusticus adstringitur.

Omnes obligationes, quae contra antiqua inventaria aut patentales exiguntur, pro praegravatione numerari debent. In exposito hoc casu eo major apparet praegravatio, quod et contra inventaria, uti asseritur, et contra patentales ddto 3 Junii 1775 § 8 hae remotae vecturae obligantur praestari seu exiguntur. Interitus alicujus equi in itinere plurium circumstantiarum eget examine, antequam responsabilitati dominiorum adjudicari debeat. Si hae vecturae mittuntur tempore, quo viae sunt inpracticabiles, aut si hae vecturae oneratae sunt nimis, tunc interitus equi boni et aliis laboribus non enervati posset imputari dominio. Sed noscendo ex altera parte vitium rusticorum galicianorum, quod non solum de pecoribus suis nullam curam gerunt, in itinere equos sine ulla ratione ad currendum cogunt, ad quamlibet in via aquam accedunt et equos ad bibendum asuefaciunt, cibum suo tempore non subministrant, sed etiam quando inebriantur, quod fere semper in remotioribus viis illis accidit, praecipue a tempore, quo viales a dominio dandae praescriptae sunt, carnifices, ut ita dicam, suorum equorum sunt. Supponi debet, quod maxima ex parte rusticorum ipsorum culpa est, quando equi pereunt.

15. Erutum est, quod duo bijugales rustici simul sua juga jungere debent, ex quibus unus cum pecoribus laborare debet, alter vero ad pedestres labores dominio obligatur.

Si hoc principium est fundatum, quod debitus labor consistit in obligatione laborandi et non otiandi, tunc casus expositus pro praegravatione numerari non potest.

16. Nonnulla dominia subditalibus opificibus demeritam mercedem non, uti justum est, in parata pecunia, verum detruncatione debitarum ab illis praestationum persolvunt, qua modalitate opificibus fit saepe injuria.

Modalitas haec persolutionis opificibus eo minus pro praegravatione reputari potest, quod cum plerumque opifices hujates potatores sint, dominia ab iisdem praestationes in fundamentis debitas aliter recipere non possunt, nisi illis aliquando extra necessitatem suam quid ad laborandum darent. Si autem laborem opificum dominia aestimant infra pretium justum quacumque modalitate, tunc praegravant opifices.

17. In plurimis locis singularis census opificialis exigitur.

Ad hoc punctum ad opinionem Collegii nostri ddto 9. Febr. a. c. N. 13 me refero.

18. Hinc inde circa perceptionem contributionum hucusque moris est, nomine discretionis pro quietantia extradenda tres cruciferos et pro consensu nuptiali usque ad octo flor. exigere.

Haec duo capita non solum pro praegravatione, quinimo pro depactatione numerari debent, ex eo, quia hae exactiones contra patentalia et libertatem individuorum, qua debent gaudere jure naturae in electione uxoris aut mariti, exiguntur.

19. Invenitur aliquibus in locis aliis reditibus adjunctus census nomine Pogłowne, alias capitalis, qui solvitur a possessoribus casarum in fundo dominicali erectarum.

Si hic census capitalis Pogłowne solvitur praevio quodam pacto inter dominia et habitantes in casis in dominicali fundo erectis, aut in fundamento inventarii, tunc nulla est praegravatio, ex eo, quod non nomenclatura, sed res ipsa pro praegravatione sumi debet. Si autem hi census sine ullo fundamento [solvuntur], tunc pro onerosissima praegravatione reputari debent.

20. Hinc inde, praecipue vero in camerali dominio Samboriensi sequentes, subditos aggravantes et ad emigrationem causam dantes praestationes exiguntur:

A. Electionale accidens pro electione praetorum et juratorum;

B. Taxae festivales, quae pro accidentali officialibus oeconomicis persolvuntur;

C. Taxae pro satrapis (hayduki), qui pro vigilia arcis et servitio officialium applicabantur;

D. Hybernae seu contributio pecuniaria pro exercitu in regimine polonico instituta, modo vero contributio rusticalis pro exercitu caes.-regio eundem scopum attingit.

Haec omnia puncta, praecipue A. B. C., uti ab infidelibus et non controllatis officialibus oeconomicis inventa fuisse videntur, uti gravissimas depactationes aboliri esse et debere censeo. Quo ad punctum D, haec datio fundata fuit in constitutione regni; omnes enim Starostiae et bona mensae Regiae hanc contributionem solvebant; sed cum omnes dationes contributione rusticali sublatae sint, et hanc etiam justissime abolendam esse censeo.

21. In aliquibus locis rustici debent adhuc solvere dominiis certum censum salarem, Solowe, et praestare dies laboratiles, Powaby nuncupatos.

Si hic census sine ullo fundamento exigitur, pro praegravatione numerari debet. Quoad dies laboratiles Powaby nuncupatos, explicandum censeo, quod dies aestivales, qui in inventariis fundati per dominia a rusticis exigebantur, diversis nomenclaturis appellabantur, Dni Letnie, Gwałty, Tłoki, Powaby, Daremszczyzna, in hoc ergo puncto ad opinionem meam in humillima repraesentatione Collegii ddo 28 Apr. 1784 me refero.

22. Aliqua dominia exigunt hucusque a subditis suis censum molinarium, Sucha Miara nuncupatum, in natura a rustico $^3/_4$ corethi solvendum, et si pretium frugum elevatur, tunc temporis rusticus hunc censum in parata pecunia reluere debet.

Census hic molinaris Sucha Miara, exactus ubi nulla reperitur mola, pro gravissima praegravatione non reputari non potest. Ubi autem molae dominicales existunt et hic census in fundamento cujusdam pacti inter dominia et communitates existunt, ut nempe quilibet rusticus certam mensuram segetis annuatim dominio det et per totum annum libertate molendi sine ulla solutione aut mensura gaudeat, uti id in aliquibus locis practicatur, uti non solum pro praegravatione hic census, sed potius uti proficuus communitati judicandus est. Ex ratione, quia rustici reddunt hunc censum tempore, quo in

abundantia segetem habent et quia hic census proportionate ordinatus semper minor invenietur, quam si quavis vice, quando rusticus ad molendam segetem etiam in minima quantitate venit, deberet $\frac{1}{16}$ reddere. Intuitu reluitionis in parata pecunia censeo, quod, si optio penes rusticum manet dandae $\frac{1}{16}$ in natura aut reluendae eiusdem in parata pecunia, uti id exposui in opinione mea de molis manuariis ddo 29 8-bris 1783, tunc nulla potest illis fieri praegravatio. Beneplacita vero dominiorum pro decernenda reluitione saepius locum darent praegravationibus.

23. In quibusdam locis subditi tempore dedicationum ecclesiarum, vel si quaedam arenda contrahi nequit, 10 aut pluribus quartis cremati onerantur, et praeterea ad persolvendum unum florenum polonicalem, imo aliquando ad persolvendum censum propinatorium pro confugo suo arendatore coguntur.

Cum hi omnes abusus nullatenus fundati esse possunt, quia contra omnem justitiam, uti obligatio bibendi plusquam natura exigit, introducti sunt, hinc illos necessarie aboliendos per supremam legem, et contra transgressores publicandae hoc in puncto legis severissimas poenas constituendas esse censerem. Uno verbo, omnes abusus sub hac polonica nomenclatura Narzuty comprehensos, quae significat intrusio alicujus rei invito quodam, in perpetuum sub severis poenis prohibendos esse censerem.

24. Saepius subditus ad obligationem filandi juxta placitum dominii obligatur et debet aliquas spisas filorum praeter obligationes inventariales filare, pro quibus solvitur illi pretium juxta placitum dominii.

Modus distribuendae canabis aut lini in plurimis et fere omnibus pagis est: post praeparationem canabis aut lini dominium sumit duas portiones unius aut alterius, quas in praesentia praetoris aut juratorum ponderat, ut sint aequales, unam assumit dominium et pro diebus laboratilibus filari curat, alteram portionem sumit praetor aut juratus et domui filat. Fila haec, ex duabus his portionibus canabis perfecta, inserviunt pro regula proportionis sumendae inter canabim praeparatam et fila perfecta. Si hac methodo ubique canabis dispartitur, tunc pro praegravatione numerari non potest, quia haec methodus est fundata in proportione ponderis et controllata per juratum est. Quoad secundum punctum, si dominium non convenit cum suo rustico de pretio filandarum spisarum, extra inventaria les

antequam filentur, tunc imprudenter agit ex eo, quod post perfectam filationem possunt oriri contestationes et ex his posset dari locus praegravationibus.

25. Intrudunt aliqua dominia rusticis erga solutionem et olera, quorum superflui habent.

Ad hoc punctum me refero ad finem opinionis meae ad Nrum 23.

26. Subditus pro administranda justitia praeter taxas judiciales Expenszczyzna etiam officialibus oeconomicis ova, pullos et alia quaeque donare tenetur. In circulo Stryjensi nomine taxae citationis solvitur unus florenus pol. et in casu obvenientis processus injuriarum poenale pecuniarium, praeter quod aliquot litrae cerae in templo deponendae assignantur.

Collegium nostrum submisit jam suam opinionem ddo 3 Mai 1784 de gratis administranda rusticis justitia, quam Sua S-sima Majestas patentalibus suis confirmare dignata est. Qua propter omnes has exactiones, dationes, poenas pecuniarias et pias injustitias, uti infundatas, abrogandas esse censeo.

27. In plurimis locis, praecipue oppidis, officiales oeconomici ad expensas partium litigantium tota die potant.

Hunc abusum particularem uti nocivum particularibus dominiis et bono publico severe poeniendum censeo.

28. Aliqua dominia in casu mortis subditorum suorum heredibus carentium sibi successionem plerumque appropriant.

Hoc dominia faciunt in fundamento legis ab antiquissimo tempore latae, de jure Caduci, cujus copiam adjunxi ad opinionem Collegii nostri ddto 12 Januarii a. c. de successione inter rusticos haereditarios campos habentes.

Josephus Bratkowski.

XXI.

Жалоба громад Ступниці і Котовані на утиски з р. 1800.

Punkta Pretensyi Gromady wsi Stupnicy y Kotowani względem uciemiężania okrutnego i krzywd wielkich tymże poczynionych przez Zwierzchność dworską do Prześwietnej komisyi Cyrkularnej podane.

	Summa pojedyncza zł. pol. gr.	Summa ogółem zł. pol. gr.
1-szy. Nadzwyczayną pańszczyznę nad inwentarz robiemy codziennie, ponieważ należy		

	Summa pojedyncza zł. pol.	gr.	Summa ogółem zł. pol.	gr.
się od iednych po trzy dni na tydzień, a od niektórych po dni dwa; tak pierwszy iako y drudzy na każdy tydzień tak piesi iako i ciągli odrabiali po dni sześć, a że mamy w roku tygodni 46 roboty, na każdy tydzień ino dni sześć, — więc na rok ieden cały wynika dni 288, z tych wytrąca się na każdy tydzień powinney pańszczyzny od pociężnego gruntu trzechdniowego dni trzy, wynika dni 144; po wytrąceniu należącey pańszczyzny zostaje dni ciągłych 144, z tych ieszcze wytrąciwszy dni świąt, w których się nie robiło, 75, więc zostanie nadrobionych w każdym roku dni 69, a przeto za lat dwa y pół wynika każdemu gospodarzowi dni ciągłych nadrobionych 172, dzień ciągły rachuie się po złr. pol. dwa, więc wynika za dni ciągłych 172	345	—	—	—
Summa odrobioney pańszczyzny przez gromadę Stupniczańską y Kotowańską, w którey gospodarzy po trzy dni ciągłem robiących, więc od tych wynosi dni nadrobionych 1072½, dzień pociężny po złr. pols. dwa rachuiąc pociężny, wynosi	—	—	14.145	—
Item każdemu gospodarzowi z gruntu dwudniowego ciągłem robiącemu sześć dni na tydzień, potrąciwszy na każdy tydzień po dni dwa pańszczyzny powinney, którey wynika dni 96, te odtrąciwszy od dni 288, zostanie 192, z tych wytrąciwszy dni świąt uroczystych 75, zostanie się 117 dni odrobionych nadaremnie, więc za lat dwa y pół wynika dni ciągłych nadrobionych 292½. Dzień pociężny rachuie się po złr. pols. dwa, więc wynika każdemu gospodarzowi ciągłem dni dwa robiącemu za lat dwa y pół	585	—	—	—
których znayduie się w Stupnicy y Kotowani				
Latus facit . .	—	—	14.145	—

	Summa pojedyncza złr. pol.	gr.	Summa ogółem złr. pol.	gr.
trans latus . .	—	—	14.145	—
grunt maiący dwudniowy ciągły trzynastu, tym wynika dni ciągłych nadrobionych za lat dwa y puł 3802. Dzień pociężny rachuie się po złr. pols. 2, wynika za wyż wyrażone dni .	—	—	1.606	—
Item każdemu maiącemu grunt pieszy trzydniowy tegoż także przymuszono robić sześć dni na tydzień, otóż na cały rok wynika dni 288, z tych wytrąca się na każdy tydzień trzeydniowey pieszey pańszczyzny powinney po dni na tydzień trzy, wynika tey dni 144, po wytrąceniu należącey pańszczyzny pieszey zostaie dni 144, z tych ieszcze wytrąciwszy dni świąt uroczystych, w które nie można robić, 75, więc zostaie nadrobionych w każdym roku dni pieszych 69, więc za lat dwa y pół wynika każdemu pieszemu trzechdniowemu gospodarzowi dni pieszych nadrobionych przymusem 172½. Dzień pieszy rachuie się po groszy 24, otóż wynika złr. pols. każdemu	130	—	—	—
Zaczym wszystkim trzeydniowym pieszo robiącym, których rachuie się sześciu, to za lat dwa y puł czyni Summa dni 1035, rachuiąc każdy dzień po groszy 24 wynika	—	—	828	—
Każdemu zaś poddanemu grunt dwudniowy trzymającemu, z tego pieszo pańszczyznę robiącemu, którzy przedtym tylko po dwa dni pańszczyzny robili, teraz przymuszeni są że robią po dni także sześć, więc na rok ieden wynika dni pieszych 288, z tych wytrącić trzeba należącey pańszczyzny pieszey na tydzień ieden dni dwa, wynika tey na rok cały 96, te odtrąciwszy zostaie 192, z tey odtrąciwszy dni świąt uroczystych 75, zostaie się ieszcze dni 117, więc za lat dwa y pół wynika każdemu pieszo robiącemu po dni dwa przymusem				
Latus facit . .	—	—	16.579	—

	Summa pojedyncza zł. pol.	gr.	Summa ogółem zł. pol.	gr.
trans latus . .	—	—	16.579	—
nadrobionych dni $292\frac{1}{2}$. Dzień pieszy kładzie się po groszy 24, więc za wyż wyrażone dni wynika każdemu dwa dni pieszo robiącemu	234	—	—	—
ogółem zaś iedynastom poddanym pieszo po dni dwa robiącym wynika dni nadrobionych $3217\frac{1}{2}$. Dzień po groszy 24 pols. rachuiąc wynosi	—	—	2.574	—
2-do. Szarwarku do naprawy drogi we wsi odrabialiśmy przedtym za przeszłych PP. na rok po iednemu dniowi, a teraz przymuszeni iesteśmy na każdy rok odrabiać po dni pięć, więc za cztery dni odrobionych, dzień rachuiąc ciągły po złr. pols. 2, a przeto należy się każdemu na rok po złr. pols. 8. Otóż za lat dwa y pół przymuszonych dni szarwarkowych 10 każdy musiał odrobić, za które należy się	20	—	—	—
A ponieważ w Stupnicy y Kotowani znaiduie się ciągłych 54, więc tymże za dni 540 należy się ogółem	—	—	1.080	—
Pieszy zaś każdy odrobił prócz zwykłego dnia iednego odrobił dni 4 na rok, więc za lat dwa y pół czyni dni 10, dzień ieden po groszy 24 rachuiąc wynosi każdemu pieszemu . . .	8	—	—	—
Więc siedemnastu pieszym wynika ogółem dni 170, dzień pieszy rachuiąc po groszy 24 wynika	—	—	136	—
3-tio. W roku 1805 za bywszego ekonoma pana Pińkowskiego niegdy Stefan Wadowski poddany podczas roboty szarwarkowey przez nagłe gonienie, bicie okrutne y karę 10-ciu kiiów złamał nogę prawą, z którey okazyi w niedziel 6 umarł.				
4-to. Na stróżę dobową czyli wartę, na którey musiemy poniewolnie we dnie y w nocy co tylko każą robić tak zimie iako y lecie, wszelkie roboty przymuszeni iesteśmy pełnić,				
Latus facit . .	—	—	20.369	—

	Summa pojedyncza zł. pol.	gr.	Summa ogółem zł. pol.	gr.
trans latus . .	—	—	20.369	—
którey stróży a bardziey niewoli musi każdy poddany na rok ieden odrobić 5 dni y 5 nocy, przez co wielką krzywdę ponosiemy, gdyż ani dnia ani nocy spokoiu nie mamy dla siebie, więc za lat dwa y pół czyni dni y nocy 12 y pół, rachuie się doba, to iest dzień y noc po złr. pol. 1 groszy 10, więc za 12 y pół wynika każdemu	20	—	—	—
Ogółem zaś wszystkiey gromadzie stupniczańskiey y kotowańskiey za lat dwa y pół wynika dni stróży dobowey 887 y $\frac{1}{2}$, rachuiąc dzień y noc po złr. pols. 1 y groszy 10 czyni .	—	—	1.420	—
5-to. Sztuka przędzy bywało przędzie się na łokciowe motowidło za przeszłych PP., a teraz przymuszeni iesteśmy prząść na arszynowe motowidło. Chciawszy naiąć, aby sztukę przędzy sprzędziono na arszynowe motowidło, to teraz musiemy płacić po złr. pols. trzy, a przedtym, gdy przędziono sztukę z przędziwa na łokciowe motowidło, to się płaciło po złotemu polskiemu iednemu, więc mamy krzywdy na każdey sztuce przędzy przez przyczynienie arszynowego motowidła złotych pols. 2, zaczym szkoduie każdy za dwie sztuki przędzy oddaney do dworu przez lat dwa na złr. pols. . . .	4	—	—	—
Otóż za 71 sztuk przędzy na arszynowe motowidło teraz postanowione krzywdy gromadzie stupniczańskey y kotowańskey, którey się rachuie osady 71, więc przez lat dwa za sztuk przędzy 142 wynosi	—	—	284	—
6-to. Przedtym, gdy się woziło z pola zboże, siano, tedy ieden człowiek z wozem wyieżdżał do wożenia na pańszczyzne, a teraz po dwóch ludzi do woza iednego przymusem postanowiono, przez co krzywda mizernym				
Latus facit . .	—	—	22.037	—

	Summa pojedyncza złr. pol.	gr.	Summa ogółem złr. pol.	gr.
trans latus . .	—	—	22.073	—
poddanym dzieie się, gdyż naymuiąc drugiego człowieka płaci mu się za każdy dzień groszy 24. Co każdego roku takowego naiemnika naymniey 10 razy potrzebuie się, więc przez lat dwa na takowego każdy expensował prócz wiktu	16	—	—	—
więc 71 poddanych maią sprawiedliwey pretensyi za 2 roki	—	—	1.136	—
7-mo. Gdy siedzi na gruncie iednym w chałupie oyciec y syn ożeniony lub dwóch braci ożenionych, tedy każdy przymuszony iest, aby dni 12 na rok każdy odrobił prócz pańszczyzny z tego gruntu sześciodniowey; tak też y cudzy gdy komoruie lub męszczyzna lub kobita, a osobliwie których mężowie na żołnierzy do woyska zabrani, to y te bez względu muszą komornego nie wiedzieć za co (chyba za wodę, co piią i po ziemi chodzą) dni 12 na każdy rok odrobić, czego nigdy nie bywało. Nawet gdyby w szlacheckim domie takowy komornik lub komornica znaydowała się, y tych dwór przymusza do niestosowney pańszczyzny, więc takowych bidnych ludzi dzień ieden groszy 24 rachuie się, więc za lat dwa y pół za dni 30 należy się każdemu . . .	24	—	—	—
Więc komornikom, komornicom w Stupnicy y Kotowani mieszkaiącym, których iest 15 robiącym na każdy rok po dni 12, więc za lat dwa y pół odrobionych dni czyni 450, dzień rachuiąc po groszy 24 wynika	—	—	360	—
8-vo. Drwa na opał y chrust na ogrodzenie mieliśmy zawsze podług potrzeby bezpłatnie od przeszłych panów, a teraz za furę paliwa po dni dwa robiemy, a za chrustu y kula[1]) furę na ogrodzenie po dni cztery odrabiamy,				
Latus facit . .	—	—	23.569	—

[1]) Рутенїзм зам. кіля, kołów. *I. Ф.*

	Summa pojedyncza złr.	pol. gr.	Summa ogółem złr.	pol. gr.
trans latus . .	—	—	23.569	—
więc każda fura drew na paliwo kosztuie złr. pols. dwa, a każda fura kula y chrustu kosztuie złr. pols. cztery. Otóż drew każdy wziął na rok po trzy fury, y to bez noża y siekiery, tylko zbierane gałęzie, więc za lat dwa y pół wynika każdemu po fur 7, fura po złr. pols. 2, czyni summy za drwa	14	—	—	—
Więc za lat dwa y pół od 71 gospodarzy z gromady stupniczańskiey y kotowańskiey za fur drew 490, fura po złr. pols. 2 rachuie się, więc za zapłacone drwa niesprawiedliwie wynika	—	—	980	—
Gdyż nawet za Wiel. Brześciańskiego, przeszłego pana, to każdy gospodarz miał furę iednę drew na każdy tydzień wyznaczonych bezpłatnie, chrustu na ogrodzenie y kula siła tylko komu było potrzeba w gromadzie stupniczańskiey y kotowańskiey; za teraźnieyszego Wielmożnego Pana y dziedzica gromada kotowańska w roku 1805 y 1806 wzieli chrustu y kula na ogrodzenie każdy gospodarz po fur 4, więc za każdą furę odrobił dni 4, więc fura 1 chrustu y kula kosztuie złr. pols. 4, a za tym za fur 4 zapłacił każdy poddany	16	—	—	—
Rachuie się w gromadzie kotowańskiey osiadłości 24, więc czyni ogółem summy fur chrustu y kula 96, fura po złr. pols. 4, więc wynika za wyż wyrażone fury	—	—	384	—
9-no. Przeciw naszych gruntów mamy łąki czyli sianokosy, na których znaiduią się krzaki, których oddawna używaliśmy, nawet podczas urbaryi na nas te zamierzano, a teraz te sobie dwór przywłaszczył te zarośliny, których zabroniony iest nam użytek, że ani ich kopać ani rąbać nie wolno, a my z tego pań-				
Latus facit . .	—	—	24.933	—

Summa pojedyncza złr. pol. gr. — Summa ogółem złr. pol. gr.

trans latus . . — — 24.933 —

szczyzne robiemy, co dla nas iest wielką krzywdą.

10-mo. Gdy nas wysyłaią w podróż iechać, więc tam y nazad wieziemy ciężar, iednak nam nie przyimuią dzień ieden pańszczyzny za dni dwa, y takowych nieprzyiętych dni ma każdy na ieden rok po dni 20, więc za lat dwa y pół wynika każdemu dni nieprzyiętych 50, dzień ciągłem odrobiony rachuie się po złr. pols. 2, więc wynosi każdemu ciągłem robiącemu . . . . 100 — — —

A że ciągłych poddanych w Stupnicy y Kotowani rachuie się 54, zaczym czyni summy ogólnie wszystkim dni 2500, rachuiąc dzień każdy po złr. pols. 2 wynika . . . . . — — 5.000 —

11-mo. Gdy woziemy gnoie, tedy dozorcy, to iest ekonom y gumienny, iadą na koniach y biią to ludzi to chudobę, a przez to wołów zdechło sześć przez nagłe wożenie ciężaru i prędką iazdę. Woły byli tych poddanych niżey wyrażone własne:

Pierwszy Marcina Rendackiego wartuiący naymniey zł. 16 . . . . 288 — — —

Drugi Tymka Homy także wartuiący naymniey zł. 16 . . . . 288 — — —

Trzeci Dańka Nakielskiego też samo wartuiący zł. 16 . . . . 288 — — —

Czwarty Iwaśka Boyka też samo wartuiący zł. 16 . . . . 288 — — —

Piąty Staśka Macana też samo wartuiący zł. 16 . . . . 288 — — —

Szósty Michayła Łuczyszaka też samo wartuiący zł. 16 . . . . 288 — — —

wynika Summy za sześć wołów ogółem 96 . — — 1.536 —

12-mo. Podczas bronowania to po trzech stoi nastawników na niwie y ci gonią y biią

Latus facit . . — — 31.469 —

	Summa pojedyncza zł. pol.	gr.	Summa ogółem zł. pol.	gr.
trans latus . .	—	—	31.469	—

to ludzi to konie, a przez to chudobę y ludzi w niwecz obracaią.

13-to. Za przeszłych panów podczas żniwa bywało wychodziliśmy na pańszczyzne o śniadannych godzinach, to iest o godzinie 8, a teraz przed wschodem słońca, to iest o godzinie 4, co iest dla nas krzywdą wielką, a gdy które z poddaństwa nie wyidzie o wschodzie słońca, tedy za to biią, a gdy się zacznie robota, tedy chodzą nadstawnicy z charapami, kiiami y temi ludzi niewinnie biią, katuią, przez co nieieden sierpem z boiaźni rękę skaliczył.

14-to. Przez przymus robiemy nad inwentarz, iak tylko żniwa nastaną, to od wschodu słońca godzin 5, a po zachodzie słońca godzine iedne, znosząc snopy y kopy składaiąc, co czyni godzin sześć, więc sześć godzin daremnie robiemy na każdy dzień, za które godziny pretentuiemy w każdym dniu odrobione po groszy 8, więc za dwa miesiące wytrąciwszy święte dni wynika przez 50 dni żniwem odrobionych godzin 300, za te dni wynika groszy 640, iednemu za odrobionych codzień 6 godzin po groszy 8, więc wynika za iedno lato dla iednego po złr. pols. 13 groszy 10, a za lat

dwa wynika summy każdemu po	26	20	—	—
Więc na 71 osady stupniczańskiey y kotowańskiey wynika ogółem za odrobione godziny ogółem 21300	—	—	1.893	—

Item komoruiącym, którzy odrabiaią po dni 12 na każdy rok, z których dni wynika godzin 72, więc za 6 godzin w każdym dniu odrobionych musem należy się groszy 8, zaczym za godziny w 12 dniach odrobione czyni złr. pols. 3 gr. 6,

Latus facit . .	—	—	33.362	—

	Summa pojedyncza złr. pol.	gr.	Summa ogółem złr. pol.	gr.
trans latus . .	—	—	31.469	—
więc za lat dwa wynika odrobionych godzin 144, za które likwiduie się	6	12	—	—
Zaczym dla 15-tu komoruiących wynika ogółem summy nayprzód godzin przez lat dwa odrobionych 2160, więc za wyż wyrażone godziny wynika	—	—	96	—

15-to. Gdy po zachodzie słońca snopy ludzie znoszą y kopy składaią, tych dozorcy przymuszaią prętko biegać, których biiąc za temi kiiami rzucaią, przez co nieiednego to w głowę to po nogach przez pocisk cięszko kiiem po tyrańsku uderzano, przez co kobita ciężarna, Jacka Kretowicza żona imieniem Konstancya poroniła, y druga z teyże samey przyczyny na pańszczyźnie będącey w czasie żniwa przez wielkie bieganie y okrutne bicie dozorców nastawionych żona Wasyla Wadowskiego imieniem Marya także poroniła, co iako iest prawda istotna, przysięgę te niewiasty y ich mężowie na to ofiaruią.

16-to. Za przeszłych panów tylą nam miarkę wydzielano czyli wymierzano, żeśmy iednego dnia do południa mogli ią wyorać, a teraz takowe nam mierzą miarki, że ledwo ie można wyorać za dwa dni, a gdy u którego słabe ciągło, to aż trzeciego dnia dooruie wydzieloney miarki, y takowych dni na wiosnę każdy orze 30, a w iesieni 30, więc nadaremnych dni, co iest z krzywdą naszą, każdy orze na wiosnę dni 15, a w iesieni 15, a to się dzieie przez powiększenie miarki y tey przyczynianie nad dawnieiszą miarkę wydziałową, a przeto ma każdy pretensyi za 30 dni wiosnowych y iesiennych w każdym roku nad słuszność odrobionych, których za lat dwa rachuie

Latus facit . .	—	—	31.565	—

	Summa pojedyncza złr. pol.	gr.	Summa ogółem złr. pol.	gr.
trans latus . .	—	—	31.565	—
się 60, dzień po złr. pols. 2 szacuiąc, a przeto każdemu wynika	120	—	—	—
Ogólnie wszystkim ciągłym, których znaiduie się 54, wynika dni zarobionych 3240, każdy po złr. pols. 2 rachuiąc, czyni	—	—	6.480	—
17-to. Chrustu podług inwentarza woziło się po fur 2 za dzień pańszczyzny, teraz za dzień pańszczyzny przymuszeni iesteśmy po fur 4 wozić, których naymniey każdy woził przez rok ieden dzień ieden po fur 4, więc każdy nad słuszność dwie fury woził, przeto za takowe potrąca się złr. pols. 1, więc za lat dwa wynika pretensyi każdemu złr. pols. 2.	2	—	-	—
Summa 54 ciągłym oznacza fur 108, y za te wynika	—	—	216	—
Item drew i kołów za dzień pańszczyzny woziło się po iedney furze za przeszłych panów, a teraz musiemy wozić po fur trzy, y takowym wożeniem każdy odbył pańszczyzny dni dwa na rok, więc za dni dwa pańszczyzny musiał każdy wywieść drew lub kula fur 6, więc należących fur podług inwentarza odtrąca się dwie fur za dni dwa pańszczyzny, a za 4 fury poniewolnie wywiezionych kładnie się pretensyi za pracę dwóch ludzi y pary ciągła złr. pols. 2 gr. 12. Więc przez lat dwa wynika za fur drew 8 każdemu po złr. pols. 4 gr. 24	4	24	—	—
Teraz 54 poddanym wynika za 432 fur drew wywiezionych do dworu	—	—	259	6
18-vo. Len, konopie podług inwentarza przedtym moczyliśmy, międlili, czesali we dworze, a teraz przymuszeni iesteśmy len, konopie do siebie zabierać y te wymoczyć, wymiędlić, zczesać y gotowe przędziwo do dworu oddawać na wagę, przez co na tym mamy				
Latus facit . .	—	—	38.529	6

	Summa pejedyncza złr. pol.	gr.	Summa ogółem złr. pol.	gr.
trans latus . .	—	—	38.529	6
wielką krzywdę, że musiemy do wagi niewinnie po dwa powisma przędziwa lnu y po 2 konopi dodawać, to iest dokładać corocznie, więc za lat dwa od każdego wynosi lnu powisem 4 y konopi powisem 4, powismo rachuiąc po groszy 10, tak lanne iako y konopne, których rachuie się in Nr. 8, więc za takowe należy się każdemu	20	20	—	—
Rachuiąc ogólnie od 71 osiadłośći wynika przędziwa powisem lannych y konopnych za lat dwa 568, iedno powismo rachuiąc po gr. 10 wyniknie	—	—	189	10
19. Iwan Hryćkiw siedząc na pociężnym gruncie trzechdniowym w roku 1805 na sustentacyą siebie, żony y dzieci czworga wziął zakładu ięczmienia zmieszanego z żytem korzec ieden we dworze, a gdy mu ten korzec zboża na sustentacyą żony y dzieci nie wystarczył, przeto przymuszony był własną swoię krowę przedać; otóż za ten zakład wzięto temuż do dworu wołów 4 z iarzmem y bronę y ieszcze do tego pan Pinkowski temuż Iwanowi Hryćkowi na nogę y rękę kaidany założył y rydlem kopać cały dzień kazał; a gdy mu żona iego podczas takowey pracy ieść przyniosła, tedy żonę iego za to po plecach charapem bił podług upodobania, y po tym temuż gront na tym roku uprawiony [odebrał], bo ten więcey jak 100 wozów oborniku na 14 zagonów nawoził, któren od dwoch lat bez sposobu życia zostaie z czworgiem dzieci y żoną, gdyż w tak przykrym czasie y drogim krzywdę wielką mu Zwierzchność dworska uczyniła, bez żadney przyczyny sprawiedliwey, gdyż ten człowiek siedząc 15 lat na tym gruncie ten po gospodarsku podług możności				
Latus facit . .	—	—	38.718	16

	Summa pojedyncza złr. pol. gr.		Summa ogółem złr. pol. gr.	
trans latus . .	—	—	38.718	16

uprawiał, a do tego że iest maigister, robić potrafi pługi, wozy, y iest w gromadzie użyteczny, a do tego trzyźwy, a teraz ten z przyczyny dworu podupadł, bo przez zabranie czterech wołów iego własnych y odebranie gruntu, na którym siedział y z niego żył, więcey utratny bez te dwa roki iak na 1000 złr. pols. Zaczym ten Iwan Hryćkow tak ciężko skrzywdzony będąc, uprasza przeświętszey kommissyi, aby mu był grunt ten sam powrócony y 4 woły z iarzmem y broną oddane, tudzież nadgroda, że się przez te głodne lata do ostatniego zniszczył, sustentuiąc czworo dzieci y żonę, z okazyi odebrania gruntu y zabrania 4 wołów przez Zwierzchność dworską.

20-mo. Fuzye do dworu pozabierano iedne u Iwana Pawlucha wartuiąca złt. ryńskich 3 . . . . 12 — — —

Drugą u Fed'ka Homiaka wartuiącą złr. ryń. 4, 16 — — —

o które prosiemy prześwietney komissyi, aby nam były za nich pieniądze powrócone albo fuzye oddane, które gdy odbierzemy, natychmiast ie poprzedamy.

21-mo. Nawet komornice w szlacheckich domach tulące się nie maią spokoiu, bo tych urzędnicy dworscy nabiegaiąc za temisz domy szlacheckie, w tych ubogie niewiasty biiąc gwałtem na pańską robotę przymuszaią niezważaiąc na to, że są sieroty bez mężów, bo iednej w rekruty wzięto męża, a druga Maryanna Wierzbicka w wdowim stanie zostaiąc z córką imieniem Iewką iuż od lat 30 mieszka w domie szlacheckim Imć. Pana Eliasza Bereżnickiego; tę tedy Iewkę córkę Wierzbickiey wdowy przysłany ze dworu na dzień 11. czerwca r. b.

Latus facit . .	—	—	38.718	16

	Summa pojedyncza złr. pol.	gr.	Summa ogółem złr. pol.	gr.
trans latus . .	—	—	38.718	16

trzy razy kiiem okrutnie uderzył, z chałupy za włosy wyciągnął y powtóre trzy razy kiiem tyrańsko uderzył po plecach i tę przyprowadziwszy do dworu kazawszy położyć dano teyże plag 20, y do lamusa wsadziwszy przez godzin 2 niewinnie więziono.

22-do. Iak tylko nad nami zaczął panować Wielmożny Iegomość pan Antoni Dwernicki, teraźnieyszy nasz dziedzic, tak bezprawnie nas przez te dwa roki y pół nadzwyczay karano, bo bito kiiem po głowie, po plecach, po rękach, a potym pokładano, trzymano tym sposobem: ieden na nogach siedział, a drugi na głowie, a dwoch kiiami biło, a na ostatek nogami kopano y zbytkowano się nad nami podług upodobania y ukontentowania woli swoyey, czyniąc okrucieństwa wielkie, co im tylko popędliwosć wyuzdana kazała, tak z nami postępowano nie iak z ludźmi, ale gorzey, niż z nierozumnemi zwierzętami, gdyż ledwo takie okrucieństwo u którego gdzie pana znayduie się, iak w naszym dominium dzieie się.

	Liczba Plag				
Gdyż Iwanowi Łazorakowi za iednym razem dano 81	81	—	—	—	—
Wasylowi synowi tegoż Iwana Łazoraka 25	25	—	—	—	—
Iwanowi Pawluchowi za iednym razem dano 50	50	—	—	—	—
Olexemu synowi tegoż Iwana Pawlucha 9	9	—	—	—	—
Staśkowi Macanowi . . . 50	50	—	—	—	—
Stefanowi Fabikowi raz 15, 2-gi raz 50	65	—	—	—	—
Michayłowi Nakielskiemu . 50	50	—	—	—	—

	Liczba Plag.	Summa pojedyncza złr. pol.	gr.	Summa ogółem złr. pol.	gr.
trans latus . .	—	—	—	38.718	16
Onofremu Wadowskiemu . 25	25	—	—	—	—
Wasylowi Bachdaiowi raz 12, 2-gi raz 10	22	—	—	—	—
Iwanowi Bachdaiowi . . . 12	12	—	—	—	—
Iwanowi Kasprowi 6, France żonie iego 4	10	—	—	—	—
Wasylowi Wadowskiemu . 25	25	—	—	—	—
Iwanowi Macanowi . . . 25	25	—	—	—	—
Dańkowi Kretowiczowi . . 4	4	—	—	—	—
Andrusiowi synowi iego . 16	16	—	—	—	—
Wasylowi Macanowi . . . 25	25	—	—	—	—
Hrynkowi Andruszkowi . . 25	25	—	—	—	—
Iwanowi Homiakowi . . . 30	30	—	—	—	—
Stasiowi Wołosiańskiemu . 24	24	—	—	—	—
Wasylowi Kasprowi . . . 6	6	—	—	—	—
Stefanowi Geremeszowi raz 15, 2-gi raz 25	40	—	—	—	—
Seńkowi Geremeszowi . . 15	15	—	—	—	—
Iwanowi Pawluchowi . . 15	15	—	—	—	—
Olexemu Pawluchowi raz 18, 2-gi raz 10, Taśce żonie 18	46	—	—	—	—
Seńkowi Kretowiczowi . . 25	25	—	—	—	—
Annie Hrynka Pawlucha żonie 25	25	—	—	—	—
Stefanowi Wołosieńskiemu . 51	51	—	—	—	—
Ilkowi synowi tegoż . . . 20	20	—	—	—	—
Iackowi Kretowiczowi . . 25	25	—	—	—	—
Seńkowi synowi tegoż . . 6	6	—	—	—	—
Stefanowi Macanowi . . . 25	25	—	—	—	—
Stefanowi Potoczniakowi . 30	30	—	—	—	—
Staśkowi Stolarczukowi . . 25	25	—	—	—	—
Iwanowi Matoliczowi . . . 30	30	—	—	—	—
Pawłowi Woytowiczowi . . 25	25	—	—	—	—
Ludwikowi Woytowiczowi . 10	10	—	—	—	—
Michayłowi Niekielskiemu . 15	15	—	—	—	—
Petrowi Mendzelukowi raz 8, 2-gi					

	Liczba Plag.	Summa pojedyncza złr.	pol. gr.	Summa ogółem złr.	pol. gr.
trans latus . .	—	—	—	38.718	16
raz 8, 3-ci raz 8, 4-ty raz 5, 5-ty raz 8	37	—	—	—	—
Dańkowi Niekielskiemu raz 8, 2-gi raz 6, 3-ci raz 10	24	—	—	—	—
Iwanowi Bereśkiemu . . . 25	25	—	—	—	—
Michaiłowi Łuczyszynowi raz 8, 2-gi raz 15, żonie Taśce 8 . .	31	—	—	—	—
Michaiłowi Wadowskiemu . 10	10	—	—	—	—
Olexie Wadowskiemu 6, Annie żonie tegoż 3	9	—	—	—	—
Fedkowi służącemu tegoż . 9	9	—	—	—	—
Hryńkowi Potoczniakowi i Maryśce żonie tegoż 10	10	—	—	—	—
Iwanowi Potoczniakowi raz 10, 2-gi raz 15	25	—	—	—	—
Frankowi Mazurowi . . . 10	10	—	—	—	—
Petrowi Niekielskiemu . . 20	20	—	—	—	—
Seńka Kretowicza Wasylowi synowi 15	15	—	—	—	—
Iwanowi Węgrowiczowi . . 25	25	—	—	—	—
Nikole Niekielskiemu . . 18	18	—	—	—	—
Staśkowi Szczerbanowi . . 18	18	—	—	—	—
Iwanowi Grudzieńskiemu . 25	25	—	—	—	—
Wasylowi Niedbalskiemu . 5	5	—	—	—	—
Jackowi Beszekowi . . . 18	18	—	—	—	—
Iewce córce Maryanny Wierzbickiey iednego dnia raz 3, 2-gi raz 3, 3-ci raz 20	26	—	—	—	—
Mikołaiowi Bereskiemu . . 20	20	—	—	—	—
Andrusiowi synowi Stefana Pachołczyszynego 15	15	—	—	—	—
Hrynkowi Smole 10	10	—	—	—	—
Iwanowi Pilczakowi raz 10, 2-gi raz 10, 3-ci raz 10, 4-ty raz 18, 5-ty raz 2	50	—	—	—	—

	Liczba Plag.	Summa pojedyncza zł. pol.	gr.	Summa ogółem zł. pol.	gr.
trans latus . .	—	—	—	38.718	16
Ianowi Krzanowskiemu mielnikowi 25	25	—	—	--	--
Iakubowi synowi tegoż . . 14	14	—	—	—	—
Łeśkowi Łudczyszakowi raz 20, 2-gi raz 5, 3-ci raz 3, 4-ty raz 3	31	—	—	—	—
Iwanowi Łużeckiemu razowo 12	12	—	—	—	—
In Summa Summas całey gromady Stupnicy y Kotowani kaźni plag. . . .	1533	—	—	38.718	16

23-tio. Mamy y w tym krzywdę wielką przez Zwierzchność dworską, która nas nagleniem, przymuszaniem robiących na pańszczyznie y ustawicznym biciem uciemięża, a przeto nie można naiemnika na odrobienie pańszczyzny dostać, a gdy się trafi któremu poddanemu, że zachoruie lub iak zaydzie w odrobieniu pańszczyzny, a że nie ma swoich dzieci, któreby mogły pańszczyzne odrobić, przeto cudzego dla wyż wymienionych przyczyn na służbę parobka ani dziewki choćby naydrożey płacił nie dostanie, bo się każdy obawia, żeby nie był tak traktowany na robocie pańszczyźnianey, iak my traktowani bywamy, a ieżeli który się na służbę naymuie, tedy to sobie warunek ostrzega, żeby go gospodarz na pańszczyzne nigdy nie posyłał, tylko aby w domu robił czeladnik, a gospodarz zawsze żeby pańszczyznę odbywał.

24-to. Pogłowne które P. Pinkowski ekonom nad słuszność przebrał, a gdy o to żaliliśmy się, że tenże kwity fałszywe dawał nam, bo więcey brał od nas a w kwitach mniey pisał, które od nas niesłusznie do kilkadziesiąt złr. pols. wybrał, y te od niego Wiel. dziedzic odebrał, iednak z tych przebranych pieniędzy ani grosza nie powrócił.

24-to. I na to niema żadney uwagi Zwierzchność dworska, że Pan Bóg przykazał dni święte szanować, a nam w dni święte każą wozić cegłę, wapno, iodły, dęby, krokwy, łaty, zboże, choć się prosiemy, aby nam folga..... y za pieniędzy w dni święte była, iednak nasza prożba w tey mierze skutku nie otrzymała, ale musieliśmy rozkazowi zadość czynić gwałcąc święte dni, których zgwałconych było naymniey od każdego poddanego po razy pięć, bo gdyby który od takowey dyspozycyi miał się uchylić, tedyby za to nie uszedł ciężkiey cielesney kary. Przeto niech Prześwietna Komissya Cyr-

kularna raczy zważyć te dla nas wynikaiące tak wielkie krzywdy y cięszkie uciemiężenia przez całe dwa lata y puł. Zaczym iak nayupokorniey suplikuiemy, aby te nasze punkta Prześwietna Komissya do protokołu raczyła przyiąć, y nas swoią powagą y mocą do mizernych poddanych y biednych ludzi przy świętey sprawiedliwości zachować... podług inwentarza tu załączonego pod latus... przy zwykłey pańszczyźnie y spisanych pretensyach łaskawie utrzymać y te pretensye nasze, ile są sprawiedliwe, w dekrecie [wyrazić raczyła].

Копію одержав я 1888 року від о. Івана Яворського, тоді завідателя парафії в Липю.

XXII.

Жалоба громади Лубянок на утиски з р. 1818.

Iaśnie Wielmożna Pani

Nayłaskawsza Dziedziczko y Dobrodzieyko!

Niżey na podpisie wyrażona gromada wsi Lubianek Wyższych y Niższych podaie naypokornieyszą prożbę do Iaśnie Wielmożney Pani Nayłaskawszey Dziedziczki y Dobrodzieyki względem pokrzywdzenia swego, które przez Wiel. Pana Raczkowskiego kommissarza ponosi, a to w następuiącym wyszczególnieniu:

1-mo. Gdy iuż po upłynieniu roku trzeciego, iak grónta podług urbarialnego pomiaru, które używaliśmy, od nas przez geometryczny pomiar odebrane zostały a bardzo w małey proporcyi nam nadane, tak orne grónta y sianożęci, a pastwiska całkiem odebrane; że niemamy żadnego utrzymania y wsparcia, swoiey familii czym wyżywić y chudobę wywindować, co niewiemy z iakowych powodów takowe nieznośne uciemierzenie i nędzę cierpimy, a powinności wszelkie y podatki monarchiczne, z wyniszczeniem się iuż nietylko z chudoby, ale z ostatnych fantów, odbywać y opłacać zmuszeni iesteśmy.

2-do. W czasie oświadczenia nam geometrycznego pomiaru przez Wiel. Pana Raczkowskiego podawaliśmy prożbę, by raczył łaskawie wzgląd litości nad nami y dziećmi naszemi mieć, nie krzywdząc nas na grontach. Żadnego miłosierdzia nie okazał, ale ieszcze surowo cieleśnie gospodarzów karać rozkazał, którą karę niewinnie ucierpieli y bez żadney winy.

3-tio. Na ostatek, chociaż iuż tak w małey proporcyi grónta wymierzone, lecz w tym roku przez dyspozycyę Wiel. Pana Raczkowskiego urąb lasu przez trzeci miesiąc uczyniony, tak dzienną iako i nocną porą nieustannie zagraniczne ludzi drzewo wywożą, a sianożęci nasze, co do pożytku przychodziło, całkiem zdezelowane zostało, a swemu poddaństwu nietylko wywieść, ale na ramionach wynieść na opał zgniłego y naydrobnieyszego chrustu nie wolno; gdy któren gospodarz poszli swoie dzieci lub służące do lasu, zdrętwiałego chrustu na ramionach wynieść na opał, do koszul obdzieraią, cielesną karę utrzymuią, nagich ludzi puszczaią y ieszcze pieniężną kwotę płacą. A nie iest że to wielkim uciemierzeniem y nędzą nas mizernych ludzi, że zagranicznym ludziom wolno kupić lub odrobić y wywieść, iak ich potrzeba wymaga, a poddaństwu niewolno ani kupić, ani odrobić? Ani w potrzebach naszych wymagaiących do gospodarstwa żadnego ratunku niemamy, co wszelkie powinności pańskie od tychże gróntów odbywamy, y podatki monarchiczne opłacamy, a równie żadnych względów litości nie otrzymuiemy. — A gdy Iaśnie Wielmożna Pani Nayłaskawsza Dziedziczka y Dobrodzieyka iako matka swoich dzieci w tym wyszczególnieniu kredytu nie pozwoli, niech raczy uczynić rewizyę, nie posyłaiąc officialistów z rządu tuteyszego, ale z obcych ludzi, a przekona się w tym, iak niezmierną krzywdę w swoich dobrach ponosi, więc nie przez poddaństwo ale przez tuteyszego państwa tak w wielkiey proporcyi las dezelacyi podpadł, a poddaństwo własne żadnym użytkiem nie obfituie, ale zagraniczne y obce ludzie. A zatym dopraszamy się iak naypokorniey Ias. Wiel. Pani y Nayłaskawszey Dziedziczki iako matki swoich dzieci, aby raczyła wzgląd litości nad nami okazać, którego z nayglębszą submissią oczykiwać będziemy.

Lubianki, 26. czerwca 1818 roku.

Gromada lubianecka podpisuie się:

Wawryk Woleynik,

podpisuie się, iako zagranice wydali pobereznicy dębów 30 bez pieniędzy tylko za kwartę wódki, na to y Iuramentem poprawić ofiaruię.

Semko Baszarzyński, Fedko Waszczuk, Iurko Kłymow, Iwan Dwyhało, Hryćko Batiuk, Iusko Baryluk, Hrynko Lewczuk, Iwan Kardasz, Kindrat Słota, Pawło Byczyk, Fedko Batiuk, Łucko Ciesecki, Fedko Kalba, Hrycko Sztokayło, Iacko Szczerbluk, Wasyl Demkow, Kost

Dwyhaiło, Andruch Kuczma, Iwan Demkow, Lesko Sławuta, Semko Demkiw, Fedko Gałysz, Fedko Pełych, Danyło Gałysz, Pawło Dacyszyn.

На зверхній переламції адрес: Do Jaśnie Wielmożney Pani, Nayłaskawszey Dziedziczki y Dobrodzieyki prożba od gromady Wyższych y Niższych Lubianek podana. Оріґінал у моїм посїданю.

XXIII.

Резолюція Станїславівського ур. окружного на жалоби гром. Бабче в справі утисків з 19. сїчня 1824.

Nr. 15.852. Der Solotwiner Cammeralgemeinde Babcze.

Ueber die von der Gemeinde Babcze zu verschiedenenmahlen vorgebrachten Beschwerden, welche eigentlich als ein Rekurs gegen die Dominikalentscheidung vom 27-ten November 1817, Zahl 853, zu betrachten sind, wird nach vorläufiger kreisämtlichen Untersuchung mit Freilassung des binnen 14 Tagen an die hohe Landesstelle einzureichenden Rekurses folgendes entschieden:

1-tens. Beschwert sich die Gemeinde, dass die Naturalroboth nach den verschiedenen vorgefallenen Grundzertheilungen und Grundzerstücklung zertheilt, und bei manchen Theilen erhöht worden sey, ohne dass angegeben werden könne, wie, warum und wann dieses geschah. Die Verwaltung selbst gesteht, d a s s f r ü h e r G r u n d z e r s t ü c k l u n g e n s t a t t h a t t e n, welche jedoch seit mehreren Jahren eingestellt seyen und genau überwacht werden, und dass durch diese Grundzerstücklungen und die hiedurch herbeigeführten Vertheilungen der Roboth einzelne Unterthanen verkürzt seyn können. Hiebei zeigte sich zugleich, dass bei Vergleichung des Robothstandes, welcher nach dem Stockinventar 1046 Hand- und 1375 Zugtage betrug, jetzt aber 2782 Hand- und 986 Zugtage ausmacht, die Zugfrohnen sich zwar um 389 Tage vermindert, dagegen die Handfrohnen um 1636 Tage vermehrt haben; wogegen sich aber auch ergab, dass sowohl die Zahl der unterthänigen Ansässigkeiten, als auch vorzüglich ihr Grundbesitz sich bedeutend vermehrt habe, da nach dem Stockinventar die Unterthanen nur auf 214 Pflüge Ackergrund 182 Fuhren Wieswachs und auf 182 Pflüge ackerbare Berge besassen, dermalen aber der unterthänige Grundbesitz nach dem Resultate der neuen Reambulirung 946 Joch $539\frac{3}{6}$ □ Klafter

Acker und 2168 Joch 557 □ Klafter Wiesen, somit sechsmal so viel als das Stockinventar ausweist, beträgt.

Da beide Theile zur Behebung dieses Klagpunkts die Regulirung des Inventars in Antrag gebracht haben, so wird bei dem Umstande, dass die Zerstückung der unterthänigen Gründe durch mehrfältige Vorschriften, insonderheit des Patents vom 10-ten May 1787, dann die Kreisschreiben vom 17-ten April und 5-ten Juny 1788 ausdrücklich untersagt, und mit dem § 17 der Instruktion für die k. Staatsgüter-Administration die Theilung zu grosser oder die Vereinigung zu kleiner Bauernansässigkeiten auf Staatsgütern zwar empfohlen, hiebei aber die Beistimmung der politischen Behörden bedungen worden ist, da ferner mit der hohen Gubernial-Verordnung vom 14-ten November 1806, Z. 46.527, (mit welcher den Kreisämtern ein Auszug der oberwähnten Instruktion für die k. Staatsgüter-Administration mitgetheilt wurde) bestimmt wurde, dass falls die Zertheilung oder Vereinigung eines unterthänigen Grundes räthlich und ausführbar sey, das Dominium die Anzeige an das Kreisamt zu erstatten, dieses sich die nähere Ueberzeugung zu verschaffen, und dann den Antrag der hohen Landesstelle vorzulegen, oder wenn es sich um Vereinigung früher zu einer Ansässigkeit gehörigen getheilten Gründe handelt, das Kreisamt selbst hiezu die Bewilligung zu ertheilen habe, so wird hiemit bestimmt, dass über den dermaligen Grundbesitz und die hiemit dermalen verbundenen Schuldigkeiten ein genaues Inventar aufgenommen, zugleich der ursprüngliche auf dem Stockinventar begründete Stand der unterthänigen Ansässigkeiten und die der vorgefallenen Zerstücklungen ersichtlich zu machen, und dann im Einvernehmen mit der Gemeinde auf dem Grunde des Stockinventars eine Regulirung und Feststellung der unterthänigen Ansässigkeiten und Schuldigkeiten entworfen, und dieser Entwurf zur weiteren Veranlassung anher vorgelegt werde, wozu der k. Verwaltung, da hiezu auch Localerörterungen nothwendig seyn werden, die nur in der günstigeren Jahreszeit vorgenommen werden können, der Termin bis Ende Mai 1824 bestimmt wird.

2-tens. Hat sich die Gemeinde beschwert, dass selbe früher die Kleingaben nicht in natura geleistet, sondern reluirt habe, seit 10 Jahren selbe aber wieder in natura leisten müsse, wobei die Gemeinde bat, womit diese Naturalgabe eingestellt, und die Gemeinde bei dem von Kaiser Joseph II. eingeführten Urbario, durch welches alle Gaben zu Geld berechnet wurden, erhalten werden wolle.

Hierüber wird die Entscheidung besonders erfolgen.

3-tens. Ist der Beschwerdpunkt hinsichtlich der Gemeindespeicherschüttung und der Aufgabe von 2 Garnez behoben, da die Bevollmächtigten die Verbindlichkeit des Rückersatzes des Vorgeliehenen und der gesetzlichen Aufgabe eingesehen haben.

4-tens. Hat sich die Gemeinde über die Holzzufuhr deshalb beschwert, weil selbe früher für die Niederösterreichische Klafter 6 fl. W. W. an Fuhrlohn, jetzt aber nur 8 Robotstage erhalte, während selbe zu 5 Fuhren 10 Tage bedürfe. Hierüber wird entschieden, dass die Verwaltung nicht verhalten werden könne, jene Arbeiten, welche selbe mit der inventarmässigen Frohne zu bestreiten im Stande ist, den Unterthanen zu bezahlen; was dagegen die Robothsvergütung von 8 Tagen für die Zufuhr einer Niederösterreichischen Klafter Holzes, wozu 5 Fuhren erforderlich sind, betrifft, so wird bei dem Umstande, dass die Entfernung von Babcze in den Holzschlag, dann auf die Coctur nach Maniawa und zurück 3 Meilen beträgt, welche die Unterthanen im Sommer nach dem Robothspatente in einem Tage zurückzulegen schuldig sind, dass jedoch im Sommer ebenso wie im Winter den Unterthanen für jede Niederösterreichische Klafter harten Holzes 8 Zugtage abgeschrieben, somit dieselben für diese Zufuhr hinreichend entschädigt werden, hiemit bestimmt, dass es bei dieser Ausmaass so lange zu verbleiben habe, bis nach dem von der Verwaltung geäusserten Vorbehalte eine ämtliche Ausmass der Entfernungen und Bestimmung der diesfälligen Robothsvergütungen erfolgen wird, und welche die Verwaltung in Gemässheit der früheren kreisämtlichen Weisung vom 13-ten Juny 1819, Zahl 5399, gleich bei Eintritt der besseren Jahreszeit anzusuchen hat, um jeder ferneren Beschwerde vorzubauen.

5-tens. Die Angaben der Unterthanen, dass von selben früher jeder nicht abgearbeitete Zugtag mit $7\frac{1}{2}$ kr., dann jeder Handtag mit 4 kr. reluirt, dass dann diese Reluition auf 15 und $7\frac{1}{2}$ kr., ferner auf 30 und 15 kr. CM. bestimmt worden sey, kann von der Verwaltung nicht in Abrede gestellt werden, sondern dieselbe bemerkt blos, dass da der eigentliche Versteuerungspreis bei der Gemeinde Babcze für den Zugtag 11 kr. und für den Handtag 6 kr. CM. beträgt, hiernach die Schuldigkeit pro 1823 fürgeschrieben; jedoch hieran pro 1823 noch nichts eingehoben, pro 1821 und 1822 ab noch der Betrag von 308 fl. $57\frac{1}{2}$ kr. CM. rückständig sey.

Da durch den Dominicalspruch vom 27. November 1817, Zahl 853, anerkannt, und bei der Untersuchung eingestanden ist, dass die Unterthanen zur Reluirung der rückständigen Roboth verhalten werden, da ein solcher Fürgang eine Uebertretung der §§ 17 und 35 des Patents vom 16-ten Juny 1786 ist, so wird er ein für allemal untersagt, der Verwaltung die Einhebung der rückständigen für 1821, 1822 und 1823 fürgeschriebenen Beträge verbothen und aufgetragen, jedem Unterthan, der hierauf schon etwas abgestellt hat, das Abgestattete durch Gutschreibung auf die herrschaftlichen Zinsen oder Abschreibung in den Steuerbücheln zu ersetzen.

Hiebei wird der Gemeinde bedeutet, dass ihrem Gesuche, womit selbe nach dem alten Urbar behandelt und die Roboth ganz aufgehoben werde, nicht willfahrt werden könne, weil die Roboth derselben zur Zufuhr des Holzes nach der Coctur Maniawa unumgänglich nöthig ist, und die Verwaltung nicht gezwungen werden kann, die Roboth sich reluiren zu lassen, und dann die Holzzufuhr wieder baar zu bezahlen. Zugleich wird der Gemeinde, welche ebenso wie die übrigen Solotwiner Gemeinden, sich stets auf das alte Urbarium bezieht, und in dem in Händen habenden diesfälligen Urbarialinventar vom J. 1789 ein besonderes Privilegium zu besitzen glaubt, bedeutet, dass durch die mittels Patents vom 19. April 1790 erfolgte Aufhebung des Urbariums das in der Frage stehende Urbarialinventar ein dermalen ganz ungiltiges Document geworden sey, dass die Gemeinde daher die irrige Meinung, dass selbe durch Nichtabarbeitung ihrer Schuldigkeiten eine Nachsicht derselben zu erzwingen vermöge, umsomehr aufzugeben habe, als der Herrschaft allerdings das Recht zustehet, gegen den Nachlässigen nach Vorschrift des § 17 des Patents vom 16-ten Juny 1786 und gegen den Ungehorsamen nach dem Patente vom 1. September 1781 zu verfahren.

Sollte übrigens ein Theil der Roboth entbehrlich seyn und der Fall eintreten, dass ausser der Holzzufuhr die Roboth nur auf einem über 2 Stunden Weges entfernten Ort gebraucht werden könnte, und beide Theile eine Reluirung wünschen, so bleibt ihnen rücksichtlich der entbehrlichen Roboth ein freiwilliges, und wenn es auf mehr als 3 Jahre geschlossen werden soll, der kreisämtlichen Bestättigung zu unterziehendes Uebereinkommen unbenommen, auch erforderlichen Falls der Verwaltung vorbehalten, auf dem

Grunde des Schlussabsatzes im § 35 des Patents vom 16-ten Juny 1786 die kreisämtliche Hilfe anzusuchen.

6-tens. Haben sich die Unterthanen beschwert, dass selbe Viehzinse bezahlen müssen, ohne herrschaftliche Hutweiden zu besitzen, daher selbe verlangen nach den Grundsätzen des alten Urbars von den Viehzinsen befreit zu werden.

Ueber diesen Punkt hat die Gemeinde eine abgesonderte Entscheidung abzuwarten.

7-tens. Da die Unterthanen sich über das Holzfälle blos deshalb beschweren, weil sie glauben nach ihrem sogenannten Privilegio zu keiner Roboth verbunden zu seyn, so werden selbe mit dieser ganz ungegründeten Beschwerde sowie mit ihrem unstatthaften Verlangen um Bezahlung dieser Arbeit mit Hinweisung auf die erwähnte Aufhebung des alten Urbars ganz abgewiesen.

8-tens. Was die Beschwerde der Unterthanen betrifft, dass von denenselben jährlich 7 Scharwarkstage gefordert werden, so haben die Unterthanen selbst gestanden, dass diese Scharwarkstage nicht alle gehörig abgearbeitet, und nur zu der Reparatur der Strassen verwendet werden. Dagegen hat sich die kreisämtliche Commission durch die Localrevision, und der gefertigte Kreishauptmann bei einer im October v. J. vorgenommene Bereisung überzeugt, dass so wie man von der Salmenstrasse abweicht, die Seitenwege und Communicationsstrassen sich in sehr schlechtem Stande befinden, und an vielen Orten der Herrschaft, wo der feste Boden nur einer unbedeutenden Nachhilfe bedarf, wo das Holz zu Brücken etc. gleich bei der Hand ist, doch Strassen und Brücken muthwillig vernachlässigt seyen. Auch bewähren die von der Untersuchungscommission eingesehenen Dispositionsprotocolle, dass jede Reparatur erst nach mehrmaliger Anordnung erzielt werden konnte.

Da nun die Unterthanen nach den bestehenden Vorschriften, insonderheit nach dem Kreisschreiben vom 4-ten November 1789, und der hohen Gubernial-Verordnung vom 26-ten October 1804, Zahl 42.397, zur Herstellung und Erhaltung der zum öffentlichen und Gemeindewohl erforderlichen Wege und Anstalten die nöthigen Arbeiten unter dem Titel der Scharwarken zu leisten haben, da überdiess die Herstellung ordentlicher Strassen besonders in den bis nunzu so sehr verwahrlosten Gebirgsgegenden nicht nur unter die ersten und nothwendigsten Polizeimaassregeln, aber auch unter die ersten und vorzüglichsten Mittel zur Beförderung des gegen-

seitigen Verkehrs, zur Erleichterung des Erwerbs und Verbreitung der Kultur gehört, so wird hiemit entschieden, dass die Unterthanen nicht nur Wege und Brücken ihres Territoriums stets in fahrbarem Stande zu erhalten haben, sondern dass auch nach und nach auf eben die Art wie von Jablonica bis zur Krzywiecer Grenze bereits eine sehr zweckmässige Strasse hergestellt worden ist, die Communicationswege überhaupt durch verhältnissmässige Zutheilung der Gemeinden ohne Ueberspannung der Arbeit nach und nach dauerhaft und zweckmässig hergestellt werden, wodurch sodann in Zukunft auch die jetzt fortwährend nothwendige Reparatur derselben erleichtert, insonderheit aber den Unterthanen selbst bei Leistung ihrer Schuldigkeiten eine bedeutende Erleichterung zugehen wird. Bei dem hiedurch auch der Herrschaft in vieler Hinsicht zugehenden Vortheile wird jedoch dieselbe erinnert, dass die Ausführung dieser so wichtigen Anstalt jedoch nicht blos den Unterthanen aufgebürdet werden könne, sondern dass es auch unter die Pflichten des Dominiums gehöre, hiebei aus eigenen Mitteln zu konkurrieren, was besonders in der dortigen Herrschaft bei dem Ueberflusse an sonst ohnehin nicht zu verwendender Frohnen, nicht nur keinen Nachtheil, sondern in Zukunft bedeutende Vortheile gewähren wird.

Die sogenannten Manipulationswege, dass heisst die Wege, die blos in die Holzschläge, Brettmühlen und andere Orte führen, von denen die Herrschaft allein den Vortheil bezieht, dürfen nicht durch Scharwarken hergestellt werden, sondern hat die Herstellung, die man der Herrschaft zum eigenen Vortheile und zum Besten des Unterthans empfiehlt, auf Abschlag der gewöhnlichen Roboth zu geschehen.

9-tens. Ueber die Angabe, dass die Unterthanen bei der Geldabfuhr misshandelt, und ihnen das Geld ungezählt abgenommen worden sey, haben die Bevollmächtigten ausgesagt, nichts bestimmtes angeben zu können, sondern es müsste erst die Gemeinde beauftragt werden, dass jeder einzeln seine Klage vorbringe und erweise. Dieser Klagpunkt ist somit keine Beschwerde der Gemeinde selbst, sondern eine Beschwerde Einzelner, welche falls sie hierüber zu klagen willens sind, ihre diesfälligen Beschwerden persönlich mit den gehörigen Beweismitteln ordentlich und abgesondert anzubringen haben.

10-tens. Die Beschwerde, dass die Gemeinde zu dem Baue der Kirche beitragen musste, hat sich dahin aufgeklärt, dass

die Gemeinde zu der neuen Kirche einen Glockenthurm auf eigene Kosten erbaute, dass ihr hiefür der Baubetrag von 333 fl. mit dem hohen Gubernial-Dekrete vom 1-ten October 1822, Zahl 52.406, zurückbewilligt, angewiesen, und hierauf von dem Unterthan Roman Krawczuk, dem von der Gemeinde die Aufsicht über diesen Bau übertragen worden war, zwar 300 fl. erhoben, jedoch der Gemeinde nicht zurückerfolgt seyen, weil er behauptet noch Forderungen an die Gemeinde zu haben; hierüber hätte sich die Gemeinde bei ihrer und des Roman Krawczuk vorgesetzter Obrigkeit, nämlich bei der Verwaltung beschweren sollen, und wird daher der Gemeinde verhoben, dass selbe mit Umgehung der Verwaltung mit der diesfalls im Monath November 1823 vorgebrachten Klage das Kreisamt unnöthigerweise behelliget, über welche daher die k. Verwaltung die gehörige Verhandlung vorzunehmen, und die Gemeinde die diesfällige Entscheidung abzuwarten hat.

11-tens. Hinsichtlich des Beschwerdpunktes, dass die Unterthanen weniger Grundstücke besitzen, als ihnen in den Grundertragsbögen zur Steuer fürgeschrieben seyen, gestehen die Unterthanen selbst, dass ihnen die Vorschrift selbst, Reclamationen [einzureichen], gehörig bekannt gemacht worden sey. Die angebliche Beschuldigung, dass sie diese Vorschrift damals nicht verstanden und deswegen keine Reclamationen einlegten, verdient umso weniger Glauben, als von mehreren andern Gemeinden der Herrschaft Reclamationen eingelegt wurden, somit nicht zu glauben ist, dass dieser Gegenstand nicht sich hätte auch in der Babczer Gemeinde verbreiten sollen. Indessen wird der Gemeinde bedeutet, dass jene Unterthanen, welche sich durch das neue Steuerprovisorium verkürzt glauben, sogleich ihre diesfälligen Reclamationen bei der Herrschaft als Steuerbezirksobrigkeit nach der bestehenden Vorschrift anzubringen haben, welche selbe sodann ohne Zeitverlust anher zur weiteren Verhandlung vorzulegen hat.

12-tens. Die Angabe der Unterthanen wegen Entrichtung der Marktgelder für die auf den Markt nach Solotwina gebrachten Waaren ist durch das eigene Geständniss der Verwaltung bewährt, und der Umstand, dass selbe unter Vorwissen und Bestättigung der k. Staatsgüter-Administration mittelst öffentlicher Licitation verpachtet werden, dient zu keiner Entschuldigung, da die Einhebung der Markt- und Standgelder als ein Prohibitum generale schon durch den § 63 des Robothspatents vom 16-ten Juny 1786, dann durch

mehrfältige spätere Vorschriften ganz untersagt worden sind, und hier auch nicht einmal unter dem Titel eines Weidezinses angesprochen werden können, da bei dem Markte Solotwina nach der eigenen Aussage der Verwaltung keine herrschaftlichen Hutweiden bestehen, auf welchen den Marktgästen das Weiden ihres Viehes gestattet würde. Daher diese gesetzwidrige Angabe hiemit aufgehoben, und der Verwaltung die alsogleiche Einstellung derselben aufgetragen wird, es wäre dann, dass sich die Verwaltung mit einem besondern Privilegium ausweisen könnte.

Ueber den Schluss des Gemeindegesuchs, nämlich über die Bitte der Gemeinde, selbe bei ihrem angeblichen, von Seiner Majestät Kaiser Joseph II. erhaltene Privilegio zu erhalten, wird der Gemeinde nochmals mit Rückweisung auf das Patent vom 19. April 1790 bedeutet, dass selbe in dem in Händen habenden alten Urbarialinventar nichts weniger als ein Privilegium in Händen habe, dass nach den [durch] Allerhöchst Seine Majestät selbst ausgesprochenen Grundsätzen die Herrschaft zur Robothabolizion nicht gezwungen werden könne, dass somit die Gemeinde den Einflüsterungen derjenigen, welche selbe mit derlei falschen Vorspieglungen zu täuschen und zu fortwährenden Widerstand gegen die Herrschaft zu verleiten suchen, ferner kein Gehör mehr zu geben, sondern ruhig und folgsam die inventarmässigen Schuldigkeiten leisten, und falls die Gemeine oder Einzelne in etwas sich bedrückt glauben sollten, zur Abhilfe ohne Privatkrämerei im vorgeschriebenen Wege zu gehen haben.

Stanislawow, den 19. Jänner 1824.

Підпис нечиткий.

Оріґінал у моїм посїданю.

XXIV.

Жалоба громади Грималова на аґрарні кривди з р 1849.

Copie simplex.

An Ein Hohes Ministerium zu Wien. Die Gemeinde Grzymałow bringt ihre Beschwerden wegen Grundentziehung gegen die Grzymałower Herrschaft vor.

Hohes Ministerium! Die gefertigten Gemeinden sind bemüssigt ihre Beschwerden gegen die Grzymałower Herrschaft nachstehend vorzubringen.

Seit J. 1814 hat die Grzymałower Herrschaft den unterthänigen Besitzstand, wie er früher bestanden hatte und geregelt worden war, eigenmächtig zum Nachtheile geändert, die auf demselben Besitze haftenden Inventarial-Schuldigkeiten bedeutend vermehrt u. derweise die Unterthanen sehr überbürdet. Seit Jahr 1815 bis einschliesslich 1844 waren die benannten Gemeinden, welche durch diese Besitzänderung u. Uiberbürdungen allerlei Art sich verkürzt fühlten, bei den bestehenden Behörden wegen Wiederherstellung des früheren Besitzstandes, der Zurückführung der früheren Inventarialschuldigkeiten in den früheren gesetzlichen Stand, der ungerechten Abforderung des Bienenzehends, da die früher uns angehörigen Bienen-Gärten, auf deren Grunde wir das Bienenzehend leisteten, entzogen wurden — dann wegen Unfug der von uns zu Gunsten der Herrschaft willkührlich geforderten Wachen u. Scharwarken, wegen der uns vom Dominio eigenmächtig aufgelegten Militär-Exekution, wegen Entziehung des uns üblichen Hutweiden- und Holzungs-Rechtes, endlich wegen Ausmittlung der aus der Uiberhaltung angehörigen Prästationen und vorbehaltenen Vergütung eingeschritten und vermochten bis dazu unsere Rechte nicht geltend zu machen.

Um dem H. Ministerium die Procedur des ganzen vor sich gegangenen Geschäftes klar auszuweisen, schliessen wir alle in der Sache gefällten Entscheidungen bei:

A) Mit dem k. k. Kreisamt-Erlasse dto 19. Juni 1816 Z. 2343 sind wir mit unserer Klageforderung wegen Abstellung des Bienenstockzehends an das Dominium als die erste Instanz verwiesen, dass über die Grundtauschung im besonderen Wege verhandelt werden wird, uns angeordnet, u. wir sind beauftragt worden, die uns von der Herrschaft zugetheilten Grundstücke provisorisch in Besitz zu nehmen.

B) Der Bescheid des k. k. Kreisamts dto 8. Juli 1816 Zl. 3483 weiset uns auch hinsichtlich der vorgebrachten Klage wegen Uiberhaltung mit Wachen u. Scharwarken zu herrschaftlichen Diensten eben an das Dominium als die erste Instanz zurück, verspricht hinsichtlich der uns aufgebürdeten Militär-Exekution eine Rechtfertigung vom Dominio zu fordern.

C) Der Bescheid der k. k. Lemberger Prokoratur dto 8. Juli 1816 Zl. 5991 beauftragt dem Tarnopoler Kreisamte die Beschleu-

nigung der Verhandlung des Grundstreites, u. lässt uns die Stiftbriefe u. Privilegien im Originale nachzuweisen.

D) Mit dem kreisämtlichen Bescheide dto 14. August 1816 Z. 4311 wurde das Dominium beauftragt, die uns durch dessen unbefugte Militär-Exekutions-Einlegung zugefügten Auslagen zu ersetzen.

E) Mit dem Kreisamtsschreiben dto 28. März 1817 Z. 1915 wurden wir auf das hohe Hofkanzlei-Dekret vom 27. Okbr. 1816 Zl. 17005 verwiesen, aus dem das k. k. Kreisamt keine Herstellung des vorigen untethänigen Grundbesitzes, sondern nur eine diesem letzteren entsprechende Entschädigung uns hoffen lässt.

F) Mit dem Kreisschreiben dto 23. Juni 1817 Zl. 7596 wurden wir hinsichtlich der Grundregulirung aus Anlass, weil das Dominium die hiezu nötigen Aktenstücke noch nicht eingesendet hat, zur Geduld verwiesen.

G) Mit dem Kreisschreiben dto 6-ten 8-ber 1818 Zl. 5572 wurden wir aus der Ursache der von der k. k. Provinzialstaats-Buchhaltung nicht mitgetheilten Urbarial-Akten eben an die Geduld verwiesen.

H) Der kreisämtliche Bescheid dto 6. Juli 1820 Z. 3365 verständigt die Gemeinden, dass die definitive Entscheidung über die Grundregulirung der Höheren Instanz vorbehalten sei, beauftragt die Dominien die Nachtwachen und Scharwarken zu herrschaftlichen Diensten abzustellen, die Naturalroboth im Grunde des Stock-Inventars vom J. 1773 aufzulösen u. für die im J. 1820 von uns geforderten Frohnen zu vergüten.

I) Der kreisämtliche Bescheid dto 1-ten 8-ber 1824 Z. 6813 erklärt, dass wir im irrigen Wahne bleiben, wenn wir die Zurückstellung der uns eigenmächtig abgenommenen Gründe hoffen, — sohin unsere Rechte auf die uns abgenommenen Gründe aufgeben müssen; beauftragt zugleich die Ergänzung des Rustikal-Besitzstandes u. lässt die Grundregulirungs-Angelegenheiten durch einen gütlichen Vergleich zu finalisieren.

K) Der kreisämtliche Bescheid dto 24. August 1825 Z. 9452 beauftragt dem Dominium den Unfug mit der Auswahl des Bienenstockzehends abzustellen.

L) Der kreisämtliche Bescheid dto 19. Febr. 1826 Zl. 1884 schliesst aus dem angegebenen Umstande, da der unmittelbar vor der Regulirung bestandene Grundbesitz sich mit Verlässlichkeit

nicht erheben lässt, dass der regulirte faktische Besitzstand erhalten werde.

M) Der kreisämtliche Bescheid vom 21. März 1826 Zl. 3011 fordert vom Dominio, ob dessenseits der kreisämtliche Auftrag vom J. 1816, der in 30 Tagen vollzogen werden sollte, endlich nach einer Frist von 10 Jahren d. i. im Jahre 1826 vollzogen sei, zur Rechtfertigung.

N) Unterm 19. Juni 1826 Zl. 1255 beantwortet uns das Dominium, dass unsere Klagen hinsichtlich der Wahl der Bienenstöcke bei Abforderung des Bienenzehends nach seinem Ansinnen von keiner Wichtigkeit seien, und die Bienengärten, da sie bei der Grundregulirungkommission uns entzogen wurden, nicht mehr zugesprochen werden können.

O) Der kreisämtliche Bescheid dto 19-ten 7-br 1826 Zl. 10461 hat eine Commission wegen des uns üblichen Holzungsrechtes den Termin auf den 10-ten 8-br d. J. festgesezt.

P) Der kreisämtliche Bescheid vom 3-ten X-ber 1826 Zl. 16741 hat das Recht den Gemeinden Grzymałów, Mazorówka, Podlesie, Bucyki, Tarnoruda, Faszczówka, Soroka, Nowosiółka, Zielona, Pajówka hinsichtlich des geübten Holzungsrechtes zugestanden, bei einem aber das Hutweidenrecht ausgeschlossen.

Q) Unterm 9. Juli 1826 Zl. 7780 verständigt uns das k. k. Kreisamt, dass laut h. Hofkanzleidekrets dto 17. April 1823 Zl. 10526 die Dominien für die Prästationen, die über jene des Stockinventars willkührlich erhöht worden sind, verpflichtet seien uns zu vergüten.

R) Das hohe k. Landrecht mit dem Erlasse vom 3. Juni 1839 Zl. 1163 hat die Pupilar-Gelder per 944 fr. W. W. u. 419 fr. russ. Silber als ersiegt für uns anerkannt.

S) Das k. k. Kreisschreiben vom 13-ten 9-ber 1844 Zl. 12715 verständigt uns, dass der H. Bezirkscommissär den Regulirungsprozes im Commissions-Wege durchzuführen angewiesen worden sei.

Das h. Ministerium wolle aus den angedeuteten Entscheidungen gütigst ersehen, dass unsere Klagen wegen Bedrückungen aller Art, die wir von den Herrschaften erdulden mussten, seit J. 1815 bis zu der Zeit, also volle 33 Jahre in einem fort an die Behörden vorgebracht waren, und dennoch hatten alle Entschei-

dungen, derer einige auch uns willkommen waren, nicht den geringsten Einfluss, um unserem Elende Einhalt zu thun.

Vor der Regulirung hatten wir doppelt so viel Acker besessen, die Hälfte derer ist uns eigenmächtig von der Herrschaft entzogen u. den herrschaftlichen Gründen zugetheilt worden, u. um diese unsere Verkürzung zu bewirken, liess man eine Grundregulirung, um die niemand angesucht hat, vorzunehmen. 7 Jahre weigerte sich die Gemeinde Grzymałów die ihr neu zugetheilten Gründe anzunehmen, bebaute kein Feld u. entrichtete dennoch alle Steuer. Endlich durch höchstes Elend gezwungen, auf Gutheissen des Kreisamtes, musste die Gemeinde die ihr angebotenen Gründe übernehmen. Seit der Zeit entschieden die Behörden für uns eine Ergänzung in Feldern, eine Vergütung, u. dennoch haben wir laut aller gefällten Entscheidungen keine mindeste Vergütung, weder für Gründe noch Bienengärten, noch für die dem Dominio ungebührlichen Prästationen, noch für die muthwillig auferlegte Execution erhalten, — unsere Holzungs- u. Weidungsrechte sind in Verfall gekommen u. man verweist uns immer an die Geduld u. verspricht Commissionen. Wir wissen aber wirklich nicht, auf wie viele Jahrhunderte sich unsere Geduld erstrecken u. nach wie vielen Jahrhunderten endlich eine heilbringende Commission zu Stande kommen wird.

Die Gefertigten wagen soher, schmachtend in dem tiefen Elende, ihre Bitte dem H. Ministerium zu unterbreiten. Ein H. Ministerium wolle, berücksichtigend das Elend der Gefertigten, allergnädigst eine Commission zu veranstalten geruhen, unter derer Schirm es den endesgefertigten Gemeinden möglich wäre, der gerechten Schlichtung der Sache entgegen zu hoffen. Alle innen angedeuteten Bescheide sind die Endesgefertigten im Stande, so es von Nöthen, nachzuweisen.

Grzymałów am 1. November 1849.

Jan Siemianowicz, Józef Walczyk.

Bevollmächtigten und Deputirten der benannten Gemeinde.

На сю жалобу видало міністерство внутрішнїх справ ось яку резолюцію:

E. 29. Novbr. 849. № 24289

578

Der Herr Landeschef von Galizien werden aufgefordert, die nötige Einleitung zu treffen, dass diese angeblich über 30 Jahre

verzögerte Angelegenheit ohne Aufschub in die Verhandlung genommen u. mit thunlichster Beschleunigung der meritorischen Erledigung zugeführt werde.

Jedenfalls ist der Stand dieser Angelegenheit bis 15. l. Mts. anher anzuzeigen.

Wien am 23. November 1849.

Für den Minister des Inneren
Eminger.

Сю резолюцію вислано львівській краєвій ґуберниї, яка вислала її до тернопільського староства ось із яким порученем:

№ 68072

Dem k. k. Tarnopoler Kreisamt zur unverzüglichen Befolgung des hierortigen Erlasses vom 13. August 1846 Z. 39578 u. Erstattung der Anzeige über den Stand der diesfälligen Angelegenheit längstens bis 15. d. Mts., ohne es auf eine weitere Betreibung ankommen zu lassen.

Vom k. k. Landesgubernium.

Lemberg den 1. X-ber 1849.

Староство звернуло ся ось із яким наказом до грималівської доминиї:

E. 9. X-ber 849

20092, 12319, 16881, 5830, 1149, 1669
20092

Wird dem Dominium Grzymałow mit dem Auftrage zugemittelt, die auf der zuliegenden Eingabe gefertigten dortigen Gemeinde-Bevollmächtigte Jan Siemianowicz u. Josef Walczyk in die Amtskanzlei vorzurufen, ihnen sofort die angeschlossene, von denselben unterm 1. November v. J. unmittelbar bei dem h. Ministerium in Wien überreichte Beschwerde punktweise vorzuhalten, dann die von denselben darüber gegebenen näheren Auskünfte u. Aufklärungen, wie auch die allfälligen näheren Beweismittel zu jedem der vorgebrachten Klagpunkte zu Protokoll zu nehmen u. das sonach aufgenommene Protokoll mit seinen eigenen Bemerkungen zu weiteren geeigneten Veranlassungen zuversichtlich binnen

14 Tagen anher vorzulegen, wobei dem Dominium insbesondere eingebunden wird, sich von jeder gesetzwidrigen Aufforderung gegenüber der klagenden Gemeinde auf das sorgfältigste zu enthalten, worüber der dortige H. Dominikal-Repräsentant Eigner, in dessen rechtliche Gesinnung man das volle Vertrauen setzt, persönlich zu wachen u. jede wie immer geartete Ungebühr ferne zu halten habe.

Tarnopol 4. Jänner 1850.

Piwocki.

praes: 9. Jänner 1850.

Який був результат сього аж так сильно приспішеного процесу, — не знаємо, правдоподібно повне зеро.

Publicationen

der Ševčenko-Gesellschaft der Wissenschaften in Lemberg

Czarnecki-Gasse 26.

Mittheilungen der Ševčenko-Gesellschaft der Wissenschaften, redigiert von Prof, Michael Hruševśkyj, bis jetzt erschienen Bde I—LXXIV (Geschichte, Archäologie. Ethnographie, Sprache und Litteraturgeschichte, besonders der Ukraine). Preis: Bde I—XX kosten 48 Kronen, jeder weitere Bd. (auch separat käuflich) 3 Kr., Bd. XXIII—XXIV (Doppelband) 5 Kr., Bd. XXXI—II u. XXXV—VI (Doppelbände) à 6 Kr.

Publicationen der Sectionen und Commissionen der Ševčenko Gesellschaft:

A. Die historisch-philosophische Section publizierte bis jetzt:

1. Neue Bände ihrer Beiträge (Zbirnyk istoryčno-filozofičnoi sekcyi) B. I—IV u. VI—IX enth. eine Geschichte der Ukraine von Prof. M. Hruševśkyj (I. Theil bis Anfang des XI Jahrh., II — bis Mitte des XIII Jahr., III—IV bis zum J. 1340, VI-VII bis zum J. 1569), VIII—IX Verfassung und sozialle Verhältnisse im XIV—XVII Jhrh. Preis I, II u. V B. à 4 Kr., III u. IV B. 5 Kr., VI u. VII B. 4·50, VIII u. IX B. 4·50. Bd. V. enthält Materialien zur Kulturgeschichte Galiziens im XVIII—XIX Jahrh. Preis 2 Kr.
2. Historische Bibliothek, bis jetzt erschienen B. I—XXIV.
3. Ukrainisch-ruthenisches Archiv I Band: Die Handschriften des Musäums des Narodnyj Dom in Lemberg — 3 Kr. II Band: Materialen zur Geschichte des Bauerntums und der Oekonomik Galiziens im XVIII—XIX Jhdt. — 4 Kr.
4. Juridische Zeitschrift, bis jetzt X Bde, à 2 Kr.
5. Juridische und ökonomische Zeitschrift, bis jetzt IX Bde à 3 Kr.
6. Juridische Bibliothek, bis jetzt III B. à 2 u. 3 Kr.

B. Die philologische Section publizierte bis jetzt 9 Bde ihrer Beiträge (Zbirnyk filologičnoi sekcyi), enthaltend: Bd. I. und IV: eine Biographie des ukrainischen Dichters Taras Ševčenko, von A. Koniśkyj, Preis à 3 Kr. Bd. II. u. III. Abhandlungen aus dem Gebiete der ukrainischen Volkskunde und Literatur, von Michael Dragomanov (erster Theil). Preis à 4 Kr. Bd. V. Die Mundart der Lemken, von I. Verchratśkyj, 6 Kr. B. VI. Abhandlungen aus dem Gebiete der ukrainischen Volkskunde von M. Dykariv. Preis 4 Kr. Bd. VII. Abhandlungen aus der ukrainischen Volkskunde und Literatur von Michael Dragomanov (Zweiter Theil). Preis 5 Kr. Bd. VIII—IX, Die Korrespondenz d. J. Holowaćkyj, Preis 7 Kr.

Ukrainische Bibliothek, Bd. I—III. Sämmtliche Werke von J. v. Fed'kovyč, Bd. I. Gedichte, Preis 6 Kr., B. II. Erzählungen, Preis 4 Kr., Bd. III. Dramatische Werke 1A Theil, Preis 3 Kr., 2 Theil, Preis 3 Kr.

C. Die mathematisch-naturwissenschaftlich-medicinische Section publizirte bis jetzt 9 Bände ihrer Beiträge (Zbirnyk). Die beiden ersten Bände kosten à 3 Kr., Bd. III—VIII erschienen jeder in zwei Abtheilungen, jede unter einer besonderen Redaction; die mathematisch-naturwissenschaftliche red. von Iv. Verchratśkyj und Vlad. Levickyj, die medizinische red. von Dr. E. Ozarkevyč. Preis jeder Abtheilung 2 Kr.

D. Die Archaeographische Commission publizierte bis jetzt folgende Werke:

1. Quellen zur Geschichte der Ukraine, Bd. I (Lustrationen der königlichen Domänen in den Bezirken Halyč und Peremyšl vom J. 1565—66); Bd. II (Lustrationen der königl. Domänen in den Bezirken von Peremyšl und Sanok im J. 1565); Bd. III (Lustrationen de königl. Domänen in den Bezirken von Cholm, Belz und Lemberg im J. 1564—5); Bd. IV u. V (Galizische Akten aus den J. 1648—1659). Bd. VII (Lustration vom J. 1570). Jeder Bd. kostet 4 Kronen, III Bd. 5 Kr.
2. Denkmäler der ukrainischen Sprache und Literatur. Bd. I. Alttestamentliche Apokryphen; Bd. II. Neutestamentliche Apokryphen A. Evan-

gelienkreis. Bd. III. B. Apokryphe Apostelgeschichten. Bd. IV, Eschatologische Apokryphen, IV. B. V, Denkmäler der religiösen Polemik aus dem XVI—XVII Jh. Bdtd. I u. V. Preis 4 Kr., Bd. II u. III à 5 Kronen.

3. Kotljarevskyj, Die travestierte Aeneïs, Abdruck der ersten Ausgabe vom J. 1798, Preis 60 Heller.

E. Die Ethnographische Commission publiziert:

1. Das Ethnographische Sammelwerk (Etnografičnyj Zbirnyk); bis jetzt erschienen 17 Bände. Preis Bd. I—IV u. VII—X u. XII—XIII à 3 Kronen, Bd. V—VI u. XVII à 4 Kr. Bd. XI 6 Kr. Bd. XVI 6 Kr. Bd. XVII—XVIII à 3 Kr.

2. Materialen zur ukrainischen Ethnologie, Bd. I, Preis 8 Kr. (Enthält Abhandlungen über neueste archäologische Funde, uber die Lebens- und Arbeitsweise der ukr. Fischer in der Dobrudža, der galizischen Kürschner usw., sowie auch eine Abhandlung über die farbigen Ostereier, ihre Herstellung und Ornamentik, mit 13 chromolithographischen Tafeln und zahlreichen Illustrationen im Text). Bd. II, 4 Kr. Die Huzulen, Land, Leute, Lebensweise, Industrie. Sitte und Brauch, religiöse Vorstellungen usw., mit über 300 Illustrationen, Bd. III, 4 Kr. (Neue archäologische Funde, Volkskalender, Aus der galiz. Volksindustrie, Hochzeitslieder und Gebräuche a. d. Gouv. Černyhiv, Die Corporationen der Dorfjugend in der Ukraine, Bd. IV, 4 Kr. Die Huzulen (zweiter Theil), Bd. V, 6 Kr. Die Huzulen (dritter Theil). Bd. VII. Die Huzulen (vierter Theil) 6 Kr. Bd. VIII. Das Kind in der ukr. Volkskunde, 4 Kr.

Chronik der Gesellschaft, enthält die Berichte über die Thätigkeit der Gesellschaft, Sectionen und Commissionen derselben, erscheint 4 Mal im Jahre. Bis jetzt erschienen N. 1—26 ukrainisch und deutsch.

Diese und andere Publikationen der Gesellschaft sind in der Buchhandlung der Ševčenko-Gesellschaft in Lemberg, Theaterstr. 1, vorrätig.

———•••———

